

amargi

3 AYLIK FEMİNİST DERGİ 7 YTL

YOKSULLUK KADER OLAMAZ

AMARGİ FEMİNİST DERGİ'YE ABONE OLMAK İÇİN:

Dergimizin yıllık abonelik ödemesini (25 ytl) yaptıktan sonra aşağıdaki formu doldurup Şehit Muhtar Mah. Küçük Bayram Sok. 2/4 Beyoğlu-İstanbul adresine yollarsanız bir yıl boyunca Amargi feminist derginiz adresinize teslim edilecektir.

AMARGİ 3 AYLIK FEMİNİST DERGİ ABONE FORMU

Adı / Soyadı :

Adres / Posta Kodu :

Şehir:

Telefon:

E-posta:

() Banka Hesabına Yatırdım (Yapı Kredi Bankası

Beyoğlu Şubesi hesapno: 70453504)

() Posta Çeki Hesabına Yatırdım:(5411771)

ABONELİĞİN BAŞLANGIÇ TARİHİ:

- Ödeme için aşağıdakilerden

hangisini gerçekleştirdiğini yazınız.

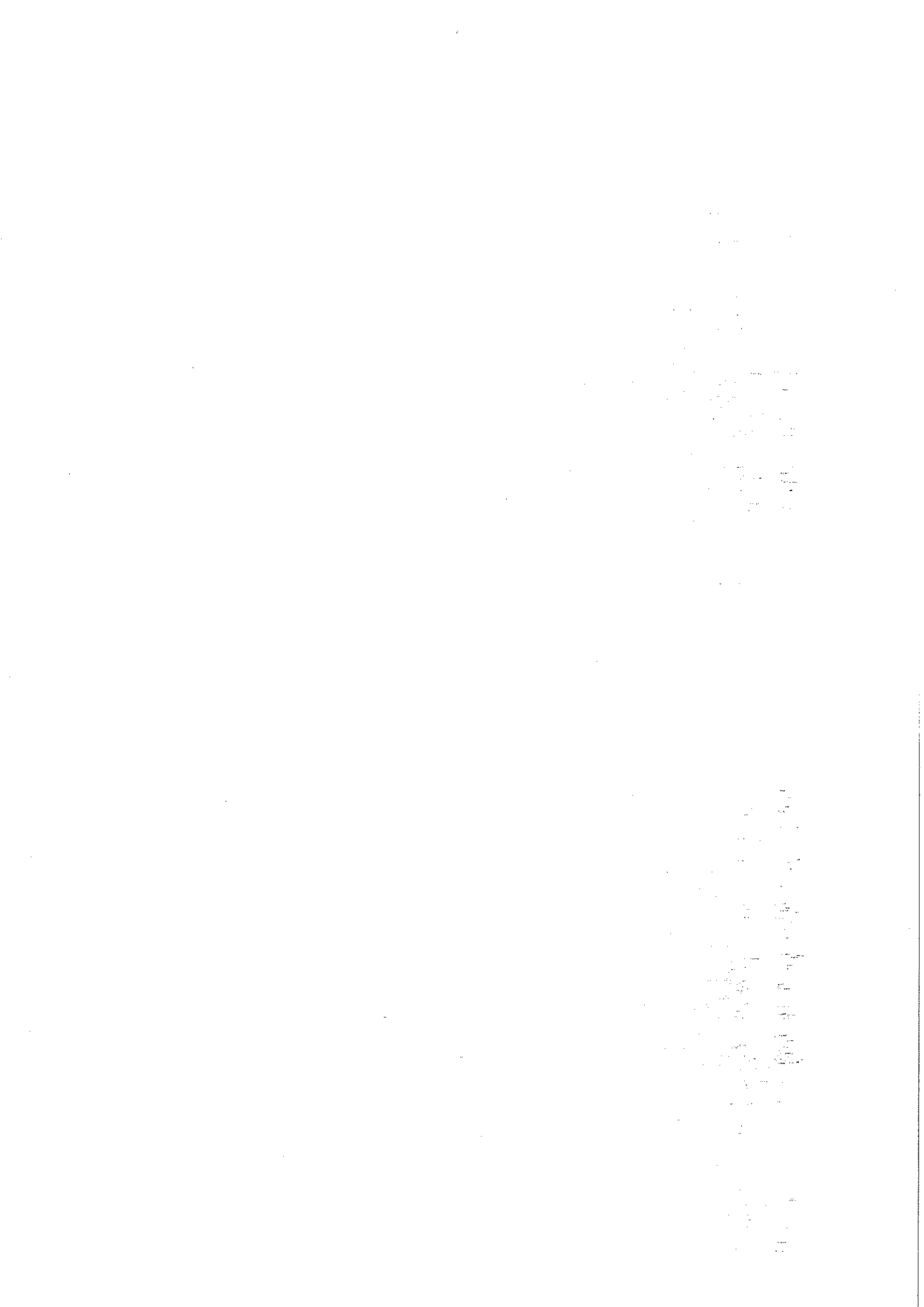
(havale masrafı ödememeniz açısından

bizim önerdiğimiz, banka hesabına internet

üzerinden havale ya da ptt'lerden dergi

posta çeki hesabına ücretsiz

havale yapmanız)

İÇİNDEKİLER

- 3 AMARGI'DEN
- 4 SİYASETTE KAVGA DİLİ (NİLGÜN TOKER)
- 6 MUTLULUĞUN RESMİ (YEŞİM BAŞARAN)
- 11 FEMİNİZMİN SINIFI, KADINLARIN KİMLİĞİ (GÜLNUR ELÇİK)

DOSYA: YOKSULLUK KADER DEĞİLDİR

- 13 giriş
- 14 YOKSULLUĞA KARŞI FEMİNİST STRATEJİ İÇİN (YILDIZ ECEVİT)
- 18 KÜRESELLEŞME, YENİ EMEK BİÇİMLERİ, YOKSULLUK VE KADINLAR (DİLEK HATTATOĞLU)
- 22 YOKSULLUKLA MÜCADELEDE AMAÇ NE OLMALI? (PINAR UYAN SEMERCİ)
- 25 SÖYLEŞİ: BUGÜNÜ YAŞAMAK İÇİN GELECEĞİMİZDEN FEDAKARLIK EDİYORUZ (ÖZLEM KASA - OYA ÖZNR)
- 29 BİR KADIN YOKSULLUĞU ÇALIŞMASININ ARDINDAN İZLENİMLER (FİLİZ KARDAM, İLKNUR YÜKSEL)
- 33 YOKSUL DEĞİLDİK, YOKSULLAŞTIRILDIK (HANDAN COŞKUN)
- 35 YOKSUNLAŞTIRILMA: 'GARİBAN' ÖZNEİNİN HÜZNÜ (NİL MUTLUER)
- 36 DÜNYADA YOKSULLUKTAN BAŞKASI YALAN... (MELEK GÖREGENLİ)
- 38 YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMAYA KARŞI KORUNMA HAKKI (ŞEBNEM GÖKÇEOĞLU BALCI)
- 40 NEOLİBERALİZM VE YOKSULLUK (ŞEMSA ÖZAR)
- 43 SOSYAL POLİTİKAYI FEMİNİST VE MUHALİF BİR SİYASETE AÇMAK (NAZAN ÜSTÜNDAĞ)
- 45 KADIN YOKSULLUĞU VE YENİ SÖMÜRÜ BİÇİMLERİNE KARŞI (SERAP GÜRE)
- 47 YOKSULLUĞUN TEMSİLİNDE FARKLI BİR SES (SENEM ERDOĞAN)

FİKİR TAKİBİ:

- 49 AİLE İÇİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE KARŞI (ÜLFET TAYLI - ZELAL YALÇIN)
- 51 Biz Bir Aileyiz! (AKSU BORA)
- 53 50 KADIN MİLLETVEKİLİ İÇİN SEVİNMEK VE DÜŞÜNMEK (ÇİĞDEM MATER)
- 54 GÜNDELİĞİN ZAFERİ (NÜKHET SİRMAN)
- 56 2007 SEÇİMLERİ VE KADINLAR (İLKNUR ÜSTÜN)
- 59 SÖYLEŞİ: SALİHA ERMEZ İLE ÇALINMIŞ HAYATLAR (NİLGÜN YURDALAN)

- 61 BUNLARI YAŞADIK (HAZIRLAYAN: NİL MUTLUER)
- 65 Ne? BEN Mİ? MİLLİYETÇİLİK Mİ? (AYŞE GÜNAYSU)
- 67 AZ BİLE DEMİŞİZ... (SEVİLAY UĞUR - GÜLGÜN BALCI - AYNUR HACIOĞLU)
- 69 ÜCRETİN TAMAMI, İKTİDARIN YARISI (GAMZE GÖKER)
- 72 HIRVATİSTAN'DA "KADIN VE POLİTİKA TOPLANTISI" (HALİDE VELİOĞLU)

- 74 DÜNYA ALEM (HAZIRLAYAN: PINAR İLKKARACAN)

- 76 BÜTÜN MESELE İNSANLARA DOKUNMAKTA... (MÜJGAN ARPAT)
- 77 KADINLAR DEKAMERONU (H. TEZER ASAN)
- 78 KİTAPLIK (DEVİRİM ÇAKIR)
- 80 KAÇIKLIK DİPLOMASI: AYŞE NİL (ÇAĞLA CÖMERT)

AMARGİ 3 Aylık Feminist Dergi

S.S. Amargi Kadın Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yayıncılık ve Dayanışma Kooperatifi adına Sahibi: Ayşe Ülkü Özakin
Yazışları Müdürü: Eylem Rakip Yayın Kurulu: Ayşe Ülkü Özakin, Müjgan Arpat, Pınar Selek, Hilal Esmer, Aksu Bora, Senem Erdoğan Yayın Danışma Kurulu: Ayşe Durukan, Nükhet Sirman, Yıldız Ecevit, Zeynep Direk, Pınar İlkkaracan, Nilgün Yurdalan, Melek Göregenli, Fatma Nevin Vargün İletişim Adresi: Şehit Muhtar Mah. Büyük Bayram Sk. No: 2 Kat 4 Beyoğlu İstanbul
• Tel: 0212 251 01 54 • amargidergi@yahoo.com Yayın Türü: 3 Aylık Yerel Süreli Yayın Kapak Tasarım: Hilal Esmer Kapak Fotoğraf: Çağla Cömert Grafik Tasarım: Ufuk Grafik Tasarım Baskı Yeri: Ezgi Matbaacılık San. Tic. LTD. ŞTİ. Sanayi Cad. Altay Sokak No: 10 Çobançeşme / Yenibosna- İSTANBUL • Bu dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflar sahibinden izinsiz kullanılamaz.

bana değen kadınlardır...

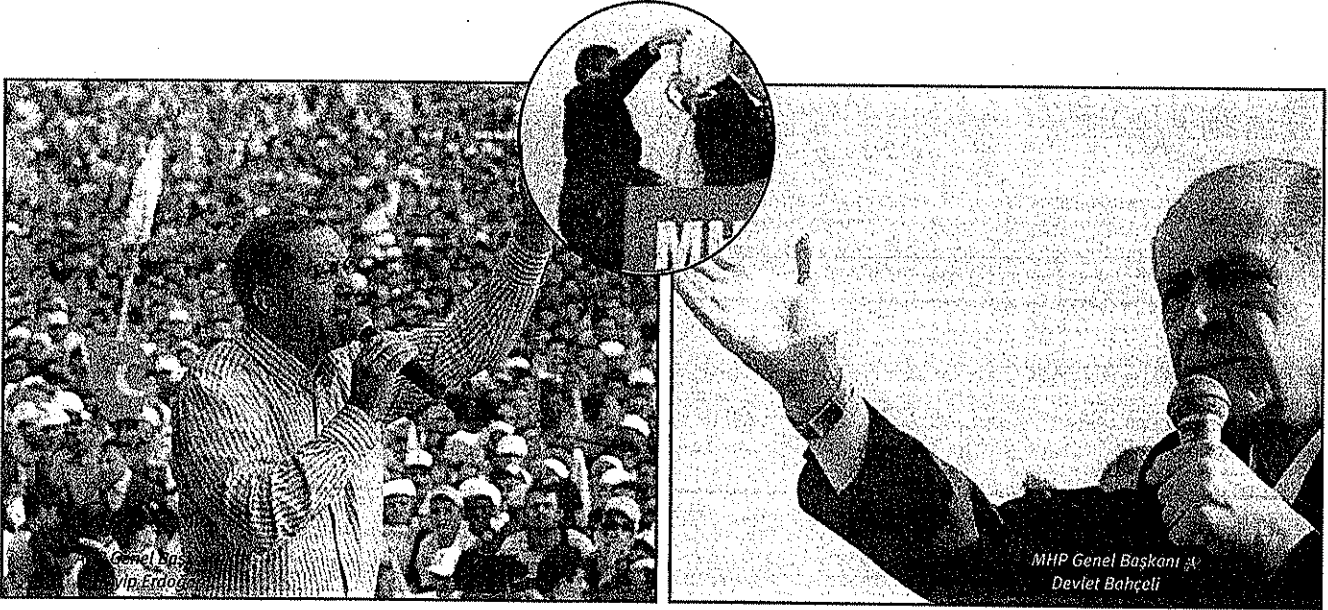
Hazırlayan ve Fotograf: MÜJGAN Arpat

*"Hayatta
en büyük şansım,
ilk gerçek arkadaşımın
annen olmasıdır."*

Ayukat Eren KESKİN, İnsan Hakları Savunucusu

SIYASETTE KAVGA DİLİ

NİLGÜN TOKER

Seçim dönemleri siyasetçinin doğrudan topluma konuştuğu ya da en fazla konuştuğu dönemler olduğuna göre, bu dönemde ortaya konulan siyaset dilinin niteliği her zaman olacağından çok daha açık bir şekilde ortaya çıkar. Bu dilin niteliğinin ne olacağını, aslında siyasetçiler meydana çıkmadan da tahmin edebiliriz. Çünkü kimin daha iyi yöneteceğine ilişkin bir kavga arenasına tanık olunacağını önceden belli olduğu bir siyaset tarzının nasıl bir dille yapılabileceği kuşku götürmez. Bu dilin, yönetme erkini açığa çıkaracak bir "güç" dili olacağı açıktı ve gerçekten de seçim meydanları, siyasal "fikir"lerin dolayına sokulduğu alanlar değil, güç iddiası ve talebinin "dillendirildiği" alanlar oldu.

Ayrıca, devletin ve ideolojisinin bekçisi silahlı kuvvetlerin güç gösterisiyle "açılan" bir siyaset meydanının her zamankinden daha şiddetli bir şekilde güç kavgasına dönüşmesi de kaçınılmazdı. Böylece ordunun iktidar yapmak istemedikleri, orduya karşı güç istemek için; ordunun bekkilliğinin siyasal aktörü olmak isteyenler de sahip olduklarına vehm ettikleri gücü artırmak için meydana çıktılar. Bu tür bir taleple çıkılan meydanlara egemen olan dil de doğal olarak gücün, zorun ve hatta şiddetin dili oldu.

Güç devletinde egemen olma mücadelesi olarak adlandırabileceğimiz Türkiye tarzı siyaset, zaten zorunlu olarak bu güç savaşının diliyle sahnelenir. Gücü ele geçirmenin ya da güç mücadelesinin dili de militarizmin dilidir; zorun, şiddetin, tahakkümün dili olarak militarist dildir. Aynı zamanda ayrımcılığın, yok saymanın dilidir militarist dil ve son seçim meydanlarında

Militarizmin en yüksek ifadesi olarak okunabilecek olan faşizmin yok ediciliğinin sanki bir siyasal tartışma gibi sunulduğu ve kalabalıkların üzerlerine sallandırılan "ip"le linçlere hazır hale getirildiği bir ülkede seçim, siyasal bir faaliyet değil, hangi gücün diğerine tahakküm fırsatı edineceğini belirleme oyunudur.

sergilenen de her türüyle bu dildi.

Bu militarist dilin seçim sahasındaki en "fark edilen" örneği, AKP lideriyle MHP başbuğu arasındaki "ip" tartışmasında ortaya çıktı. Şiddetin, sanki bir siyasal sözmüşçesine meydanlara hâkimiyetinin çıplak göstergesiydi bu "ip". Militarizmin en yüksek ifadesi olarak okunabilecek olan faşizmin yok ediciliğinin sanki bir siyasal tartışma gibi sunulduğu ve kalabalıkların üzerlerine sallandırılan "ip"le linçlere hazır hale getirildiği bir ülkede seçim, siyasal bir faaliyet değil, hangi gücün diğerine tahakküm fırsatı edineceğini belirleme oyunudur. Bir anlamda savaş oyunundaki "it dalaşı" gibi bir oyunun sahnelendiği seçim meydanlarının dili de, o halde, savaş oyununun, savaşın dili, militarist dildir.

Devletin silahlı kuvvetlerinden icazetli siyasetçilerinin meydanlarda biraz da bu icazete hürmetle militarist bir dili egemen yapmak istemeleri doğaldır. Ancak seçim sahasına, "sivil anayasa" yapma iradesini talep ederek çıkma iddiasında olan ve güç devletinin bekçilerince istenmediği açıkça ilan edilen bir partinin siyaset

dilinin hiç olmazsa bu askeri vesayete inat militarizmden arındırılmaya çalışılmasını beklemek de mümkündür. Memleketin siyasal kültüründen bu türden bir beklentinin gerçekleşmesi imkânsız gibi göründe de, bir "sivillik" iddiasının içermesi gereken en önemli vasfın gerçekleşmesini beklemek yine siyaset gereğidir. AKP'nin sivillik iddiasının aslında hiçbir şekilde militarist düzen tasarımının dışında bir siyasal ufku olmadığını da seçim meydanlarında kullanılan dil açığa vurdu. Önce ordunun çağrısıyla ayaklanan laiklerle aynı biçimde bayrak

gösterebileceğini ispatlayarak başladığı seçim stratejisini, zafer konuşmasındaki "bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır..." hamasetiyle taçlandırdığında ve tekçi devlet-millet tasarımının ne türden bir sürdürücüsü olacağını ilan ettiğinde, AKP tarzı sivillığın aslında sadece laisizm tanımında ordudan farklı düşünmeden ibaret olduğu açığa çıktı. Onun da aynı biçimde dışlayıcı, ayrımcı ve baskıcı bir "birlik" tesisinin peşinde koşacağını ortaya koyan bir sonuçtu bu zafer konuşması.

Neredeyse hep bilinen, tersi asla beklenilemeyecek olan bir siyasal fenomeni, Türkiye'de siyaset dilinin militarist bir dille örüldüğü gerçeğini tartışmak, bir anlamda malumu ilan etmenin ötesine geçemez görünüyor. Siyaset dilinin militaristliği üzerine konuşmanın bilineni ilan etmenin ötesinde bir anlam taşıyabilmesi için belki de bu türden bir siyaset dilinin işaret ettiği siyaset anlayışını tartışmak gerekir.

Siyasetin bir yönetme, dolayısıyla düzenleme etkinliği olarak tasarlandığı bir anlayış içinde siyasetin dili kaçınılmaz olarak düzenlemenin, kontrol etmenin dili olacaktır. Bu dil, yönetilmek, düzenlenmek üzere kendisine yönelinen alanı, bu düzenleme etkinliğine kılavuzluk edecek düzen ilkesine göre belirleyecek olan bir dildir. Bu belirleme, her türlü öğeyi düzene uygun bir biçimde yerleştirmeyi sağlayacak bir tanımlamadır da. Bu nedenle, ülkede siyaset arenasının tüm aktörleri, toplumu farklı tanımlarla belirleyecek, böylece de birlik ilkesine dayalı bir düzen tesis edecek bütünlüğün peşindeydiler. Bu nedenle, bu bütünlüğün dışında kalacak olanların, birliğin, dolayısıyla düzenin bozucularının ilan edildiği meydan konuşmaları dinledik. Bu nedenle her parti kendi düşmanını, devletin düşmanı ilan etti ve hepsi için toplum tek biçimli, tek kimlikli bir birlik olduğunda düzen tesis edilebilirdi. Kimisi için düzen "istikrar" kelimesinin taşıdığı sihirle ifade edilirken, kimisi için düzen "kuzey Irak" tehlikesinde gizliydi.

Siyasetin sürekli bir tehlike-tehdit denklemine hapsedilmesi, siyasetin dilinin korkutucu ve tehditkâr olmasına yol açar. Siyaseti egemenliği ele geçirme mücadelesi olarak tanımlayan ve korku-güvenlik ikilemine dayalı bir toplum-devlet tasarımının ifadesi olan bu siyaset dili, açık ki modern militarist devletin

yaratıldığı bir dildir. Toplumu sürekli bir tehdit algısına kapatacak olan bu dil, korkunun düzen lehine biçimlendiricisi olan bir dildir. Böylece siyasetin dili hem korkulacak olana işaret eden ama hem de korkutacak bir dil olur. Böylece yaratılan korku ve bu korkudan koruma becerisi kadar da güç sahibi olunur. İstikrarın bozulması korkusu, laik devletin yıkılacağı korkusunu yenmiş görünüyor.

Siyasetin korku üzerine dayalı bir etkinlik olarak tasarlandığı bu yapı ve siyaset dilinin dışına çıkmak ancak siyasetin özgürlük kavramına dayalı bir tanımıyla mümkündür. Siyaseti, yurttaşların kendi farklılıklarını görünür kılma ve diğerleriyle bu farklılığı ortadan kaldırmaksızın bir arada yaşamının kurulması etkinliği olarak, dolayısıyla yurttaş özgürlüğünün alanı olarak tanımladığımızda, siyasetin dili kontrol, zor ve şiddet değil, özgürlüğün ifade edilme dili olacaktır. Bu bakımdan, militarist bir dili aşabilmenin yolu yalnızca dildeki kavramları temizleme etkinliği değil, siyaseti yeniden tanımlama çabası olmalıdır.

Siyaset arenasının, demokratik bir siyasal alana dönüştürülmesi, siyasetin güç ele geçirme savaşı olarak değil, adaleti herkes için tesis edecek bir birlikte yaşamı kurma etkinliği olarak tanımlayan, farklı olanın farklılığının görünür kıldığı ve diğerleriyle bu farklılığın kabulü zemininde bağlandığı bir kamusal alanın yaratılması gerekiyor. Farklılıklar arası ilişkiyi, her bir farklının kendi farkına kapanacağı geçirimsiz bir yan yanalık olarak tanımlamak da, tekçi toplum-devlet tasarımı kadar siyaset dışı bir dil ortaya koyacaktır. Farklılığın kabulü, tek biçim ve kimlikli bir yurttaş algısının dışına çıkmayı, bizzat yurttaş tanımını genişletmeyi gerektirir. Burada söz konusu olan şey, birbirinden farklı yurttaşlar olduğu tezine yol açacak bir tanıma edimi değil, yurttaşlığın farklılığı bir nitelik olarak taşıyacağı bir tanım genişlemesi edimidir.

O halde, siyasetin dili, adalet arayışının dili olmadıkça ve aynı zamanda özgürlüğün ifadesi olmadıkça, siyaset meydanları düzenin, korkunun ve tahakkümün diline teslim olacaktır. Tahakküm dilini aşmanın yolu, tahakküm örüntülerini aşmaktan geçer. ♀

DUYGU'YA SONSUZLUK İŞARETİ...

Duygu Asena, 30 Temmuz Pazartesi günü, ölümünün birinci yıldönümü vesilesiyle Zincirlikuyu'da, mezarı başında anıldı. Feministlerin, Duygu'nun meslektaşları ve dostlarının yoğun olarak katıldığı, mezarına çiçekler bıraktıkları buluşmada konuşan İnci Asena, "Ben bugünü sevgiyle birbirimize 'nasılsın' diyebileceğimiz bir gün olarak düşündüm" dedi. Ayrıca, sonsuzluk işaret eden bir mobüs şeridi biçiminde tasarlanan yeni mezar taşını da işaret ederek şunları söyledi: "Duygu'nun yaptıklarıyla, yaptıklarıyla yaşayacağının da bir işareti. Aynı zamanda bunun içinden hiçbir zaman çıkamazsınız. Ne yöne giderseniz gidin bunun içinde kalırsınız."

Fotoğraf: MÜJGAN ARPAT

MUTLULUĞUN RESMİ

15. TÜRKİYE EŞCİNSEL ONUR ETKİNLİKLERİ

YEŞİM BAŞARAN

Hayatımın en mutlu günlerini yaşadım. Tek başıma değil. Yüzlerce insan 27 Haziran- 01 Temmuz 2007 tarihleri arasında yaşamlarındaki en güzel günler denebilecek bir deneyim yaşadılar. Türkiyeli lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüeller 15. kez kutladıkları onur haftasında müthiş anlar yaşadılar. Yalnız olmadıklarını, hem diğer LGBT bireylerin varlığı ile hem de yürüyüşümüze destek vermek amacıyla katılan diğer örgütlerin varlığıyla çok net bir şekilde gördüler. 1 Temmuz günü İstiklal Caddesi'nde 1000-1500 kişi olarak gerçekleştirdiğimiz yürüyüş bu etkinliklerin doruk noktası oldu. Bu yürüyüşün ardından bir travesti arkadaşımız "böyle bir gün gördüm ya, artık gam yemem, polis şiddeti de neymiş" dedi. Hepimize rüyada gibi hissettiğimiz duygular yaşatan bu etkinlikleri ve bizleri bu noktaya getiren tarihi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Eşcinsel Onur Haftası, 1969 Haziran ayında New York'ta Stonewall Inn adlı bir barda travestiler ve polis arasında çıkan çatışmaların LGBT toplum tarafından sahiplenilip büyük bir yürüyüşe dönüşmesine ithafen her yıl dünyada pek çok ülkede kutlanıyor. Türkiye'de de ilk defa 1993 yılında onur haftasını kutlama girişiminde bulunuldu. Ancak valilik bu etkinliklerin gerçekleştirilmesine izin vermedi ve yurtdışından gelen konukları sınır dışı etti. İlk girişimleri böylesine büyük bir baskıyla karşılayan lezbiyen ve geyler örgütlenmek gerektiğine karar verdiler ve bu karar Lambdaistanbul'un doğumuna neden oldu.

ÖRGÜTLENİYORUZ: DAMLAYA DAMLAYA GÖL OLUR...

Lambdaistanbul ilk yılından itibaren her sene onur etkinliklerini kapalı salon etkinlikleri biçiminde de olsa kutlamaya devam etti. Bu seneler Türkiye'de kalıcı LGTT örgütlenmelerinin başladığı yıllar oldu. 1994'te Ankara'da Kaos GL grubu oluştu ve aynı isimde bir dergi yayımlamaya başladı. O tarihlerde bu grupların kendilerine ait bir mekânları yoktu, her ikisi de haftada bir çeşitli dernek ve vakıfların toplantı salonlarında toplanarak bir araya gelebiliyor, evlerde veya işyerlerinde gizlice hazırlanan dergiler ve broşürlerle seslerini duyurmaya çalışıyorlardı. Kaos GL dergisi o tarihlerde fotokopi bir dergiydi. Çalışmalara henüz katılmışım ki, derginin çoğaltılması için fotokopiciye gitmiştik. Sayfalar tek tek fotokopi makinelerinden çıkarken, eşcinsel dergisi her halinden belli olan bu dergi için fotokopicide bekliyordum. Hayatımda ilk kez toplumdaki herhangi bir ortamda bir eşcinsel olarak bulundum. Yıllarca herkesten, kendimden bile gizlemeye çalıştığım duygularımı, yani kimliğimi, tanımadığım pek çok

insanın içinde ilk defa üstlenmişim. Dünya tarihi için küçük olan bu adım, o an benim için çok önemliydi. Fotokopiyi çeken adama bakıyordum, "şimdi bu adam arkadaşlarına, 'eşcinseller var, dergilerini bizim fotokopicide çoğaltıyorlar'" diyordur diye düşünerek kimliğimi sahiplenmiş olmama hem şaşırıyorum hem de bu nedenle müthiş gurur duyuyordum. LGBT hareketine katılan her bireyin ya bir afiş asarken ya bir yerde konuşma yaparken ya da ertesi günkü eylem hakkında konuşmak için derneğe gelmiş olan polisle sohbet ederken hayatında dönüm noktası yaratmış bu tarz deneyimleri vardır. Benimkini size örnek olarak anlattım.

90'lı yıllarda pek çok LGTT birey örgütlenmeye başladı. Aralarda kalıcılaşamayan örgütlenme deneyimleri olduysa da, bunlar hepimiz için birer okul niteliğindediydi. Aynı zamanda başka insanlar için de "ben de deneyebilirim" diye bir ışık kaynağı. Özellikle ODTÜ ve Hacettepe üniversitelerinde başlamış olan LEGATO (Lezbiyen Ga(e)y Topluluğu) hızla pek çok üniversiteye sıçramış, pek çok insan bu ismi sahiplenerek üniversitelerinde eşcinseller açısından fark yaratacak etkinlikler yapmıştı. Ancak süreklilik her zaman bir sorundu, elimizde hiçbir şey yoktu. Her şeye baştan başlamıştık. LGTT'lerin yaptığımız işlere inancı çok azdı, diğer örgütlerle ilişkilerimiz, aldığımız destek çok zayıftı. Bu yıllar, kendimizi yalnız hissetsek de inandığımız bir değer için emek harcamaya devam ettiğimiz, örgütlenmeyi öğrendiğimiz yıllardı.

O yıllar "kirasını ödeyebildiğimiz bir derneğimiz olacak mı, fotokopi değil de matbaada çoğaltılan bir dergimiz olacak mı?"

diye hayaller kurduğumuz, bu hayallerin gerçekleşmesi için en yakın 40 sene sonrasını gördüğümüz yıllardı. Herhangi bir ülkede kurulan bir eşcinsel derneği duyduğumuz, onların derneklerinde yürüttükleri faaliyetlerden haberdar olduğumuzda bir yandan müthiş sevinir bir yandan iç çekerdik, "biz de yapabilecek miyiz?" Hele ki, kimi ülkelerde yüz binlerce kişinin katılımıyla gerçekleşen onur yürüyüşleri o yıllarda bizler için hiç yaşayamayacağımızı zannettiğimiz çok uzak hayallerdi.

KADINLAR NEREDE?

Yaptığımız şeylere kendi kendimize bile şaşırarak devam ettiğimiz bu yıllarda pek çok hayalimiz gerçek oldu. Hatırlıyorum, Kaos GL'nin toplantılarına katılmaya başladığımda gruptaki herkes erkekti. Bana "hiç lezbiyen tanıyor musun?" diye sormuşlardı. Oysa ben

bu gruba tanıştığımda kendim gibi insanlarla da karşılaşacağımı sanıyordum. Ben kendim dışında hiçbir eşcinsel ya da biseksüel

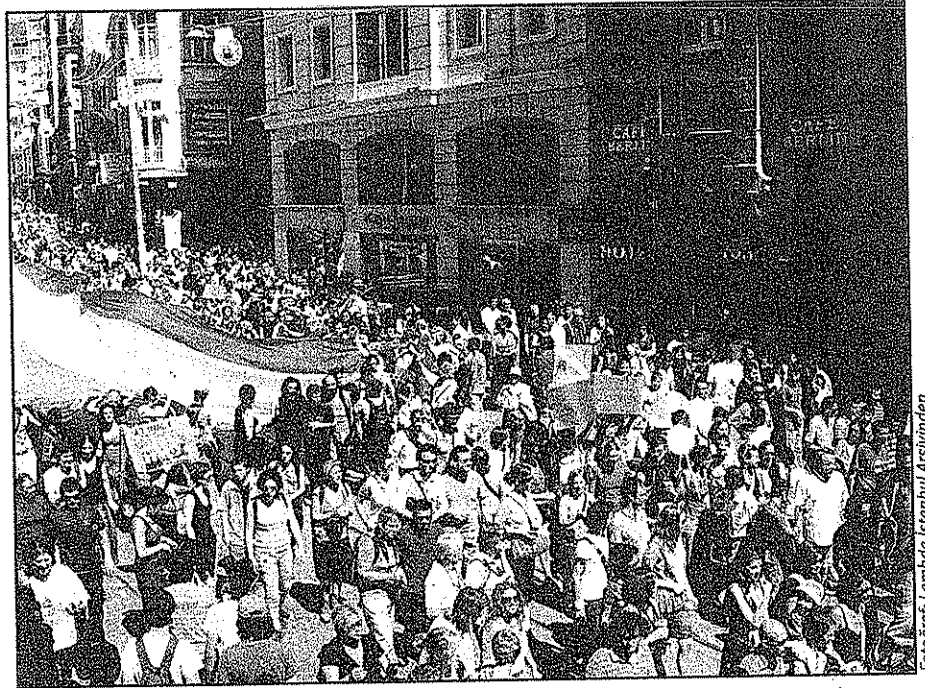
Eşcinsel Onur Haftası, 1969 Haziran ayında New York'ta Stonewall Inn adlı bir barda travestiler ve polis arasında çıkan çatışmaların LGBT toplum tarafından sahiplenilip büyük bir yürüyüşe dönüşmesine ithafen her yıl dünyada pek çok ülkede kutlanıyor.

kadın tanıımıyordum. Yani bana cinsel yönelimini söylemiş olan hiçbir kadın tanıımıyordum. Kaos GL'deki ilk yılımda kendim dışında sadece bir kadınla daha tanışma imkânım olmuştur. O yıllarda İstanbul'da "Venüs'ün Kız Kardeşleri" diye bir lezbiyen kadın grubu vardı. Sonrasında biz de Ankara'da en azından bir elin parmakları kadar kadın olduğumuzda "Sappho'nun Kızları" adında bir grup kurmuştuk. Eşcinsel kadınlar açısından bir çekim noktası olmak ve bir yandan da feminist hareketin heteroseksizmini, eşcinsel hareketinin de cinsiyetçiliğini sorgulamak istiyorduk. Bu gruplar kalıcı olamadılar ama LGBT hareketinin alanının sadece erkeklere açık olmadığını göstermek gibi önemli bir eksiği gidermek konusunda adım atmış oldular.

Kadınlar açısından LGBT hareketinin tarihini kısaca gözden geçirmeye devam edersek, zaman zaman sadece kadınlara açık olan etkinlikler düzenleme kararımızın hareketin çehresini oldukça değiştirdiğini söylemek gerekir. Türkiye çapında düzenlenen büyük etkinliklerde olsun, kendi kültür merkezlerimizde haftalık olarak gerçekleştirdiğimiz etkinliklerimizde olsun, sadece kadınlara açık alanlar yaratmamız, kadınların bu çalışmalara katılmalarının önünü açtı. Aramızda bu etkinliklerin erkeklere yapılmış bir ayrımcılık olduğunu düşünen erkekler var. Ama bu duruma sahip çıkan kadınların yanı sıra erkeklerin de var olması, bugüne kadar açılmış olan bu alanın korunmasını sağlıyor. Kadınlara açık etkinliklere dair Lambdaistanbul içinde yaşanmış olan deneyimleri de paylaşmak istiyorum. Diğer örgütlerin deneyimlerini yeterince bilmediğimden onlardan bahsedemeyeceğim. İlk başladığımızda eşcinsel ve biseksüel kadınlara açık etkinlikler demek yerine, "kadınlara açık" demeyi tercih ettik. Meraklı gözlerle toplantılarımıza katılacak kadınlardan çekinenler vardı aramızda ama kendi kimliğini tanımlayamamış insanlara kapalı olma fikri, bugüne kadar bu harekette yerleşmiş olan anlayışa ters olacağından, kapalı olmayan bir başlangıç gerçekleştirmiştik. Ancak toplantılarımız travesti ve transseksüel kadınlara kapalıydı. Bu konu epey tartışma yarattı. Biz, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğinin farklı şeyler olduğunu, hayatında ilk kez cinsel yönelimi üzerine konuşma imkânı bulacak kadınların başa olmasını tercih ettiğimizi söylüyorduk. Bu yaklaşımı, kendi kimliğine dair ufak bir imkân bulmuş insanların bu alanı koruma çabası olarak görüyorum şu an. Tartıştık, tartıştık ve kadın toplantılarının travesti ve transseksüel kadınlara da açık olması gerektiği, toplantılarda konuşulacak konular arasında cinsel yönelim veya cinsiyet kimliği olabileceği, herkesin ilgisini çeken toplantılara katılabileceği konusunda ortaklaştık. Sonrasında travesti ve transseksüel erkeklerden de toplantıya katılma talebi geldiğinde, tereddütsüzce kimlik üzerinden değil, deneyim üzerinden bir araya geldiğimiz bilinciyle toplantılarımızın travesti ve transseksüel erkeklere de açık olması gerektiği kararına ulaştık.

Onur haftasında Fransa'dan gelen kadın aktivistler cinsellik üzerine bir atölye çalışması yapma önerisinde bulundular. Yapacakları atölyenin sadece eşcinsel ve biseksüel kadınlara açık olmasını tercih ettiklerini söylediler. Kadınların kadınlarla

yaşadıkları cinselliği konuşacağımız için heteroseksüel kadınların paylaşabilecekleri bir deneyimleri olmadığını ve seyirci konumunda oturmalarının da eşcinsel ve biseksüel kadınlar açısından rahatsız edici olabileceğini söylediler. Biz de kendi deneyimimizi onlarla paylaştık. Hem kendisini bir kimlik üzerinden tanımlamayan kadınları dışlamak istemediğimizi hem de toplumda zaten her yerde dışlanan heteroseksüel transseksüel kadınları da dışlamak istemediğimizi söyledik. Tüm bu kaygıların paylaşımı sonucu, iki atölye grubu oluşturmaya, kimliğini heteroseksüel olarak tanımlayan arkadaşların bu gruplardan birisine girmelerine, dolayısıyla bir karma bir de eşcinsel/biseksüel kadın grubu oluşturmaya karar verdik. Böylece heteroseksüel kadınlarla beraber tartışmakta sakınca gören arkadaşlarımız da bir grup oluşturabildi. 60'dan fazla kadın iki gruba ayrıldık. Haliyle bir atölye çalışması için

Fotoğraf: Lambda İstanbul Arşivinden

LGBT özgürlüğü için oluşturulan örgütler ilk yıllarda neredeyse tamamen gey erkeklerden oluşuyordu. Sadece kadınlar ve TT'ler açısından değil, biseksüeller açısından da bu alana girmek çok kolay değildi.

kalabalık oldu bu gruplar. Etkinliğe kaç kadın geleceğini tahmin edemediğimizden iki grup olarak hazırlanmıştık. Bu nedenle derinlemesine bir tartışma gerçekleştiremedik ama en azından atölye çalışması formatı sayesinde farklı bakış açıları olabileceğini, farklı bakış açılarını dinlemenin hiçbirimize zarar vermeyeceğini deneyimleme imkânımız oldu. Artık toplantılarımıza az kadın gelir devri kapandı mı ne? Bundan sonra planlamalarımızı daha kalabalık gruplar için belirlemeliyiz.

KEŞKE GÖKKUŞAĞININ ALTINDAN GEÇSEM!

Kadınlar kadar, travesti ve transseksüeller açısından da sıkıntılı oldu her zaman LGBT örgütlülüğü. Travesti ve transseksüel kadınlar sokakta polis ve toplum şiddetini doğrudan açık bir şekilde yaşıyorlarken, travesti ve transseksüel erkeklere nasıl ulaşabileceğimizi hiç bilmiyorduk. Ama TT kadınlara ulaşmış da sayılmazdık ilk yıllarda. TT bir kadınsanız o kadar çok kapı yüzünüze kapanıyor ki, toplum size seks işçiliği

dışında bir seçenek bırakmıyor. Seks işçiliği yapmayan bir transseksüel olsanız bile, yolda yürüdüğünüzde herkes size "yollu kadın" gözüyle bakıyor. LGBT özgürlüğü için oluşturulan örgütler ilk yıllarda neredeyse tamamen gey erkeklerden oluşuyordu. Sadece kadınlar ve TT'ler açısından değil, biseksüeller açısından da bu alana girmek çok kolay değildi. Örgütlerin isimlerindeki kelimeler de GL veya eşcinsel biçiminde olduğu için, zaten pek çok insan bu alanların kendilerine açık olmadığını düşünüyordu. Bu örgütlere hâkim olan eğitimli orta sınıf insanlar kendi tarzlarına göre örgütleniyorlardı. Örgütlenmek için yapılması gereken faaliyetler onların gözlerinde kendi yaptıkları idi. Gece çarka çıkmış TT'lerin yanına gidip onlarla sohbet etmek, bir örgütlenme çalışması için akla bile gelmeyecek bir konuydu. TT'ler açısından *Gacı* dergisi vardı bir süre. Her zaman alışılan örgütlenme kalıplarıyla anlaşılacak olsa da, başı derde giren arkadaşlarını yalnız bırakmayan, karakolda, hastanede arkasında olan pek çok insan vardı. Ama bu çabalarla, etkinlik ve eylemlerle kendini ortaya koymaya çalışan hareket kesişmiyordu.

Travesti ve transseksüellerin girişimleriyle, hem var olan dernek çalışmalarına katılmaları hem de Pembe Hayat LGBT Dayanışma Derneği'nin kurulmasına öncülük etmeleri, *Gacı* dergisinin yayın hayatına yeniden başlamış olması harekette yeni bir dönemin açıldığını müjdeliyordu. Eryaman'da yaşananlar, yaşanıp gitmiş diğer zalimlikler listesine eklenmedi. Konuyu mahkemelere taşıyıp bu mahkemelere sahip çıkmak, her tür ihlal sonrasında bunları hem kamuoyuna hem de hukuki süreçlere taşımak ve bunları bireysel girişimler olarak değil, örgütlü çalışmalar biçiminde gerçekleştirmek artık TT'ler için yeni bir dönemin başladığını gösteriyor.

Onur haftası ve onur yürüyüşünde bu farkı tüm açıklığıyla gördük. Tıpkı kadınlar gibi travesti ve transseksüeller de tüm etkinliklere güçlü bir şekilde katıldılar. Hem İtalya'dan gelen transseksüel milletvekili Luxuria ile özel bir toplantı yaparak Türkiye'de yaşanan sorunları anlattılar hem de Luxuria'nın da konuşmacı olduğu etkinlikte Türkiye'de yürüttükleri mücadelenin görünür olmasını sağladılar. Eylem'in bulunduğu şehirden göç etmek zorunda kalan travesti ve transseksüellerin yaşadıklarına dair yaptığı sunum tamamen apayrı bir yazı konusu. Belki bu dergi aracılığıyla sizler de bu sunuma ulaşabilirsiniz.

Onur haftası programında yazılı olmasa da organizasyon grubunun son anda akıl etmesi sayesinde, ilk gün etkinliklerden sonra Esmeray'ın stand-up gösterisine gittik. Mekân 40 kişiyi alabildiği için pek çok insan geri dönmek zorunda kaldı. Ve Esmeray bizlere resmen bir transseksüel manifesto niteliğinde olan tek kişilik oyununu sergiledi. Esmeray, yaşamını etkili ve mizah içeren bir dille bizlerle paylaştı, "Cadının Bohçası" isimli oyununda. Kendi hissettikleri ile çevresindeki yaşam arasındaki çelişkileri tanımlamaya çalıştığı köy yıllarından büyük şehre göç edışı ve orada tutunmaya çalışırken karşılaştığı pek çok politik detayı o kadar güzel harmanlayıp anlatıyordu ki, "tüm dünya bunu izlemeli, herkes görmeli" diye düşünmekten kendimi alıkoyamadım. Peki ya etkinliğin üçüncü gününde Pembe Hayat tiyatro grubunun sergilediği "Pembe/Gri" isimli oyuna ne demeli? Fransız Kültür Merkezi'nin salonu hınca hınç doluydu. Sahnedeki arkadaşlarımız bizleri gözyaşı, kahkaha ve alkış seli arasında bıraktılar. Bütün oyunu tüylerim diken diken izlerken, "biz artık çaba sarf eden tek tük insanlar değiliz, bir hareket var, öyle ki bu hareketin kendisiyle bütünleşen amatör bir tiyatrosu var" diye ne kadar heyecanlandım anlatamam. Pembe Hayat oyuncularını seks işçiliği yapan TT'lerin yanı sıra seks işçiliği yapan kadınları da oyunlarında gündemleştirdiler. Diyorlar ki: "Herkes bizi rakip olarak görüyor, ama değiliz, aynı sorunları yaşıyoruz ve dayanışıyoruz." Pembe/Gri'nin odaklandığı konu yaşanan sorunlar karşısında örgütlenmenin önemi idi. Pembe Hayat Derneği'nin kurulma deneyimi örgütlenmeye inanan insanları tek tek, yılmadan, günlerce dil dökerek ikna etmeye dayandığından, oyunlarında bu durumu çok güzel yansıttılar. Oyunda "artık örgütlenmeliyiz, nereye kadar böyle devam edecek?" diyen Destina'ya "amaaaan, bu kültürlü lubunyalar da hiç çekilmiyor ayol" diye yanıt veren Selay salonda büyük bir kahkahanın kopmasına neden oldu. Bu kahkaha orada olmayan insanlara bir küçümseme gibi gelebilir, ama hayır. Tam tersine bu kahkaha, kendisi de bir zamanlar böyle düşünen, bu kadar kalabalık olduğunun daha önce farkında olmayan insanların mutluluk çınlamasıydı. Öyle güzel bir oyun ki, herkesin kendi gözleriyle izlemesi gerektiğinden hakkında daha fazla bir şey söylemek istemiyorum. Ama çok kısa bir sürede bu kadar güzel ve dolu dolu bir oyun çıkaran Pembe Hayat tiyatro grubunu gönülden tebrik ediyorum.

Haklara saygı duyanların buluşma noktası

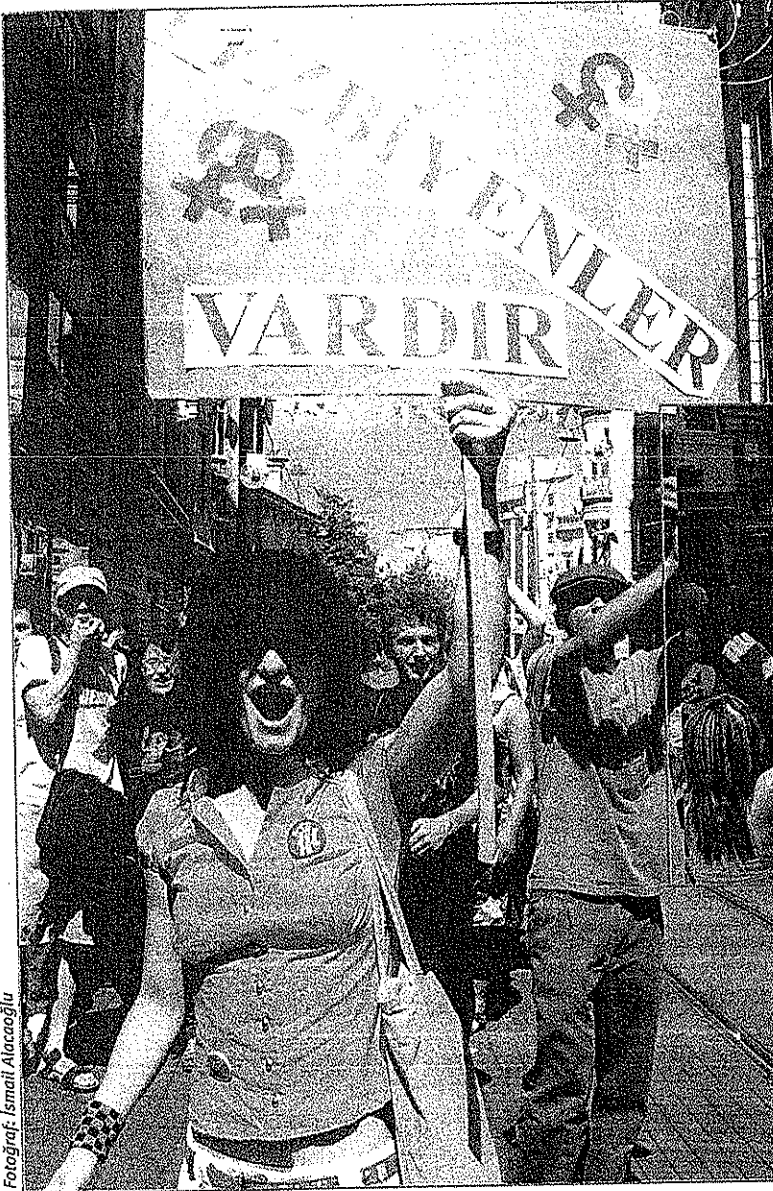
Parsifal

VEJETARYEN

RESTAURANT

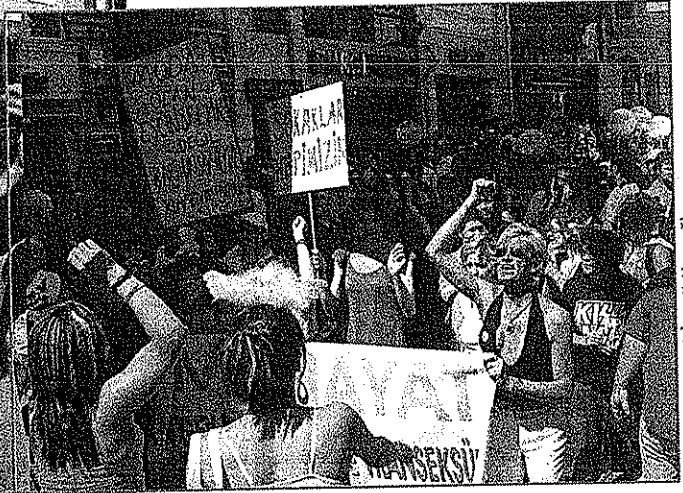
Kıvırcı Sk. No:9/A Beyoğlu/Taksim Tel:(0 212) 245 25 88

www.parsifalde.com

Fotoğraf: İsmail Alacçoğlu

1 Temmuz günü, ister yıllardır her çeşit eyleme katılmış insanlar olsun, ister hayatında ilk defa LGBT eylemine katılan insanlar olsun, herkes bir konuda hemfikirdi. O gün orada tarih yazıldı. Kendin olarak var olabilmene tarihi yazıldı.

Fotoğraf: İsmail Alacçoğlu

SOKAKLARDAN KÜRSÜLERE, KÜRSÜLERDEN SOKAKLARA...

Bugüne kadar Türkiye'de Kaos GL, Lambdaistanbul ve ayrıca Bilgi ve Boğaziçi üniversiteleri öğrencileri tarafından LGBT sempozyumları düzenlendi. Bu sempozyumlardaki sunumlar bana Türkiye'de yaşanan sorunlardan, Türkiyeli LGBT bireylerin gündemlerinden uzak gibi gelmişti. Çok değerli sunumlar izlemiştik bu sempozyumlarda, kesinlikle hakkını vermiyorum değilim. Sadece bir şeyler eksik gibi gelmişti bana. Yaşadığımız gerçeklikten uzak tartışmalar yapılmış gibiydi. Daha doğrusu yaşadığımız gerçekliği bu salonlara taşımak konusunda eksik kalmıştık. Onur haftasındaki etkinliklerde bunu hissetmedim. Aksine şu sıralar gündemimiz olan konuları tartıştık. Sanki adını koymadan bir kongre yapmış gibiydik harekete dair. Farklı gruplar gündemleri olan sorunları ve bu sorunlarla ilgili yaptıkları pratik mücadeleleri anlattılar. MorEl, Eskişehir Anadolu Üniversitesi internet erişiminde Kaos GL ve Lambdaistanbul'un web sitelerinin engellenmiş olmasına dair bir gündem yaratmıştı çok kısa bir süre önce. MorEl'in girişimiyle, Kaos GL ve Lambdaistanbul bilgi edinme hakkını kullanarak Anadolu Üniversitesi'ne durumu açıklamalarını rica eden bir mektup

göndermişler; MorEl de bu durumun kamuoyu tarafından bilinmesi için çalışmıştı. MorEl'in bu kampanyası kısa süre içerisinde sonuç verdi ve üniversite LGBT siteleri üzerindeki engellemeyi kaldırdı. Bilgi Gökkuşuğu LGBT Kulübü'nün üniversiteye kayıtlı ilk öğrenci kulübü olması nedeniyle ortaya çıkan durumları da değerlendirdik. Hatay Türk Eğitim Sen'in, bu kulübün kurulmasına izin verilmiş olması nedeniyle Bilgi Üniversitesi yönetimi ve YÖK hakkında suç duyurusunda bulunmuş olması gibi. Kaos GL dergisinin pornografiyi eleştiren sayısında yayımlanan bir Taner Ceylan resmi nedeniyle toplatılmış ve yargılanmış olması gündemlerimizden birisiydi. Ve tabii CNN Türk'ün bir açıklama yapmadan Cosmopolis'in eşcinsellikle ilgili 2. bölümünü yayımlamamış olması. Sansüre dair yapılan tartışmaların ardından Cosmopolis'in lezbiyenlik üzerine olan bölümünü seyretmek, varoluşumuzun sansürlenmesinin aslında ne kadar da garip olduğunu ilkelimize kadar hissetmemize neden oldu.

Yürütülen tartışmalara hem pek çok şehirde örgütleniyor olmamız hem de bulunduğumuz şehirlerde LGBT yaşamına aktif müdahalelerde bulunuyor olmamız damgasını vurdu. Gerçekten daha önceki yıllara dair önemli bir fark vardı. Daha örgütlü, daha bilinçli, daha özgüvenliydik. Türkiye çapında LGBT platform kurulması çalışmaları ve aynı zamanda hak ihlalleri takip ve hukuk mücadelesinde gösterdiğimiz ortaklaşma bizleri gerçekten başka bir düzleme taşıdı. Bu girişimlerin olumlu etkilerini onur haftası boyunca gerçekleştirilen tartışmalarda fark etmemek mümkün değildi. Türkiye'de artık mücadele yöntemleri konusunda daha deneyimli, kendine daha fazla güvenen bir ekip olduğunu söylesek abartmış olmayız.

SINIR ÖTESİ DAYANIŞMA...

Bu seneki onur haftasını diğerlerinden ayıran önemli özelliklerinden biri de başka ülkelerden gelen konuklarımızdı. İtalyan transseksüel milletvekili Luxuria'nın yanı sıra Yunanistan, İsrail, Fransa, Almanya, Belçika, İspanya'dan konuklarımız bizlerle beraberlerdi. Berlin'den Almanya'daki Türkiyeli LGBT'leri temsilen gelen GLADT üyelerinin varlığı, milliyetçiliği karşısına almış bir LGBT topluluğu için çok anlamlıydı. Çünkü Türkiye'de Türklerin milliyetçiliğine karşı çıkanlar, genelde başka ülkelerde Türklere veya Türkiyelilere dönük milliyetçilikle pek ilgilenmiyorlar. Bu tarz milliyetçilikleri gündemlerine alanlar, Türkiye'de milliyetçilik yapanlar oluyor. GLADT ise Almanya'da, başta Türkiyeli göçmen LGBT'ler olmak üzere, tüm göçmen LGBT'leri kucaklamak amacıyla kurulmuş olan bir organizasyon. Onları onur haftasında ağırlamak ve Almanya'da yaşadıkları deneyimleri paylaşmak bizim için çok anlamlıydı.

Uluslararası aktivizm deneyimlerini tartıştığımız etkinlikte Yunanistan, Almanya, Fransa ve İsrail'den gelmiş olan konuşmacıların tamamı kadındı. Etkinlikten önce bu durum hakkında nasıl bir sunum yapsak diye konuştuk. Özellikle Fransa'dan gelen aktivistler, Türkiye'deki onur haftası kutlamalarına kadınların gelmiş olmasının nedeninin erkeklerin ilgisizliği olduğunu söylediler. Çünkü onlar etkinliğin duyurusunu tüm aktivist çevrelerde yapmışlar, ancak Türkiye'ye sadece kadınlar gelmiş. Bu elbette tek tek erkekler hakkında bize bir şey söylemez. Ama Esmeray'ın gösterisine giden 40 kişinin ezici çoğunluğunun kadın olması veya Türkiye'de birbirine ulaşmış LGBT'lerin çoğunluğunu gey erkekler oluşturduğu halde, onur yürüyüşünde muhteşem bir kadın ve TT görünürlüğü olması kadınların hem mücadeleye hem de kendi kimlikleri dışındaki kimliklere önem verdiği yorumunu yapmamıza da engel olmaz sanırım. Neyse, konumuz sınır ötesi dayanışma idi. Fransa'dan gelen aktivistler ülkelerindeki LGBT mücadelesini feminist bir bakış açısıyla paylaştılar bizimle. Özellikle lezbiyen ve transseksüel mücadelesinden bahsettiler. Bu mücadelede feminist çözümlenmenin çok fazla yer bulduğundan ve artık örgütlenen seks işçilerinin de öncelikli ittifaklarının lezbiyenler ve transseksüel kadınlarla olduğundan bahsettiler. Yunanistan'ın hikâyesi o kadar Türkiye'de yaşadıklarımıza benziyordu ki, "Yunanlıları nasıl da denize döktük" söylemlerinin aramıza çekmeye çalıştığı duvarlara bir kere daha lanet okuduk. İsrail'de bu sene onur yürüyüşüne karşı bir yürüyüş yapılmıştı. Hem bu nedenle hem de bir yandan Filistinli eşcinsellerle dayanışmaya çalışan İsraili eşcinsellerin varlığını bizlerle paylaştığı için Michal'in etkinlikteki varlığı gerçekten kelimelerle anlatılamazdı. Dünyada LGBT hareketi açısından pek çok damar bulunurken milliyetçilik, militarizm ve cinsiyetçilik karşıtı aktivistleri ağırlamış olmaktan büyük memnuniyet duyduk. Etkinliğin uluslararası bir etkinlik olmasında müthiş emekleri geçmiş çevirmen arkadaşlarımızı burada anmamak büyük bir eksiklik olur. Gerçekten sadece söyleşilerde değil, onur haftasının her

aşamasında konuklarımızla iletişim kurmamızda bu kadar ter döken arkadaşlarımıza bir kere de buradan teşekkür etmek ihtiyacı duyuyorum.

YÜRÜDÜK, YÜRÜYÜRÜZ, YÜRÜYECEĞİZ...

Ve, işte o inanılmaz dakikalar... Onur haftası için özel olarak hazırladığımız dergide, insanları onur yürüyüşüne çağırmak için şu cümleleri yazmıştık: "Gelin bu sene bir dönüm noktası yaratalım. Her zamankinden daha kalabalık olalım. Eşcinsel yürüyüşleri gazetelerde başka ülkeler hakkında okuduğumuz haberler olarak kalmamasın. Gelin, yürüyelim. Türkiye'de de kalabalık bir lezbiyen, gey, biseksüel, travesti, transseksüel yürüyüşü olabileceğini kendi gözlerimizle görelim, gösterelim. Yıllardır 'ne yanlış ne de yalnız' diyoruz. Gelin, yalnız olmadığımız sözde kalmamasın. Birbirimize uzattığımız eller yarı yolda kalmamasın. Gelin, eşcinselliğin, biseksüelliğin, travestiliğin, transseksüelliğin utanılacak kimlikler olmadığını haykıralım. Gelin, onurlu bir yaşam için mücadele edelim."

Bu cümlelerin anlamı benim için yürüyüşten önce ve sonra tamamen farklıydı. Evet, bu çağrıyı yazmıştık ama çağrımıza kimler kulak verip gelecek, hiç bilmiyorduk. Bu satırları yürüyüşten sonra okuduğumda ise "geleceği görmüşüz" diye düşündüm. Evet, 1 Temmuz günü Türkiyeli LGBT'ler için gerçekten bir dönüm noktası oldu. Yürüyüşe gelmeyi düşünmediği halde, o sırada İstiklal'de bir kafede otururken gökkuşağı bayrağının etrafında yüzlerce insanı görüp birden kendini bu coşku seli içinde bulan insanlar mı istersiniz, dükkânının kapısına "onur yürüyüşüne gittim, geleceğim" yazarak yürüyüşe gelen insanlar mı istersiniz... Bebek arabasında bebeğiyle beraber katılan arkadaşlarımız, çocuğunu bu günde yalnız bıraktırmayan anne ve babalar, LGBT bireylerin çağrısına kulak verip yanımızda olmak için yürüyüşe katılan solcular, feministler, savaş karşıtları, akademisyenler, yazarlar, çeşitli çevrelerden temsilciler...

Gerçekten inanılmaz bir gündü. Hepimiz sarhoş olduk. İçki içmeden, sarhoş olduk, çünkü var olmayı bilmiyorduk. Gizlenmeyi, saklanmayı, -miş gibi yapmayı biliyorduk. Var olduğumuzu hissederek sarhoş olduk. Rüyalarımızda bile göremediğimiz bir gün yaşadık. Rüyalarımızda bile göremediğimiz günler yaşayacağımızı gördük. 1 Temmuz günü, ister yıllardır her çeşit eyleme katılmış insanlar olsun, ister hayatında ilk defa LGBT eylemine katılan insanlar olsun, herkes bir konuda hemfikirdi. O gün orada tarih yazıldı. Kendin olarak var olabilmenin tarihi yazıldı. Slogancı arkadaş boşuna bağırmadı o gün bütün vücudunu o sarhoşluğa adayarak: "Arkadaşlar! Tarih yazıyoooruuuuuz!"

Evet, biz mutluluğu yaşadık. Bir günlüğüne, birkaç saatliğine de olsa, mutluluğu yaşadık. Mutluluk kelimesini tarif edebiliriz artık. Dünyada bu şansa nail olmuş insanlar çok azdır herhalde. Şanslıyız. Çünkü inanıyoruz, çünkü yalnız değiliz, çünkü yaşıyoruz.. ♀

FEMİNİZMİN SINIFI, KADINLIĞIN KİMLİĞİ

GÜLNUR ELÇİK

"Bu ülkeye ideolojilerden evvel onların eleştirileri geliyor," diye bir sitem dinlemiştim yıllar önce. Sanırım bu haksızlıktan en çok nasibini alan, çoğu kez ekşi sözlük kıvamında "ortalamacı" bir dilin eleştirileriyle boğuşmak zorunda kalan hareket, feminizmdir.

"Küreselleşme, emperyalizm kavramlarını konuşmadan kadın hareketini konuşmanın gereksizliği", "kimlik siyasetlerinin sınıf çelişkilerinin üzerini örttüğü ve hâlâ açıklayabilirlik değeri taşıyan tek yöntemin sınıf çözümlemesi olduğu", "erkeklerin de kadınlar kadar özne olarak rol almadığı, özne-özne ilişkisinin gerçekleşmediği bir hareketin dışlayıcı olması itibarıyla desteklenemezliği" gibi varsayımlar üzerine oturan siyasi bakışın temelinde feminizmin bir kimlik politikası olmasının eleştirisi bulunuyor. Fakat bu noktada, bir kimlik siyaseti olarak feminizmin doğruluk düzeyinin tartışılmasından ziyade, hayatı kategorik karşıtlıklar üzerinden algılama sorununun gündeme getirilmesi gerekiyor. Çünkü bu kategorik düşünme keskinliği bir yandan her kimlik talebinin birbirine düşmanlıktan beslendiğini öne sürerken diğer yandan özgürlüğü yek bir projesi olan etkinlik hali olarak kurarak özgürleşmeci ideal ve pratiklerin kendi arasında çelişkili olduğu saptamasına yöneliyor. Neticede feminizm, hiçbir özgürlük-eşitlik idealinin, temelindeki cinsiyetçiliği sorgulamadan ve katılımın eşit hareketinden faydalanmadan özgürleşmeyeceğini hatırlatan "anayol"¹ olarak makul özgürlük versiyonlarından da faydalanarak temeldeki çatlağı işaret ediyor.

Feminizmin bir kimlik siyaseti olmağıyla "dışlayıcılık" taşıdığı iddiası bir iktidar yoğunlaştırıcısı olarak devletin mazeretlerini hatırlatıyor. Kimliklerin öne çıkartılmasının, "bizim grup hep haklıdır" psikolojisine girme eğilimini barındırdığı tespiti doğruluk taşıyor. Ancak deneyimlerimiz, kimlik siyasetlerinin "biz haklıyız" söylemine kapıldığı bir yana dursun, bu mücadelelerin kimlikleri çatışma potansiyeli olarak görenlerin "onlar haksızdır" kalıp yargısına karşı ortaya çıktığını gösteriyor. Dolayısıyla kimlik konusunun sınıf çelişkisinin üzerini örttüğü iddiasını da yine yukarıdaki tasnifçi/kategorik algıdan hareketle açıklamak mümkün görünüyor. Ayşe Kadioğlu'nun belirttiği gibi: "Kimlikler var! Onlar yokmuş gibi yaparak daha demokratik bir düzlemi muhafaza ettiğimizi iddia etmek, var olan durumu teslim etmemeye (...) tekabül ediyor."² Sonuçta, sınıf analizi üzerinde ısrar etmek, sınıfın koşullarını tartışmaya açsa da, sınıfa dahil olmanın nedenleri üzerine düşünmeyi sakatlayacaktır.

Leonore Davidoff *Feminist Tarihyazımında Sınıf ve Cinsiyet*³ kitabında bu iki kategoriden faydalanarak iktidar dinamiklerinin

"Bütün"
diyerek
konuşulması
imkânsız bir
soyutluk
yarattığımızı,
parçaların kendi
hatlarını belli
etmeye yönelik
taleplerini örten
bir çatı inşa
ettiğimizi
bilmeden barışın
dilinin
"kocamandan"
geçtiğine biz de
inanmıştık.
Kaçımız sırayı
bozmaktan
korkup ezberi
tekrarlamadık ki!

"özel" sayıp göz ardı edilmesine yol açtığı konuları, özel-kamusal, ev-iş, kültür-doğa, bedensel-düşünsel gibi "sınıfsal ve cinsiyetçi" kategorilerin ortaya çıkışını açıklamaya çalışır. Engels de, "kadının kurtuluşu insanlığın kurtuluşunun bir ölçüsü ve işareti olacaktır" derken bu ikisi arasındaki ilişkiye dikkat çekmiyor muydu? Sonuç olarak tarihin, sınıflar arasında yarattığı eşitsizlikleri bu sınıfların da içinde, feminist literatürle konuşacak olursak "özel alanımızda", cinsiyetçi bir politikayla inşa ettiği eşitsizliklerle temellendirdiğini görmek gerekiyor. Fakat sosyalizm burjuva tipi aileyi eleştirirken işçi ailesini biraz olsun kayırarak cinsiyetçilik muhasebesini eksik bırakmadı mı? Neticede sınıf kavramının açıklamakta yetersiz kaldığı eşitsizlikleri feminizmin gözlükleriyle fark edebildiğimizi söyleyebiliriz: Kadın işçinin emeğinin erkek işçi ile aynı değerle karşılanmadığı tespiti sosyalizmin kadın hareketine yaptığı önemli bir hatırlatmaydı ama pek çok işçi kadının anneliği nedeniyle ilave bir işçiliğin muhatabı olduğunu haykıran feminizm oldu. Eşit ücret mücadelesinde önce kadınların kapiya konulması politik bir sorun olarak üstlenildi; tarlayı sürdükten sonra yemeği yetiştirmek zorunda olan köylü kadın ise devamında feminizmin üstlendiği bir dilin kıvraklığıyla ifadesini buldu. Araştırmalar ekonomik olarak güçlenen pek çok kadının da şiddete maruz kaldığını ve hatta bazı erkeklerin, eşlerinin kendilerinden fazla maaş almasını zımni bir şiddet gerekçesi olarak sunduklarını gösterdi. Dahası, kadına hizmetçilik eden kadınların "sınıfı" ya da -Filiz Kerestecioglu'nun deyişiyle- kadının bir "evlilik işçisi"⁴ olarak sarf ettiği emeğin politik ve ekonomik bir değere layık görülmemesi vb. sömürüler hangi sınıfsal analizin keşfi, hangi bütünün hareketiydi? Darağacındaki üç fidanı hepimiz biliyorduk, peki ya onların büyük işkencelerden geçmiş, 68 kuşağının kadın liderlerinden biri olan arkadaşları Necla Ülkü Kuplin'i? Tarih, sevgilisi J.P. Sartre kadar ilgiye layık bir yazar olan S. Beauvoir'un adını neden bu kadar geç anımsayabildi? Venezuela Ulusal Meclis Başkanı Ameliach, Kadın Kalkınma Bankası'nın Venezuela kadın hareketi ve Küresel Kadın Grevi'nin çalışmaları sonucunda kurulduğunu söylerken tarihin küçümsediği kadın hareketine vicdan azabını sunmuyor muydu? çocuklu anneye bir siyasi işkence yöntemi olarak bekâret kontrolünü uygulayanların hesabını "yapacak daha önemli işleri olmadan" hangi ideolojik hareket sorabilirdi? Üniversite gençliğinin yüzde 69'unun "bakire olmayan birisiyle evlenmeyi" doğru bulmadığı⁵ tespitindeki aciliyeti ya da bu yüzde 69'un homojen bir grup olarak İslamcılar(!), sağcılar olmadığını ve evet içinde sosyalist yoldaşlarımızın, liberal arkadaşlarımızın da bulunduğunu hangi ideoloji bilincimize dayadı? "Özürü"

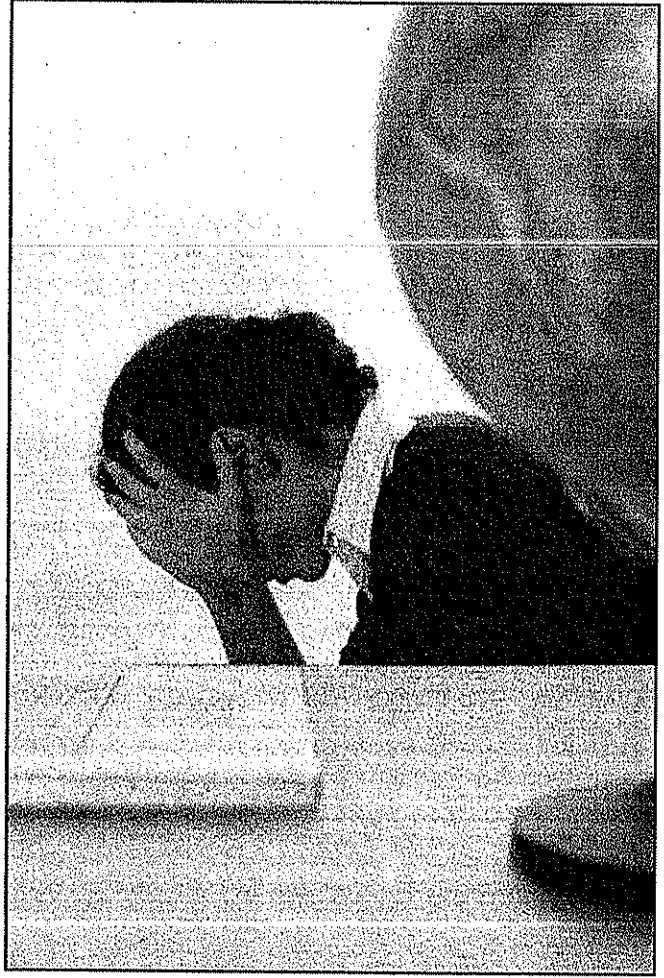

çocuk doğurduğu için terk edilen, cinsel hormonları çok hızlı çalıştığı dönemde zihinsel engelli çocuklarının tacizine maruz kalan anneleri anlamak için o savunduğunuz "barışçı" söylem nerede kaldı? Babasının sorumluluklarını hatırlamadan kahvaltılarını zamanında hazırlanmadı diye annesine çıkan oğulları, hastanelerde refakatçilerin çoğunluğunun neden kadın olduğunu, karanlık sokakların erkekler için taşıdığı egzotik anlamın kadınların nezdinde neden tehlikeyi çağrıştırdığını, kocası savaşta ölen ve çalışma izni olmadığı için sefaletin bin bir türlüünü çeken Afgan kadınlarını, Amerika'da her 15 saniyede bir kadının neden dayak yediğini, dünya genelinde cinayet kurbanı kadınların %70'inin erkek partnerleri tarafından öldürülme gerekçelerini hangi sınıfsal ya da barışçı açıklamalar yanıtladı? Tarihin "bir bütüncü" anlayışları, transseksüellerin de düşünebildiğini feminizm değilse neyin sayesinde keşfetti?⁶ Kimlik siyasetlerinin giderek daha mikro bölünmelere yol açacağı iddiasından yola çıkarak feminizme yöneltile eleştirilere feminizmin cevabı, işçinin de patronun da, sosyalistin de İslamcı'nın da, Kürt'ün de Türk'ün de temelde kadın ve erkek olduğudur.⁷

Feminizmin bir kadın hareketi olarak dışlayıcı olduğu iddiası, kapsayıcılık ve dışlayıcılığı birbirinin zıddı iki durum olarak değerlendirme yanılığına düşer. Bir hareketin belli bir kesimin pratiklerine dönüştürücü bir değer atfetmesi, diğer kesimleri dışladığı anlamına gelmez. Bilakis, özgürlüğün muhatapları arasında bir eşitlik yaratmak için, artık göstermek değil söylemek isteyen kadınların üstlendiği çağrıdır feminizm. Bunu yaparken erkeği kuşatan, onu belli erkeklik normlarının sınırında rüşünü ispat etmeye zorlayan koşullara da karşı çıkar. Sonuç olarak nasıl ki işçilerin özgürleşme mücadelelerini patronlarıyla birlikte yürütmesini bekleyemeyeceksek, toplumsal pratiklerin söz hakkında erkeklere verdiği önceliği de inkâr edemeyiz herhalde. Feminist hareket "yol arkadaşlığı" ile harekete güç katmayı sindirebilecek erkeklerin yoldaşlığına daha çok ihtiyaç duyuyor aslında. Bay Flynn'ın Pekin Konferansı'nda "ortaklık" kavramını önererek değişimin kadın-erkek ortaklığıyla gerçekleşeceği sözlerine cevap olarak, bir kadının söyleyecek çok çift lafı vardı:

"Güçlü bir ırmak daha zayıf akan bir ırmakla buluşunca ne olur? Kuşkusuz ki daha güçlü bir ırmak. Ama zayıf olanın yatağını değiştirir. Yatağınızda akmaya devam ediniz..."

Tarihin arenasında "nesnenin içine hapsedilmiş özneliğiyle" kadın, esasen bütünü erkekle özdeşleştirmesinin iddia edilen indirgemeci yönünden kendisi olduğunu ortaya koyar. "Afaki eleştiri" ise özne olmayı katılımla sınırlı tutarak sömürünün asıl yüklediği anlamların rengini değiştirir. Oysa özne olmak "var olmak" değildir. Özne olmak, "özne olarak var olmak", öznenin bütün nitelik ve koşullarının harekete aynı derecede etki edebilme imkânının gerçekleşebilmesidir. Kadınların kamusal alandaki görünürlüğü, siyasal hayattaki temsilinin ve özel alanda geri bırakılmışlığının tesadüfi bir anlam taşımadığını göz önünde bulundurduğumuzda, kadınlar üzerinde yaratılan bu baskının "kadınlar aptaldır, politikaya elverişli değildir" vb. söylemlerle değil, aslında tam da "kadın erkek 'ayrımına' gitmeye gerek yok, önemli olan insandır" gibi tespitlerle kurulduğunu hatırlamalıyız. Feminizmin "bütün"ü, hiçbir kimliğin ötekini eritmediği bir entegrasyonun idealidir. Bütün için yanmayı göze aldıkları devrimler, zaferlerini kutlarken "kadınların" adını ağzına almadıysa, bütünden konuşmanın çoğulun ağzıyla konuşma totalitarizminden kurtulamayacağını artık kabul etmek gerekiyor. Ayşe Gül Altınay yazılarının birinde, Stella Ovadia'nın Kadın Günleri'ndeki konuşması sırasında erkeklere uzunca bir süre söz vermemesinden nasıl utanç duyduklarını, bu "aşırılığı" yapmasına bir anlam veremediklerini anlatır. Stella'nın bu tavrının, kadın sözüne taşıdığı öncelikle erkeği geriletmeye değil kadını eşitlemeye yönelik bir girişim

olduğunu anlamaları ancak Türkiye'deki yekpare siyasi geleneğin dışına çıkmaları ile mümkün olabilmiştir sanırım. "Bütün" diyerek konuşulması imkânsız bir soyutluk yarattığımızı, parçaların kendi hatlarını belli etmeye yönelik taleplerini örten bir çatı inşa ettiğimizi bilmeden barışın dilinin "kocamandan" geçtiğine biz de inanmıştık. Kaçımız sırayı bozmaktan korkup ezberi tekrarlamadık ki!

Ama Betül Tarıman'ın dizelerindeki gibi: "...atları ovaya saldırm atlar/ çocuklar ve kelimeleri/ merakımı çıldırtan her uçurumda/ mucizesini doğuran bir kadın var..."⁸ ♀

DİPNOTLAR

- 1 "Anayol" kavramını fark etmemi sağlayan sevgiliye, Tekoş'a teşekkür ederim.
- 2 Ayşe Kadioğlu, "Kimliklerle Yaşamak", Radikal İki, 07.08.2005
- 3 Leonore Davidoff, Feminist Tarih yazımında Sınıf ve Cinsiyet, İletişim Yayınları, 2002.
- 4 Filiz Kerestecioğlu, "Kadınlar: Evlilik İşçileri", Bianet, 31.08.2006
- 5 Metropol Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi'nin yaptığı araştırmaya (Ekim 2006) ilişkin ayrıntılı bilgi Neşet Toku'nun "Üniversite gençliğinin dine bakışı çok mu vahim?" başlıklı yazısından okunabilir. <http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/haber.do?haberno=445548>
- 6 Daha ilginç Serap Akçura'nın geçen hafta Radikal İki'deki yazısını okuyan

bazı arkadaşlarının "sınıf" mantığından hareketle, Akçura'nın "düşünen bir transseksüel" olabildiğini onun "zengin çocuğu olduğu" tahmini ile açıklamaya çalışmasıydı. İşte feminizmin başka bir güzelliğine vanyoruz! Feminizmi bir "konken hareketi" olmakta suçlayanların gözlerini kadın örgütlerindeki toplantılara katılanların çeşitliliğine çevirmeleri gerek.

7 Burada kastedilen kadınlığın "heteroseksüel" bir kadınlıkla sınırlı olmadığını, "kendini kadın olarak hisseden" tüm kimlikleri kapsulsuz kapsadığını eklemek istiyorum.

8 Bu "mucizenin" tamamını okumak isteyenler için, betül tarıman, "atlar kadınlar ve rivayet", üç nokta, nisan-haziran, 2006

YOKSULLUK

KADEMLERİN OLMA

Yoksulluk, son on yılın gündemindeki en önemli konu gibi görünüyor. Birleşmiş Milletlerin Bin Yıl Hedefleri arasında birinci sırada sayılması tesadüf değil. 1980'lerin "tarhin de ideolojilerin de sonu geldi, artık herkes başının çaresine bakacak" havası çok sürmedi. Thatcher'ın özlü biçimde dile getirdiği "toplum diye bir şey yoktur, birey vardır" söylemi artık o kadar çıplak ifade edilemiyor. Neoliberal politikalar bütün hızıyla uygulanmaya devam etse de, "herkes başının çaresine baksın" önerisinin sisteme maliyetinin çok yüksek olacağı anlaşıldı. Bu nedenle, yoksullukla mücadele programları, "tarhin sonu"na eşlik ediyor.

Yoksulluk, yeni bir şey değil elbette. Bildiğimiz tarihin her anında, coğrafyanın her köşesinde, yoksullar hep oldu. Diğer yandan, böyle olması, yoksulluğu değişmez bir "hakikat" gibi kabul etmemize yol açmamalı. Çünkü yoksulluğun içeriği, toplumsal ilişkiler içindeki yeri, anlamı, insanların onu deneyimleme ve anlamlandırma tarzları hep değişti. Bugün karşı karşıya olduğumuz yoksulluğa "yeni yoksulluk" adı verilmesi de bu yüzden. Yoksulluk, daha önce olduğundan farklı olarak sosyal dışlanma ve damgalanmayla birlikte düşünülmesi gereken bir durum haline geldi. Yoksulluk artık geçici, işsizliğe bağlı, istisnai değil, tersine kuşaklar arasında aktarılan, kalıcı ve yapısal bir gerçeklik. Dolayısıyla, ekonomik büyüme ve istihdam artışını sağlama gibi "çözüm"ler, yoksulluğu hafifletmekte etkili olamıyor.

Yoksulluğun "yeni" bir vechesi de, artık çalışmaya/çalışmamaya bağlı bir kategori olmaktan çıkması. Çalışan yoksullar kavramı, tam olarak bunu anlatıyor: Çalışıyor olabilirsiniz, hatta düzenli bir işiniz bile olabilir ama yine de yoksulsunuzdur (ki kadınların pek yabancı olmadıkları bir konum bu!) Aynı zamanda, "işçi sınıfı"ndan farklı olarak yoksullar, bir siyasal özne olarak ortaya çıkamıyorlar. İşçi sınıfının siyasal önemi, kendisini, varlık koşulunu ortadan kaldırma ve böylece insanlığı eşit ve özgür bir dünyaya taşıma gücüne sahip olduğunun varsayılmasıydı. Bu anlamda işçi sınıfı, bir özne olarak karşımıza çıkıyordu. Oysa yoksul, üretim süreçlerine katılıyor olsa bile, böyle bir niteliğe sahip değil. Dolayısıyla yoksulluk, kategorik olarak içinde bir umudu barındırmıyor. Tersine, bazı etnografik çalışmaların da gösterdiği gibi, kendi içine çökme potansiyeli taşıyor. Dolayısıyla yoksulların öz örgütlenmelerine ilişkin çabaların işçi sınıfı örgütlenmesinden farklı dinamikleri, durumları hesaba katması gerekiyor.

Kadınların "yeni yoksullar" içindeki en geniş kesimi oluşturduklarını biliyoruz. Bu bilgi, feminist politikanın yoksulluk konusunda özgün perspektifler geliştirmesini gerektiriyor. Okuyacağınız dosyada bu perspektiflere ilişkin deneyimlere ve önerilere yer vermeye çalıştık. Aynı zamanda, yoksul kadınların "güçlendirilmesi" adına uygulanan bazı politikaların (küçük girişimcilik gibi) muhtemel sonuçları ve sınırlarını da tartıştık.

Toplumsal eşitsizlikler toplumun ortadan kalkmasına yol açacak boyutlara gelirken, cinsiyet eşitsizliğinin bu çözümünün temel dinamiklerinden biri, belki de birincisi olduğunu düşünüyoruz. Böyle bir çözüme, bildiğimiz siyasetin yapısını ve koşullarını da temelden değiştiriyor. Siyasal temsil/katılım gibi feministlerin her zaman güçlü biçimde odaklandıkları sorunların anlamını yeniden düşünmemiz, bu sorunlara ilişkin yeni perspektifler geliştirmemiz gerekiyor. Yoksulluk dosyası, bu yolda atılan adımlara, tartışmalara bir katkı olarak düşünüldü. Umarız devami gelir...

YOKSULLUĞA KARŞI FEMİNİST STRATEJİ İÇİN...

YILDIZ ECEVİT

Genel olarak yoksulluk ve özel olarak kadın yoksulluğu, feminist gündemimizde önemli bir yer tutması gereken bir mesele. Gelir dağılımındaki adaletsizliğin artmasına ve refah devletinin çökme noktasına gelmesine paralel olarak dünya düzlemindeki yoksulluğun derinleşmesi ve yaygınlaşması, küreselleşmenin en somut sonuçlarından biri olarak karşımızda duruyor. Yoksulluğun

küresel bir sorun olduğu kesin. Ne var ki gelişmiş ülkeler bu sorunu görece daha hafif yaşarken, Üçüncü Dünya ülkeleri yoğun bir biçimde deneyimliyorlar. Çünkü söz konusu ülkeler küresel ekonomik gelişmelerden olumsuz etkileniyorlar.

KÜRESELLEŞME VE KÜRESEL EKONOMİK GELİŞMELER

Kapitalist sistem, bugün küresel kapitalizm denilen yeni bir aşamanın içindedir. Dünya ekonomisini bir bütün haline getiren, toplumsal, politik, kültürel alanları da içine alarak önce uluslararasılaşan daha sonra ulus-ötesi eğilimleri güçlenmeye başlayan bir oluşumla karşı karşıyayız. Küreselleşmeyi genel olarak küresel ekonomik bütünleşmeye götüren süreçleri anlatan bir kavram olarak tanımlayabiliriz. Kavram kendi içinde ekonomik boyutu ile

"açıklık/saydamlık" ve "serbestleşme", "bütünleşme" ve "birbirine bağımlılık" benzeri özellikleri barındırıyor. Böylece serbest ticaret, finansal ve gerçek sermayenin serbest dolaşımı, yatırımların işgücü maliyetlerinin daha düşük ve vergi indirimlerinin daha elverişli olduğu ülkelere kayması ve ürün, teknoloji, bilgi ve tüketim örüntülerinin hızlı yayılımı ile nitelendirilebilecek bir dünya ekonomisine doğru yönelişi anlatıyor. Üretim ve kâr, sermaye hareketleri ve teknoloji, çokuluslu şirketler aracılığıyla dünya ölçeğinde genişlemekte ve bu şirketler tüm ekonomiye hâkim olmaktadır. Küreselleşme, finans açısından şimdiye kadar görülmemiş bir uluslararası bütünleşme ve genişleme eksenine oturmuş, ulus devletler ekonomik kalkınmayı teşvik etme ve biçimlendirme güçlerini önemli ölçüde yitirmeye başlamışlardır. Ulusal hükümetler büyük ölçüde ekonomi politikalarını, küreselleşmeyi yöneten uluslararası kuruluşların yönlendirmeleri ile oluşturmakta, kendi finans piyasalarını kontrol etmekte güçlük çekmektedirler.

Uluslararası sermayenin serbestleşmesinde önemli bir faktör, yapısal uyum ve istikrar politikalarıdır. ABD, İngiltere ve

Çeşitli adlar altında sunulan yoksullukla mücadele stratejileri, yoksulluğu yaratan temel sorunları görmezden gelerek, ekonomik ve siyasal krizleri sanki doğal afetlermiş gibi kabullenerek, sadece yoksulluğun etkilerini kısa vadeli olarak gidermeye çalışıyorlar.

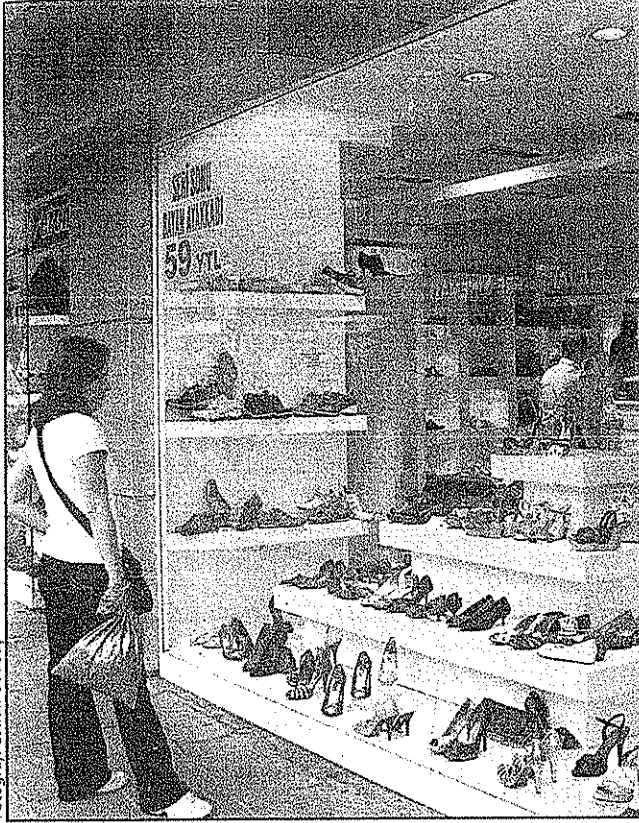
Japonya'da finans piyasalarındaki düzenlemeleri ortadan kaldırmak amacıyla ortaya çıkmış bu politikalar, daha sonra pek çok Üçüncü Dünya ülkesine "empoze" edildi. Yapısal uyum politikaları, piyasa güçlerinin egemenliğini merkeze alıyordu, devletin küçültülerek müdahale gücünün zayıflatılmasını, kamu hizmetlerinin tasfiyesini, sosyal harcamaların kısılmasını öngörüyordu. Yeni liberal ideolojinin eşliğinde, serbest piyasa egemenliğinin sürekliliğini sağlamak için kurallar yok edilmeli, işgücü piyasaları bozulmalı ve böylece ucuz işgücüne ulaşılrken işçi örgütlenmeleri de zayıflatılmıyordu. Böyle de oldu.

Finansal küreselleşmeye paralel başka bir süreç, üretimin esnekleşmesi ve uluslararası hale gelmesidir. Batılı ülkeler, kapitalist kitle üretiminin 1970'lerde girdiği krizi aşabilmek için üretimin teknik ve sosyal organizasyonunda değişikliklere gittiler. Post Fordist üretim sistemi, ülkeler arası artan rekabetle baş edebilme, daralan pazarlara uyum gösterebilme, değişken taleplere cevap verebilme ve emeğin değerini düşürme hedefli yeni bir üretim sistemi aşaması olarak belirginleşti. 1970'li yılların düzenli çalışma saatlerine tabi olan, ücretleri önceden

belirlenmiş, örgütlü ve sendikalarca korunan işgücünün yerini, "atipik" çalışma biçimlerini [kısmi zamanlı, geçici ya da mevsimlik çalışma, evde(n) çalışma vb] kabul etmeye razı, vasıfsızlaşmış, düşük ücretlerle çalışmaya zorlanan ve örgütsüz işgücü aldı. Esnekleşme, yeni sömürü biçimlerini de beraberinde getirdi. Artık işletmelerin küçük bir çekirdek işçi kadrosu dışında, istediklerinde istihdam ettikleri, istemediklerinde evlerine gönderdikleri büyük işçi

rezervleri vardı. Büyük işletmelere alt sözleşmelerle bağlanan taşeron firmaların işçileri, çok düşük ücretlerle geçici ve sigortasız çalışmaya başladılar. Sermayenin, çalışma saatlerinin uzatılmasına karşı çıkamayan, ücret pazarlığı yapamayan, daralan pazar talebi karşısında işten çıkarılan bu işçilerin emeğini sömürmesi daha da kolaylaştı. Esnekleşme, sendikal örgütlenmeleri de derinden etkiledi. İşlerini kaybetme tehlikesi ile yüz yüze gelen işçilerin sendika örgütlülüğü zayıfladı; toplu sözleşmelerin kapsamında ve içeriğinde daralma gerçekleşti ve kitle sendikacılığı önemli ölçüde geriledi.

Yapısal uyum politikalarını benimseyen ülkeler, dış borç ve faizler nedeniyle kaynaklarını gelişmiş ülkelere transfer etmek zorunda kalınca, güçlü ve kararlı bir büyüme için gerekli yerel yatırımları yapamadılar. Üretim hacmi ve dolayısıyla gelirler azaldı. Değerli yerel kaynaklar atıl kalırken nüfusun büyük bir kısmının yaşam kalitesinde önemli gerilemeler gerçekleşti. Yaşam kalitesindeki gerilemenin nedenlerinin başında artan işsizlik, gerçek ücretlerde düşüş, en gerekli tüketim mallarının

Fotoğraf: Canan Odabas

bile çok yüksek fiyatlarla satılması, kamusal hizmetlerde kısıtlamalar gelmekteydi. Belki de hepsinden önemlisi, insan kaynaklarına yapılan yatırımın sınırlılığı oldu. Yoksullar, kadınlar ve çocuklar, bu politikaların olumsuz etkilerini en çok hisseden toplumsal kesimler oldular.

Bugün dünya üzerinde yaşanan yoksulluğun kaynağı, küreselleştirici süreçlerin arka planında yer alan yeni liberal politikalar. Üçüncü Dünya ülkelerinde "kalkınma" ve "yoksulluğu azaltma" adıyla sunulan stratejiler de, bu politikaların uygulamadaki eksikliklerinin giderilmesi için yapılanlardan öte bir şey değildir. Dolayısıyla kadınlar olarak, bu politikaların genel olarak olumsuz toplumsal sonuçlarına hem de kadın yoksulluğunu artırmada oynadıkları role karşı durma ve çözüm üretme sorumluluğunda olduğumuz açık!

KÜRESELLEŞME VE YAPISAL UYUM POLİTİKALARI KADINLARI NASIL ETKİLEDİ, ETKİLİYOR?

Küreselleşme, ticaret ve piyasaların liberalleşmesi, özelleşme ve yapısal uyum programlarının kadınlar üzerinde yarattığı olumsuz etkiler çok yönlüdür. Bu süreç, kadınların işgücü piyasasındaki varlıklarını üç alanda artırdı. İlk olarak, kadınlar Asya, Orta Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinde ihracat yönelimli ekonomilerine, özellikle de emek yoğun imalat sanayisine ucuz, kolay yönetilebilir, esnek ve örgütsüz işçiler olarak rekabet gücü sağladılar. İkinci olarak, kadınlar yarı zamanlı çalışanların büyük bölümünü oluşturarak, ev odaklı parça başı iş yapan işçiler olarak, enformel sektörde kendi hesabına çalışanlar olarak ya da mikro kredilerin desteğinde küçük girişimciler olarak emeğin yeni biçimlerinin öncüleri oldular. Son olarak, yapısal uyum politikalarının etkisiyle geçim kaynaklarının daraldığı ülkelerde uluslararası emek göçü hiç olmadığı kadar arttı, göç "kadınlaştı". Bugün Uzak Asya ülkelerinin kadınları dünyanın kendilerine göre öbür ucundaki ABD ve Kanada gibi ülkelerde, düşük ücretli işlerde, özellikle kentlerin hizmet

sektörlerinde çalışıyorlar. Kuzey Afrika ve Güney Amerika'dan kadınlar, Avrupa ülkelerinin işgücü pazarlarında kendilerine iş arıyorlar. Rusya, Doğu Avrupa ve Avrasya ülkelerinden kadınlar, Türkiye ve çevre ülkelerde yaşlı, hasta ve çocuk bakıcılığı yaparak yoksulluğa karşı durmaya çalışıyorlar.

Bu üç alanda da kadınlar, emek maliyetlerinin düşürülmesinde ve işgücü piyasalarının kuralsızlaştırılmasında önemli bir rol oynadılar. Çalışma yasaları ile yeni haklar elde etseler de bu hakları kullanamadılar. Yaptıkları enformel sektör işleri, esnek istihdam biçimleri ve sözleşmesiz çalışma koşulları onları yasal korumanın dışında bıraktı. Küreselleşme savunucularının iddia ettikleri gibi, ücretli işlere dahil olan kadınların sayısı belki arttı ama bu artış, onların düşük geliri ve risk taşıyan işlerde yoğunlaşmalarını ve marjinalleşmelerini engelleyemedi. Özelleştirmeler iş kayıplarına neden oldu.

Ülkelerin finansal sorunları toplumsal güvenlik ve refah alanındaki koruma ve hizmet alanlarının daralmasına, bütçelerin kısılmasına ve bu alanlardaki sorumlulukların özellikle kadınlar tarafından ikame edilmesine neden oldu. Yoksul hanelerin

kadınları, ev içinde daha çok emek harcayarak, daha çok tasarruf ederek ve harcamalardan kısarak kayıp gelirleri telafi etmeye çalıştılar. Sosyal refah hizmetleri çöktükçe ve bu hizmetleri devletler üzerlerinden attıkça kadınlar hastalara, yaşlılara, engellilere ve çocuklara bakım hizmeti sunma yükünü daha çok taşıyor oldular. Hane içinde kadın emeğinin yoğunlaştı.

Türkiye'de kadınların "yoksullukla mücadelede feminist strateji" oluşturmalarının zamanı gelmiştir.

FEMİNİST BİR "YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİSİ" NEDEN GEREKLİ?

Küreselleşen yoksulluk sorununa "yüzeysel" çözüm arayışında, uluslararası kuruluşlar başı çekiyor. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Gıda Tarım Örgütü (FAO) ve bu örgütlerin programları, yoksullukla mücadeleyi esas alan, eğitim, temel sağlık hizmetleri, gelir getirici faaliyetler ile küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesini, kadınların kalkınma sürecine katılımını hedefleyen projeler yürütüyorlar. Mikro finans programları bunların en yaygın örneklerinden. Bu projelerin amaçlarını yoksul bireylerin kabiliyetlerini doğrudan etkilemek olarak kavramsallaştırdığımızda, yeni liberal kalkınmacı söylemin en çok kullandığı "beşeri sermaye" ve "sosyal sermaye"yi geliştirme amacı ile uyumlu müdahalelerde bulduklarını söyleyebiliriz. Beşeri sermayenin geliştirilmesi amacı güdüldükçe, yoksulluğun yaratmakta olduğu olumsuzluklara bireylerin kendi çabaları ile karşı koyabilecekleri ve bunu da bireysel kapasitelerini artırmak suretiyle yapabilecekleri öngörülüyor. Sosyal sermaye de, bireylerin özel alanlarındaki dayanışma ve yardım ağlarına gönderme yapılıyor ve yoksulluğa karşı çıkabilmek için aile üyeleri, akrabalar, arkadaş ve komşular, hatta etnik cemaatler temelindeki geleneksel ilişkilerin geliştirilmesi tavsiye ediliyor.

İk anda görülebileceği gibi hem beşeri sermayenin hem de sosyal sermayenin geliştirilmesi sosyal alanın yeniden yapılandırılması ve özel alanın genişletilmesi ile ilgili. Yoksullukla mücadele söyleminde devletin ve kamusal alanda yapılacak müdahalelerin ciddi bir yer tutmadığı açıkça görülüyor. Beşeri ve sosyal sermayeyi geliştirme görevini sivil toplum kuruluşlarına ihale eden ve onların çalışacağı alanının koşullarını hazırlamakla yetinen bir aracı rolünü üstlenmekten öteye gitmeyen devlet, uluslararası kuruluşların sağladığı fonlar ve özel yardım

Fotoğraf: Müjgan Arpat

programlarıyla yoksulların acil gereksinimlerini karşılamaya, uzun soluklu politikalar oluşturmadan yüzeysel çözümler yaratmaya çalışıyor. Türkiye'de bu yaklaşımın uygulamaya yansımış birçok örneği hemen verilebilir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün yıllardır yürüttüğü programlar ile Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında yapılanlar, bu bağlamda feminist bakış açısıyla ciddi olarak eleştirilmesi gereken faaliyetler olarak belirginleşmektedir.

Çeşitli adlar altında sunulan yoksullukla mücadele stratejilerinin ve programlarının neredeyse tümü, yoksulluğu yaratan temel sorunları görmezden gelen, dolayısıyla yeni liberal ideolojiyi, yapısal uyum politikalarını, gelir eşitsizliklerini (ülkeler arası ve her ülke içinde bölgeler arası) veri kabul edip sorgulamayarak, ekonomik ve siyasal krizleri sanki doğal afetlermiş gibi kabullenerek, sadece yoksullar üzerindeki olumsuz etkileri kısa vadeli olarak gidermeye çalışan stratejiler. Dünya Bankası 2000-2001 raporuna "Yoksulluğa Saldırı" adını vermiş olsa da, bu saldırının, yoksulluğu ortaya çıkaran nedenlere ve küreselleşme politikalarına değil, sadece onun tezahürlerine yönelik bir saldırı olduğu çok açık. Kaldı ki, Dünya Bankası'nın yatırımlar için sağladığı yardımlarla yoksulluğun azaltılmadığı, eğitim ve beşeri sermaye için sağlanan kaynakların yoksullukla mücadelede istenilen sonuçları doğurmadığı birçok araştırmacı tarafından vurgulanıyor. Bankanın politikalarını eleştirenler, gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımların ve verilen borçların, yoksullukla mücadeleden ziyade borç krizlerini aşım, makro ekonomik istikrarın geçici olarak temin edilmesi amacıyla yönelik olduğunu söylüyorlar. Üçüncü Dünya ülkelerine, dış borçlarının ertelenmesi veya yeniden görüşülmesi için makro ekonomik politikaların uygulanmasını şart koşan kurumun Dünya Bankası olduğunu, bu politikalar yüzünden milyonlarca insanın yoksullaştığını hatırlarsak bu saptamaya katılmamak mümkün değil.

YOKSULLUKLA MÜCADELENİN FEMİNİST STRATEJİSİNİ OLUŞTURMAK İÇİN NELER YAPILMALI?

Amargi hem bir teori hem de bir politika dergisi. Bu nedenle yoksullukla mücadele için Türkiye'de yapılanlara eleştirel bir gözle bakabilmek, bunların kadınlar için ne anlam ifade ettiğini

Yoksulluğun feminist stratejisinin temsilcileri, kısa vadeli de olsa acil ihtiyaçlarını giderdiği için iktidar odaklarına sıcak bakan yoksullarla dayanışma yapabilecek durumda değilse, kimlerle yapabilecekler?

anlayabilmek ve yapılanlara nasıl bir feminist karşı çıkışla cevap vermek gerektiğini tartışmamız gerekiyor. Açıkça, Türkiye'de kadınların "yoksullukla mücadelede feminist strateji" oluşturmalarının zamanı gelmiştir. Bu strateji Türkiye'de bugüne dek başvurulan stratejilere alternatif bir strateji olduğu ölçüde önem kazanacaktır.

Böyle bir strateji için her şeyden önce yoksulluğa neden olan yapıların ve süreçlerin eleştirisi yapılmalıdır. Ama sadece ekonomi politikalarını eleştirmek, siyasi partilerin kaba bir popülizm dışında yoksulluğu azaltacak bir politikasının olmadığını söylemek yetmez. Ekonomik politikaların ve uygulamaların yarattığı yoksullaştırıcı etkileri gözler önüne sermek de yeterli değildir. Bu tür bir eleştiri, yeni liberalizme karşı çıkan birçok çevrelerce yapılmaktadır. Solda duran siyasetçiler, akademisyenler, sendikalar, kimi sivil toplum kuruluşları tarafından yeni liberal düzenin açmazları gösterilmeye çalışılmaktadır.

O halde feministlerin yoksulluğa dair söyleyecekleri bunlardan öte neler olmalıdır? Ne, nasıl söylenmelidir ki içinde feminist kuramı, ideolojiyi ve politikayı barındırsın?

Kanımcı, bu

Kanımcı bu feminist stratejinin en önemli farklılığı, yoksulluğa feminist bir perspektifle bakmak olacaktır. Böyle bir perspektif, yoksullaşmanın yarattığı olumsuzlukların, kadınlar söz konusu olduğunda, iki ile çarpılması gerektiğini, kadınların eşitsiz konumunu, ataerkilliği ve toplumda kadınlar aleyhine işleyen sınıfsal temeldeki ayrımcılığı da feminist politikanın bir gereği olarak kapsamına almalıdır. Kadınların nasıl "yoksullaştığı", yoksulluğun onları en çok hangi alanlarda vurduğu ve güçsüzleştirdiği anlaşılmadan böyle bir strateji oluşturmak son derece zordur. Bu tarz bir anlama çabası ise feminist kuram ve metodoloji bütünlüğü sağlanmadan neredeyse imkânsızdır. İşte burada, bugüne dek süren yoksulluğu "dışarıdan okumak" alışkanlığının terk edilmesi ve bunun yerini "içeriden okuma"nın alması gerekiyor. Yoksulluğun dışarıdan okunması, haneye ve hane gelirindeki azalmaya odaklanır; hane içinde toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri göz ardı eder ve kadınların yoksulluğunun özgüllüğünü anlamayı zorlaştırır. Yoksulluğun içeriden okunması ise, yoksullaşmanın karmaşık bir süreç olduğunu görebilmemizi; kadınların yoksul kalma riskini neden daha çok taşıdıklarını anlamamızı, onların yoksulluktan kurtulabilmek için nelerden güç alarak mücadele ettiklerini, çıkış yollarını nerede aradıklarını keşfetmemizi sağlar. Bunların hiçbiri yoksulluğun dışarıdan okunması ile ulaşılabilecek bilgiler değildir. Son yıllarda Filiz Kardam ve İlnur Yüksel'in, Aksu Bora'nın, Süheyla Türkyılmaz'ın, Pınar Uyan'ın, Aynur Özüoğlu'nun, Fatime Güneş'in kadınların yaşam öykülerine kulak vererek yaptıkları içeriden okuma çabaları, yoksulluğun feminist bilgisini biriktirebilmemizi sağlamıştır.

Feminist bir strateji, feminist bir sorgulamanın doğurgusu olacaktır. Türkiye'de yoksulluğun feminist eleştirisinde bu sorgulamayı yapacakları nokta, kadınların yoksulluğunun özgüllüklerini anlamak olsa da sorgulama düzeyi kadınlarla sınırlı kalmamalıdır. Feminist bir perspektif, toplumsal sınıflar arası eşitsizliğe ve yoksullaşmaya tepki vermeli,

Fotoğraf: Müjgan Arpat

devleti, bölüşüm ilişkilerinde, güçsüzlerden yana tavır almaya zorlamalıdır. Devletin telafi edici mekanizmaları devreye sokma konusunda sivil toplum örgütleriyle ve özellikle de kadın örgütleriyle işbirliğine girmesi için zorlayıcı olmalıdır.

Yoksullukla mücadele etmek üzere kontrolü ellerinde tutan uluslararası kuruluşların ürettikleri çözümlerden medet uman hükümetler tarafından kullanılan yöntemler, yukarıdan aşağıya bir müdahale ile sonuçlanmakta; böylece yoksulları nesneleştirmektedir. Bu yaklaşıma karşı çıkan bir feminist strateji, aşağıdan yukarıya bir mücadeleyi önermelidir. Ancak böyle bir mücadele, yoksul kadınlar tarafından tek tek verilemeyeceğinden, örgütlü kadınların eleştirel duruşları, farklılıkları dikkate alarak geliştirecekleri ortak yaklaşımları ve önerileri olmalıdır. Oysa bugüne dek mevcut kadın örgütlerinin, uluslararası kuruluşlarca önerilmiş yoksullukla mücadele stratejileri paralelinde hükümetlerce benimsenen çözümlerin taşıyıcısı olmaktan çok da öteye gidemediklerini görüyoruz. Yani kadın örgütleri, bazıları hariç, yoksullukla mücadele konusunda feminist bir eleştiri geliştirebilmiş ve düşüncelerini yoksulluğun tartışıldığı daha geniş platformlara taşıyabilmiş değil.

Feminist bir yoksullukla mücadele girişiminin kimler tarafından yürütülebileceği konusuna gelince: Bu mücadelenin elbette yoksulluktan zarar gören tüm kadınların içinde yer alacakları geniş bir alanda yürütmesi en ideal durumdur. Bununla birlikte, örgütlenmiş kadın gruplarının örgütlülüğünden kaynaklanan güçlerini kullanarak daha etkili olabileceklerini düşünürsek, yukarıda bahsettiğim, devletin yoksullaşmayla mücadele adına yürüttüğü projelerin tuzağına düşmeyen kadın örgütlerini, sendikali kadınları ve ev eksenli çalışan kadınların kurduğu inisiyatifleri liste başına koyabiliriz. Yeni liberal küresel eğilimlere ve yoksullaşmaya karşı bu gruplar tarafından yapılacak bütünsel bir eleştiriye her zamandan daha çok ihtiyacımız var.

Aramızda böyle bir eleştirel bakış açısının bu örgütler ve gruplar açısından geliştirilebileceği konusunda kuşku olmaları olamaz. Gerçekten, feminist politika yapmayı hedeflemiş kadın örgütlerinin mevcut kadın sivil toplum örgütleri arasında görece az sayıda ve güçte olduğu ve bu güne dek böyle bütünsel bir feminist eleştiri getirmekte çekingen davrandıkları hepimizce biliniyor. Sendikali örgütlenmenin zayıfladığı bir ortamda, sendikali kadınlardan küreselleşmeye güçlü bir karşı çıkış beklemek onlara taşıyabileceklerinden daha fazla yük yüklemek olur. Keza ev eksenli kadınlar, hanelerinin yoksullaşması karşısında bu çalışma biçimiyle tanışmış ve emeklerinin sömürülmesine razı gelmeyen kadınlar olarak, önemli bir feminist eleştirisinin ve yoksullaşma ile mücadelenin sözcüleri olabilirler, ancak onların da siyasal mücadele deneyim ve güçleri sınırlı.

Feminist karşı çıkışın ikinci bir zorluğu daha var. O da muhataplarla ilgili. Türkiye'de feministlerin yürüttüğü en uzun soluklu mücadele şiddete karşı olmalı. Yirmi seneyi aşan bir sürede şiddet, önce kadınların sonra devletin gündeminde yerini aldı. Öyle ki, parlamento içinde töre ve namus cinayetleri ile kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetin nedenlerinin araştırılması için bir araştırma komisyonu kuruldu. Sonra bir başbakanlık genelgesi yayımlandı. Yeni Yerel Yönetimler Yasası ile nüfusu elli binin üzerindeki belediyelere sığınma evi açma yetkisi verildi. Devlet iki büyük şiddet projesi yürütüyor ve uluslararası kuruluşlarla birlikte şiddete uğrayanlara yönelik projelere imza atıyor. Yani devlet, aile içi şiddetle mücadeleyi gündemine almış görünüyor.

Yoksulluk bağlamında yapılacak bir feminist karşı çıkışa devletin şiddet konusunda yaptığı gibi kulak vermesini beklemek safdillik olur. Devlet söyleminde şiddetin müsebbibi, soyut bir erkek egemenliği, daha somut olarak da töre ve gelenekler. Devlet bu söylemi feminist hareketten, biraz törpüleyerek

rahatlıkla ithal etti; çünkü bu söylem, kendi içinde ne sermayeye ne de devletin kendisine yönelik doğrudan bir eleştiri içeremekte. Oysa yoksulluğun feminist eleştirisi, düzenin, ekonomik politikaların, bu politikalara geçit veren ve uygulayan devletin, refah hizmetlerinin çöküşünün ve bölüşüm ilişkilerinin eleştirisi olacaktır. Dolayısıyla feministler yoksulluk ile ilgili olarak, ne devletten ne medyadan şiddet konusunda verdiği tepkiye benzer bir tepki vermesini beklemeliler. Daha da önemlisi, 1995 yılından itibaren önce Refah Parti'li belediyelerin sonra da AKP'nin iktidar olanakları kullanılarak, yoksul kesimlerle parasal yardım yaparak ya da yiyecek, giyecek, yakacak götürerek dayanışma ve destek bağlamında kurulan patronaj ilişkileri, yoksullaşmanın gerçek özneleri olan halk kitlelerini pasifleştirmiş, onları feministlerin birlikte muhalefet yapacakları gruplar olmaktan uzaklaştırmıştır. Bu nedenle bugün şöyle temel bir saptama ve soru söz konusudur: Yoksulluğa karşı feminist bir direniş, yukarıda söz ettiğim gruplarla başlatılsa bile, mutlaka destekçilerini bulmak zorundadır. Yoksulluğun feminist stratejisinin temsilcileri, kısa vadeli de olsa acil ihtiyaçlarını giderdiği için iktidar odaklarına sıcak bakan yoksullarla dayanışma yapabilecek durumda değilse, kimlerle yapabilecekler?

Kanımda, hem yoksulluğun feminist eleştirisini yaparken hem de bu eleştiriye temel alan stratejileri geliştirirken, emeği ile geçimini sağlayan tüm toplumsal sınıf ve kategorilerin (sadece ücretli işçiler değil, kırdaki geçimlik üretim yapan ücretsiz aile işçileri, ev kadınları, işsizler, marjinal işlerde çalışanlar ve emeği ile geçimini sağlayan diğer tüm kategorilerin) hesaba katılması, bu süreçlerin emekçi grupların kendilerini içinde bulabilecekleri bir süreç olarak düşünülmesi yerinde olacaktır. Feminist söylem, uzun zamandır emek merkezli eleştirisini geri plana itmiş, üretim ve yeniden üretim kavramlarının feminist analizdeki merkezi önemini unuttuğu görünüyor. Üretim ve yeniden üretim bütünlüğü dikkate alınmadan yapılan bir yoksulluk eleştirisi, bu iki alanda ortaya çıkan yoksullaştırıcı süreçleri ihmal ettiği ölçüde bütünlüklü bir eleştiri olmak özelliğine sahip olamayacaktır.

Türkiye'de yoksullaştırıcı süreçleri eleştirmenin gerekliliğini vurgulayan feminist kadınlar, böyle bir eleştiri ikliminin sadece yoksulluk konusunda değil başka birçok konuda da zayıfladığını düşünerek kendilerini yalnız hissedebilirler. Bu nedenle, böyle bir hissiyatın somut temellerinin neler olabileceğini kendimize sormalı ve "yoksulluğa karşı feminist bir strateji olabilir mi?" sorusunu da kapsayacak biçimde Türkiye'de feminizmin bugün bulunduğu noktayı analiz etmeye çalışmalıyız. Bu analiz bu yazının konusunun sınırlarını aşacağı için yeterince geliştiremesem de şu noktaları vurgulamaktan kendimi alamıyorum:

• Türkiye'de feminizm bağımsızlığına yeniden kavuşmalıdır. Bugün devletin, sermayenin, uluslararası kuruluşların ve sivil toplumun, emek vererek yarattığımız feminist kritik geleneğinde delikler açabildiğini düşünüyorum.

• Feminist kuramın yol göstericiliğinden uzaklaştığımız ölçüde feminizmlerimiz zayıflıyor, feminist politika yapabilmek için en gerekli aracımızı önemsememeye başlıyoruz.

• Feminist söylemimiz apolitikleşiyor, politik özgüllüğü ve özelliği zayıflıyor. Bu söylemin yeniden ve hızla siyasallaşması lazım.

• Feminist hareketin toplumsal süreçleri analiz etme, çözüm önerisi oluşturma ve müdahale etme kapasitesi de zayıfladı. Bugün bu müdahalenin çok parçalı, kırık ve çekingen olduğunu düşünüyorum. Bu kapasiteyi yeniden güçlendirmek zorundayız.

• Türkiye merkezli kaldığımızı da düşünüyorum. Başka ülkelerin feminist hareketlerini ve küreselleşme karşıtı hareketleri daha yakından izleyerek bunları politikalarımızla birleştirmeliyiz. ♀

KÜRESELLEŞME, (YENİ) EMEK BİÇİMLERİ, YOKSULLUK VE KADINLAR

DİLEK HATTATOĞLU

sırasıyla küreselleşmenin, yeni emek biçimlerinin ve yoksulluğun "ne" olduğuna dair bir yaklaşımı eşitsizliklerle ilişkilendirerek sunacağım, ardından da bunların belli başlı özelliklerinin nasıl ve ne şekilde toplumsal cinsiyette ilişkili olduğuna ilişkin verilere geçeceğim.

KÜRESELLEŞME

Küreselleşme diye anılan toplam olgunun "ne" olduğuna dair çok çeşitli yaklaşımlar var. Bunlar, sonuçları bakımından ya da dünyayı nasıl bir yere çevirdikleri bakımından birbirleriyle çok farklılaşsalar da, bazı özellikler üzerinde anlaştıklarını söylemek mümkün. Bu özellikler neler ya da hangi gelişmeler sonucu genellikle "küreselleşme" diye adlandırılan olgu ortaya çıktı?

Enformasyon ve üretim teknolojilerindeki büyük değişim, sermayenin dünya ölçeğinde hız ve hareketlilik kazanmasına ve buna bağlı olarak iş/çalışma/üretim organizasyonunun radikal bir şekilde dönüşmesine yol açtı. Öyle ki, bir ürünün üretiminin hammaddeden bitmiş ürüne kadar geçirdiği aşamalar, sadece fabrika dışında yapılabilir olmakla kalmadı, istendiğinde her bir aşama başka bir ülke sınırları içinde gerçekleştirilebilir hale geldi. Enformasyon teknolojilerindeki büyük sıçrama sayesinde, dünya üzerindeki saat farkları önemsizleşti, "gerçek zamanlı" işlemler mümkün oldu; bu, dünya borsaları ve haber şirketleri için büyük bir adımdı. Fakat bu hareketlilik artışı, herkes için söz konusu değildi, değil. "Bazıları eksiksiz ve gerçek anlamda "küresel" hale geldi, bazıları da "yerelliklerine" saplanıp kaldılar." (Bauman, 1998/99, s.9) Gerçekten de, çalışanlar için, halklar ve özellikle yoksul halklar için bu "saplanıp kalma" çok belirgindi. Hepimiz, zaman zaman gazetelerde okur, TV haberlerinde seyrederek, Vietnam'dan Avustralya ya da Yeni Zelanda'ya geçmek isterken boğulup ölen kaçak göçmenleri ya da Türkiye'den Yunanistan'a (yani Avrupa Birliği'ne) ulaşmaya çalışırken Ege Denizi'nde kaza geçiren ya ölen ya da yakalanıp

geri gönderilen İranlı, Iraklı göçmenleri. Bu ölümler ya da geri gönderilmeler, sınır kapılarında belirsiz sürelerle bekletilmeler, bize, dünyanın herkes için "küresel bir köy"e (McLuhan) dönüşmediğini, bazılarının hareketlilik kazanmasının kutlanmak bir yana, engellendiğini açıklıkla gösterir aslında. Üstelik "hareketliliği engelleyen" sadece gidilmek istenen ülkeler, onların yönetimleri değildir; çoğu zaman "kendi" devletleri de halklarının hareketini kısıtlar, Türkiye'nin yurtdışına çıkışlarda koyduğu 50 USD sonra 70 YTL olan "yurtdışına çıkış harcı" bunun iyi bir örneğidir. Tüm TC vatandaşları için geçerli olan bu uygulama, kimleri etkileyeceği sorusu sorulduğunda, başka bir ışıkta görülebilir.¹ Kısacası, küreselleşme, sermaye için ve "küresel elitler" için sınırların aşınması, dünya ölçeğinde muazzam bir hız ve hareketlilik kazanma anlamına gelir ama çalışanlar için, halklar ve özellikle yoksul halk kesimleri için, "yerele tıklılma" demektir.²

Bunun böyle olması da şaşırtıcı değildir; çünkü sermayenin hareketliliğinin anlam kazanması, ancak çalışanların hareketsizleştirilmesiyle bir arada iş görmektedir. Bu nedenle, Bauman, "küreselleşme sürecinin toplumsal köklerini ve toplumsal sonuçlarını açıklıyarak, insanlığın günümüzdeki haline açıklık getirdiği iddiasındaki terimin etrafındaki sis perdesini dağıtmayı denediği" (Bauman, 1998/1999, s.8) kitabında, "küreselleşme, her şeyden önce mekânın yeniden düzenlenmesidir" diyor. Dünyanın mekân olarak düzenlenmesinin bugüne kadar geçirdiği aşamalardan söz ediyor: İki wetware/söylenti ağı ile

biçimlenen yerel mekân; ikincisi hardware/ulusal mekân; üçüncüsü ise software/siber/sanal mekân. Söylenti ağıyla biçimlenen yerel mekân düzenlenmesinde, mesafeler insan bedeninin kapasiteleriyle sınırlı; dil de buna uygun (avuç dolusu, yüz yüze, göze göz dışı diş, kalpten kalbe, bir karış, avuç içi kadar vb. ifadelerde olduğu gibi.) Bu mekân düzenlenmesinde yereldeki hayatlarla ilgili kararlar, yerelde alınıyor, söylenti ağıyla. Kadınlar çeşme başında, erkekler köy kahvesinde toplanıyorlar, haberler iletiliyor, sohbetlerde kanaatler oluşturuluyor. Yerel mekândan ulusal mekâna geçiş, doğal mekândan kadastrosu yapılmış, yapılandırılmış mekâna geçiş anlamına geliyor. Burada artık insan bedeninin sınırları değil belirleyici olan; motorlu taşıtların kullanıma girmesi ile mesafe kavramları da değişmiştir.³ Daha önceleri "uzak" olan yerler, artık "yakın"laşmıştır. Mesafe kavramının bu değişimine bağlı olarak, yerelle ilişkili kararların alındığı yer de değişmiştir; başka bir deyişle "yerelin anlam üretme kapasitesi" azalmıştır. Üçüncü ve şimdilik son mekân düzenlenmesi, siber mekânın ortaya çıkışıyla gerçekleşmiştir ve doğrudan doğruya "mesafe"

kavramının radikal biçimde değişmesine yol açmıştır. Burada artık noktasal bir araya gelişler ve dağılımlar vardır; aynı biçimde kapı komşunuz size "uzak" olabilir ama dünyanın öbür ucundaki birileriyle her an bağlantı halinde, yani "yakın" olabilirsiniz.

Bu yeni mekân düzenlemesi, ağır ve keskin eşitsizliklerin var olduğu bir dünyada, bu eşitsizlikler üzerinden gerçekleştiği için, var olan eşitsizlikleri keskinleştirir ve derinleştirir; gerek sınıflar, gerek dünya halkları gerekse toplumsal gruplar arasındaki ayrımları ortadan kaldırmak ya da yumuşatmak bir yana, onları daha da kutuplaştırır. (Bauman, 1998/99) "Siber" mekânda etkili olanlar, (daha önceki) ulusal mekânın ayrıcalıklılarıdır; siber mekânda etkili olmak bir yana, bu mekâna erişimi bile bulunmayanlar ise ulusal mekân olarak örgütlenmiş "eski" dünyanın sömürülenleri, ezilenleridir. Bilgisayar ve internet kullanımı ile ilgili veriler bunu açıklıkla ortaya koyar: Bilgisayar ve internet kullanıcılarının %90 kadarı ABD'dedir; bu bakımdan eşitsizlik o kadar tehdit edicidir ki, Avrupa Birliği, bilgisayar ve internet kullanımında ABD'yi yakalamak üzere özel programlar uygulamaya koymuştur. Ayrıca kadınlar, erkekler göre; Üçüncü Dünya tabir edilen ülkeler halkları, Birinci Dünya ülkeleri halklarına göre daha az bilgisayar ve internet erişimine sahiptir. Ayrıca ABD içi verilere bakıldığında da, renkli ırklardan olanlar ile kadınlar ve yoksullar bilgisayar ve internet erişimi en az olan grupları oluşturmaktadırlar. Başka bir deyişle, küreselleşme, halklar, sınıflar ve toplumsal gruplar arasında var olan kutuplaşmayı azaltmak bir yana daha da keskinleştirmiş ve derinleştirmiştir. Dolayısıyla küreselleşmeden söz etmek, tüm diğer ezilen ve sömürülenlerden olduğu gibi, kadınlardan da söz etmektir. Ama kadınlardan biraz daha fazla söz etmeyi gerektirir. Bunu açıklayabilmek için de, çalışma ya da emek biçimleri meselesine değinmek istiyorum.

"YENİ" EMEK BİÇİMLERİ

Küreselleşme sürecinde, yaşanan iş/çalışma organizasyonu dönüşümüne paralel olarak, bazı çalışma biçimleri dönüştü, başka bazı çalışma biçimleri yaygınlaştı. Çalışanların ilk akla gelen tarifi, değişti. Çünkü her şeyden önce çalışanlar arasında kadınların oranı arttı, artmaya devam ediyor. 1980'lerden itibaren gelişmekte olan ülkelere dayatılan yapısal uyarılama programlarının, bu sürece ciddi katkısı olduğu görüşü giderek daha fazla kabul görüyor (Beneria, 1992'den aktaran BM, 1999, s. 40) İmalat sektörleri ya geriledi ya da büyümüyor ya da dönüştü, buna karşılık hizmet sektörü tüm dünyada büyüyor. Fabrikalarda, bürolarda, kurallı, sosyal güvenlik kapsamında, güvenceli işler azalıyor, ihracat işlem bölgelerinde, serbest bölgelerde çalışma yaygınlaşıyor, enformel ekonomi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan denemelerde büyüyor.

Kısmi süreli (part time) çalışma, ev-eksenli çalışma ve diğer esnek çalışma türleri yaygınlaşıyor. "Yeni" emek ya da çalışma biçimleri denen bu çalışma türlerinde kadınlar ağırlıkta.⁴ Hatta bu ağırlık, mesela ev-eksenli çalışmada, bu çalışma türünün neredeyse "kadına özgü" olarak nitelenmesine yol açacak oranlara ulaşıyor. Bu, dünyanın hangi tarafında olursa olsun, aynı. (ILO, 1995, s. 8) Başka bir deyişle, "yeni" emek /çalışma biçimlerinde kadınlar ağırlıkta. Çoğu enformel ekonomi içinde yer alan bu işlerde çalışmak demek ise, sosyal güvenlik kapsamı dışında, genellikle gayet kötü koşullarda, gayet düşük ücretler için çalışmak demek. Enformel ekonomi hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde büyüyor ve formel sektöre entegre oluyor, çünkü "1980'lerin değişmiş koşullarında enformel sektör, hem esneklik hem de formel sektör kurumları için daha düşük maliyet fırsatı sağlamak suretiyle ekonomik yeniden yapılanmanın bir parçası haline geldi." (Sassen, 1998'den aktaran BM, 1999, s.57)

"Kadınların işgücüne katılımında artış" yakın zamana kadar

"Kadınların işgücüne katılımında artış" yakın zamana kadar kendi başına olumlu sayılırdı ama artık bunun tek başına yeterli bir şey olmadığına, hangi koşullarda nasıl ücretler karşılığında çalıştıklarının daha önemli olduğuna dikkat çeken çalışmalar çoğalmaya başladı.

kendi başına olumlu sayılırdı ama artık bunun tek başına yeterli bir şey olmadığına, hangi koşullarda nasıl ücretler karşılığında çalıştıklarının daha önemli olduğuna dikkat çeken çalışmalar çoğalmaya başladı. Hatta BM ve bağlı kuruluşları gibi küresel aktörlerin raporlarında bile, bu türden görüşler sistematik olarak kendini gösteriyor. Bu çalışmalardan birinin önsözünde, UNIFEM (BM Kadın Kalkınma Fonu) Genel Müdürü N. Heyzer, "kadın işçilerin sadece enformel ekonomide toplaşmakla kalmayıp, enformel istihdamın, en güvenilmez, en istikrarsız gelir elde edilen daha iğreti biçimlerinde de toplaştıklarını" (Chen vd., 2005, s.6) belirtiyor. Gerçekten de UNIFEM için "dünya kadınlarının kaydettiği ilerleme"yi ortaya koymak üzere hazırlanmış olan rapor şunları gösteren veriler sunuyor: a) Enformel istihdamdaki kadın işçilerin oranı, genellikle erkek işçilerinkinden yüksektir; b) Kadınlar enformel istihdamın daha iğreti biçimlerinde toplaşır. (Chen vd., 2005, s.8) Raporda dikkat çekilen bir diğer nokta, büyümenin otomatik olarak yoksullara aktarılmadığı, aslında "zengin ve yoksul arasındaki uçurumun derinleşebildiği". (Chen vd, 2005, s.6)

Kadınların neden güvencesiz, istikrarsız, düşük ücretli ve kötü çalışma koşullu işlerde toplaştıklarına ilişkin yapılan çalışmalar ise, karşılıksız emek sunularının yaygınlaşma dikkat çekiyor. Karşılıksız emek⁵ aslında feminist hareketin çok önemli bir tartışma eksenini oluşturur. Kadınların karşılıksız emeğinin çok çeşitlendiği konusunda uzlaşma olmakla birlikte, bu emeğin niteliği yani yeniden üretim mi yoksa üretim mi olduğu konusunda tartışma sürüyor. Burada bu tartışmaya girmek niyetinde değilim ama bu emeğin çeşitliliğinin altını çizmek ve bu çeşitliliğin adlandırılmasında billurlaşma siyasi bir soruna dikkat çekmek istiyorum. Kadınların karşılıksız emeği, tarlada çalışmaktan, evde tarhana, bulgur, erişte gibi yiyecek ve kazak vs. gibi giyecek üretimine, hasta, yaşlı bakımından çocuk yetiştirmeye çok çeşitli biçimler alabiliyor. Bunlar, yeniden üretim/üretim ekseninde tartışılabilir gibi, bunları "bakım emeği" ya da "geçim ekonomisi" ya da "yoksullukla başa çıkma stratejileri" başlıkları altında sınıflandırma denemeleri de var. Ancak bu sınıflamalar hem karşılıksız emeğin tüm biçimlerini kapsamıyor⁶ hem de bence siyasi bakımdan sorunlu. Çünkü "geçim ekonomisi", "hanelerin yoksullukla başa çıkma stratejileri", "hane emeği" gibi kavramlaştırmalarda, söz konusu emeğin kadınlara ait ve karşılıksız sunulan bir emek olduğunun üstü örtülmüş oluyor. Emek bir bakıma cinsiyetsizleştirilmiş, anonimleştirilmiş oluyor; bu da ifade, adlandırma düzleminde de gasp edilmesi demek bence. Dolayısıyla, bu emeğin kadın emeği olduğu ve karşılıksız olduğu vurgulanmalı, altı çizilmeli.

Çok kabaca özetlediğim emek biçimleriyle ilgili bu süreç, bize her şeyden önce çalışma/emek biçimleri ile yoksulluk arasında sıkı bir ilişki bulunduğunu gösteriyor. İkinci olarak da, toplumsal cinsiyet ile emek biçimleri ve emeğe biçilen değer arasındaki sıkı ilişkiye işaret ediyor. Başka bir deyişle, kadınlar tarafından yapıldığı için daha kötü koşullu, daha düşük ücretli oluyor o işler; kadınlar hem yoksul hem de "zaman fakiri" oldukları için o işleri kabul etmek zorunda kalıyorlar. Çünkü hayatlarının her alanında karşılıksız emek sunmalarını gerektiren sorumlulukları var. Kadınların bu kötü işleri kabul etmek zorunda kalması da bir kısır döngü yaratıyor, bir bakıyorsunuz artık o

işler "kadın işi" haline gelivermiş ve değersiz olmuş. On küsur yıl kadar önce, o zamanki eşim bir çeviri koordinatörlüğü işine başvurmuştu; görüşmeyi yapan kişi, ücreti çok düşük, çalışma saatlerini çok uzun, iş yükünü de çok fazla bulan eşime, "haklısınız, biz zaten bir kadın düşünüyorduk bu iş için" demişti.

"Yeni" emek biçimleriyle yoksulluk ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki, giderek daha fazla çalışmada ortaya konan, buna bağlı olarak da giderek daha belirgin hale gelen bir ilişki. Birleşmiş Milletler'in Millennium Development Goals (Binyıl Gelişme Hedefleri) arasında yer alan toplumsal cinsiyet eşitliği, "hem kendi başına bir amaç hem de yoksulluğun kökünün kazınmasında bir araç" olarak tanımlanıyor.

YOKSULLUK

"Dünyanın en yoksul insanı kimdir?" sorusunu Cohen, şöyle cevaplıyor: "Dünyadaki en yoksul insan, mutlaka bir kadındır, bu Afrikalı köylülerden biri olsa gerek... Bu kadının çalışmaya gitmek için her gün yürüdüğü yol, iki saatten fazla tutar. Başının üzerinde 50 kg'a varan bir yük taşır, en küçük çocuğu sırtındadır, çoğu zaman karnında da bir başka bebek taşımaktadır." (Cohen, 1997/2000, s.16)

Afrikalı. Ve bir kadın. Gerçekten de günümüzün küresel dünyasında, bir yandan zenginlerle yoksullar arasındaki uçurum derinleşiyor" (Cohen vd., 2005, sf 6), öte yandan zengin ülkelerde de "yeni yoksulluk alanları, zenginliğin zeminini aşındırıyor." (Cohen, 1997/2000, s.11) Yoksulluğun zenginlikle iç içeliğini, Venezuela Devlet Başkanı Hugo Chavez'in, dünyanın en zengin ülkesi ABD'nin en gelişmiş kent New York'taki "yoksullara ucuz petrol vermeye devam edeceği" yolundaki sözleri, veciz biçimde anlatıyor.

"Eskiden" işsizlik vardı; işinizi kaybettiğinizde ekmeğinizi de kaybederdiniz. Günümüzdeyse geçici, iğreti, güvencesiz, istikrarsız işler o kadar yaygınlaştı ki, çalışmak, ekmeğini kazanmak anlamını yitirdi. Günümüzün küresel dünyasında giderek büyüyen bir grup "çalışan yoksullar". 1970'lerde ABD'de, sadece orada varlıklarından söz edilmekteyken, artık her yerdelir. Yukarıda emek biçimlerinden söz ederken belirtmeye çalıştığım gibi, daha kötü koşulları, daha güvencesiz, iğreti işlerde topladıkları için, çalışan yoksulların da büyük bölümünü kadınlar oluşturuyor. "Çalışan yoksullar hem erkekler hem de kadınlardır. Ama kalite⁷ ve güvenlik zincirinin ne kadar aşağısına inerseniz, o kadar çok kadın bulursunuz. İşleri -güvencesiz işlerde veya küçük işletmelerdeki gayet kötü ücretli işleri kadar hane içindeki karşılıksız çalışmaları dahil- aileleri ve toplulukları bir arada tutmaktır." (Chen vd., 2005, s.6)

Çalışan yoksullarla ilgili çok önemli bir nokta da şu: Çalışarak elde edilen gelirin yoksullukla baş etmeye yetmemesi, aynı zamanda ciddi bir sosyal dışlanmanın hem varlığını hem de katmerlenerek devam ettiğini gösteriyor.

Günümüzün bir diğer yoksulluk-trendi ise, "yoksulluğun kadınlaşması". Yani, Dünya Bankası'nın "aşırı yoksulluğu" anlatmak için kullandığı "günde 1 USD'dan az geliri olanlar" grubuna girenler arasında, kadınların oranı artıyor. 1995 İnsani Gelişme Raporu'na göre, "küresel refaha en büyük katkıyı yaptıkları halde, dünya ölçeğinde yoksulluk içinde yaşayanların %70'ini kadınlar oluşturuyor." (UNDP; 1995) Bu oran, yoksulluğun kökünü kazımaya yönelik girişimlerin beş yılının ardından hemen hemen değişmeden kalmıştı; 2000 yılında günde 1 USD veya daha azı ile yaşayan 1.5 milyar insanın çoğunluğunun kadın olduğu saptanmıştı. (www.un.org/woenwatch/daw) Ancak küresel aktörlerin

yoksullukla ilgili girişimleri önemli. 1995'teki Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi'nde, BM ve bağlı kuruluşları tarafından ilk kez olarak, "değişen dünya düzeninin ve bunların barış ve insani güvenlik için implikasyonlarının dayattığı yeni tehditler" ele alınmış, "özelde kadın yoksulluğu, hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde belirgin bir özellik" olarak tanınmıştı. (BM Ekonomik ve Sosyal Konsey, 2006, s.11) Gerçekten de Sosyal Zirve'den beri, mutlak yoksullukla yoksulluğun kadınlaşması arasındaki ilişki BM ve bağlı kuruluşlarınca temel bir politika izleği olarak kabul ediliyor.

Ancak yoksulluğun kadınlaşması, sadece gelir yoksulluğu ve/veya mutlak yoksulluk kriterleriyle söz konusu değil. Kadınlar, insani yoksulluk kriterleriyle de daha yoksul. UNDP, yoksulluğu sadece gelir ya da tüketim eksikliği olarak tanımlamayan, çok boyutluluğunu kapsayan ve sonuçlarından çok nedenlerine dikkat çeken bir kavramlaştırma oluşturmak amacıyla *İnsani Yoksulluk* kavramını geliştirdi ve 1997'deki İnsani Gelişme Raporu'nda bu kavramı uluslararası kamuoyuna sundu. (UNDP, 1997) İnsani yoksulluk, sadece gelir yoksulluğunu ya da mutlak

gelir yoksunluğunu değil, aynı zamanda temiz içme suyuna erişim, sağlık hizmetlerine erişim, okuryazarlık imkânlarını da dikkate alan, çok boyutlu bir kavramdır. Ayrıca son yıllarda bu tanım, "risk ve savunmasızlık, sosyal dışlama, güçsüzlük ve temsil yoksulluğunu da kapsayacak şekilde daha da genişletilmiştir." (BM, Ekonomik ve Sosyal Konsey, 2006, s. 6) Kadınlar bu kriterler bakımından da daha yoksuldurlar. Mesela, su meselesini ele alan 2006 yılı İnsani Gelişme Raporu'nda şöyle denmektedir: "Asya, Latin Amerika ve Aşağı Sahra Afrikası'ndaki kentlerin yüksek gelir kesimlerinde, evlere günde yüzlerce litre suyun uygun kamu fiyatlarıyla sunulmakta, buna karşılık aynı ülkelerin gecekondu

bölgelerinde yaşayanlar ya da kırsal kesimdeki yoksullar, temel insani ihtiyaçlar için gereken günlük 20 litre nin çok daha azına erişebilmektedir. Zamanlarını ve eğitimlerini su toplamak için kurban ettiklerinden, kadınlar ve genç kızlar, çifte bir yük taşırlar." (UNDP, 2006, s.2) Eğitime erişimde de durum daha parlak değildir. BM Genel Sekreteri, ilk ve orta eğitim erişimde Binyıl Hedefleri'nde konan hedefin epey arkasında kaldığını saptamaktadır. (BM Ekonomik ve Sosyal Konsey, 2006, s.13).

Yoksulluğun kadınlaşması, bir yandan kadınların karşılıksız emek sunumlarının yaygınlığıyla ilişkili. Yani, karşılıksız emek sunumları, kadınların yoksullaşmasında ciddi bir etken. Ayrıca, ülkelerin yaşadıkları her türlü sarsıntı ya da kriz, kadınların yoksulluğunu daha da olumsuz etkiliyor, çünkü çoğu ülkede, kadınların aileden başka başvuracak hiçbir yeri yok. (BM, 1999, s.98) Buna ülkemizden örnek verebilirim: Türkiye'de mutlak yoksullar arasında boşanmış, dul ya da ayrı yaşayan kadın oranı

hem kentsel hem kırsal bölgelerde hem de ülke ortalamasında %90'larda seyretmektedir. (DPT, 2000) Öte yandan ise, istikrarsız, güvencesiz, düşük ücretli, kötü koşullu işlerde toplasınlarıyla doğrudan ilişkili bir süreç. Yukarıda da andığımız UNIFEM raporunun bir bulgusu da şöyledir: "Enformel istihdamın bu iğreti biçimlerinden elde edilen ortalama gelir, başka gelir kaynakları yoksa, haneleri yoksulluktan çekip çıkarmaya yetmek için fazlasıyla düşüktür." (Chen vd., 2005, s.8)

Yoksulluğun kadınlaşmasının önemli bir boyutu da, kadın reisli hanelerin yoksulluğu. Aslında toplam haneler içinde kadınların geçim sağladığı haneler, küçük bir bölüm oluşturuyorlar ama tüm dünyada giderek artıyor olmaları (Aktaran Çağatay, 1998, Kaynak Buvinic ve Gupta 1997) bu olguyu önemsemeyi gerektiriyor. Kadın reisli hanelerin tümü, kadınların geçim sağladığı haneler değildir; buna rağmen, kadın

Türkiye'de mutlak yoksullar arasında boşanmış, dul ya da ayrı yaşayan kadın oranı hem kentsel hem kırsal bölgelerde hem de ülke ortalamasında %90'larda seyretmektedir.

reisli hanelerin erkek reisli olanlara göre daha yoksul olmaları önemli bir noktadır. Başka bir gelirin bulunmadığı koşullarda kadınların gelirlerinin yoksulluktan çıkmaya yetmediği şeklindeki bulgu (Chen vd., 2005) bu hanelerin yoksulluğunun bütünsel bir yaklaşımla ele alınması gerektiğine işaret eder.

Gerçekten de, 1990'lardan itibaren yoksulluk Dünya Bankası gibi, Birleşmiş Milletler gibi küresel aktörlerin ilgi odağı halinde. BM 1995'teki Kopenhag Sosyal Zirvesi'nden itibaren çok boyutlu bir yaklaşım içinde; bir yandan yoksulluk ölçüm ve değerlendirmelerini geliştiriyor, öte yandan somut hedefler belirleyip bunların hem tek tek ülkelerde hem dünya ölçeğinde uygulanması için çaba gösteriyor. İşte bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde, toplumsal cinsiyet eşitliği ve bunun için de kadınların güçlenmesi kilit öneme sahip. BM'nin ve bağlı örgütlerinin 1995'ten bu yana olan hemen hemen her raporunda ya da politika belgesinde, kadınların "güçlenmesi"nin kendi başına uygulanması gerektiğinden, dışardan sağlanamayacağından söz ediyor, bunun yolu olarak da kadınların "temsil"inin ve yoksulların örgütlenmesinin gereği savunuluyor.

KADIN ÖRGÜTLENMELERİ Mİ, YOKSUL ÖRGÜTLENMELERİ Mİ, ÇALIŞAN ÖRGÜTLENMELERİ Mİ?

Değişik zamanlarda hazırlanmış raporlarda farklı ülkelerdeki örgütlenme deneyimlerine dair bilgiler var: Hindistan'ın Gujarat Eyaleti'ndeki SEWA (Self-Employed Women's Association / Serbest Çalışan Kadınlar Örgütü), 1972'den beri sokakta ya da evde çalışan kadınları örgütlemesiyle birçok başka örgütlenmeye esin kaynağı olmuş bir örgüt. Portekiz'e bağlı bir özerk bölge olan Madeira'daki Nakış İşçileri Sendikası da 1975'ten beri evde çalışanları örgütüyor, birçok hak elde etmiş durumda. (Rowbotham, 1999) Ev hizmetlilerinin özellikle Güney Amerika ülkelerinde örgütlenmeleri var (Anderfuhren, 1994; Lazarini ve Martinez, 1994), ev hizmetlisi olarak çalışan göçmen işçiler de örgütleniyorlar. (Hosmer Martens, 1994) Mauritius'ta, Filipinler'de, Malezya'da Dominik Cumhuriyeti'nde, Jamaika'da ve Sri Lanka'da ihracat işlem bölgelerindeki kadın işçileri, çok önemli bir örgütlenme deneyimi sunuyorlar. (Hosmer Martens, 1994)

Sadece evde çalışanlar ya da sokakta çalışanlar değil, Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Paraguay'da yapısal uyartama programları nedeniyle çalıştıkları fabrikaların kapanması sonucu, bu fabrikaları çalıştırmak üzere işgal eden kadın erkek işçilerin "işgal fabrikaları örgütlenmeleri" (Yeğin, 2006) de bulunmakta. Bir diğer örnek, Latin Amerika'da, topraksız köylülerin boş duran hazine arazilerini işgal etmek ve toprağı ekip biçmek üzere yerleşim kurmalarıdır. (Yeğin, 2004)

Örnekleri artırmak mümkün. Burada benim vurgulamak istediğim, her ne kadar BM ve bağlı örgütleri, yoksullukla mücadele programları kapsamında bu örgütlenmeleri "yoksul örgütlenmesi" örneği olarak görüyor ve sunuyorsa da, bunların yoksul örgütlenmesi sayılamayacaklarıdır. Bunların tüm üyeleri yoksul, hem de çok yoksul olabilirler. Ama bu bir örgütlenmeyi yoksul örgütlenmesi yapmaz. Bu örgütlenmeler, mülkiyet ve çalışma ilişkileri üzerine kurulmuştur. Evde ya da sokakta çalışanların, topraksız köylülerin ya da çalıştığı fabrika kapandığı için işsiz kalan işçilerin örgütüdürler. Ev hizmetlilerinin ya da ihracat işlem bölgelerinde çalışanların örgütüdürler. Başka bir deyişle, örgütlenme ilkeleri, yoksulluk değildir.

Yoksulluk ne kadar incelikli kavramlaştırılırsa kavramlaştırılırsın, tanım gereği, bir yoksulluk üzerine kuruludur.⁸ Bu da bir paradoks yaratır; çünkü dünya üzerinde mutlak yoksul, göreceli yoksul, gelir yoksulu diye bir varoluş yoktur, yoksulluk sadece bir sonuçtur, pek çok sonuçtan önemli bir tanesidir, ama sonuçtur. Bu nedenle, yoksulların

örgütlenmesinden söz etmenin yanıltıcı olacağını düşünüyorum. Oysa, çalışan örgütlenmeleri ya da kadın örgütlenmeleri mümkündür ve eksikliği çekilen "yoksulların temsili" sorununu, spesifik yoksul grupların yarattığı örgütlenmeler aracılığıyla çözmek de mümkündür. ♀

KAYNAKLAR

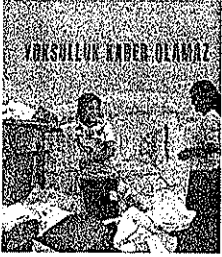
- Anderfuhren, Maria (1994) "The Union of Women Domestic Employees, Recife, Brazil", *Women in Trade Unions: Organizing the Unorganized* içinde, Hosmer Martens, M. ve Mitter, S. (der.), ILO Yayını, Cenevre
- Bauman (1998/1999) *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BM (1999) *1999 World Survey on the Role of Women in Development: Globalization, Gender and Work, Report of the Secretary-General*, Cenevre.
- BM Ekonomik ve Sosyal Konsey (2006): *Review of the First United Nations Decade for the Eradication of Poverty (1997-2006)*, Report of the Secretary-General, Cenevre.
- Chen, Martha; Vanek, Joann; Lund, Francie; Heintz, James; Jhabvala, Renana; Bonner, Christine (2005) *Progress of the World's Women 2005: Women, Work and Poverty*, UNIFEM.
- Cohen, Daniel (1997/2000) *Dünyanın Zenginliği Ulusların Fakirliği*, çev. Dilek Hattatoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Hosmer Martens, M. (1994) "Migrant Women as Domestic Workers", *Women in Trade Unions: Organizing the Unorganized* içinde, Hosmer Martens, M. ve Mitter, S. (der.), ILO Yayını, Cenevre.
- Hosmer Martens, M. (1994) "Organizing experiences in export processing zones in other countries" ve "Conclusions to Part IV", *Women in Trade Unions: Organizing the Unorganized* içinde, Hosmer Martens, M. ve Mitter, S. (der.), ILO Yayını, Cenevre.
- Lazarini, R. ve Martinez, O. (1994) "Unions and domestic workers in Mexico City", *Women in Trade Unions: Organizing the Unorganized* içinde, Hosmer Martens, M. ve Mitter, S. (der.), ILO Yayını, Cenevre.
- Luchman, Dev (1994) "Women in trade unions in the Mauritius export processing zones", *Women in Trade Unions: Organizing the Unorganized* içinde, Hosmer Martens, M. ve Mitter, S. (der.), ILO Yayını, Cenevre.
- Rowbotham, Sheila (1999) *New Ways of Organising in the Informal Sector: Four case studies of Trade Union Activity, A HomeNet Study Pack*, Leeds.
- UNDP (1997) *Human Development Report*.
- UNDP (2006) *Human Development Report*.
- Yeğin, Metin (2004) *Topraksızlar, İletişim Yayınları, İstanbul.*
- Yeğin, Metin (2006) *Patronsuzlar, Versus Yayınları, İstanbul.*

DİPNOTLAR

- Yurtdışına çıkışta harç ödemeyen birçok kesim var; bunun haricinde dönem dönem kaldırılıyor. Aslında hangi dönemlerde kaldırıldığı, kapsamının nasıl belirlendiği de ilginç bir konu. Ama bu yazının çerçevesinin dışında kalıyor.
- Tam da bu nedenle, bu olgunun, globalization /küreselleşme değil glocalization yani küyerelleşme diye adlandırılması önerenler vardır.
- Önemli nokta, motorlu taşıtların yaygınlaşması değil kullanıma girmesidir. Bauman bunu özellikle vurgular.
- Hatta "emeğin kadınlaşması"ndan söz ediyor. Zaman zaman gevşek kullanımları olan bu kavram ile asıl olarak iki temel olgunun kastedildiği belirtiliyor. İlk olarak, ücretli istihdam içinde kadınların payının artması, ikinci olarak ise kadınları da çalışmaya, gelir getirmeye zorlayan düzensiz koşulların her iki cins için de yaygınlaşması söz konusu. (BM, 1999, s.17)
- Bu konuda hem bir yaklaşım geliştiren hem de yapılmış çalışmaları gözden geçiren bir çalışma örneği, Chen vd. (2005). Kadın emeği konusundaki belli başlı tartışma metinlerini Türkçeye aktaran bir derleme için Bkz. Savran ve Tura, *Kadının Görünmeyen Emeği*, Kardelen Yayınları.
- Bazıları bakım emeği, bazıları değil; bazıları yeniden üretim olarak değerlendirilebilirken bazıları düpedüz üretimdir, ancak karşılıksız kadın emeği konusundaki tartışmalar, asıl olarak ya da öncelikle, bu kategorilerin yeniden tartışılmasını ve yeniden tanımlanmasını/oluşturulmasını gerektirdi, gerektiriyor. Bu da bence, feminist hareketin sosyal bilimlere en önemli katkılarından biridir.
- "İstihdam kalitesi" ile, ücret, ücret dışı ödemeler, istihdamın düzenliliği, istihdam sözleşmesinin uzunluğu ve koşulları, sosyal koruma (sağlık, işsizlik, emeklilik dahil), sendika ve diğer örgütlerde temsil hakkı, çalışma süresi, işin yoğunluğu, mesleki riskler, karar alma süreçlerine katılım, mesleki ilerleme imkânlarının ve/veya vasıf geliştirme imkânlarının bulunması, yapılan işin sosyal statüsü gibi birçok öge bir arada kastedilmektedir. (ILO'dan aktaran, BM, 1999, s.40)
- Bu, bugüne kadar bulunmuş en kapsamlı, en sonuçlara değil nedenlere yönlendiren yoksulluk tanımı olan "insani yoksulluk" kavramı için de geçerlidir. O da sonuçta, yoksulluğu, sağlık hizmetlerine, okula ve temiz suya erişim ya da erişimsizlik üzerinden tanımlar.

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE AMAÇ NE OLMALI? YAPABİLİRLİKLERİ ARTIRMAYI HEDEFLEMELİK

PINAR UYAN SEMERCİ

"Absürd, insanların ihtiyaçlarıyla dünyanın akıldışı sessizliğinin zıtlığından doğdu"

Albert Camus

Dünyada küreselleşen üretim ve onu takip eden çılgın bir tüketim dönemi yaşanırken, zenginlerle yoksullar arasındaki fark büyümeye devam ediyor. Neoliberal politikaların etkileri dünya nüfusunun büyük bir kısmını derinden etkilerken; kadınlar, dünyanın birçok yerinde yoksulluğa rağmen hem

kendileri hem de aileleri için yaşam savaşı veriyorlar. Kadınların kendi gözünden yoksulluğu anlatmak, ihtiyaçlarını, dileklerini ve yapabilirliklerini dile getirmek ve böylece daha etkin çözüm yolları üretmek bir zorunluluk. Bu nedenle etik bireyciliği, farklılıkları göz önüne alan eşitlik anlayışı, özneye ve öznenin tercihlerine olan saygısı ama aynı zamanda kuşkusu nedeniyle "Yapabilirlik Yaklaşımı" (Capability Approach)¹ yoksulluk çalışmaları için önemli bir kazanım.

Yoksulların katılımını sağlamak, yoksulluğu önleme politikalarını oluştururken izlenmesi gereken en temel nokta olarak karşımıza çıkıyor. Yoksulların katılımını savunan ve yalnızca birer kurban olmadıkları düşüncesinden hareket eden, yoksulların yapabilirliklerini artırmayı hedefleyen araştırmalar bize yoksulların kendi istek ve ihtiyaçlarını duyurabiliyor. Yoksullukla mücadele için çok daha demokratik bir yaklaşımın benimsenmesi ve uygulamada yoksulların değerlendirmelerininin dikkate alınması çözüm yönünde çok önemli katkı sağlıyor.

Etik bireyciliği, farklılıkları göz önüne alan eşitlik anlayışı, özneye ve öznenin tercihlerine olan saygısı ama aynı zamanda kuşkusu nedeniyle "Yapabilirlik Yaklaşımı" (Capability Approach) yoksulluk çalışmaları için önemli bir kazanım.

gelişmemişlik ve bu çerçevede de yoksulluk ciddi bir biçimde ele alınması gereken bir konu olarak ortaya çıkıyor. Değişik kriterlerle yoksulluğun tanımı yeniden yapılıyor.

Yoksulluğun nasıl tanımlandığı ve bu tanımdan yola çıkarak nasıl önlenebileceği, sorumluluğun kimde olduğu ve yoksullukla mücadelede metodun ne olması gerektiği soruları farklı düzeylerde farklı kaygılarla dile geliyor. Yoksulluk yaşayanlar için tarif edilmesi hiç de zor olmayan ve yaşam koşullarını belirleyen temel koşulken, yoksulluk üzerine çalışan kişiler ne tarifi, ne de ölçümü konusunda anlaşabilmekteler. Neoliberal ekonomi politikalarının artırdığı ve sürdürdüğü yoksulluğu, objektif ve sübjektif kriterlerle değerlendirmek için mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, gelir yoksulluğu, insani yoksulluk, kronik yoksulluk, şehir yoksulluğu ve çalışan yoksullar gibi birçok kavram kullanılıyor. Hangi şekilde ifade edersek edelim, yoksulluk, yokluk ve mahrumiyetle doğrudan ilişkili bir kavram. Normal uzunlukta sağlıklı bir yaşam için gereken temel ihtiyaçların -temiz su, besin, hastalık durumunda bakım, ilaç ve tedavi imkânı-

yoksunluğu, genelde üzerinde anlaşılabilen yoksulluk kriterleri. Gerçi temel ihtiyaçların bu saydıklarımızla sınırlı tutulmaması gerektiği Adam Smith'ten bu yana dile gelen ve artık kabul edilen bir nokta. Smith, yoksulluğun toplumsal yönüne de dikkatimizi çekerek, sorunun aynı zamanda "toplum içine utanmadan çıkabilme" olduğunu söylerken; Amartya Sen, Smith'e de

referansla yoksulluğu sadece gelirin az olması olarak değil, temel yapabilirlikten yoksun olma durumu olarak tanımlıyor. Sen'e göre yoksulluk (i) temel yapabilirlikleri sağlanması gereken minimal standartlarda sağlayamama ve (ii) ekonomik kaynaklarla ilgili yapabilirlikleri geliştirmede yetersiz kalmadır (1992). Sen, her bireyin kişisel kapasitesi ve toplumun sağladığı koşullar çerçevesinde yapabilirliklerine odaklanmanın bize en doğru yoksulluk göstergesini verdiğini söyler.

Gelir yoksulluğunun yetersizliği göz önüne alınarak, insani gelişme raporları çerçevesinde 1997 yılında Yapabilirlik Yaklaşımı'ndan da yararlanılarak insani yoksulluk kavramı geliştirildi. İnsani gelişme ölçütleri olarak sağlık hizmetlerine, temiz su kaynaklarına, eğitim hizmetlerine ulaşılabilirlik, normal uzunlukta bir yaşam sürme beklentisi gibi göstergeler benimsendi. Bunların yanı sıra, sürdürülebilir kalkınma kriterlerine bağlı, yeni fırsat ve seçenekleri kullanabilmeleri için gerekli altyapının varlığı ya da yokluğu önem kazandı. UNDP tarafından ilk kez 1998'de yayımlanan insani yoksulluk endeksi (Human Poverty Index-HPI)

İNSANI GELİŞİM, YAPABİLİRLİKLER VE YOKSULLUK

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) çerçevesinde gelişmenin yalnızca ekonomik temelli olarak algılanmaması gerektiğinin altı çizilirken, insan merkezli kalkınmaya yapılan vurgu insani gelişim indeksinin (Human Development Index -HDI) oluşumunu sağladı. Küreselleşen ve büyüyen dünya ekonomisi, bu ekonomik büyümenin dağılımının daha eşit olacağı anlamına gelmediğini göstermekte. Her bireyin temel ihtiyaçlarının yanı sıra eğitim, sağlık gibi yaşam kalitesini göz önüne alan "insani gelişim yaklaşımı", Amartya Sen'in geliştirdiği "yapabilirlik" kavramı etrafında düşünölmeye başlandı. Bu çerçevede 1993 yılından beri her yıl yayımlanan UNDP'nin hazırladığı küresel ve ulusal insani gelişme raporlarında, ülkeler artık insani gelişmişlik düzeyleriyle değerlendiriliyorlar. Tabii insani gelişmişlik deyince,

yayımlanan insani yoksulluk endeksi (Human Poverty Index-HPI) insanca yaşam için gerekli olan şeylerden mahrum olanları saptamayı ve bunu gelir merkezli olmayan bir yaklaşımla yapmayı hedefliyordu. Bir başka önemli nokta da genelde haneler üzerinden tanımlanan yoksulluğa kişiler üzerinden bakmanın ve hanenin içinde yaşanan eşitsizlikleri de göz önüne sermenin önemini vurguluyordu. Özellikle kadınlar açısından konu ele alınca, Amartya Sen tarafından vurgulanan her bir kişi üzerinden değerlendirme yapmanın önemi ortaya çıktı, ailenin içindeki eşitsizlikler de gözler önüne serilmeye başlandı.

TÜRKİYE'YE BAKARSAK...

Türkiye'de yoksullukla mücadelede acıma, sevap ve gönüllülük vurgusunun siyasi ve idari kadrolarda dahi var olduğunu görüyoruz. Oysa ki, yoksullukla gerçek mücadele hem uzun dönemli yapısal çözümler hem de kısa dönemli 'şimdi'yi kurtararak, 'yarın' için bir umutlarının olmasını sağlayacak ivedi çözümler üretmekle mümkün. Şu ana dek nesnel bir olgu olarak ele alınan 'yoksulluğun' nedensel bir ilişki içinde ele alınması bir gereklilik.

Çok genel hatlarıyla Türkiye'de yoksulluğa dair sayılara ve insani gelişim endeksi verilerine bakarsak, Türkiye'de "yoksulluk riski" taşıyan kesim, 2003 verilerine göre % 26'dır. Bu bize Türkiye'de her dört kişiden birinin yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Kadınlar için % 26, erkekler için % 25 ama bu veri hane halkı verisinden oluştuğu için aslında bize cinsiyete dayalı sağlıklı bir veri sunmamaktadır. Türkiye, 2006 İnsani Gelişim Endeksi'ne göre 177 ülke arasında 92'inci sıradadır. Türkiye cinsiyete göre ele alınan insani gelişimin genel insani gelişime oranına bakıldığında 136 ülke arasında 103'üncü sıradadır. Bu da ülkedeki gelişmişliğin ya da daha doğrusu gelişmemişliğin kadınlar aleyhine olduğunu bir göstergesidir.

Kadınların kendi seslerini duyurmak, var olan güç eşitsizlikleri açısından da oldukça önemlidir. Egemen olan, baskın seslerin yerine kadınların seslerini duyabilmek ve onların dile getirdikleri eşitsizliklere dair çözüm üretmek hayati önem taşımaktadır. Eşitsizliklere dair çözümler, Sen'in yönelttiği "Neyin Eşitliği?" (Sen 1980) sorusunu da ön plana çıkarır. Bu temel soru bizi Yapabilirlik Yaklaşımı'na götürür. Amartya Sen, neyin eşitliği sorusunu sorarak bizleri eşitsizliğin değerlendirmesinde "yapabilirlik" kavramıyla tanıştır. Sen'e göre her bireyin refahını sağlamak ancak ve ancak o bireyin 'yapabilirliklerine-olabilirliklerine' odaklanmakla mümkündür. İnsanlar için refahın ne anlama geldiği ve bunu sağlamak için gerekenler değişebilir. Ancak eşitsizliklerin tespitinde önemli olan her kişinin yapabildiklerini belirlemek gerektiğidir. Yapabilirliklere odaklanmak zaten ister istemez daha katılımcı bir yaklaşımı zorunlu kılar.

YAPABİLİRLİK YAKLAŞIMI: FARKLILIKLARIN FARKINDALIĞI

Amartya Sen, faydacı ve kaynak temelli kalkınma perspektiflerini eleştirir. Sen, Yapabilirlik Yaklaşımı'nı bu iki yaklaşımda gördüğü sorunları ve eksikleri giderebilmek için önerir. Sen'e göre insanların memnuniyetlerini ölçü alan faydacı yaklaşım, insanların gerçek refah seviyelerini bize göstermez. Sen, "uyarlanan tercihler" kavramıyla bize yoksul ancak şikâyet etmeyen, mutlu olduklarını ifade edenlerin, kendi durumları

Türkiye cinsiyete göre ele alınan insani gelişimin genel insani gelişime oranına bakıldığında 136 ülke arasında 103'üncü sıradadır. Bu da ülkedeki gelişmişliğin ya da daha doğrusu gelişmemişliğin kadınlar aleyhine olduğunu bir göstergesidir.

hakkında tam doğru bir bilgiyi veremeyeceklerini söyler. Sen, her kişinin kendi konumuyla ilgili sahip olduğu düşünceleri önemser, ancak yalnızca kişisel tatmin ya da memnuniyet üzerinden refah ölçümünün bize sağlıklı bir değerlendirme veremeyeceğini belirtir. Refahın tespitinde objektif ve sübjektif kriterler olması gerektiğini ve bu iki kriterin de sağlıklı bir ölçüm için göz önüne alınması gerektiğini söyler.

Kaynak temelli yaklaşım ise, gelir ve kaynakları temel alarak insanların refahını kişi başına düşen gelir üzerinden ölçer. Sen'e göre kaynaklar ancak araç olarak hizmet ettikleri sürece önemlidir. Verili kaynaklarla kişilerin neler "yapabildiğini" değerlendirmek asıl ölçü olmalıdır. Sen kişilerin aynı kaynakları kişisel ve sosyal farklılıklar nedeniyle farklı yapabilirliklere dönüştürebildiklerini belirterek, kaynak temelli yaklaşımların gerçek refahı ölçmede yetersiz kaldığını belirtir. Sen, hamile bir kadın ya da engelli bir kişi örnekleriyle aynı yapabilirliklere ulaşmak için çok daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulabileceğini ve refah seviyesinin tespiti için bu farklılıkların dikkate alınması gerektiğini belirtir. Hamile bir kadın aynı yapabilirliklere sahip olmak için hamile olmayan bir kadına göre daha fazla gıdaya ihtiyaç duymaktadır. Engelli bir kişi yürüyebilmek için sağlam bir bedene sahip olan bir kişiye göre bir araca -örneğin tekerlekli sandalyeye- ihtiyaç duymaktadır. Böylece Amartya Sen bize yapabilirliklere odaklanarak, bu farklı ihtiyaçları da içeren bir yaklaşım önerir.

Yapabilirlik Yaklaşımı'nın bir diğer yönü tüm detayları belirgin, net bir teori olmamasıdır. Sen, insanların refahını belirleyen farklılıkları kişisel farklılıklar, çevresel farklılıklar, toplumsal değişkenler, sosyal ilişkilere dayanan farklılıklar ve aile içindeki dağılıma bağlı farklılıklar olarak sıralar (Sen 1999:70-1). Farklılıkları içine almaya ve evrensel yereli birleştirmeye çalışan bu yaklaşım, eşitliğin aynılık anlamına gelmediğini, aksine temel yapabilirliklerin herkesçe eşit bir biçimde yaşanabilmesinin, farklılıkların farkındalığından geçtiğini söyler. Yapabilirlik Yaklaşımı bu noktadan hareketle insani gelişimin evrensel boyutuyla bu çeşitliliklere ve farklılıklara duyarlı bir anlayışı bir araya getirmeye çalışır.

Sen, insanların refah seviyesini ölçmek için neler yapabildiklerine, nasıl bir hayat sürebildiklerine bakmamız gerektiğini söyler. Kişilerin yapabilirlikleri artırıldıktan sonra kişilerin o yapabilirlikleri gerçekten yapıp yapmadığı onların kendi isteklerine bırakılmalıdır. Ancak yapabilirlik kümesi benzeri yapabilirlikleri içerdikçe kişiye özgürlük sunar. Sen, yeterli gıda olmadığı için açlık çeken bir kişiyle oruç tutan ya da açlık grevi yapan kişi arasındaki farkın altını çizmeye çalışır. Sen'e göre sonuçta bu iki kişi de açlıkla ve açlığın sonuçlarıyla karşı karşıyadır, her iki kişi içinde yemek yeme eylemi gerçekleşmemiştir ancak yeterli gıda olmadığı için yemek yiyemeyen kişinin yapabilirlik şansı da yoktur. Oysa açlık grevi yapan ya da oruç tutan kişi bu yapabilirliğe sahiptir. Ancak bu yapabilirliği eyleme dönüştürmez. Sen, bu tercihe saygı duyar. Ona göre hedef, yapabilirlik kümesini mümkün olduğunca genişletmek ve sonrasında insanlara kendi tercihlerini kullanma imkânı vermektir (Sen 1993: 30).

Yapabilirlik Yaklaşımı'nın yoksulluk çalışmaları açısından bir başka ele alınması gereken noktası ise etik ya da normatif bireysellikçidir (Robeyns 2003). Bu etik bireysellikçilik, yapabilirlikler açısından her bireyin yapabildiklerine odaklanmayı gerektirir. Hane halkı ya da bir grubun yapabilirlikleri yerine her bir kişinin yapabildiklerine odaklanmak, her bir bireyin siyasal ve toplumsal yanını reddetmeden ancak Nussbaum'ın deyişiyle hayatın bir gerçeği olarak her kişinin teklifini, yalnızlığını bir diğerinden ayrılığını kabul etmektir. Anneler, her ne kadar biz yediğimizde doyduklarını söyleseler de, aslında bu nokta aile içindeki adaletsiz dağılımın da gözler önüne serilmesini sağlar. Amartya Sen; aile içindeki kaynak dağılımındaki adaletsizliğin altını çizerek, hane halkı verilerinin güvenilirliğini Hindistan örneği üzerinden sorgular (1995). Sen'e göre Yapabilirlik

Yaklaşımı hane halkı yerine her insanın yapabilirliklerini saptamayı ve artırmayı hedeflemelidir. Sen'in tespit ettiği üzere; her bireye tek tek bakıldığı takdirde, eve şeker girebildiği halde aile içinde kadınların şeker tüket(e)medikleri saptanabilir.

Yapabilirlik Yaklaşımı için bireylerin akıl yürütmesine ve tercihlerine saygı duymak çok önemli. Ancak beden sağlığı tehdit altındayken insanların bu güçlerini kullanmaları oldukça zor. Hastalıklar ve yeterli gıdayı alamama, yapabilirlikleri belirleyen en temel nokta. İyi bir yaşam tabii ki yalnızca fiziksel sağlıkla ya da en temel ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlanamaz. Ancak sağlıklı bedenlere sahip olma her toplum için yaşama devam etmek için ön koşul. Fiziksel olarak sağlıklı olmak "her öznenin başka şekillerde kendi değer verdikleri hedefleri gerçekleştirmek için eylemlere katılmadan önce sağlaması gereken" en temel ihtiyacı oluşturuyor (Doyal ve Gough 1991:54). Nefes alabilmeye devam etmek için bu temel ihtiyaçları yerine getirmek gerekiyor. Bu bağlamda temel ihtiyaçlar yaklaşımı ve yapabilirlikler yaklaşımı birbirini destekler biçimde kullanılabilir. Yapabilirlikleri anlatmak için verdiğim örneğe geri dönecek olursak kişi gerekli besine ulaşabildiği zaman açlık grevi yapma ya da oruç tutma kararından bahsedebiliriz. Şartlar gereği açlık çeken kişinin iradesinden bahsedilemez. Tabii ki, fiziksel ihtiyaçları karşılamak zorunlu ancak yeterli bir durum değil.

GERÇEK KATILIM VE YAPABİLİRLİKLERİ ARTIRMAYI HEDEFLEMEK

Yaşanan problemlerin çözümü için insanların kendilerinin de parçası oldukları çözümler üretmek şart. Sen, bu noktada insanları yalnızca yardım programlarından yararlanan pasif kişiler olarak görmemenin önemini vurgularken, onları "temel bazı sosyal desteklerin sağlanması ile hem kendi kaderlerini hem de yakın çevrelerininkini değiştirecek gücü taşıyan özneler olarak görmek gerektiğini" söylüyor (1999:11). Ancak işte bu noktada kişinin refahı ve özne olarak tercihleri arasında bir çelişki ortaya çıkabiliyor. Kişiler kendi refahlarını tehlikeye atmayı tercih edebiliyorlar.

Sen, aslında orta yol bulmaya çalışıyor. Sadece kişilerin objektif kriterlerle iyi olmasına odaklanmak yerine irade sahibi özneler olarak kişilerin tercihlerine ve amaçlarına saygı duymayı öneriyor. Yapabilirlik Yaklaşımı "insani gelişim" için her ferdin hayatının ve tercihlerinin önemi olduğunu belirterek, temel yapabilirliklerin en azından tüm insanlar için eşitlenmesi önerisiyle daha adil bir dünyaya dair ipuçları veriyor. Yoksulluk, yapabilirlikleri oldukça sınırlasa da burada belirtmeye çalıştığım gibi, yine de özne olarak her madunun kendi öyküsünü dinlemek², onun yapabilirlikleri üzerinden bir değerlendirme yapmak şart. Objektif ve subjektif kriterler eşliğinde refahı değerlendirmek insanların farklılıklarına ve öznel koşullarına saygıyı beraberinde getiriyor. Tam da bu noktada kişilerin yapabilirlik kümelerine bakmak her insanın durumunun çok daha sağlıklı bir biçimde tespit edilmesini sağlayabilir. Bu da "ne yapmalı?" sorusuna daha doğru yanıtlar verebilmek için gereken ilk adım olabilir. İnsani yaşam perspektifi için hedef, kişilerin yapabilirlik kümesini mümkün olduğunca geliştirmek ve hem irade hem de refah özgürlüğünü artırmak olmalıdır.

Yoksullukla mücadele projelerinin değerlendirmesi tüm dünyada ama özellikle Türkiye'de oldukça sınırlı. Yoksullara "yardım etmeyi" hedef alan projeler, zaten iyi amaçları olduğu önkabulu ile "değerlendirilme"ye gerek bile görülüyor. "Değerlendirmek"ten algılanan genelde bir kaynak yardımının "hak eden" yoksullara ulaşım sağlaması. Kaynaklar ve bunların dağılımı önemli ancak bu kaynakların nasıl gerçek yapabilirliklere, olabirliklere dönüşebildiği mutlaka düşünülmeli. Aynı yerde ve yaklaşık aynı yoksulluk seviyesinde yaşayan iki kişiden biri engelli ise, onların aynı yapabilirliğe sahip olması için farklı ihtiyaçları

Yoksul kişilerin katılımından bağımsız bir yoksulluk mücadelesinin olamayacağı ortadadır. Demokratik ve katılımcı metotları kullanmak yalnızca etik bir kaygı değil, aynı zamanda pratik sonuçlar açısından gerekliliktir.

var: Örneğin bir tekerlekli sandalye... Ancak bu kaynak tek başına yeterli değil. Tekerlekli sandalyenin eve girip çıkmasına ya da sokakta ilerlemesine imkân verecek bir altyapı yoksa tekerlekli sandalyenin sağlanmış olması yapabilirlik kümesinin genişlediğini göstermez.

Yoksul kişilerin katılımından bağımsız bir yoksulluk mücadelesinin olamayacağı ortadadır. Demokratik ve katılımcı metotları kullanmak yalnızca etik bir kaygı değil, aynı zamanda pratik sonuçlar açısından gerekliliktir. Ancak yoksulların katılımıyla, onların seslerinin duyulabildiği noktada daha hızlı ve etkin çözümler üretilir. Projelere katılımın "gerçekten" sağlanması ise oldukça zor³. Katılımın göstermelik olduğu ve sahada duyulanın dinlenmediği bir biçimde yapılması büyük riskleri barındırıyor. Gerçek katılım yerine katılımın varmış gibi gösterilmesi, "mış gibi yapmak" oldukça sorunlu. Daha adil politikalar üretmek ancak ve ancak daha doğru tespitlerle mümkün. Yapabilirlik Yaklaşımı özellikle madun grupların duyulmayan seslerini iletmesi ve bunları bilgi olarak kullanılabilir hale getirmesi ile eşitsizliklerin giderilmesinde etkin bir rol oynayabilir. ♀

DİPNOTLAR

- ¹ Bu kısa makale, insani gelişimin temel yaklaşımlarından biri olan Amartya Sen'in ve Martha Nussbaum'ın geliştirdiği "Yapabilirlik Yaklaşımı"ni Ümraniye-Ihlamurkuyu'da yaşayan kadınlarla yaptığım saha çalışmasıyla değerlendirdiğim doktora çalışmamın (A Search for Universalism: Reconsidering the Capability Approach in Turkey, Bağaziçi Üniversitesi, 2005) teorik bölümünün çok kısa bir özeti. Araştırmanın sonuçlarını daha geniş bir biçimde aşağıdaki iki makalede tartıştim. Martha Nussbaum'un yapabilirlik İstesi çerçevesinde ele aldığım ve yoksulluğun daha temel yapabilirlikleri nasıl kısıtladığına odaklandığım makale için bkz. "Yapabilirlik Yaklaşımı ve Yoksulluk: Söylenenler, Söylenemeyenler ve Yapabilirlikler" Kemal Saybaşılı'ya Armağan İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar I. Akça & B. Ülman (der.) İstanbul: Bağlam. Amartya Sen'in önerdiği kavramsal çerçeve ve metodolojik zorluklar ise Yıldız Ecevit'in derlediği kitapta (2007) yayımlanacak olan "Özne olarak Biz'in Yapabilirlikleri" başlıklı makalede ele alınmaktadır. Yapabilirlik Yaklaşımı üzerine şu ana dek çıkmış tüm yayınlar ve bu konuyu farklı boyutları ile inceleyen araştırmacılarla ilgili detaylı bilgi için bkz. The Capability Approach internet sayfası (<http://www.fas.harvard.edu/~freedoms/>)
- ² Madun grupların sesini aktarmaya çalışmak birçok metodolojik tartışmayı da beraberinde getiriyor. Madun Çalışmaları için yönetilen eleştirilerin başında Spivak'ın yönettiği "Madunlar konuşabilir mi?" (1988) sorusu var, aslında belki de sorulması gereken konuştuklarında seslerini duyurabilirler mi?
- ³ Bkz. Amargi, Kış 2006.

KAYNAKLAR

- Doyal, Len ve Ian Gough (1991) *A Theory of Human Need*. New York: The Guilford Press.
- Nussbaum, Martha C. (1999) "Women and Equality: The Capabilities approach". *International Labour Review*. 138 (3): 227-45.
- Nussbaum, Martha C. (2000) *Sex and Social Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Nussbaum, Martha C. (2001) *Women and Human Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Robeyns, Ingrid. (2003) "Sen's Capability Approach and Gender Inequality: Selecting Relevant Capabilities". *Feminist Economics* 9 (2 ve 3): 61-92.
- Sen, Amartya K. (1980) "Equality of What?". *The Tanner Lectures on Human Values*. Der. Sterling M. McMurrin. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sen, Amartya K. (1985) *Commodities and Capabilities*. Amsterdam: Elsevier Science Publishers B.V.
- Sen, Amartya K. (1987) "The Tanner Lectures: The Standard of Living". *The Standard of Living*. Der. G. Howthorn. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sen, Amartya K. (1990) "Gender and Cooperative Conflicts". *Persistent Inequalities: Women and World Development*. Der. I. Tinker. New York: Oxford University Press.
- Sen, Amartya K. (1992) *Inequality Reexamined*. Mass: Harvard University Press.
- Sen, Amartya K. (1993) "Capability and Well-being". *The Quality of Life*. Der. M. C. Nussbaum ve Amartya K. Sen. Oxford: Oxford University Press.
- Sen, Amartya K. (1995) "Gender, Inequality and Theories of Justice". *Women, Culture and Development*. Der. M. Nussbaum and J. Glover. Oxford: Clarendon Press.
- Sen, Amartya K. (1999) *Development as Freedom*. New York: Knopf Press.
- Spivak, Gayatri Chakravorty. (1988) "Can the Subaltern Speak?". *Marxism and the Interpretation of Culture*. Der. Cary Nelson ve Lawrence Grossberg. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.

Söyleşi

SÖYLEŞİ: ÖZLEM KASA - OYA ÖZNR

Bugünü Yaşamak İçin GELECEĞİMİZDEN FEDAKARLIK EDİYORUZ

GELECEĞİMİZİ BİRLİKTE KURMAK İÇİN

Patriyarka ile kapitalizmin "eşsiz" birlikteliği, değişen koşullar karşısında kadınları daha rahat sömürebilmenin yöntemlerini geliştiriyor. Kadınları ucuz, ikincil ve güvencesiz işgücü olarak üretime katmak, ev içinde karşılıksız emekleriyle yeniden üretime bilinen yöntemlerdir. Bilinen bir diğer yöntem de yeni-liberal ekonomi politikalarının öngördüğü işçilik maliyetlerinin düşürülmesi uygulamalarında, kadınlara önemli rol biçilmesidir. Bu; enformel sektörde düşük ücretle, sendikasız, herhangi bir sosyal hak veya iş güvence olmaksızın esnek saatlerde yapılan üretilerdir. Kısaca, "fason çalışma"dır.

Bugün tekstil sanayinin yüzde 90'ı fason üretim yapan firmalardan oluşuyor. Bu firmalarda çalışan işçilerin ise yüzde 80'i kayıt dışı çalışıyor. Fason üretim yapan tekstil atölyeleri, ücret, sosyal güvenlik haklarının bulunmaması, uzun çalışma saatleri, zorunlu mesai, ücret kesintileri gibi çalışma koşulları bakımından 1800'lü yılların "vahşi kapitalizm" andırıyor. Ve elbette ki bu atölyelerdeki işçilerin yüzde 80'i kadın işçiler. Kadınlar toplam istihdamın yüzde 26'sını, güvencesiz çalışanların ise yüzde 66'sını oluşturuyorlar. Tarımda ise her 100 kadından sadece 1'inin sosyal güvencesi var!

Bir de kuşkusuz bu sayıların gerçek hayatlardaki karşılığı var. Amargi olarak birkaç yıldır İstanbul'da sürdürdüğümüz mahalle çalışmaları, fason üretim içinde yer alan, ağır çalışma koşullarında güvencesiz ve düşük ücretle çalışan çok sayıda kadınla tanışmamıza olanak sağladı. Çalıştığımız mahalleler, neredeyse iki binadan birinin altında bir atölyenin bulunduğu, evlere iş dağıtan aracılardan ve ev eksenli çalışanların yaygın olduğu bölgeler olunca, güvencesizlik üzerine bir çalışma yapmak zorunluluk halini aldı.

Güvencesizliğin boyutlarını, kadınları nasıl etkilediğini, kadınların geliştirdikleri mücadele yöntemlerini öğrenmek ve çözüm arayışlarını tartışmak için anket çalışması yapmaya karar verdik. Geçtiğimiz sonbahar ve kış ayları boyunca yaptığımız ankete katılan kadınlardan yaklaşık 20'si ev eksenli çalışan kadınlardı. Uzun yıllardır çalışmalarına rağmen, işin düzensiz, istikrarsız ve evde yapılıyor olması nedeniyle ilk başta çalışmadıkları cevabını veriyorlar. Çünkü çalışmak, ev dışında yapılan düzenli iş olarak adlandırılıyor. Yaptıkları işi; boş durmamak, cep harçlığı veya pazar parası kazanmak ya da katkı olarak açıklamak genel eğilim. Bu işler ise; çocuk bakımı, lif örme, kazak örme, tiğ işi yapma, pul veya boncuk işleme, nevsim dikimi, kazak dikimi, konfeksiyon ürünlerinin evde temizlenmesi, sütyen askısı takma, bisiklet parçası temizleme olarak özetlenebilir. İşler, çeşitli araçlardan alınıyor. Çalışan kadınlar, işin hangi firma için yapıldığını, yani asıl işverenerini ve aracının bu işten ne kadar kazandığını bilmiyorlar. Ücreti, parça başı, yaptıkları işe göre alıyorlar. Aylık ortalama gelir olarak genellikle 101-350 YTL arasında. Hepsinin ortak şikâyeti, ücretlerin çok geç ödenmesi. Oysa işi çok kısa zamanda

yetiştirmek zorundalar... Kadınlar, genellikle tek başlarına çalışarak işi yetiştiremediklerini söylüyorlar. Bu dönemlerde gece gündüz çalışmak zorunda kaldıklarını ve hem çocukların hem de komşu kadınların kendilerine yardım ettiğini anlatıyorlar. Böylece işveren firma, birkaç işçinin yapabileceği bir işi tek işçiye yaptırmış ve parça başı ücret dışında hiçbir yasal sorumluluk almamış oluyor. Hatta kira, elektrik, su, ulaşım gibi maliyetleri de işçinin üstüne yıkıyor.

Ankete katılanların hikâyeleri, yoksulluğun ve sömürünün boyutunu yüzümüze çarpıyor. İşte bir örnek: 40 yaşında ve üç aylık hamile olan bir kadın, bisikletlerin frenine takılan bir lastiğin uçlarındaki fazlalıkların temizlenmesi işini almış. İşin teslimi için bir aylık süresi var. Bir adet bisiklet lastiğini temizlemenin ücreti 1 kuruş. Bin tane yapılırsa 1 YTL alacak. Bir aylık sürede 30-40 bin civarında lastik temizlemeyi hedefliyor. Böylece 30-40 YTL elde etmeyi planlıyor, bu parayla da mutfak tüpü almayı. Tek şikâyeti bisiklet parçasının siyah plastik olması nedeniyle oldukça kötü kokması. Ev halkının bu nedenle eve girmek istemediğini, kendisinin de hamile olduğu için kokuya çok zor dayandığını söylüyor.

Atölyelerde çalışan kadınların şikâyetleri de çok farklı değil: Onlar; çalışma saatlerinin çok uzun olmasından, maaşlarını zamanında alamamaktan, mesai ve yol ücreti olmamasından, kalitesiz yemek verilmesinden, kışın çok soğuk, yazın ise çok sıcak mekânlarda çalışmaktan, makinelerin gürültüsünden ve toz yutmaktan şikâyetçiler. Kimileri 14 saate kadar çalışıyor. Aylık ücret ise ortalama 501-750 YTL arasında değişiyor. Tabii daha düşük ve yüksek ücret alanlar da var. Öncelikli talep olarak maaşlarını tam ve zamanında almak, yine işyerindeki kreş sorununun çözülmesini, cinsiyet ayrımcılığı yapılmasına son verilmesini istiyorlar. Örneğin, molalarda çayı yalnızca kadınların yapıp erkek işçilere servis yaptıklarını anlatıyorlar. Sağlık şartları da önemli bir sorun... Bir kadın, bronşit ve alerji nedeniyle doktorun yasaklamasına rağmen çalıştığını, işverenden maske istemesine rağmen verilmediğini anlatıyor.

Sosyal güvence konusuna gelince; ankete katılan kadınların yüzde 49'unun geçmişteki işlerden dolayı SSK açılışı bulunuyor. Bunların sadece yüzde ikisi halen SSK'lı olarak çalışıyor! Küçük bir kısmı baba veya eş nedeniyle herhangi bir sigorta sandığından faydalanabiliyor. Yeşil Kart alabilenler ise parmakla sayılacak kadar az. Sosyal güvencenin olmaması nedeniyle, ilaç masraflarını karşılayamadıklarını, "başkalarının yardımlarına bağımlı" olduklarını, ciddi hastalıklarda bile doktora gidemediklerini anlatıyorlar. Bu nedenle "seçeneğiniz olsa ne iş yapmak isterdiniz?" sorusuna, "sigortalı ne iş olursa" cevabını veriyorlar. Emeklilik ise tam bir hayal olarak görülüyor. Hatta bazı kadınlar, emeklilikle ilgili soruyu gülerek karşılıyorlar...

Anket çalışmasına katılan Emine Köse ve Şennur Çakıcı'yla daha özel bir sohbet geliştirdik. İkisi de, Sanayi Mahallesi'nde tekstil atölyesinde çalışıyorlar.

Onların anlattıkları bize çok şey söylüyor...

• Sizleri tanıyarak başlayalım isterseniz...

Emine: Ben, 39 yaşındayım. İlkokul mezunuyum. İstanbul'a 22 yaşında geldim. 8 ay dikiş kursuna giderek, baba mesleği olduğundan yapabileceğim iş olarak tekstile başladım. Makineciyim ve 15 yıldır tekstilde bayan giyimi üzerine çalışıyorum.

Şennur:

38 yaşındayım. Mahallede arkadaşlarım ütüpaket işine gidiyorlardı. Ben de evde oturuyordum, dikiş kursuna gitmiştim ve elim de yatkindi, onlarla gidip gelerek atölyeye girdik. Makineyi biliyoruz diye heveslendik ve öyle de kaldı. 16 yaşından beri çalışıyorum, makine ve 5 plik overlok kullanıyorum.

Fotoğraf: Özlem Kasa

• Konfeksiyon alanında çok sık iş değiştiriliyor. Neden bu kadar sık iş değiştiriliyor? Siz bugüne kadar kaç farklı işyerinde çalıştınız?

Emine: 15 yıllık iş hayatımda 100'ün üzerinde iş değiştirdim. Sezonluk olarak düşünüldüğü için... Para alamadığımız için ya da sezon durduğu için çıkmak zorunda kalıyoruz.

Şennur: Benim bugüne kadar 15-20 işyerim olmuştur. Ben çok mecbur kalmadıkça iş değiştirmem. Çoğu yerden biz kendimiz çıkıyoruz. Sabah kalkıp işe gittiğimizde işyeri kapanmış oluyor. Adam bir gecede atölyeyi kapatmış gitmiş oluyor, maaşlarımız da gitmiş oluyor tabii. İşe girdiğimizde bir müddet maaşlarımızı düzgün veriyorlar, ondan sonra ayın 1 haftasını veya 10 gününü vermeye başlıyorlar. Size toplu olarak ödeyeceğiz, diyorlar. 2-3 ay bizi sallıyorlar. Ondan sonra yine kayıplara karışıyorlar. 2-3 maaşımız gitmiş oluyor.

• İşiniz sık değişiyor da olsa işsiz kalmıyor, çabuk iş buluyorsunuz. İşleri nasıl buluyorsunuz?

Emine: Artık piyasanın kurdu olduk. Genelde arkadaş aracılığıyla buluyoruz. İlanlara inanmıyoruz artık.

Şennur: Konfeksiyon atölyelerinde senenin her günü kesin işçi alınır. Her atölyede sürekli makineci, overlokcü vb. araniyor diye ilan olur. İlan görmene bile gerek yok. Diyelim ki oturduğum sokakta bir atölye var; gidip eleman lazım mı diye soruyorsun, onlar da tabii gel diyorlar. Sonra 1 hafta çalıştırıyorlar, eğer onların vasıflarına uyuyorsan çalışıyorsun, yoksa başka iş arıyorsun. Orada çalıştığım 1 hafta 10 günün parasını alamıyorsun. Zaten çoğu işyeri de onun için sürekli ilan bulunduruyor. Bir hafta onu çalıştırıyor, bir hafta başkasını, öyle öyle işlerini götürüyorlar.

• Çalışma saatleriniz oldukça uzun. Günde kaç saat çalışıyorsunuz?

Şennur: Sabah 08.30'da girişim var, akşam normalde 19.00. Ama ayda bir iki kez 19.00'da çıkabiliyoruz. 21.00, 22.00, 23.00'lere kadar çalışıyoruz. Ben şu anki işyerimde 1 yıldır çalışıyorum, daha 1 milyon mesai parası almadım. Maaştan muhakkak kesecek bir şeyler buluyorlar. İşte Ramazan ayında yarım saat erken çıktık diye 4-5 aydır maaştan kesiyorlar, iş gelmediği için boş kaldığımızda kesiyorlar. İşin gelmemesi benim problemim olmamasına rağmen maaştan kesiyorlar. Niye hâlâ orada çalışıyorum? Her ay maaşımı düzenli alabildiğim için orada çalışıyorum. Aylığı zamanında alabildiğim veya ay ortası ödemem var deyip 50 milyon alabildiğimiz için fazla mesai paralarının verilmemesine bile göz yumuyoruz.

Emine: Ben günde ortalama 10 saat çalışıyorum. Fazla mesaiye kalmamaya çalışıyorum. Bunu başaramadığımda işten çıkıyorum. Bizim için aylığımızı zamanında almak çok önemli.

• Ücretleriniz nasıl belirleniyor? Ortalama ne kadar ücret alıyorsunuz?

Emine: Valla ücretlerimiz çok düşük, hakkımızı alamıyoruz, hakkınızı vereyim diyen yer de zaten veremiyor. En son çalıştığım yere tanıdık aracılığıyla girdim. Normalde haftalık 350 YTL almam gerekiyor, çünkü yıllarımı vermişim, bir işi A'dan Z'ye her şeyiyle yapabiliyorum. Bir iki hafta aldım, sonra alamadım. Şu an benim 1500 YTL alacağım var alamıyorum. Bizim gibi kirada olan bir insan için çok önemli bu para. Parça parça haftada 100-200 olarak alabiliyorum. Bir makinecinin ortalama maaşı tecrübesine ve hızına göre 600 ile 1500 YTL arasında değişiyor. Ama sigortasız. Çocuklar var ortacılık yapan. Onlar 200-250 YTL aylıkla başlıyorlar.

"Sigorta istemeye enerjim kalmıyor benim. Sigorta bir yerden sonra önemli değil. Yeter ki aylığı versin, zamanında versin."

Şennur: Çocuklar 10 ile 15 yaş arası. Çünkü bu çocuklar ya okul tatillerinde çalışıyorlar ya da köyden akrabasının yanına kalmaya gelenler var. Çok zor şartlarda çalışıyorlar. Şu an çalıştığım yerde 18 kişiyiz ve bu kadar insana 8. sınıfa giden bir ortacı hizmet ediyor. Hepimiz de iş yetiştirmediği için bu çocuğa bağıyoruz; şunu getir, bunu götür, yavaşsın, hızlı ol gibi... Benim şu an sigortasız en az 1000 YTL almam gerekirken 700 YTL alıyorum. Sigortam ve yol param yok.

• Ücret dışında herhangi bir sosyal hakkınız var mı?

Şennur: Hiçbir sosyal hakkım yok, yalnızca kesintisiz olarak her gün işe gidersem 700 YTL

alıyorum. Fazla mesai parası da yok. Diyelim ki hastalandım ve o gün haber vererek işe gitmedim o günkü yevmiyem kesiliyor. Ama eğer haber vermeden gitmezsem 3 günlük yevmiyem kesiliyor... Mutfakta yemeğimizi yapan bir kadın var. Bu kadına 18 kişiye yemek yapması için günlük 8 milyon yemek parası veriliyor. 8 milyona ne alırsa onu pişiriyor. Mesela hiçbir yemekte et kullanmıyor.

Emine: Bizde de yalnızca yemek var. Yemekleri patronun nişanlısı yapıyor ve tek çeşit yapıyor. Bazen makarna, bazen çorba, bazen de pilav yapıyor.

Emine: Bizde de yalnızca yemek var. Yemekleri patronun nişanlısı yapıyor ve tek çeşit yapıyor. Bazen makarna, bazen çorba, bazen de pilav yapıyor.

• Şu anda veya geçmişte hiç sigortalı çalıştınız mı? İşyerinizde sigortalı çalışan kaç işçi var?

Emine: 15 yıldır çalışıyorum ama sigorta girişim bile yok. Şimdi çalıştığım işyerinin vergi dairesine başvurusu olmadığından sigortalı çalışan kimse de yok. Zaten sigortalı çalışan ya patronun kendisidir ya da yakınlarıdır... Sigorta istemeye enerjim kalmıyor benim. Sigorta bir yerden sonra önemli değil. Yeter ki aylığı versin, zamanında versin.

Şennur: Ben ilk olarak Sanayi Mahallesi'nin girişinde 5 katlı Oben diye bir yerde çalıştım. 1986'da sigortamı başlatmışlar, 4 yıl çalıştığım halde sadece 9 ay ödemişler. Daha sonra da hiç sigortalı çalışmadım.

• SSK dahil hiçbir sosyal hakkınızın olmadığı atölyelerde çalışıyorsunuz. Büyük fabrikalarda çalışmayı denediniz mi?

Emine: Fabrikada hep aynı işi yapıyorsun. Diyelim ki yaka takıyorsun, hayatın boyunca yaka takmak zorundasın. Bir de maaşlar çok düşüyor. 3 yıl önce denedim, kızımı okula yazdırabilmem için benden sigorta istediler, büyük bir yere başvurdum. O dönemde piyasada 1 milyar veriyorlardı, ama

Fotoğraflar: Özlem Kasa

orada 600 milyon verdiler. Sigorta istediğimde de bu yaşta sigortayı ne yapacaksın dediler. Böyle söyleyince çıktım. Çalışma şartları da çok ağır. İş saatinde tuvalete gidemiyorsun. İnsanlar başlarını kaldırmadan çalışıyor. Günlük kaç tane iş yaparsan akşam yazıp patrona veriyorsun.

Sennur: Benim nedenim de maddiyat. 15 senedir tek başıma yaşadım. Kendi masraflarımı, kızımın masraflarını kendim karşılamak zorundaydım. Ben de büyük bir yerde çalışmak isterdim. Sosyal hakları var, ikramiyesi var, yıllık kömür parası var, yiyecek vb. Ama şu an 700-800 YTL maaş alıyorsam orada 400-500 YTL maaş alabilirim. Kıramı nasıl vereceğim, çocuğumu nasıl okutacağım, ne yiyip içeceğim. Bunu düşündüğüm için, yani bugünü yaşayabilmek için geleceğimize fedakârlık yapıyoruz. Hayatımı idame ettirebilmek için fedakârlık yapmak zorundayım.

Emine: Günlük yaşıyoruz daha doğrusu. Ücretli kölelik yapıyoruz.

Sennur: Evet biz gönüllü kölelik yapıyoruz. Mesela işte telefonla konuşmak yasak. Akşamları 19.00'da değil de 19.10'da çıkıyoruz. Niye diye sordum patrona, günde 2-3 defa 5'er dakikadan tuvalete gidiyorsunuz, ne kadar zaman kaybım oluyor biliyor musunuz, dedi.

• **Atölyeler çoğunlukla giriş veya bodrum katlarda. Atölye şartları nasıl, sağlığınıza olumsuz etkileri var mı?**

Emine: Evet çoğunlukla zemin katta, giriş katlarında oluyor. Bu nedenle kışın çok soğuktur...

Sennur: Çalışma izni olan atölyeler normalde büyük oluyor 400 metrekare filan. Ama hiç ısıtma yapılmıyor. Çalıştığım yerde hiçbir ısıtma aleti yok. Bir tane galvaniz soba var ve onun içine atölyeden çıkan kirpintileri atıp yakıyoruz. Bazen o kadar soğuk oluyor ki ellerimiz morarıyor, sobayı yakıp elimizi ısıtıp öyle çalışıyoruz. Çok kalın giyinmek zorunda kalıyoruz. Yazın da çok sıcak oluyor. Bir yıldır çalışıyorum ama senelik izin bile kullanamadım. Belki ücretsiz izine çıkmak zorunda kalacağım.

Emine: Ben zaten bugüne kadar ücretli izin kullandığımı hatırlamıyorum.

• **Anlattığınız gibi çalıştığınız ortamlar sağlık açısından elverişsiz ve çalışma şartlarınız da oldukça ağır. Ne tür sağlık sorunları yaşıyorsunuz?**

Emine: Benim gözlerimde sorun başladı, daha az görüyorum. Oturarak çalıştığımız için belde düzleşme oluyor. Kışın sık sık bronşit ve öksürük olayı oluyor. Ayaklarımız ellerimiz çok üşüyor.

Sennur: Bir de alerji sorunu yaşıyor. Mesela şimdi kadife işleri yapıyoruz. Ağzımızdan, burnumuzdan, dişlerimizden ne renk kadife çalışırsak o geliyor.

• **Peki hastalık izni kullanabiliyor musunuz?**

Emine: İzin kullanamıyoruz. Hastalandığımızda işe gitmiyoruz o da maaşımızdan kesiliyor ya da işten çıkarıyorlar. da hastalanıyoruz. Ben şişman olduğum için sıcaklardan çok etkileniyorum. Geçen gün makinenin başında bayılmışım ve beni içeri yatırmışlar. Ayıldığımda, eşimi arayalım beni eve götürsün dedim. Ustabaşı dedi ki bir şey olmaz elini yüzünü yıka, biraz dinlen, geçer. Öyle çalıştım.

• **Herhangi birinin sağlık sigortasından yararlanabiliyor musunuz?**

sağlık güvencesinden yararlanmıyorum. Boşanırsam babamdan faydalanabilirim ama şu an faydalanamıyorum. Bir kızım var. Öyle zaman oluyor ki bazen kızımı acil doktora götürmem gerekiyor. Doktora götürüyorum ama ilaçları eczaneye yazdırarak alıyorum. Bugün en küçük hastalık için 150 YTL

muayene parası ödüyorum.

Sennur: Ben hastalanınca dinlenerek atlatmaya çalışıyorum. Çok ağır ise hastaneye gidiyorum. Eşimin de sosyal güvencesi yok. Benim de bir kızım var. Hastalandığımızda önce sağlık ocaklarını deniyoruz, eğer daha ciddi bir şeyse devlet hastanelerine gidiyoruz. Ben üç kere yeşil karta başvurdum. Evimde beyaz eşya olduğu için kabul etmediler. Beyaz eşya karnı doyuruyor mu?

• **Sağlık açısından güvencesiz olmak ne hissettiriyor?**

Emine: Kesinlikle tedirginlik. Ancak günlük yaşayabiliyoruz, geleceği düşünmüyoruz.

Sennur: Benim bel fitiğinden ameliyat olmam lazım, ben bu bütçeyle çalışmak zorundayım. Benim sabit oturmam yasak. Ona rağmen çalışıyorum. En ucuz yoldan ameliyat olmam 2,5-3 milyar... Siz bunları sorunca düşünmekten bile kaçtığımız şeyler açığa çıkıyor... Gelecekte korkuyoruz.

• **Hepimizin önünde çalışamayacağımız yaşlılık dönemlerimiz var. O dönem için güvenceniz var mı?**

Emine: Ben çocuğum yetişir diye düşünüyorum. Şu an 39 yaşındayım, 10 yıl daha çalışsam ne mutlu, sağlıklı bir şekilde. Benim de ileride yapacağım şey atölyeciliktir.

Sennur: Benim geleceğe dair hiçbir umudum yok. Çünkü böyle yaşamaya, çalışmaya mecburum. Yapacak hiçbir şey yok.

• **İşyerlerinde, kadın ve erkek işçiler arasında ayrımcılık yapıldığı söyleniyor... Uzun yıllardır çalışan kadınırsınız. Sizin gözlemleriniz neler?**

Emine: İlk önce erkekten ne kadar hızlı çalışsan da, ondan çok üretsen de muhakkak ondan düşük ücret alıyorsun. Ben bunun mücadelesini çok verdim. Halen veriyorum. Haksızlık bu. Patron, o erkek diyor, bugün hızlı çalışırsın bayansın yarın yavaş çalışırsın, diyor. Erkekler daha düzenli çalışıyor diyor. Ev geçindiriyor gözleriyle de bakıyor. Genel olarak biz kadınlar daha zayıf görüyoruz. Daha çok çalışmamız gerekiyor hem iş kadınıyız. Benim desteğim olmadığı için bir erkekten daha tereddütlü bakıyorum hayata, daha çok eziliyorum. Kirada olmasam belki daha rahat oluruz ama ay erken geliyor.

Sennur: Şu an çalıştığım atölyede bir erkek arkadaş var. Ben bu arkadaşımın 2-3 kat daha fazla iş yapıyorum. Hem beceri

olarak hem de çıkardığım iş sayısını olarak. Çünkü o benim yaptığım işi yapamaz, bilmiyor. Ama ikimiz aynı aylığı alıyoruz. Niye? Çünkü hafta sonu olduğu zaman patronla ya da ustabaşıyla kahvede okey oynadığı, akşamları bir yerlerde oturup bira içebildiği için, öğlen yemeklerinde ya da çay paydoslarında patronun yazıhanesinde sohbet ettikleri için. Ben bunları yapamadığım için aynı parayı alıyorum. Kişisel ilişkilere göre belirleniyor. Diyetim ki benim ödemem var, gidip 50 YTL istediğimde bana yok diyebiliyor ama onlara hemen veriyor... Türkiye'de kadın erkek eşittir deniyor ama yok böyle bir şey. Fazla mesai olduğunda erkek arkadaşlarımız atölyede yatabiliyor. Hiç kimse kötü düşünmüyor, yadırgamıyor. Ama ben atölyede kalamam. Kaldığımda kendimi klayamam. Ya da canım sıkıldı, gece dışarı çıkmak istesem bunu yapamam.

Emine: Bir arkadaşımın patron konuşurken duydum. Adam penye üzerine atölye açmış, reçmeciye ihtiyacı var penye bölümünde. Reçme de penyede çok önemli bir makinedir. Tutuyor, reçme bilen bir bayanla evleniyor ki bir daha reçmeci aramayayım diye. İş sürekli olsun diye...

Sennur: Her ustabaşının bir iş bilen bayan arkadaşı vardır zaten. İş çok iyi yapıyorsa kesin onun arkadaşı olur, yoksa çalışmaz zaten, barındırmazlar. Piyasanın içine girmeyen bunları abartı bulabilir ama inanın ki biz çok üstü kapalı anlatıyoruz. Abartmıyoruz. Küçük kızlar çok var. Cinsel taciz ve istismar çok fazla var. Tecavüz vakaları bile oluyor. Vaatlerle oluyor, evleneceğim vaadiyle kızları yıllarca kullananlar oluyor. Ben böyle iki kişi tanıyorum...

• **Hem evde hem de işte çalışmanın zorlukları neler...**
Sennur: Hem dışarıda işçi olarak çalışıp hafta sonları ve akşamları eve iş aldığım zamanlar da oldu. Evin harçlığı çıksın diye yaptığımız dönemler oldu...

Emine: Kendimizi organize etmeye çalışıyoruz. Mesela sosyal hayatımızdan çok şey feda ediyoruz. Ağır temizliği hafta sonuna bırakıyoruz. Ya da çocuğum var onu gezdirmem gerekiyor. Temizlikten ya da başka şeylerden fedakârlık yaparak geçiriyoruz. Akşam yemeklerini genelde geçiştiriyoruz. Misafirleri hafta sonu kabul ediyoruz. Bunun gibi...

Sennur: Evli olduğum için sorumluluğum daha fazla. Akşamları dinlenemiyoruz. Geldiğimizde ertesi günün yemeğini hazırlamam gerekiyor. Daha düzenli olmak zorundayız. Bunu yaptığımızda da ne çocuğumun sorunlarını dinleyebiliyorum ne eşimle sohbet edebiliyorum. Çocuğumu çok ufak yaşlarda bırakıp işe gittim. Kızım kendini yetiştirmek zorunda kaldı, o yüzden yaşlılarından daha olgundur.

Emine: Ben biraz daha şanslıyım. Annem ve kız kardeşlerim birlikte baktık. Sabah giderken okula bırakıyorum, akşam 6'da alıyorum kızımı.

• **Yeniden atölyelere dönersek, fason iş yapıyorsunuz, aslında büyük firmaların işlerini düşük ücret ve güvencesiz yapıyorsunuz. Bu sömürü sistemi nasıl işliyor? Fason çalışmayı kimler tercih ediyor?**

Emine: Koton, LC Waikiki, Panço, Polat Demir, Fatoş, Ayla Bayar gibi aklına ne geliyorsa. Hepsi fason veriyor. Hatta YKM önceden atölyesi içinde sosyal hakları olan bir yermiş, şimdi YKM de fason veriyor. Durum her geçen gün kötüye gidiyor. Halen 5 yıl önceki fason fiyatlarıyla çalışıyoruz. Sömüren direkt firmalar, atölyeler değil. Firma atölyeciyi sömürüyor, atölyeci de işçiyi sömürüyor. Birbirine bağlı. Biz ne ilkiz ne de sonuz. Keşke işçiler daha bilinçli olsa da en azından bir haftalığına şu küçük atölyelerin hiçbirini çalışmasa. Firmaların o zaman ne yapacaklarını merak ediyorum. Biz çok şeylerle karşılaşıyoruz. Mağdur insan çok fazla. Ben 12 yaşında kız çocukları biliyorum, okuma yazma bilmiyor atölyede çalışıyorlar. O çocuklar her türlü şeyle karşılaşıyorlar. Çocuklar o kadar eziliyorlar ki, boyları bile uzamıyor, gelişmiyorlar.

Sennur: Bundan 5 sene önce 10 parçalı bir eteği 4,5 milyona dikiyorduk, şimdi aynı eteği 3,5 milyona dikiyoruz. Bu sömürü devam ettiği sürece bu atölyeler açılmaya devam edecektir, bizim gibi vasıfsız insanlar da bu koşullarda çalışmaya devam edecektir. Şimdi artık fasonun da fasonu var. Biz direkt firmaya bağlı çalışan bir atölyeyiz. Fason alan atölyeler de fason veriyor. Diyelim ki

firma benim atölyeme 10 bin tane etek verdi. Benim atölyem bu 10 bin eteği alıyor ve daha küçük atölyelere veriyor. Firmadan 4 milyona alıyorsa 3 milyona küçük atölyelere veriyor. Hem de firmanın gözünde fazla mal diktiği için primi yükseliyor.

• **Güvencesiz ve kayıt dışı çalışmayı engellemek için sizce devlet ne tür bir çalışma yapıyor?**

Sennur: Vergi müfettişleri geliyor, yazıhaneye geçiyorlar, birer bardak çay içip gidiyorlar. Bu durumda ben ne yapabilirim ki? Önceden bir sigorta sistemi vardı, boşlukta kalan yılları taksite bağlayıp ödettiriyordu. Şimdi bunu da kaldırdılar. Halk olarak biz ne yapabiliriz?

Emine: Denetleme yok. Devletin göz yumması da var bunda. Müfettiş gelmeden uyarı alıyoruz. Her yerde bir dengesizlik var. Biz işçiler sadece ayakta durmaya çalışıyoruz.

• **İşyerlerindeki haksız uygulamalara karşı diğer arkadaşlarınızla ortak bir tavır geliştirebiliyor musunuz?**

Emine: Dönem dönem gruplaşıp tepki gösteren oluyor. O zaman patron ya hep birlikte işten atıyor ya da boyun eğiyor. Keşke bütün çalışanlar bizim gibi duyarlı olsa. Kimse duyarlı değil. Bir şey yapmak istediğinde 3-5 kişiyle sınırlı kalırsınız.

Sennur: Çalıştığım atölyede toplu hiçbir şey yapamıyoruz. Çünkü aramızda ispiyoncu, yalaka çok. Daha önce çalıştığım atölyede fazla mesai parasını aylıktan bir hafta sonra verdikleri için, paydos zilli çalar çalmaz fazla mesai var denilmesine rağmen hep birlikte makineleri kapatıp gidiyorduk. O ay mesai parasını herkes hemen alıyordu. Faydasını görüyorduk ama bu tarz işçiler patronun işine gelmediği için bir gün bizi gece 12'ye kadar mesaiye bıraktı, sonra odasına topladı ve işyerini kapattığını söyledi. Fakat kimsenin parasını vermeden ortadan kayboldu. Benim de 450 YTL param kaldı o işyerinde. O işyerinde çalışan ustabaşı Mehmet Akif Şener, ismini lütfen yazın, ben de atölye açtım gelip orada işe başlayın dedi ve biz topluca o işyerine gittik. 5-6 ay bizi çalıştırdı. 3 aylık maaşımı vermediği gibi bana küfür etti, tokat atmaya kalktı. 1.500YTL param kaldı orada.

• **İşçilerin hakları konusunda mücadele eden sendikalar, örgütler var. Sendikalar ve örgütlü mücadele konusunda ne düşünüyorsunuz?**

Sennur: Benim sendika hakkında hiçbir bilgim yok. Öyle bir yerde çalışmadım. Ama diyelim ki 100-200 kişi toplandık ve yürüdük, şimdiye kadar ne değişti? DİSK bugüne kadar yürüdü işçiler lehine ne elde etti? 1000 kişi de toplansa değişen bir şey yok. İşimden olacağım, zamanımdan olacağım, kiramı ödeyemeyeceğim, çocuğumun masraflarını karşılayamayacağım. Başkaları yaptığında destek olurum, imza toplarım, giderim ama de ki inanır mısın? Hayır inanmam. Benim babam da uğraştı sendika için hiçbir şey olmadı. Bir gün coplanıp geldi eve, 10 gün kalkamadı.

Emine: Bana zamanında büyük bir iş yerinden teklif gelmişti. Sigortası, ikramiyesi vb. hakları olan bir yerdi. Ermeni asıllı birinin yeriydi. Değerlendirmedim. Eğer değerlendirseydim hayatım daha farklı olurdu. Ermeni bir insanla çalışmanın avantajını da yitirmiş oldum. Daha saygılı davranıyorlar.

• **Atölye işçileri olarak öncelikli talepleriniz, çözüm önerileriniz neler?**

Sennur: Devletimizin bazı firmalara, zenginlere göz yummalarını lazım. Ben kişisel olarak belediye başkanı ile görüşmem ama bir patron gitse hemen içeri alırlar. Oysa patronlara değil de bize bakması lazım. Yasaları çıkarırken işçileri de düşünmesi lazım. 15 tane işçi varsa en az 5 tanesinin sigortalı olması gerek.

Emine: Arkadaşıma katılıyorum. O zaman gücü olmayan atölyeler kapanır. Gücü olanlar da ayakta kalır. Burada çok ciddi paralar dönüyor. Firmalar büyük paralar kazanıyor. Atölyelerin kalkması gerekiyor. Biz atölyelerin kapanmasını istiyoruz. Onun yerine büyük fabrikalar kurulsun. Sosyal haklar olsun. Ya da atölyeler sigortasız işçi çalıştırmamasın. Maaşlarımızı zamanında alalım. İş kalitesi ve güvencesi olsun. Olmazsa bizim gibi insanlar sömürülmeye devam eder. ♀

BİR KADIN YOKSULLUĞU ÇALIŞMASININ ARDINDAN İZLENİMLER

FİLİZ KARDAM - İLKNUR YÜKSEL

Bu yazıyı yazmamızın amacı 2003 yılında Ankara'da gerçekleştirdiğimiz kadın yoksulluğu konusundaki araştırma deneyimimizi ve buna dayalı bazı değerlendirmelerimizi paylaşmak.¹ Türkiye'deki feminist hareketin gündemindeki önemli meseleler olan yoksullukla mücadele, kadının ekonomik olarak güçlenmesi ve yaşamını kendi olanakları ile sürdürebilmesi amacıyla birçok kadın kuruluşunun projeler ürettiğini biliyoruz. Ancak, bu alanda yaşanan deneyimlerin paylaşımının yeterli olmadığı; hangi projelerin neden ve hangi açılardan başarılı olduğu ya da nerelerde tıkanmalar ve başarısızlıklar yaşandığı konusunda karşılıklı bir alışveriş sürecinin yeterince gerçekleştirilmediği söylenebilir. Bizim yaptığımız araştırma bir eylem programını içermemekle birlikte, araştırma bulgularımızın bu konudaki tartışmalara bazı ipuçları sağlayabileceğini düşünerek, deneyimlerimizi ve düşüncelerimizi aktarmakta yarar gördük.

NEDEN KADIN YOKSULLUĞU ÇALIŞMASI YAPMAK İSTEDİK?

Kadın yoksulluğunun kendisi kuşkusuz yeni bir olgu değil. Ancak, dünyada bu kavramın kullanılması ve kadın yoksulluğunu ele alan araştırma sayısındaki artış özellikle 1980'lerden itibaren ortaya çıkan bir durum. Kadın yoksulluğunun daha çok dikkat çekmesi ve kavramın sıklıkla kullanılabilir hale gelmesinde, 1980 sonrası çeşitli ülkelerde uygulamaya konulan yapısal uyum politikaları sonucu yaşanan ekonomik krizlerin ve enformel sektörde çalışan kadınların oranındaki artışların yanı sıra, kadınların ev içi yaşamla ilgili yoksunluklarını görünür hale getirme çabasında olan feminist hareketin çalışmalarının da önemli rolü olmuştur. Böylece, yoksulluğun kadınlaşması kavramı yoksullukla ilgili analizlerde gitgide daha çok kullanılabilir hale gelirken, yoksullukla mücadele programları da kadınları hedef almaya ve uygulanacak stratejilerde onların rollerine önem vermeye başlamıştır.

Biz de kendi çalışmamızda, kadın yoksulluğuna toplumda yoksulluğun derinleştiği iktisadi ve sosyal koşullarda artan bir olgu olarak yaklaşırken, aynı zamanda kadınların mevcut toplumsal cinsiyet ilişkileri ve otorite örüntüleri çerçevesinde yoksulluğu erkeklerden daha farklı yaşayacaklarını ve buna bağlı olarak yoksullukla baş etme çabalarının da farklı olacağını düşündük. Böyle bir genel yaklaşımdan hareketle ve kadınların kendi hikâyelerinden yola çıkarak yoksulluğun nasıl tanımlandığını, nasıl yaşandığını, her kadının kendi hanesindeki erkekten ve diğer hanelerdeki kadınlardan nasıl farklılaştığını, mücadele biçimlerini nelere dayandırdıklarını, kimlerle, ne tür

dayanışmalar içine girdiklerini öğrenmek istedik. Bilimsel bir araştırma metodolojisi ile bilgi toplamaya yönelmemize karşın, niyetimiz sadece akademik bir çalışma yapmak değildi. Bir taraftan da kadınların yoksullukla mücadelesinde *kendimizi* de bir yerlere koymak istiyor, birlikte neler yapılabileceğini, görüşme yaptığımız kadınlar ile hangi koşullarda ve nasıl bir dayanışma içinde olabileceğimizi düşünüyorduk. Daha doğrusu, kadınların bu konudaki yaklaşımlarını anlamak, isteklerini ortaya koymalarını sağlamak, nasıl bir desteğe gereksinimleri olduğunu bizzat onlardan öğrenmekti amacımız.²

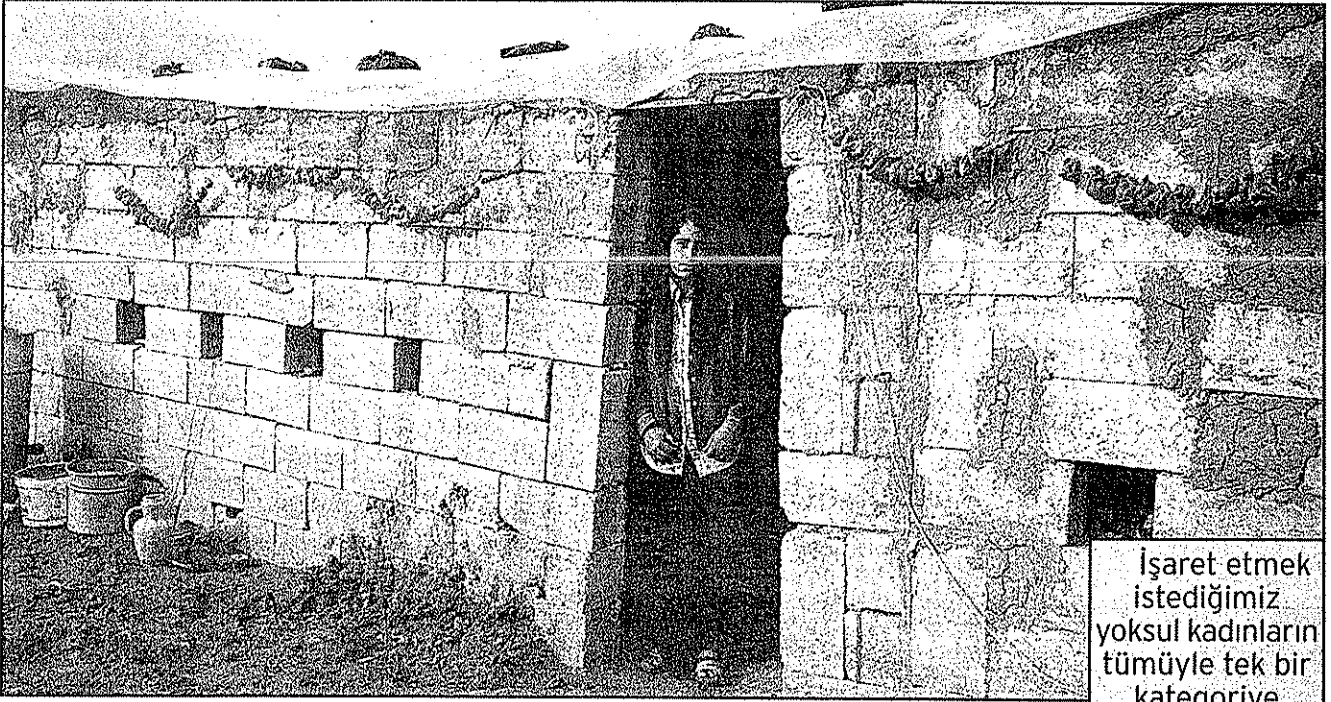

ANKARA'DA KİMLERLE, NERELERDE GÖRÜŞTÜK?

İşin bir diğer boyutu da ulaşmak istediğimiz hedefe uygun bir metodoloji ile veri toplamak ve değerlendirmektir. Hedefimiz, görüştüğümüz kişileri *iyi dinlemek ve anlamaktır*; sayısal saptamalar yapmak, kaç kadın ne denli yoksul bunu sayılara dökmek, istatistiksel ölçümler elde etmek değildi. Önemli olan kadının kendi yoksulluğunu nasıl ve nelere bağlı olarak

tanımladığı, bu koşullarda yaşamını nasıl sürdürdüğü, neleri, ne kadar ve nasıl değiştirebileceğini düşündüğü idi. Bu nedende çalışmamızı, niteliksel araştırma metodolojisi kullanarak yürüttük.

Ankara'nın Altındağ, Mamak, Keçiören ve Yenimahalle ilçelerinde alt gelir gruplarının daha yüksek oranda yaşadığı mahallelerden 40 kadın ile görüştük.³ Kadınların yaşam öykülerini, şu anki yaşam koşullarını, gelecekte beklentilerini nesnel ve öznel boyutlarıyla anlamaya yönelik görüşmeler yaptık. Bu görüşmeler genellikle kadınların evlerinde yapıldı ve 1.5-3 saat arasında süren uzun görüşmeler oldu. Kadınlarla baş başa kalmayı tercih etsek de, bazı durumlarda yakın akrabalar ve komşuların da görüşmelerin en azından bir kısmında yer almaları engellenemedi. Esnek bir düzen içinde, daha çok konuyu açıp, sözü kadınları dinlemeye bıraktığımız ve mümkün olduğunca az müdahalede bulunduğumuz bu görüşmeler bize onları daha iyi anlama ve aynı zamanda çeşitli gözlemler yapma fırsatı verdi. Görüşmelerin sonrasında da bazı kadınlarla ilişkilerimiz 8 Mart, bayram kutlamaları, ev ziyaretleri vb. biçimlerde devam etti. Zihinsel olarak kendimizi görüştüğümüz kadınların yerine

Fotoğraf: Müjgan Arpat.

İşaret etmek istediğimiz yoksul kadınların tümüyle tek bir kategoriye indirgenip, temel maddi ihtiyaçlarından hareketle program oluşturmanın gerçekçi olmayacağı.

koymayı başardığımız oranda onları ve yoksul olmanın ne demek olduğunu daha iyi anladığımızı hissediyorduk. Bu durum bir araştırmacının keşif koyma/anlama uğraşı açısından oldukça heyecanlı, diğer taraftan çeşitli sorunlar ve çaresizlikler içindeki bir insanın yaşamını paylaşma açısından da olağanüstü stresli ve yıpratıcı idi. Görüştüğümüz her kadın bize yoksulluğun oldukça farklı biçimlerde yaşanabileceğini gösterirken, onların yoksulluğunun sadece temel maddi kaynaklar ve olanaklara sahip olmamakla açıklanamayacağını, kadınların yaşamlarını iyileştirebilme/dönüştürebilme yönünde ne gibi engellerle karşılaştıklarını veya ne gibi fırsatlara sahip olduklarını da bilmemiz gerektiğini anladık. Yoksulluğu daha bütüncül olarak anlamak ve tanımlamak için farklı bir analiz çerçevesine gereksinim duyduğumuz aşamada yolculuğumuz bizi bir başka noktaya, Amartya Sen'in "Yapabilirlik Yaklaşımı"na (Capability Approach) ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini bu yaklaşımdan hareketle ele alan feminist iktisatçılara taşıdı. İşte tam da burada durup, verilerimizi bu yaklaşımlar bazında bir kez daha ele aldık.

tehditlerin, kaynak ve fırsatlardaki eşitsizliklerin- ele alınmasına olanak sağlamıştır. Özellikle de bu boyutuyla, iktidar ilişkileri, ev içi şiddet, politik katılım, eğitim, statü gibi basitçe maddi refah ile açıklanamayacak sorunlarla ilgilenen feministler açısından toplumsal cinsiyet ilişkilerinin incelenmesinde önemli bir değerlendirme potansiyeli olarak görülmüştür.⁴

Araştırma boyunca, kadınlarla yaptığımız görüşmelerde yoksulluğun çok yönlü bir olgu olduğunu, insanın iyi olma halinin, koşullarını dönüştürme isteğinin sadece maddi kaynaklara ve olanaklara değil; bunları kullanabilecek güce ve özgürlüğe bağlı olarak düşünülmesi gerektiğini, bunun ise "bedensel bütünlük", "sağlıklı olma", "güvenli bir çevrede yaşama", "toplumsal yaşama katılabilme", "çevresel ve kültürel özellikler" gibi faktörlerden etkilendiğini görmüştük. Daha somut ifade edersek, maddi koşulları (gelir, sahip olunan kaynaklar vb.) birbirine çok benzer olduğu halde çocukluğundan beri şiddete uğrayan, çeşitli baskılar altında büyüyen, zorla evlendirilen, evlilik yaşamında da mutlu olmayan bir kadının ya da yine çocukluğundan beri çok çeşitli hastalıklar ile boğuşup, sağlıksız bir çevrede yaşamak durumunda kalmış bir kadının, fiziksel sağlığı yerinde, şiddete uğramamış ve eşi ile kendi isteğiyle evlenmiş bir kadından hem yoksulluğu yaşama hem de yoksullukla baş etme biçimi açısından belli farklılıklar gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle, Amartya Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı bizim için de yararlı bir analiz çerçevesi oluşturdu.

YAPABİLİRLİK NE DEMEK?

Yoksulluk ve eşitsizlik araştırmalarına eleştirel bir bakış ile yaklaşan Amartya Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı'nda "yapabilirlik", insanların kendileri açısından değerli olan işlevsellikleri başarma özgürlüğünü tanımlamaktaydı. "İşlevsellikler" kişilerin sağlıklı olmak, barınmak, çalışmak, başkalarına bakmak gibi etkinlikleri iken, "yapabilirlik" bunları yapabilme özgürlüğüne sahip olma, böyle bir potansiyel gücün olmasıdır. Sen, esas vurguyu, insanların ne oldukları, ne yaptıkları, neye sahip olduklarına değil; ne olmaya, ne yapmaya muktedir oldukları noktasına yapmıştır. Sonuçta, Yapabilirlik Yaklaşımı, sadece mal, gelir ve maddi kaynakları ölçüt alan değerlendirmeleri reddederek, yoksulluğu bunların dışında kalan faktörleri de içeren biçimde, kişisel farklılıkları da dikkate alarak değerlendirmemize zemin hazırlamıştır. Maddi kaynaklar ve olanaklar, kişilerin toplumsal, çevresel, kültürel, bireysel farklılıklarından ötürü yapabilirliklerini de farklı bir biçimde ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla Yapabilirlik Yaklaşımı, yoksulluğun değerlendirilmesinde kadınların aile içindeki eşitsizliklerinin -bedensel bütünlüklerine yönelik

YAPABİLİRLİK VE YAPABİLİRLİKTEN YOKSUNLUK

Görüştüğümüz kadınları yapabilirliklerine göre değerlendirdiğimizde, çeşitli alanlardaki (bedensel bütünlük, eğitim sahibi olabilme, sağlıklı olma, ücretli bir işte çalışabilme, ev içi sorumluluklar, güvenli bir çevrede yaşama, toplumsal yaşama katılım, sosyal ağların içinde olma gibi) "yapabilirlikleri"

ya da "yapabilirlikten yoksunlukları" açısından benzer özelliklerini dikkate alarak temelde üç grup oluşturmamız mümkün oldu. Bu grupları yaparken amacımız kesin kategoriler oluşturmak, kaç kategori olduğunu saptamak, kategoriler arasına kesin çizgiler çizilebilir değildi elbette. Sadece, kadınlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları yaratan yapabilirlik setlerini daha iyi görmek istiyorduk. Kaldı ki, yapabilirliklerin dinamik süreçler olduğunu düşünürsek, bunların da olumlu ya da olumsuz anlamda değişebileceğini, yani gruplar arası hareketliliğin mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Ya am sürdürmekte zorlananlar diye tanımladığımız birinci gruptaki kadınlar, yoksulluğu ve yoksunluğu yaşama açısından en zor durumda, en kırılgan olanlardı. Yaşamlarında *şiddet, baskı ve dışlanmanın çocukluk döneminin yanı sıra evlilikte de devam etmesi; ev içi sorumlulukların çocukluk döneminden itibaren yoğun olması; fiziksel ve/veya ruhsal sağlığın iyi olmaması; eğitim ve eğitimin engellenmesi açısından olumsuzlukların yaşanması; boşanma, terk edilme ya da eşin cezaevinde olması* gibi nedenlerle yalnız kalmaları; *çocukluktan itibaren olumsuz fiziksel çevre koşullarında yaşıyor olma* gibi faktörler iç içe geçmiş şekilde karşımıza çıktı. Bu faktörler aynı zamanda birbirini tetikleyici bir rol de oynayarak, sorunun daha da büyümesine neden olmuştu.

s n r l olanaklarla sürdüren kadınlar

birinci grupta belirtilen yoksunlukların bir kısmına sahip olmakla birlikte bunların tümünün ya da birçoğunun bir arada ve benzer yoğunlukta yaşanmaması açısından farklılık gösteriyor. Burada önemli bir nokta aile veya kurumsal desteğe sahip olmaları nedeniyle potansiyel olanaklarını daha fazla kullanabilmeleri. Yine de, bu gruptaki kadınları da bir potada düşünmemek gerekir. İçlerinde bazılarının sahip olduğu olanaklar ve bunları işlevsel hale getirme özellikleri düşünüldüğünde 1. gruba ya da 3. gruba daha yakın bir çizgide duranlar olduğu izlenmiştir.

Potansiyel güç ya da olanaklar n i levsell e dönü türebilen kadınlar, yukarıdaki iki gruba oranla daha yüksek direnme ve koşullarını değiştirme gücüne sahip kadınlardır. Yine de, kendi aralarında iş olanakları, kapasiteleri, beklentileri açısından farklılıklar göstermektedirler. Öte yanda, hepsinin de yaşam koşullarının daha iyi olmasını istemeleri, olanaklarını işlevselliğe dönüştürme çabası içinde olmaları ve bu noktada da belli ölçüde başarı kaydetmeleri ortak özellikleridir. Kimi kadın bu başarıya çalışma imkânı bularak, kimisi her koşulda eğitimini devam ettirerek ulaşmıştır. Bu kadınların bir kısmının kurumsal destek aldığı ya da çalıştıkları işyerlerindeki dostluklar, arkadaş, komşuluk ve yakın çevre ilişkilerinden yararlandığı gözlenmiş; kadınların bazılarının güçlü aile desteğinin olduğu, diğerlerinin ise farklı çevrelerden maddi-manevi destek sağladığı, her koşulda sosyal ilişkilerinin ve hareketliliklerinin daha fazla olduğu görülmüştür.

NELER ÖĞRENDİK?

Yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi, ilk bakışta maddi yaşam koşulları açısından birbirine benzer görünen kadınların özellikle bazı yapabilirlikleri ve onları harekete geçirme gücü açısından farklı yerlerde durduklarını gördük. Kadın yoksulluğu, genel bir kategori olarak değil, adı Ayşe, Feride, Remziye, Yeter olan ve farklı yoksunluklar ile farklı biçimlerde baş etmeye çalışan kadınlar olarak zihnimize yerleşmeye başladı. Bu durum da bize, yoksul kadınlar arasında gerçekleştirilecek destek ya da güçlenme programlarının önceliklerinin kadınların bu

farklılıkları gözetilerek gerçekleştirilmesi yönünde bazı ipuçları verdi.

Yoksun olunan yapabilirlikler içinde, ilk gruptaki kadınlar arasında en başta vurgulanması gerekenin *bedensel bütünlük* olduğunu söyleyebiliriz. İlk gruptaki kadınların çoğunun yaşamında, çocukluk döneminden itibaren fiziksel şiddet ve baskı yer almıştı. Ev içindeki sorumluluklarının küçük yaşlarda başlanması, namuslarının korunması gerekçesi altında okula gönderilmemeleri ya da eğitimlerinin yarıda bırakılması, erken yaşta evlendirilmeleri de daha çok bu gruptaki kadınların bir arada yaşadığı sorunlardı. Evlendikten sonra da benzer baskıların ve şiddetin devam etmesi, ağır ev işleri ve bakım sorumlulukları sonucunda fiziksel sağlığın yanı sıra ruhsal sağlıklarının da bozulması açısından yine en çok desteğe ihtiyaç duyan bu kadınlar. İntihar düşüncesi ve girişimleri bu grupta sıklıkla dile getirildi; güven duygusunu yitirmiş olma, kendini aciz ve dışlanmış hissetme çarpıcı biçimlerde ifade edildi. Zamanlarının çoğunu evde geçirdiklerini söyleyen kadınlar,

kendilerini "en altta", "sokakta yatanların ya da dilenenlerin biraz üstünde" gördüklerini belirttiler genellikle... Dayanışmaya en çok gereksinimi olan bu kadınlarda aile çevresinden gelen maddi ve manevi desteğin de oldukça sınırlı olması (ya da hiç olmaması) kendilerini dışlanmış hissetmelerinde etkili olan faktörlerden biriydi. Hatta benzer koşullarda yaşayan komşuları ve akrabaları ile

kurumlardan yardım almak, parası olduğu zamanda bile bunu saklamak gibi konularda bazı durumlarda gerilimli ilişkiler yaşandığını da gözlemledik. Kırılgan ve güvensiz konumları bu kadınların kendilerini yalnızca en mağdur değil, aynı zamanda en fazla dışlanmış olarak görmelerine neden olurken, onlar da kendileri gibi olanları bile dışlama eğiliminde idiler.

İkinci gruptaki kadınları ilk gruba göre daha az kırılgan yapan, yapabilirlikleri açısından aynı derecede yoksunluk yaşamamalarıydı. Bu gruptaki kadınların hanelerine, yetersiz ve düzensiz de olsa, bir gelir girdiğini, koşulları kötü de olsa barındıkları/sahip oldukları bir gecekonduları olduğunu, hatta bazılarının çalıştıkları bir işi ya da gelir getirici bir faaliyeti olduğunu gördük. Özellikle şiddetin boyutları ve sürekliliği açısından da ilk gruba kıyasla daha farklı bir durumdaydılar (bu noktada, şiddetin az veya daha kısa süreli olmasını görelî de olsa "iyi" bir şey olarak ifade etmeye dilimiz varmıyor ama...) ve yakın çevreden destek görme imkânları daha fazlaydı. Yine de ev içi sorumluluklar ve çocuk sayısının fazla olması sonucunda, zaman zaman çalışma olanakları olsa da evdeki çocuk-yaşlı ve hasta bakımı ve kendi sağlık sorunları nedeniyle bu durum çoğu kez kesintiye uğramaktaydı.

Üçüncü gruptaki kadınları ise diğer iki gruptan ayıran özelliklerden biri çalışma yaşamına katılmaları ve bunu da belli bir mükadele vererek başarmış olmalarıydı. Çoğu kez çalışma yaşamının kendilerine kazandırdığı güven içinde hareket eden bu kadınlar, bir taraftan yaşamlarını belirli bir düzeyde sürdürmek için pratik gereksinimlerini sağlamaya çalışırken, ileriye yönelik olarak da kendileri ve çocukları için daha iyi yaşam koşullarının hayalini kurmakta idiler. Çocuklarını daha iyi bir okula gönderme, kendisine küçük bir iş kurma, bir meslek sahibi olma, eğitimini sürdürme, daha iyi bir evde yaşama ya da sadece kendisi için bir şeyler yapabilme gibi umutları vardı.

Biz çalışmamızda yoksulluğu çok boyutlu, dinamik bir süreç olarak ele alırken; yoksul kadınları da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olanaklarını ve özgürlüklerini sınırladığı koşullarda sahip oldukları insani ve sosyal varlıkları harekete geçirmeye çalışan aktörler olarak tanımlamıştık. Böylece de kadınların,

yapabilirlikleri ve bunları harekete geçirme gücü açısından birbirlerin den farklı yerlerde olduklarını görebildik. Yoksullukla mücadele ve yoksul kadınların güçlendirilmesi amaçlı projelerin de bu farklılıkları gözetenek yola çıkmalarında yarar olabileceğini düşündük. Daha somut durumlarla ifade etmek istersek, örneğin ağır şiddet ve baskı altında, fiziksel ve ruhsal sağlığı zedelenmiş, evdeki çocukların bakımını tek başına üstlenmek durumunda olan, 15 yıldır Ankara'da yaşamasına rağmen "hiç kere Ulus'a gittim" diyen bir kadını öncelikle istihdama yöneltecek bir eğitim programına sokarak güçlendirebilir miyiz? Ya da kocası hapiste, kendisi eğitimsiz ve hiç çalışmamış, çeşitli kurumsal ve kişisel yardımlarla yaşayan, bu nedenle de yardım edecek kurum ve kişilerden haber geleceği umudu ile telefon başından ayrılmayan bir kadının güçlenmesine nasıl destek olabiliriz? Bu örnekleri verirken kuşkusuz yoksullukla mücadele programlarının tek tek kişilere özgü planlanmasını önermiyoruz. İşaret etmek istediğimiz yoksul kadınların tümüyle tek bir kategoriye indirgenip, temel maddi ihtiyaçlarından hareketle program oluşturmanın gerçekçi olmayacağı. Bu açıdan yoksullara yönelik destek programlarının ve yardımların genellikle kısa dönemli, himayeci, indirgemeci, eşitsizlik yaratıcı ve yoksulluk kültürünü pekiştirici olduğu söylenebilir. Devletin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu aracılığı ile gerçekleştirdiği ve yerel yönetimlerin yaptığı aynı ve nakdi yardımlar da genellikle bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu yardımlar, bir sosyal hak biçiminde verilmediği için hem yetersiz hem de dışlanmışlığı körükleyicidir. Ancak, araştırma sürecinde "içerden biri olarak", yoksul kadınlar gibi düşünür hale geldiğimizde, özellikle en kırılmalı grupta bu tür desteklerin yaşamı sürdürmekte önemli bir alternatif olarak ortaya çıktığını fark etmemek, "bu yardımlar zaten insanları sadece öldürmüyor, ama sonuçta sürdürüyor" diyerek elimizin tersi ile bir kenara ittirivermek de pek mümkün değil...

Bu arada, yardım almak için çok çeşitli kurumlara başvuruların, tamamlanması gereken evrakları doldurmanın sıkıntısını çekenlerin, kuyruklarda bekleyenlerin de çoğunlukla odaklanmadığımız için bu tür argümanları somut verilerden hareketle değerlendirebilecek durumda değiliz. Ancak, bu tür yardımlarla yaşayan kadınlarda kendine olan güvenin geliştiğini ya da bu durumun onların aile içindeki konumunu olumlu yönde etkilediğini izleyemedik. Kuşkusuz kadının aldığı yardım (gıda, eğitim malzemesi, yakacak vb.), ona maddi anlamda asgari düzeyde bir rahatlama sağlamaktaydı, ama onlar bunu daha çok geleneksel rollerinin devamı gibi gerçekleştirmekteydiler. Üstelik kimin karısının ne kadar yardım alabildiği erkekler arasında bir kahve muhabbeti konusu bile olmakta, bu konuda başka kadınlara kıyasla başarısız olanlar eşleri tarafından beceriksiz olarak nitelendirilmekteydiler. Öte yanda, bu tür yardımların dağıtım ve denetim mekanizmalarındaki aksaklıklar, siyasal kayırmacılık ve buna benzer eşitsizlikler de kadınlar arasındaki ilişkilere zarar vermekte, bu konuda bilgiyi paylaşıp, birbirlerine destek olacakları yerde yaptıklarını gizleyip, birbirlerine şüpheyle yaklaşmalarına yol açmakta, dayanışmanın yerini bir çeşit rekabet almaktadır.

Biz çalışmamıza başlarken, yoksul ailelerde hem aile-akrabalık ilişkileri içinde desteğin daha fazla olacağını hem de yoksul kadınların birbirleri ile kendi aralarındaki dayanışmanın daha güçlü olacağını veya kolayca oluşturulabileceğini düşünmüştük. Bunun pek de beklediğimiz gibi olmadığını gördük. Özellikle en alt kesimde aile ve yakın çevreden sağlanan desteğin minimal düzeyde olup, kurumsal (kamu, yerel yönetim,

vakıf ve dernekler vb.) yardımın- özellikle de yalnız yaşayan ve çalışamaz durumda olan kadınlar için- acil ihtiyaçların sağlanması yönünde olağan bir yol, hatta tek yapabilirlik haline geldiğini gördük.

Kadınların yoksulluğa karşı verdikleri mücadele esas olarak ortak bir davaya dönüşmüş değil. Gelir elde etme, tüketimi azaltma, çeşitli sorunlarını çözüme yönündeki arayışlarını zaman zaman birbirleriyle paylaşıyorlar da birlikte çözüm üretmeye çok yatkın olduklarını söyleyemeyiz. Bunda, bu yazıda bir kısmını aktarabildiğimiz birçok faktörün etkisi var. Gerçi yoksul kadınların aralarında en yoksul olanı aç-açık bırakmadıklarını, rahatlamak için dertlerini birbirlerine açtıklarını, bazı durumlarda birbirlerine yol gösterdiklerini gözlemledik. Ama onların ilişkilerinde dayanışmacı, paylaşımcı özelliklerin her zaman geçerli olmadığına, güvensizlik, dedikodu ve şüpheye dayalı bazı gerilimlerin sıklıkla öne çıktığına da tanık olduk. Böyle bir durum hiç kuşkusuz yoksullukla mücadele ve yoksul kadınların güçlendirilmesi amacıyla sivil toplum kuruluşları (özellikle de kadın kuruluşları) tarafından yürütülen birçok projenin başarısını da olumsuz yönde etkileyebilir.

Kadın yoksulluğu, karmaşık, çok boyutlu ve global bir sorun olan yoksulluğun önemli bir parçası. Bu nedenle de çözümü, yalnızca yardım kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları bağlamında düşünülemez. Yine de biz, yaptığımız araştırmanın kapsamı, sınırları ve bulguları çerçevesinde bir taraftan yoksul kadınlara maddi destek sağlayan programların bir sosyal hak ve kamu hizmeti biçiminde yerine getirilip, standartların belirlenmesi, eşitliğin sağlanması, keyifliliğin ortadan kaldırılmasının önemini vurgularken; bir taraftan da kadınları güçlendirici, dönüştürücü, yoksulu sadakaya muhtaç pasif bir kurban değil, kendi sorunlarını çözebilecek, bu yönde harekete geçebilecek bir aktör olarak ele alacak bir yaklaşımın gerekli olduğunu söyleyebiliriz. Öte yanda, yoksullukla mücadele program ve projeleri geliştirilirken yoksul kadınların farklı alanlardaki yapabilirliklerini ve yapabilirlikten yoksunluklarını dikkate alarak, onları nelerin bir araya getirdiğini veya birbirinden uzaklaştırdığını iyi değerlendirip, rekabet değil, dayanışma zemini yaratılması, programların çeşitlendirilmesi, bölgesel ve kültürel özelliklere/ ilişki örüntülerine uygun biçimlerin bulunması ayrıca önem taşıyor. ♀

DİPNOTLAR

- 1 Bu araştırma, Aralık 2003'te Sosyal Bilimler Kongresi'nde ve Ağustos 2004'te International Association for Feminist Economics (IAFFE) Kongresi'nde sunulmuş olup Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Nüfusbilim Dergisi'nin 26(2004) sayısında yer almaktadır.
- 2 Türkiye'de 1990'lı yılların sonlarından itibaren yoksulluk konusundaki akademik çalışmaların ve kadınların ekonomik açıdan güçlendirilmesine yönelik projelerin sayısının artmasına karşın, özel olarak kadın yoksulluğu ve kadınların yoksullukla baş etme biçimlerine odaklanan alan araştırmalarının sınırlı sayıda oluşu da bizi bu konuda çalışmaya yöneltmiştir.
- 3 Mahalle seçiminde M. Güvenç'in Ankara kentli için statü-gelir gruplarına göre belirttiği haritalardan yararlandık. [Bkz. Güvenç, M. (2002). "Ankara'da Statü/Köken Farklılaşması, 1990 Sayım Örneklemleri Üzerinde Blok Çözümlemeleri". İçinde Tarih İçinde Ankara II (s.17-34). Ankara: ODTÜ Mimari Fakültesi.] Bu mahallelerde görüşme yapacağımız kadınlara ise toplum merkezleri, muhtarlar ve çeşitli kişisel ilişkiler kanalıyla ulaştık.
- 4 Amartya Sen, genç yaşlarda ülkesi Hindistan'da yaptığı gözlemlerle başlayarak, yoksulluk, eşitsizlik, toplumsal adalet, özgürlük ve kalkınma sorunlarıyla ilgilendiği, dünyanın birçok tanınmış üniversitesinde çalışma şansına sahip olmuş, yaptığı katkılar nedeniyle de 1998'de Nobel Ödülü'ne layık görülmüş önemli bir iktisatçı. Sen'in Yapabilirlik Yaklaşımı ve ona yönelik değerlendirmelerle ilgilenenler bu konuda bazı kaynaklara Sen'in adını tarayarak internet aracılığı ile ulaşabilirler. [Bkz. Sen, A. (1992). Inequality Reexamined. New York: Russell Sage Foundation; Sen, A. "Space, Capability and Inequality", On Economic Inequality: Oxford: Clarendon Press; Saith, R. (2003). "Capabilities: The Concept and its Operations", Working Paper Number 66, University of Oxford; Robeyns, I. (2003). "Sen's Capability Approach and Gender Inequality: Selecting Relevant Capabilities", Feminist Economics, 9(2-3), s.61-92; Nussbaum, M.C. (2003). "Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice", Feminist Economics, 9(2-3), s. 33-60.]

YOKSUL DEĞİLDİK, YOKSULLAŞTIRILDIK

HANDAN COŞKUN

"Kulp'a bağlı köyümüz. 30 dönüm arazimiz vardı. Bağımız bahçemiz verimliydi. Büyük baş 28, 80 de koyunumuz vardı. Vardı da ne oldu. Kim götürmüş öbür dünyaya mal mülk. Köyümüz çok göze batıyordu. Sürekli baskın yapılırdı. Asker, korucu rahat bırakmadı. 7 çocuk büyüttüm. 2'si gitti. En büyükleri mahpusta. Kızın biri evlendi. Bir gece baskın yaptılar 'köyü boşaltın' diye. Evler tarandı. Kocam,

bir oğlum, 2 erkek kardeşimi o gece kaybettik. Canımızı kurtardık oğul sadece canımızı. Geldik yalın ayak buraya. Şimdi 2 çocuğum var. Biri sakat. Elde avuçta yok bir şey. Kime ne diyeyim. Durumumuz iyiydi. Biz dağıttırdık yardım. Erzakımız çoktu yetişemedik toplamaya. Fakire verirdik. Zekâtımızı esirgemezdim. Her şeyimiz vardı da... Canımız gitti. Şimdi ekmeğe muhtacız. Açlıktan uyuyamıyorum bazen. Oğlanı göremiyorum. Mahpusta. Senede bir ya giderim yanına ya gidemem. Bir ayağım çukurda gitsem görsem diyorum. Elde yok avuçta yok. Gelin evimize bakın hele, gelin görün ki ne hallere düştük nana, ayrına muhtaç ettiler bizi. Elimden bir şey gelmiyor oğul Allah süründürmeden alsın canımı."

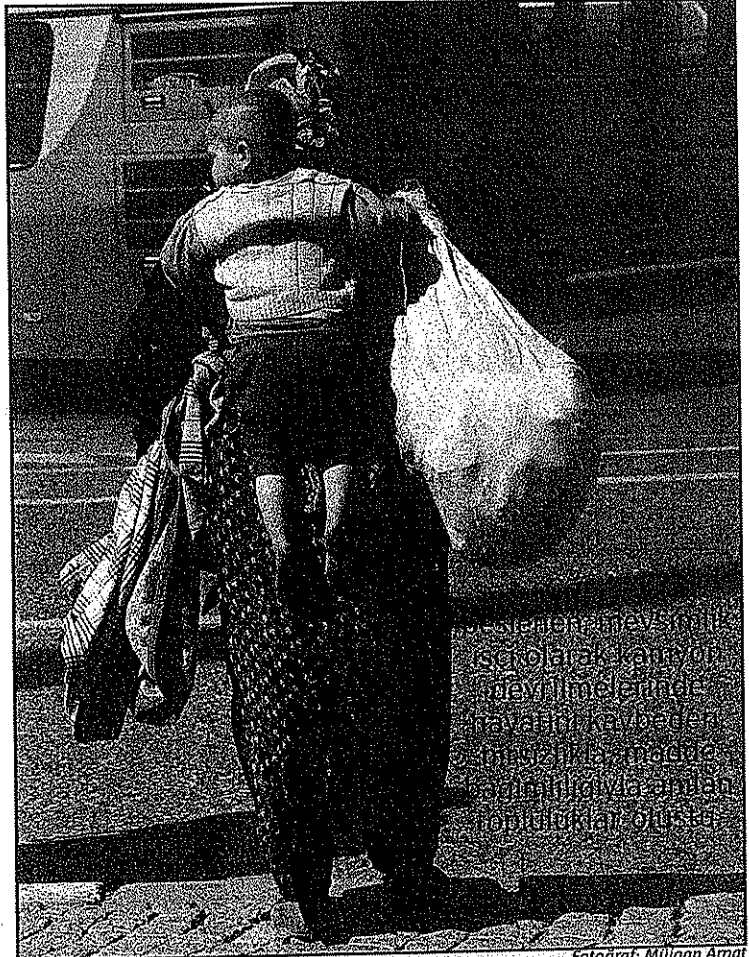
OHAL'in resmi olarak kaldırılışının üzerinden yaklaşık 5 yıllık bir zaman geçmiş olmasına rağmen OHAL'siz yaşamının ne anlama geldiği unutulmuş, verimli topraklarıyla zengin ancak yoksullaştırılan kentinden sesleniyorum.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi DİKASUM'un kayıtlarına düşen sadece bir örnek bile aslında varlık içinde yoksulluğu yaşayan kadınların dramını sergiliyor. Yoksulluk ile ilgili bir haber yapılmak istense genelde habercilerin tercih ettiği kent Diyarbakır'da yüzlerce araştırmacı "deneklerine" ulaşmak için çaba harcıyor. Ne haberlerin yansımaları ne de araştırmaların sonuçlanması kent yaşamına adapte olmaya çalışan ailelerin yaşam kalitesizliğine etki yapmıyor, standartlarını değiştirmiyor. Bu nedenle artık araştırmalarda güven duygusu olmadığı vurgulanıyor. Hayatlarına dokunan, acılarını paylaştıkları insanların gidip bir daha dönmemesi, tek bir haberin gelmemesi insanları iç dünyalarında derin ve acı bir yolculuğa sürüklüyor.

kayıtlara göre 300 bin, sivil toplum kuruluşlarına göre 1 milyonu aşkın kişi zorunlu göçe uğradı. Göç kadınıyla erkeğiyle aileleri vurdu. Yok sayılan bu kesim için bir politika belirlenmedi, bilakis belirlenmesi olası projeler engellendi. Alım gücü düştü. Kız çocuklarının okula gitme oranından, erken bebek ve anne ölümlerine

varıncaya kadar istatistiklerde en alt sıralarda yer aldı kent. Kent nüfusu 10 yıl içerisinde 600 binlerden 1 milyon 380 bine kadar çıktı. Her 120 bin konutun 50 bini kaçak yapı olarak kayıtlara geçti. Çöplükten beslenen, mevsimlik işçi olarak kamyon devrilmelerinde hayatını kaybeden, hırsızlıkla, madde bağımlılığıyla anılan topluluklar oluştu.

Kadınların yoksulluğunun bir dünya sorunu olduğunun elbette farkındayız. Katıldığımız toplantılarda, BM konferanslarında, Dünya Kalkınma Zirvesi'nde, 4. Dünya Kadın Konferansı'nda kadınların yoksulluğunun bir dünya sorunu olduğu vurgulanmıştır. Erkeklerle kıyaslandığında kadınların yoksullukla karşılaşma olasılığının daha yüksek olduğu, kadın yoksulluğunun erkek yoksulluğundan daha ciddi olduğu, yoksul kadın sayısının her geçen gün arttığı kayıtlara geçmiştir. Ama bahsetmek istediğim yoksulluğa itilen ailelerin durumu.

Fotoğraf: Müjgan Arpat

Fotoğraf: Müjgan Arpat

Sürekli çamaşır yıkamaktan kol lifleri zedelenen kadınlar, tandir ekmeği yaparak aç aile bireylerini doyurmaya çalışıyor.

Yoksullaştırılan...

Yakın tarihte Sarmasık Yoksullukla Mücadele Derneği'nin kamuoyu ile paylaştığı araştırma sonuçları kent yoksulluğunu gözler önüne serdi. 37 soruyla 5 bin 780 aile üzerinden toplam 38 bin kişiyle yüz yüze görüşme gerçekleştirildi. Fatihpaşa'da 1301 hanede 7 bin 627 kişi yaşamını sürdürürken, 1120 haneli Gürdoğan'da ise 7 bin 958 kişinin yaşadığı kayıtlara geçiyor. Fatihpaşada 1117 hane tek, Gürdoğan'da 1012 hane iki odalı. Mahallelerde aylık hane geliri 272.9 YTL. Hanelerde günlük gelir 9 YTL (6.4 dolar) kadar. Hane nüfusları ortalama altı kişi, günlük gelir kişi başı 1 dolardan az. 447 hanede en az bir engelli var. Fatihpaşa'da yaşayanların yüzde 63'ü, Gürdoğan'da yaşayanların yüzde 73'ü yeşil kartlı. Yaşı gelmiş 734 çocuk okulsuz. Fatihpaşa ve Gürdoğan mahalleleri zorunlu göç sonrası kente gelerek kurdukları gecekondualarda hayatlarına devam etmeye çalışan ailelerden oluşuyor.

"Karanlık bir geceydi. Ay yoktu. Köye baskın oldu. Yakmaya başladı askerler. Her şeyimizi bıraktık. Kaçtık. Günlerce aç susuz yürüdük. Geldik şehre. Gürdoğan mahallesinin orda karşıdan karşıya geçmeyi bilmeyen 8 köylümüz trafik kazasında öldü. Onlar hayatlarında sadece traktör görmüştü. Kente gelmemişlerdi. Öyle anayol, trafik bilmezlerdi. Çok acı oldu ölümteri."

"Köyü terk ettik. Ya korucu olacaktık ya da çıkacaktık. Biz çıktık. Her şeyimizi bırakmak zorunda kaldık. Eşyalar umurumda değil. Yakınlarımızı kaybettik. Hayvanlarımız yandı. 12 civcivi

olan bir tavuğumuz vardı. Acaba ne oldu?"

DİKASUM olarak hayatta kalma mücadelesi veren, yok sayılarak yoksullaştırılmış mahallelerde çalışma yürütüyor. Kente zorunlu göçler ile birlikte yaşanan kadın intiharlarıyla anılan kadınların sorunlarını araştırarak, ilgili kuruluşlara aktarmaya ve çözüm önerileri geliştirmeye çalışıyor. 2001 Ekim'inden bu yana çalışma yürüten kuruluşumuza binlerce kadın gelerek sorunlarını paylaştı, paylaşmaya da devam ediyor. Yoksullukla mücadele eden kadınların evlerindeki iş yükü çocuklarını da vuruyor. Çok küçük evlerde onların kişinin kaldığı mahallelerde açlığın kokusunu hissetmek mümkün. Çoğu kaçak elektrik ve su kullanmak zorunda kalan bu evlerde en büyük lüks televizyon.

Beyaz eşya alım gücü her geçen gün düşüyor. Çamaşır makineleri olmadığından kalabalık ailelerinin çamaşırını elde yıkamak, fırından ekme almak pahalıya geldiğinden ev ahalisini doyuracak ekmeği evde yapmak kadınların saatlerini alıyor. Sürekli çamaşır yıkamaktan kol lifleri zedelenen kadınlar, tandir ekmeği yaparak aç aile bireylerini doyurmaya çalışıyor.

Kadınları evlerinden çıkarmak ve kente adaptasyon sorunlarının giderilmesine destek sunmak oldukça zor. Kalabalık ailelerin yükünü taşıyan kadınlara bir kolaylık sağlamamız halinde açılacaklardı bizlere. Sürekli çamaşır yıkamaları ciddi sıkıntı idi ve çamaşır evi modelini geliştirdik. Yanında da sağlığa uygun bir şekilde ekmeğini pişirebilecekleri mekânlar oluşturduk. 2006 yılı boyunca, intihar girişiminde bulunanlar, namus adına işlenmesi olası cinayetlere ilişkin başvurular, ekonomik anlamda sıkıntı içinde olanlar, iş, sağlık problemlerinin

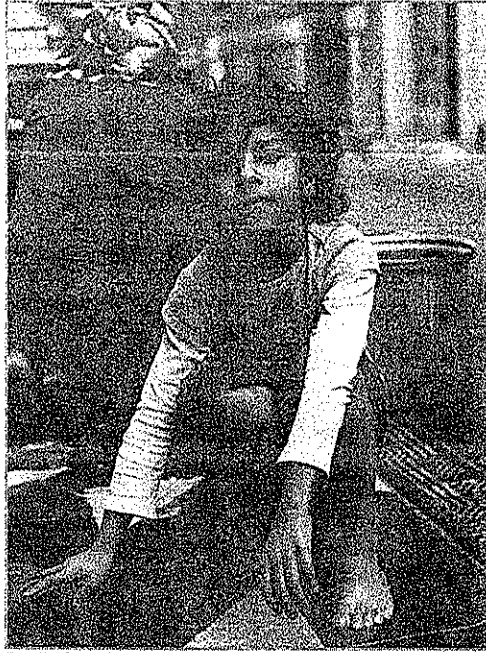
çözülmesi için maddi destek ve yeşil kart arayanlar, aile içi iletişim ve şiddet problemi yaşayanlar, çocuğu üniversiteyi kazanan aileler, askere gidecek parası olmayan gençler, yaşlılık ve özür lülük maaşı bağlamak isteyenlerden, açık öğretim lisesine kayıt olacak parası olmayan genç kızlara varıncaya kadar toplam 2 bin 527 kişi kayıtlarımıza geçti.

çamaşır makinesi olmayan kadınların çamaşırılarının yıkanması ve beraberinde destek çalışmalarının yapılması elbette önemli ama bir o kadar da iç parçalayıcı. Yıl içerisinde DİKASUM'a bağlı Hasırlı, Ben U Sen ve Aziziye çamaşır evlerinden toplam 3 bin 696 kadın faydalandı. Mekânlarımızda bulunan üt ve dikiş makinelerini 5 bin 220 kadın kullanırken, 683 kadın da ekmeğini tandir evimizde pişirdi.

sağlık, eğitim, istihdam gibi sorunları da kayıtlarımıza geçmekte. Kuruluşlarla yaptığımız protokollerle hayatlarına dokunmaya çalışıyoruz. Bu mekânları

çamaşır yıkanan yerler olmanın dışında çok amaçlı salonlarıyla, çocuk odalarıyla, eğitim sınıflarıyla değerlendirmeye çalışıyoruz. Yoksulluğu bir bütün olarak giderecek koşulumuz olmadığını bile bile hayatlarına tanıklık ederek, bir şeyler katmaya çalışıyoruz.

Köylerinde işleri güçleri vasıfları olup da kent merkezlerinde iş bulamayan kadınlı erkekli işsizler ordusunun önüne geçilmesi ve kadınların daha huzurlu yaşayabilmesi için yaptıklarımızın çok küçük adımlar olduğunun bilinci ile yaşıyoruz. Yoksullaştırılan binlerce ailenin yaşam güvenliklerine müdahale etmeden bundan sonrası için alacakları kararlara saygı gösterilmesini istiyoruz. ♀

Fotoğraf: Çağla Cömert

YOKSUNLAŞTIRILMA: 'GARİBAN' ÖZNEİN HÜZÜNÜ

NİL MUTLUER

Necla, Tarlabası'nda yaşayan bir kadın. Çocuklarını okula yolladıktan sonra biraz daha yatıp güne geç başlıyor kışın. Sobayı gündüz geç yakmak yakıt tasarrufu yapmalarını sağlıyor. Yazları seviyor; sıcak olduğu, daha az paraya ihtiyaç duyduğu için. Hastalandığında hastaneye gidiyor yeşil kartıyla. En ucuz makarna, çay, şeker nereden alınır çok iyi biliyor. Beş çocuğu var Necla'nın. İki kız, 16 ve 15 yaşlarında, lisede okuyorlar, diğerleri 12 ile 6 yaş arası oğlanlar. Kızlarının notları çok iyi. Necla kızlarının kendi çektiklerini çekmemesi için elinden ne geliyorsa yapıyor. 13 yaşında zorla evlendirilen Necla, kızlarının yaşındayken iki çocuğa karışmış dayakla. Kocasının erkek egemen değerlerinin karşısında, kızlarının önüne siper oluyor. Kızlarının okul hayatında sosyalleşmeleri için bütün imkânlarını zorluyor. Onları kültürel faaliyetlere, okul gezilerine gönderiyor. Hatta diyor ki, "Erkek arkadaşlarını da tanımaya çalışıyorum. Bir gün âşık olurlarsa, benim haberim olsun. Onlar istedikleri gibi aşk yaşayabilsinler." Aşk yaşamamış Necla, ama umutlu, bir gün her şey değişecek. Boşanmayı düşünmemiş hiç: "Burası ne de olsa kolay bir yer değil, o varken kızları daha özgür bırakabiliyorum, hem diğer çocuklar var" diyor. Kızları, Terkos Pasajı'ndan giyiniyor özel günler için. Orası ucuz, hem de kızlar kendi arkadaşlarından geri kalmıyor Necla'ya göre. Kızlarının öğretmenleri biliyor Necla'nın zor şartlarda yaşadığını, ama aynı zamanda kızları için hiçbir fedakârlıktan kaçmadığını da...

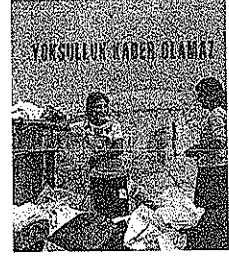
Yıl sonu geliyor. Kızlarının gideceği okul gezileri de yaklaşıyor. Evde bir telaş, okula veli toplantısına gidilecek, tüm detaylar öğrenilecek gezilerle ilgili, sonra da para tedarik edilecek. Necla, borç alacak, gerekirse midye yapacak veya temizliğe gidecek bir dönem. Küçük çocuklarını da komşuya emanet edecek o sırada. Çocuklarına bakacak hiçbir kişi ve kurum yok, "Yoksa çalışmaz mıydım? Çalışırdım, ama güvenemiyorum herkese, komşular da sokakta bakıyorlar çocuklara" diyor. Şimdi önemli olan kızların okul programından geri kalmaması. Onlar Necla'nın umudu. Kadınların başka türlü yaşayabildiğini de gösterecek. Okula gidildiğinde sıralara oturuyor kızlarıyla birlikte. Öğretmenler, bu yıl programa yurt dışı seyahatinin de dahil edildiğini, onun katkı parasının 200 YTL olduğunu söylüyorlar. Necla hemen oturduğu yerden hesaplıyor, iki kızı için 400 YTL, yani sekiz temizlik veya günler boyu bodrumda midye yapmak. Kızları mutlaka gitmeli. Heyecanlı kızlarının isminin okumasını bekliyor listede. Ne de olsa takdir alan kızlarının isminin okunacağından emin Necla. Ama isimleri okunmuyor. Necla bir yanlışlık olduğundan emin yaklaşıyor öğretmenin yanına, kızların isimlerinin atlanıp atlanmadığını soruyor. Öğretmenin cevabı

"Garibanlık"
halini
benimseyenler,
yoksul olarak
algılananların
hayat
tahayyüllerinin
önündeki
engellerden biri
haline geliyorlar
farkında olmadan.
Yoksul olarak
tanımladığının
yerine belirliyorlar
onun hayatta neler
yapıp
yapamayacağını.

çok net: "Necla, biz sizin durumunuzu bildiğimiz için kızların ismini yazmadık hiç." Bu cevap çok ağrıya gidiyor Necla'nın. Öğretmenle hep konuşup dertleşiyor. Öğretmenin ona bu dertleşmeler sırasında fikir sormaması, onun yerine karar verip kızlarını engellemesi eziyor Necla'yı. O bunca mücadele verirken, kızları bunca zorluk içinde başarıyla okurken hangi "durum" engelleyebilir ki kızlarının hak ettiğini. Necla bunu hâlâ içine sindiremiyor, gözleri doluyor anlatırken.

Yoksulluk, Türkiye'de sadece ekonomik bir engel olarak çıkmıyor insanların karşısına. Aynı zamanda kültürel bir duruma, yaşam tarzına ve "hissetme yapısı"na² da tekabül ediyor. Yoksulluk algısı bağlamında bu "hissetme yapısı"nın iki yönü var. Bu iki yönlü ilişki "gariban" kelimesine yüklenen anlamlarla belirleniyor. "Gariban" kelimesini benimseyenler, ekonomik durumları nasıl olursa olsun, acıma duygusuyla yaklaşıyorlar yoksulluğa. Oysa acıma duygusu tehlikelidir, sistemi değiştirmek yerine pekiştirebilir. Sistem içindeki sorunlara bulunan geçici çözümlerin kısa ömürlü rahatlatıcılığı, üretilebilecek temel bir çözümün görülmesini de engeller. "Garibanlık" halini benimseyenler, yoksul olarak algılananların hayat tahayyüllerinin önündeki engellerden biri haline geliyorlar farkında olmadan. Yoksul olarak tanımladığının yerine belirliyorlar onun hayatta neler yapıp yapamayacağını. Böylece, "gariban" olma halini benimsemeyenlerin mücadele edebilecekleri bir alan da "garibanlığı" benimseyenler tarafından inşa ediliyor. Yoksulluk, yoksul olarak konumlandırılana hak görülebiliyor. Yoksulluğu aşma tahayyülüyle yaşayan, bunun için her fırsatı değerlendiren, "yoksun" kalmamak için çalışan görülüyor, duyulmuyor ve en önemlisi özne olamıyor.

Okul sıralarında kızlarının isminin okunmasını beklerken yaptığı hızlı hesaba rağmen, Necla'ya kızlarını yurt dışında yapılacak olan geziye gönderip gönderemeyeceği sorulsaydı, belki hesap çarşıya uyacak ve gidecekti kızlar, annelerine göre geleceklere için önemli olan bu geziye. Belki de, Necla'nın cevabı olumlu olmayacaktı. Temizlik işlerini kolay bulamadığını, midyeden yeteri kadar parayı uzun zamanda kazanabileceğini hatırlayacak, borç bulamayacağını düşünecek ve "hayırlısıysa bir dahaki sefere" diyecekti, ama kendini bugünkü kadar kötü hissetmeyecekti. Çünkü yoksunlaştırılmamış, "gariban" olarak algılandığı yüzüne vurulmamış olacaktı, özneliğine saygı duyulduğunu hissedecekti ve bu kadar hüzünlenmeyecekti. ♀

DİPNOTLAR

- 1 Bu görüşme, halen devam eden doktora alan çalışması kapsamında gerçekleştirilmiştir. Kişi ismi değiştirilmiştir.
- 2 "Hissetme yapısı" ve "garibanlık" kavramları üzerine detaylı tartışma için bkz. Necmi Erdoğan,

"Garibanların Dünyası Türkiye'de Yoksulluğun Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar", Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri içinde, der. Necmi Erdoğan, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 29-46.

DÜNYADA YOKSULLUKTAN BAŞKASI YALAN...

MELEK GÖREGENLİ

İnsanların üst ve alt tabakadan olanlar, yöneten ve yönetilenler, zenginler, orta sınıflar, yoksullar, yukarıdakiler, aşağıdakiler vb. biçiminde gruplandırılması, dünyayı ve onu oluşturan maddi ya da maddi olmayan olguları daha anlaşılır kılmak için yapılan bir çerçeveleme çabasından öte (elmalar ve armutlar gibi ki aslında bu bile tartışılabilir, kim mesela bir ananarla bir eriğin eşit olduğunu iddia

edebilir; bu yer edinmede kendilerinin hiç katkısı olmasa da başka hayatların meyveleridirler insanlık sayesinde) iktidarını sürdürmek, başkalarının kaynaklara eşit erişimini engellemek ve üstünlük mitini korumak, gerektiğinde yenilerini kurmak için, bu kategorilere ihtiyaç duyan iktidardakilerin icadıdır.

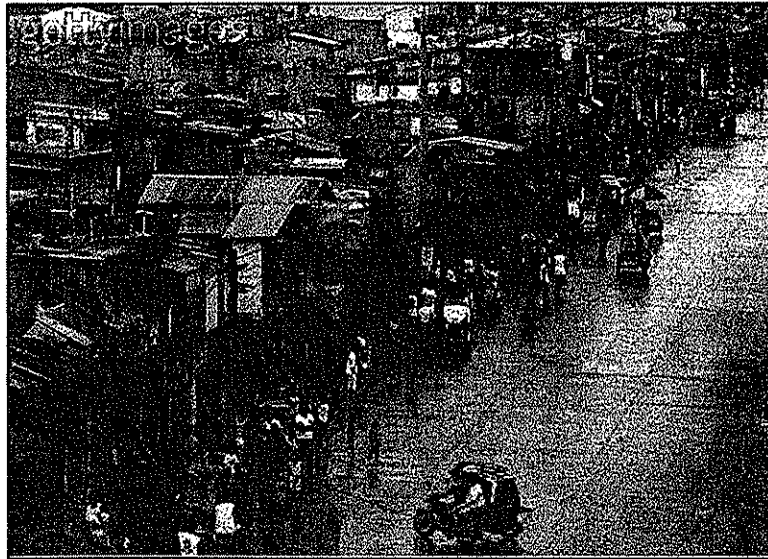
Sadece iktidardakilerin iktidardalarını sürdürmeleri için değil, her gün yeniden sorgulanması muhtemel hayatlarımızın ve o hayatların hepimize tek tek ve sınıflar olarak bahsettiklerinin adaletine ilişkin akıl yürütmelerin zararsız bir biçimde yapılabilmesi ve sonuç olarak bu hayat biçiminin "adil" olduğu sonucuna varılabilmesi için. Bu nedenle, zenginlik, yoksulluk üzerine söylenecek her söz nerede olduğunuzla doğrudan ilgilidir, dolayısıyla politiktir. Ben, bu meseleler üzerine konuşan pek çokları gibi, içinden değil üzerine konuşuyorum; bu konuda söyleyebileceğim bütün sözlerimi edindim; gördüklerimi, yaşadıklarımı, okuduklarımı

kısmen de olsa sınıadım belki ama yoksulları kendi haklarında "konuşturmanın" bile bir sosyal bilimci olarak kendi içinde sorunlu bir şey olduğunu düşünüyorum, hassas ve insana çok kolay yerini şaşırtabilecek bir "iş" olduğunu. En haddimi aşmayabileceğim yer olan orta sınıftan, hala sosyalist bir sosyal bilimci kadın olarak, bulunduğum yerde durarak buradan gördüklerimi, bildiklerimi paylaşmak istiyorum. Çok eskiden beri bildiğim ve hâlâ durup düşünüp yeniden bildiğime inandığım bir şey var: Sınıf çelişkisi ve -sınıfların niceliksel ve niteliksel

olarak içeriği ve anlamı nasıl değişmiş olursa olsun- hayatın mülkiyet temelinde sınıfsal bir hiyerarşiye dayalı olarak örgütlenmesi, bu hayat tasavvurunun dayattığı adaletsizlikler, bütün diğer adaletsizliklere kendiliğinden bir mecra oluşturur. Bunu, bütün kötülüklerin kaynağını bulmak ve en basit formülü yeniden keşfetmiş olmanın rahatlığına ulaşabilmek için

yazmıyorum -bu bir zamanlardı ve çok daha mutluydum doğrusu- sadece bu hiyerarşinin diğer bütün hiyerarşilerin ortak paydasını oluşturduğunu vurgulamak istiyorum. Yoksa kapitalizm öncesi toplumsal örgütlenme biçimlerinin de özellikle cinsiyet ve yaşa dayalı hiyerarşileri ürettiğine dair ciddi kanıtlar var ama ben kanıt ya da yumurta tavuk bilmecesini çözme peşinde olmak istemiyorum. Sınıfın ortak payda olduğunu görmek bana, cinsiyetin belki de en çok da yoksulluktan söz ettiğimizde, kendiliğinden bir politik varlık oluşturamayabileceğini gösteriyor ya da kadınların cinsiyet hiyerarşisinden etkilenme farklılıklarının niceliksel olduğuna dair bakış açısının yoksulluk söz konusu olduğunda daha da sorunlu hale geldiğini. Ve belki de bu nedenle yoksulluk, örneğin kadınlık, eşcinsellik, Kürtlük, Alevilik, Çingenelik hatta başörtülülük gibi ayrımcılığa uğrayan gruplar tarif edilirken bir toplumsal kategori olarak nadiren göze çarpmıyor; yoksul olmak bütün bu "başka" yani iktidarda olmamanın diğer hallerini aynı biçimde etkiliyor, niteliksel olarak tarif ediyor çünkü.

Yoksulluk, yükseldikçe hafiflediğimiz, iktidarda olmayan aidiyetlerimizin bedellerini daha hafif ödediğimiz, gelir düzeyi ya da hane halkı gelirinin değiştiremediği, niteliksel olarak farklı bir kategori. Daha vicdani ve dünyayı insan hakları ve kaynakların daha adil bir paylaşımı temelinde herkes için daha yaşanılabilir kılmaya çalışan özgürlükçü hareketlerin, "öteki"yle politik ayrılaşma sloganlarını hatırlayalım: Hepimiz Kürt'üz, Ermeni'yiz, Iraklıyız, -heteroseksüel erkeklerin söylemesi çok zor olsa da

Yoksulları kendi haklarında "konuşturmanın" bile bir sosyal bilimci olarak kendi içinde sorunlu bir şey olduğunu düşünüyorum, hassas ve insana çok kolay yerini şaşırtabilecek bir "iş" olduğunu.

politik olarak mümkündür- Hepimiz Kadınız ya da Eşcinseliz... Ya Hepimiz Yoksuluz, ne kadar inandırıcı? Cinsiyetçiliğin, bizi mahkûm eden sahte bilincinden sıyrılmış kadınlar olarak kendiliğinden, yoksullara dair ahlaki, bilişsel, kurumsal ve davranışsal dışlamadan ne kadar azadeyiz? Yoksullar hakkında, yoksul olmayanların geliştirdikleri sosyal temsillerden ve bu

neden daha çok etkilediğinden söz etmek istiyorum.

Yoksulluk, eleştirel sosyal bilimciler tarafından, "temel insani ihtiyaçların karşılanması için zorunlu kaynaklara ulaşamama" biçiminde tanımlanır. Ülkemizde "asgari geçim standardı" olarak tanımlanan ve yoksulluk sınırını belirleyen bu temel ihtiyaçlar yeme, içme, barınma kısaca hayatını sürdürmek için gerekli olan maddi kaynakları içermektedir. Sosyal psikologlar, insanın hayati ihtiyaçları arasında, temel sosyal ve psikolojik ihtiyaçların, en az maddi olanlar kadar önemli olduğunu ve "ikincil ihtiyaçlar" olarak tanımlanamayacağını vurgularlar: Ait olma, sosyal kimlik alanlarının tanınması, gelişme ve insani potansiyellerini değerlendirebilme imkânlarına ulaşma ve daha birçokları... Yoksulluğun ve yoksulluğa neden olan hiyerarşik mülkiyet sisteminin (kapitalizm ya da neoliberal küresel ekonomik paylaşım düzeni) doğrudan sonuçları olarak aç kalma ya da yetersiz beslenme, sağlık, eğitim vb. haklardan yararlanamama gibi yoksunlukların dışında, yoksulluğun niceliksel olarak dünya nimetlerinden daha az pay alma durumu olarak görülemeyeceğini, niteliksel olarak bir başka yaşama hali olduğunu gösterir. Yoksulluk, sadece kaynakların paylaşılmasındaki eşitsizlik ve adaletsizlik anlamına gelmez, yoksulluk kökten, esastan farklı, yoksul olmayanlarınkine hiç bir bakımdan benzemeyen bir hayatın etiketidir. Bu etiket, sadece yoksul olmayan özellikle orta sınıflar tarafından değil, yoksullar tarafından da paylaşılan sayısız kalıpyargıya (stereotip) dayanır, onlardan beslenir, ayrımcılığın ve dolayısıyla hiyerarşinin meşrulaştırılmasını sağlar. Ayrımcılık, sadece iktidarda olmakla mümkün olabilecek bir yukarıda olma pratiğidir.

Dünyanın neredeyse her yerinde insanlar doğrudan ya da dolaylı olarak yoksulları işaret eden etiketler icat etmişlerdir ve bu toplumları birbirinden ayıran çok önemli farklara karşın bu etiketlemenin kendisi ve etiketler evrenseldir ve demografik değişkenlerden de pek etkilenmez. *Irksal ya da etnik azınlıklar, varoşlar, yoksul banliyöler, gecekonducular, göçmenler, fakir fukaralar, garibanlar vb.* çoğunlukla yoksulluğun göreceli olarak nötr kodları olarak kullanılır ve sembolik ve giderek fiilen *uzaklarda* türeyen, kendinde dejenere olmuş, "biz"den değil "onlar"dan söz edilmektedir. Ahlaki dışlama çeşitli biçimler alabilir; aleni kötülükten sembolik faşizme, edilgen umursamazlıktan insanlıktan çıkarmaya kadar farklı derecelerde görülebilir. Son yıllarda yapılan araştırmalar, diğer canlı türleriyle paylaşılmama anlamında insana özgü olan, ikincil duygular olarak adlandırılan ve suçluluk, utanma, keyif alma, hayal kırıklığı ve hassasiyeti içeren belirli duyguların, dış grupların özellikle yoksulların sahip olmadıkları duygular olduğunun varsayıldığını göstermektedir. Bazı bakımlardan daha az insanca ya da "insan niteliğinden" yoksun kabul edildiğinde uzaktaki birilerinin yanımıza yaklaşmaması için fiziksel ya da sosyal psikolojik önlemler almak, böylece ayrımcılık yapmak daha kolay, makul ve hatta zorunlu hale gelmektedir. İnsanlar diğerlerini insanlıktan çıkardığında, onlarla duygudaşlık kurmaları mümkün değildir. Şu sıralar televizyonda bir sosyal içerikli tanıtım filmi var, sokak çocuklarıyla ilgili, onların tipki bizim çocuklarımıza benzediğini anlatıyor ve bizimkilerle aynı ihtiyaçlara sahip olduklarına bizi ikna etmeye çalışıyor. Ne tuhaf değil mi? Değil, çünkü yoksullar -kadınlar, erkekler ve çocuklar- biz orta sınıfların kolektif ahlaki topluluğumuzdan, zihinlerimizden ve günlük fiziksel hayatlarımızdan uzağa fırlatılmışlardır; yüzlerini bile unuttuk. Yoksulluğun, yoksulların kaderi olduğu ya da yoksulluklarına yol açanın onların kendi yetersizlikleri olduğu yönündeki atıflar her türden liberalizmin ideolojik desteğiyle beslenerek yoksulları bile yoksulluklarının

kaçınılmaz olduğuna ikna etti.

Kurumsal uzak tutma ise, dışlama ya da ayrımcılığın bir türü olarak, kasıtlı ve apaçık olabileceği gibi hemen fark edilemeyen bir biçimde ve dolaylı da olabilir. Biçimine ya da insanların ne kadarının bunun farkında olup olmadığına bakılmaksızın, kurumsal ayrımcılık bütün toplumsal katılım mekanizmalarının önüne bariyerler dikerek yoksulları uzak tutar. Başka okullara gönderler, başka sokaklarda dolaşırlar, kamusal sağlık, sosyal vb. hizmetlerden yararlanabildiklerinde bile, kamu çalışanlarının bilişsel ve davranışsal ayrımcılıklarından paylarını alırlar. Kapıcılar, hizmetçiler, işçiler olarak uzakta ve görünmezdirler veya diğer insandan sayılmayanlar, tanımaya değer olunmayanlar, alay konusu olanlar, ancak yardımlarımızla ayakta kalabilecek olan garibanlar ve korku sembolleri olarak, kapkaççılar, hırsızlar, suç işlemek için yaratılmış olanlar biçiminde fazlasıyla görünür kılınmışlardır.

Yoksulluk, cinsiyet ve cinsiyetçilik arasındaki ilişkiler üzerine teorik tartışmaları aktarmak bu yazının sınırlarını aşır; bu nedenle cinsiyetin, yoksulluğa yönelik genel bilişsel atıfları nasıl etkilediğini kısaca aktarmakla yetineceğim. Yoksul kadınlara yönelik dışlayıcı, adaletsiz ve ayrımcı pratikleri anlatmanın bile gereksiz olduğunu düşünüyorum doğrusu.

Yoksulluğa yönelik atıflar ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda genelde erkeklerin kadınlardan daha fazla bireyci atıflar yaptıkları, yani yoksulluğun nedenini yoksullara atfettikleri bulunmuştur. Amerikalıların yoksul kadınlara ilişkin tutumlarının, stereotiplerinin ve kadın yoksulluğuna atfedilen nedenlerin, yoksul erkeklerle ilişkin tutumlardan, stereotiplerden daha olumlu olduğunu göstermiştir; yoksul kadınların yoksul erkeklerle göre, daha çalışkan, sorumluluk sahibi, hoş ve sağlıklı olarak görüldüğü; yoksul erkeklerin ise yoksul kadınlara kıyasla daha pis, kriminal (suça karışmış ya da yatkın) ve alkolik olarak algılandığı gözlenmiştir. "Çok çocuğa sahip olmak" kadının sorumlu olduğu bir sonuç olarak görülürken -bu bulgunun bütünüyle cinsiyetçi ideolojiden kaynaklandığını söylemek mümkün- erkeklerin yoksulluğuna ilişkin içsel atıflar da temel olarak, motivasyon eksikliğine, gevşek ahlaka ve parayı yönetememeye yapılmıştır. Kadın yoksulluğuna yönelik içsel atıflardan cinsiyetçilikle ilişkilendirilebilecek olan bir diğeri, yoksul kadınların geleneksel aile yapısını koruyamamalarıdır, yani toplumsal cinsiyet rollerinin ihlalinin sonucu yoksulluktur. Oysa aynı süreç yoksul erkekler için geçerli değildir.

Kadınların gerek kendi yoksulluklarını gerekse genel olarak yoksulluğu erkeklerden başka türlü yaşadıklarına dair deneyimlerini aktardıkları pek çok metin ve araştırma sonucu var. Ama bu deneyimin bütün kadınlar için, yoksul kadınlar dahil, meşrulaştırmanın farklı biçimlerinin dışında, bütünüyle eşitsizlik ve adaletsizlik üzerine kurulu bir yaşama biçiminin sonucunda oluşabildiğini görmeksizin görünür kılınması mümkün değil. Kadın olmak, hangi sınıftan olursak olalım çok iyi bildiğimiz bir yaşama hali ve yoksul kadın olmak bu hale bambaşka bir biçim kazandırıyor ve iyileştirilmesi, daha katlanılır hale getirilmesinin imkânlarını aramak galiba *hemen yapabileceğimiz* her şeyin amacını belirliyor. ♀

YENİ BİR SOSYAL HAK:

YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMAYA KARŞI KORUNMA HAKKI¹

ŞEBNEM GÖKÇEOĞLU BALCI

Yoksullukla mücadele politikalarının, uzun vadede etkili olabilmeleri için yoksulluğun salt bir gelir eksikliği olarak değil, bir dışlanma süreci olarak tanımlanması giderek yaygınlaşmaktadır.

Yoksulluk, yirminci yüzyılın son çeyreği ve yirmi birinci yüzyılın başta gelen sosyal sorunları arasındadır. Yoksulluğun tanımı, nedenleri, sonuçları ve yoksulluğa çözüm arayışları tüm sosyal bilimlerin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Yoksulluğa artan ilginin nedeni, çağımızda yaşanan yoksulluğun endişe verici boyutlarda olmasıdır. Tıpkı on dokuzuncu yüzyılda sanayi devriminin yarattığı yoksulluk üzerine yapılan tartışmalar gibi, bugün de teknolojik devrimin ve küreselleşmenin beraberinde getirdiği yoksulluk tartışılmaktadır. Ancak o dönemden farklı olarak yoksulluk artık toplum içinde tutunma olgusu ile birlikte ele alınmaktadır. Bugünün yoksulları, on dokuzuncu yüzyıldan farklı olarak artık sistem içinde yer alan ve emeklerine gereksinim duyulan işçiler değildir. Yeni yoksullar, sosyal dışlanma kavramı, alt-sınıf (underclass) kavramı ve marjinalite ile birlikte anılmaktadır. Bir sınıf oluşturmayan ve örgütlü olmayan yeni yoksullar, geçmişte olduğu gibi sistemi kökünden değiştirecek bir siyasal devrim tehdidi oluşturmamakta ancak suça olan eğilim ve şiddet potansiyelleri ile toplumsal düzene yönelik bir tehdit olarak görülmektedirler.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma birbirleriyle sıkı irtibat halinde olmakla birlikte farklı olgulardır. Genel anlamda yoksulluk, toplumsal refah düzeyi, toplumun yaşam standardının mutlak veya göreceli olarak minimum bir düzeyinin altında kalan kişinin statüsü olarak tanımlanır. Daha spesifik bir tanımlama, toplam gelirin yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan minimum ihtiyaçları karşılayamaması durumu şeklinde yapılabilir.²

Sosyolojinin Batı toplumlarında keşfettiği yeni ekonomik ve sosyal fenomen "yeni yoksulluk"tur. Batı toplumları, savaş sonrası dönemde sosyal güvenlikteki gelişmelerin daha fazla sosyal adalete ulaşmakta yeterli olduğunu düşünüyorlardı. Dağıtıcı adalet ve denkleştirici eşitlik ilkelerine dayalı modern teoriler, bugün eşitsizlikleri gidermedeki yetersizliklerini anlıyorlar. Modern yoksulluğun ya da yeni yoksulluğun ortaya çıkışıyla, yoksulluk, sosyal güvenliğe bağlı hizmetlerin ya da gelirin yeniden dağılımı mekanizmasının dayanıklılığı üzerine yapılan tartışmaları, analizleri aşan çok boyutlu ve özgün bir görünüm almaktadır. Aile yapısı ve istihdamdaki değişimlere bağlı olarak, işsiz gençlerden, yaşlılardan, kadınlardan oluşan

yeni bir yoksulluk şekli ve yeni toplumsal sorunlar oluşmaktadır.³

Değişik pek çok tanım bulunmakla birlikte günümüzde yoksulluğun kriterleri; yeterli geçim kaynaklarından yoksunluk, sağlam bir sosyal statüden yoksunluk, egemen yaşam biçiminden yoksunluk. Yeni yoksulluk diye de adlandırılan bu yoksullukla mücadele, sosyal korumanın amaçlarında da bir genişleme yaratmaktadır.⁴

Yoksullukla mücadele politikalarının, uzun vadede etkili olabilmeleri için yoksulluğun salt bir gelir eksikliği olarak değil, bir dışlanma süreci olarak tanımlanması giderek yaygınlaşmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde, yoksulluğu toplumsal yapının sunduğu hak ve olanaklara ulaşabilme eksikliği olarak tanımlayan yoksulluk anlayışı yatar.⁵

Artık yoksullukla birlikte anılan sosyal dışlanma en genel anlamda, topluma katılmanın veya toplumun bir parçası olarak kabul edilmişliği yansıtan sosyal bütünleşmenin ve kaynaşmanın karşıtıdır. Bu anlamda ele alındığında sosyal dışlanma, bireyin kendi geleceğini oluşturmasında fırsatlara tam olarak erişimini engelleyen temel gereksinimlerden yoksunluk; bireyin toplumla olan bağlarının kopması; sivil, siyasal, ekonomik ve sosyal yurttaşlık haklarından yoksun olma-bırakılma durumu ve süreçleri olarak tanımlanabilir.⁶ Sosyal dışlanma olgusu, yoksulluğun yanı sıra, kimlik kaybı, yalnızlık, alkol, uyuşturucu madde bağımlılığı, şiddet, nefret gibi bir dizi psikolojik ve sosyal sorunu da beraberinde getirmekte ve bu yanlarıyla geleneksel yoksulluktan ayrılmaktadır.

Gelişmiş Batılı ülkelerin yeni yoksulları, tutunamayanlardır. Tutunamayanlar, sistemden bütünüyle dışlananlardır. Dışlanma olgusunun ekonomik, sosyolojik, psikolojik boyutları olduğu gibi hukuksal boyutları da vardır. Dışlananlar, başta istihdam olmak üzere toplumsal yaşamın tüm alanlarının dışında kaldıklarından hukuk sisteminin de dışında kalmaktadırlar. Yakın dönemde, Avrupa Birliği ülkelerinin sosyal hukukları, dışlananların yeniden toplum içinde yer alabilmeleri ve tutunabilmeleri amacıyla, bu kesimlerin hukuk sistemlerine dahil edilmesi yönünde bir reform sürecine girmişlerdir. Artık sosyal hukukun konusu yalnızca yoksulluk değil aynı zamanda sosyal dışlanmadır. Tutunamayanlar, sosyal hukukun yeni öznesidir. Avrupa Birliği ülkelerinde yürürlüğe giren yeni yasalar, yalnızca yoksulların asgari düzeydeki geçim imkânlarını sağlamaya yönelik sosyal yardım hakkını değil, aynı zamanda toplumdaki dışlanmış olan yoksulların toplumda tutunma hakkını düzenlemektedir. Bu yasalar, her ülke hukuk sisteminde farklı adlandırılmakla birlikte genel olarak "güvenceli asgari gelir" yasaları olarak anılmaktadır.

Güvenceli asgari gelir, en genel anlamda, toplumun yoksul ve egemen yaşam biçiminden dışlanmış olan kesimlerinin asgari düzeyde geçim olanaklarına kavuşturulması ve toplumla olan bağlarının güçlendirilmesi için devlet tarafından yapılan bir tür sosyal yardım olarak tanımlanabilir. Ancak bu yardımın özelliği bir sosyal hak niteliğinde olmasıdır. Bu gelirden kimlerin, hangi koşullarla yararlanacağı yasalarla belirlenmekte ve hak sahibi bireylerle sosyal yardım kuruluşları arasında çıkacak

uyuşmazlıklara karşı yargı yoluna başvurulabilmektedir. Bu yanıyla güvenceli asgari gelir hakkı, ülkemizde sıkça örneklerine rastlanan seçim öncesi dönemlerde ya da Ramazan ayında yoksullara dağıtılan yiyecek, yakacak vb. yardımlardan köklü bir şekilde ayrılmaktadır.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma problemi ülkemizde de giderek artan boyutlarda kendini hissettirmektedir. Son yıllarda yapılan sosyolojik araştırmalarda, ülkemizde de büyük kentlerde özellikle İstanbul'da, enformel istihdamdan formal istihdama geçiş imkânlarının sınırlanması, gecekondulaşmanın bitmesi, küreselleşmenin etkileri nedeniyle küçük esnafın yok olması, sanayinin şehir dışına kayması, konut fazlası nedeniyle inşaat sektörünün durgunluğu gibi bir dizi nedenden ötürü, Batılı anlamda sosyal dışlanma olgusunu da içeren, yeni bir yoksulluk türünün doğduğu saptanmaktadır.⁷

Belirtilen sosyolojik saptamalarla hukuk sistemimiz arasında uyumsuzluk söz konusudur. Türk hukukunda yoksullukla mücadele amacına yönelik yasalarda (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, Yeşil Kart Kanunu) sosyal yardımlar bireyin hakkı olarak düzenlenmemiştir.

Öte yandan bu yasalar, sosyal dışlanmayla mücadele perspektifinden yoksundur. Ülkemizde içinde bulunulan sosyal güvenlik reformu sürecinde, Avrupa Birliği'ndeki eğilim

doğrultusunda sosyal yardımların belirsizlikten ve keyfilikten kurtarılarak "hak" niteliğine kavuşturulması, insan hakları tartışmasının merkezinde yer alması gereken ağırlıkta bir hukuk ve siyaset bilimi meselesidir. ♀

DİPNOTLAR

- 1 Bu yazı, Şebnem Gökçeoğlu Balcı'nın *Tutunamayanlar ve Hukuk* (Dost Kitabevi, Ankara, 2007) adlı kitabının özet bir sunumundan ibarettir.
- 2 Ahmet Insel, "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", *Toplum ve Bilim*, Yaz, 2001, s. 62.
- 3 *Sophi, Dion-Loye, Les Pauvres et le Droit*, PUF, Que

- 4 *sais-je?*, 1997, s.38.
- 4 *Maryse, Badel, Le droit social a l'épreuve du revenu minimum d'insertion*, PUB, Bordeaux, 1996, s. 471.
- 5 *Insel, age*, s.70.
- 6 *Faruk Sapançalı, Sosyal Dışlanma*, İzmir, 2005, s.28-29.

- 7 *Ayşe Buğra, Çağlar, Keyder, Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu*, Ankara, 2003; *Oğuz Işık, Melih, Pınarcıoğlu, Nöbetleşe Yoksulluk, İletişim*, 2001; *Sema Erder, İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye, İletişim*, 1996.

Birikim

SAYI: 220/221

AYLIK SOSYALİST KÜLTÜR DERGİSİ

Bir devrin sonu
Yeni başlangıçların zamanı

ÖMER LAÇİNER • AHMET
İNSEL • AHMET ÇİÇDEM •
TANIL BORA • YÜKSEL TAŞKIN
• ETYEN MAHÇUPYAN • HALUK
SUNAT • METE ÇUBUKÇU • EVRİM
ALATAŞ • ERHAN KELEŞOĞLU • BEHÇET
ÇELİK • KORAY ÇALIŞKAN • ÇETİN GÜRER
• YAHYA M. MADRA • DİLEK ZAPTÇIOĞLU •
UĞUR KUTAY • ERDEM DENK • OKAN BENSOY
• OZAN K. DİL • HARUN KEMAL ABUŞOĞLU •
YÜCEL KAYIRAN • GÖKÇEN ÖZDEMİR • NECMİ
ERDOĞAN • MİTHAT SANCAR

B A Y İ L E R D E
BİRİKİM YAYINLARI

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han, Çağaloğlu 34122
İstanbul • Tel: (0.212)5162260 Faks: (0.212)5161258
e-posta: birikim@iletisim.com.tr • web: www.birikimdergisi.com

AH ULUS
İLETİŞİM YAYINLARI

NEOLİBERALİZM VE YOKSULLUK

ŞEMSA ÖZAR

Bu yazıda, önce son yıllarda Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası kuruluşların ardına yoksulluk üzerine raporlar yayımlamaları ve yoksulluğu azaltıcı politikalar önermelerine yol açan süreç üzerinde duracağım. Ardından da, genellikle bu örgütlerin önerileri doğrultusunda, ülkemizde uygulanan ve kadınları hedef alan bazı yoksulluğu azaltıcı program ve politikaları değerlendirmeye çalışacağım.

WASHINGTON VE POST-WASHINGTON MUTABAKATI

1970'lerin sonlarında kapitalist sistem, neoliberal olarak adlandırılan dönemine evrilmeye başladı. Bu yeni düzenin yapı taşlarını oluşturan ve yaratıcıları tarafından vazgeçilmez olduğu iddia edilen varsayımların başında piyasaların üstünlüğü, devletin üretimden elini çekmesi ve sosyal refah devleti işlevini terk etmesi gerektiği ve gelişmekte olan ülkeler için tek alternatifin ihracatla büyüme olduğu geliyordu. Bu çerçevede devletin işlevleri hukuksal düzeni ve asayişini korumak, istikrarı sağlamak ve üretim ve tüketimin genişlemesi için gerekli altyapıyı oluşturmak olarak saptanmıştı. 1970'lerin sonunda, borç krizini atlatabilmek ve ekonomileri için gerekli olan döviz sağlayabilmek için gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğu IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarla anlaşmalar imzaladı. Böylelikle, *Washington Mutabakatı*' olarak da anılan bu yeniden yapılanma projesine katılmaya başladılar. Türkiye'nin *Washington Mutabakatı* ile karşılaşması, hepimizin bildiği gibi 1980'de gerçekleşti. O tarihlerden beri bizim gibi birçok ülke gerek finansal açıdan gerek üretim ve tüketim açısından ekonomilerini küresel sermayeye eklemlenmeye çalışıyor. Hâlâ sürmekte olan bu süreçte, gelişmiş ülkeler emek-yoğun üretimlerinin, bazen tümünü bazen de bir bölümünü ucuz emek ülkelerine kaydırıyor. Bu ülkelerin içindeki en ucuz emek ise yereldeki toplumsal eşitsizliklerden faydalanılarak bulunuyor. Bu durum kadınlar, çocuklar, azınlıklar ve göçmenler gibi toplum içindeki güçsüzlerin ücretlerine, iş ve yaşam koşullarına yansıyor. Sermayenin hegemonyasını dünyaya yayma biçimi, çocuklarını bırakacak yeri olmadığı ya da ev dışında çalışmasına izin verilmediği için yok pahasına iş yapmaya hazır kadınların evlerinin içine kadar uzanıyor. Fabrikalarda dokunan kumaşlar, küçük atölyelerde dikiliyor, sonra evlere taşınarak çiçekler, boncuklarla süsleniyor ve dünyanın diğer bir ucuna satılıyor.

Neoliberal düşünceyi oluşturan ekonomi politika, aynı zamanda, devletin kendisinin bir çıkar grubu olduğunu savunur. Kendi çıkarını halkın çıkarının üstünde tutan, her türlü kayırma ve rüşvet mekanizmasıyla beslenen bu kurum mümkün olan en daraltılmış hale getirilmelidir. Oysa piyasaların sahibi yoktur,

onlar kimsenin çıkarını gütmeyen kendi başlarına çalışır, hepimiz için en iyisini gerçekleştirirler. Dolayısıyla, neoliberal kuram, politikacılar ve bürokratların sahip olduğu erk törpülandıkçe ve yerini piyasalar aldıkça daha eşitlikçi bir büyümenin sağlanacağını varsayar. Ayrıca, bir yandan ihracatlarını artırarak, diğer yandan yabancı sermayenin yatırımlarıyla gelişecek olan ülkelerde büyümenin nimetleri çeşitli yollardan süzülerek en aşağıdakilere kadar inecek, böylelikle, piyasaların "özgürleşmesi", en üsttekilerden en alttakilere kadar herkesin daha iyi yaşamasını sağlayacaktır.

Devletin bir çıkar grubu oluşturduğu ya da belirli çıkar grupları yararına çalıştığı görüşü büyük oranda doğru olmakla beraber, piyasaların sahibinin olmadığı, ekonominin politikadan bağımsız, kendi başına çalışan bir mekanizma olduğu görüşü kabul edilemez. Piyasalar, farklı politik tercihlerin farklı olarak kurgulayabilecekleri mekanizmalardır. Günümüzde, piyasaların neoliberal kurgusu sayesinde dünya ticaretinin üçte ikisini 500 ulusötesi şirket kontrol eder duruma gelmiştir. Diğer yandan, gerek dış ticaretini gerek finans sektörünü, neredeyse koşulsuz olarak sermayenin hizmetine açan ülkeler ise sonu olmayan bir rekabet sarmalının içine girmiş, daha ucuz araba, bornoz, ayakkabı satmak için birbirleriyle kıran kırana çarpışan ülkeler haline dönüşmüşlerdir. Daha ve daha ucuz satılabilmek ise devlete en az ya da hiç vergi ödememekle ve işçileri daha düşük ücretle çalıştırmakla mümkün olmaktadır. Devlet harcamalarını kısarsa işveren üzerindeki vergi yükünü hafifletebilir. Harcamaların en hızlı kesilebildiği yerler de, genelde eğitim ve sağlık alanları oluyor. Neoliberal kurgu, en alttakileri iki açıdan kısıtırmaya devam ediyor. Bir yandan ücretler düşüyor, diğer yandan ise eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlar gittikçe artan oranda para karşılığı alınır duruma geliyor. Bütün bunlar, bize ülkemizin uluslararası rekabette tutunabilmesi için katlanılması gerekli durumlar olarak sunuluyor. Katlanmaz isek işimizi Çinlilere kaptırmamız an meselesi. O nedenle halimize şükretmekten başka yapacak bir şey yok. Ne de olsa ne yaptığını en iyi bilenler piyasalar!

1990'ların başına gelindiğinde *Washington Mutabakatı*'nın "piyasaların özgürleştirilmesi" projesi sorunlarla karşı karşıya geldi. Araştırmalar, dünya ekonomisinin neoliberal dönemde, bir önceki döneme göre, hem daha az büyüdüğünü hem de istikrarsız bir performans sergilediğini gösteriyordu. Hem zengin ve fakir ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği hem de ülkeler içindeki gelir eşitsizliği artmıştı. Bir dönem ortalamanın üzerinde büyüyen ülkeler aniden büyük bir krizle karşı karşıya kalıp önemli oranda varlık kaybına uğradı. Krizler, küreselleşen bir dünyanın parçası olarak bulaşıcı bir hastalık gibi dünyayı dolaşmaya başladı. 1997 Asya krizi, 1998 Brezilya ve Rusya krizi, 2001 Arjantin ve Türkiye krizi. Üstelik, Türkiye de dahil olmak üzere bu ülkelerin bazılarının *Washington Mutabakatı*'nın örnek olarak gösterdiği başarılı ülkeler arasındaydı. Bu süreçte ekonomileri görece olarak iyi performans gösteren Çin ve Hindistan gibi ülkeler ise, *Washington Mutabakatı*'nın temel kurallarını Türkiye ya da Arjantin gibi harfiyen uygulamayan ülkeler oldu.

Öte yandan, birçok ülkede neoliberal politikaların gelir dağılımını bozucu, işsizliği artırıcı, sosyal güvenliği tahrip edici sonuçlarına karşı gösteriler ve protestolar yükseldi. 1994'de Meksika'da Zapatista hareketi başladı. Arjantin, Endonezya, Peru gibi birçok ülkede kitlesel protestolar yaygınlaştı. Ayrıca, 1999 yılında Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) toplantısı sırasındaki protestolar *Washington Mutabakatı*'nın temel örgütleri olan IMF, Dünya Bankası ve WTO'yu hedef

alıyordu. Küresel bir olgu olarak karşımıza çıkan neoliberalizme karşı alternatif küreselleşme hareketi doğdu. Diğer yandan *Washington Mutabakatı*'nın örgütlerinin içinden de eleştirel sesler yükselmeye başladı. İlk önce, Dünya Bankası'nın bazı uzmanları sistemin yoksulluğu ortadan kaldırmadığını hatta derinleştirdiğini dile getirdi. Gerek söz konusu kuruluşların içinden gerek dışından gelen eleştiriler özellikle 1997 Asya krizinden sonra katı neoliberal politikaları biraz esnetme olarak nitelendirilebilecek *Post-Washington Mutabakatı*'na altyapı oluşturdu. Bu mutabakatın belki de en önemli yeniliği, ülkelerin gelişme sürecinde devletlerin önemli bir rolü olduğunun kabul edilmesiydi. Devlet, işgücünün niteliğini artırmak için eğitim sağlama, teknolojinin geliştirilmesi ve transferi, altyapının sağlanması gibi alanların yanı sıra, yoksulluğu azaltmada da önemli bir aktör olmalıydı. Ancak, *Post-Washington Mutabakatı*'na göre devlet bu işlevlerini piyasa benzeri mekanizmalar yoluyla gerçekleştirmeliydi. O nedenle de bu dönemde yönetim en öne çıkan konulardan biri oldu. Yani, devletin işlevlerini uygulama biçimi ve bu bağlamda hizmet götürmesi gereken toplum kesimleriyle kurduğu ilişkilerin niteliği önemliydi. Yoksulluğun azaltılması da insanların, piyasa kuralları içinde, kendi kendilerine yeterli olmalarının sağlanması yoluyla olmalıydı. Neoliberal sistemin ruhunda devletin topladığı vergileri yeniden bölüşüm mekanizması içine sokmak, yüksek gelirden daha fazla vergi alıp düşük gelirliye ya da hiç geliri olmayana vermek piyasaların üstünlüğüne müdahale etmek anlamına geliyordu ve son derece sakıncalıydı. Yani, *Post-Washington Mutabakatı*, bir anlamda piyasaların yoksulluk gibi konuların üstesinden gelemediğini kabul ediyor, ama bunun çözümünü yine neoliberal çerçeve dışına çıkmadan yapmak istiyordu. Şöyle ki, her vatandaşın hakkı olarak görülen bir sosyal güvenlik sisteminin yerini yoksul kesime kaynak aktarımı, belirli kesimlere, belirli zamanlarda, belli koşullara uydukları takdirde verilen sosyal yardımlar aldı. Ülkemizde uygulanan Şartlı Nakit Transferi, Yeşil Kart uygulaması gibi. Ayrıca, şirketlerin *sosyal sorumluluk* projeleri, hayırsever dernek ve vakıfların girişimleri gibi oluşumlar da yoksulluğa mücadele mekanizmaları arasında yerini aldı. Bu bağlamda yoksulların eğitilmesi konusu en önemli meselelerden biri haline geldi. İnsanlar eğitildikçe iş bularak yoksulluktan kurtulacak, eğitilmiş kadınlar otomatik olarak güçlenip şiddetten ve yoksulluktan kurtulacak, topluma eşit vatandaşlar olarak katılabileceklerdi. Oysa, aslında yoksulların hepsi işsiz ya da eğitimsiz değildi. Peki, kimdi bu yoksullar?

Neoliberal kapitalizm yoksulları kendi yoksullukları ile başa çıkabilen uysal vatandaşlar haline dönüştürmeye çalışıyor. Ayrıca, var olan piyasa kurallarına göre oynamak zorunda kaldıkları için de, işleri bozulduğu ve yoksulluğa düştükleri zaman da yine onlar suçlu oluyor.

açıklanamayacağını gösteriyor. Dolayısıyla, yoksulluğun, gelirin artması ya da gelir bölüşümündeki eşitsizliğin düzelmesi ile ortadan kalkmasını beklemek de doğru değil. Yoksulluk gelir düşüklüğünün toplum içinde var olan eşitsizlik ve dışlanma biçimleri ile keşiştiği bir durum. Oysa, bir sonraki bölümde değerlendireceğim, Türkiye'de yoksulluğa mücadele yöntemi olarak sunulan iki program da kadınların gelirlerini artırmaya yönelik. Bu programların en başta gelen varsayımları ise kadınların gelirlerinin artması ile hem yoksulluktan kurtulacakları hem de "güçlenerek" toplumun eşit bir vatandaşı olma yolunda önemli mesafeler katedecekleri.

KADINLAR BUNUN NERESİNDE?

Günümüzde, yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele programlarından birçoğu kadınlara yönelik. Ben aşağıda bu programlardan ikisini ele alacağım; biri mikrokredi programları, diğeri ise girişimci yetiştirme kursları. İlginç bir şekilde, gerek mikrokredi gerekse kadın girişimciliği destekleme programları, Türkiye ile benzer gelişmişlik düzeyinde olan ülkelerde yirmi yıldan fazladır uygulandığı halde, Türkiye'ye bir hayli geç girdi. Bu programlar, 1990'lı yılların sonlarında iki sürecin örtüşmesiyle ivme kazandı. Birincisi, kadın örgütlerinin "bilinç yükseltme", "farkındalık oluşturma" gibi grup çalışmalarına katılan kadınların önemli bir bölümü bu gruplara katıldıktan bir süre sonra bir işe girip para kazanmak istediklerini ifade ediyordu. Ne var ki, hem bu kadınların çevrelerindeki işler yok denecek kadar azdı hem de var olan işlere kadın işçi istenmiyordu. İkinci olarak, bazı uluslararası kuruluşlar, *Post-Washington Mutabakatı*

çerçevesinde kadınların girişimciliğe özendirilmesinin yoksulluk ve işsizliğin azaltılması ve kadınların güçlendirilmesine katkısı olacağı düşüncesiyle kadın girişimciliği konusunda proje yapılmasını teşvik etmeye başladı. Kadın örgütleri iş bulamayan kadınların baskısı ile karşılaştığı bir zamanda, uluslararası fon kuruluşları kadın girişimciliğini geliştirmek için proje başvuru çağrısında bulunuyordu. Bu iki süreç örtüşünce, alternatifler üzerinde fazla düşünmeden proje başvuru çağrılarında yanıt verilmeye başlandı. Elbette bu programların arka planında da neoliberal kapitalizmin varsayımları yer alıyor. Bu varsayımların en başında gelen de kadın olsun, erkek olsun girişimci denen kişinin piyasa kurallarına uyması gerektiği ve ancak bu kurallara uyulduğu takdirde başarılı olunabileceğidir. Bu nedenle de, bu eğitim programlarında katılımcılara daha çok piyasanın kuralları ve bu

YOKSUL KİM?

Bu soruya cevap vermek kolay değil.

- İşsiz,

✓ işi olup da kazandığı ile çocuğunun karnını doyuramayan,

✓ Yeşil Kart'ı olduğu halde hastasını hastaneye kadar götüreceği parası olmayan,

✓ köyüne gidip toprağını kullanmasına izin verilmese de köyde mülkü olduğu için Yeşil Kart bile alamayan,

✓ işi olan ve ailesini aç koymayan ama çocuğunu uzak bir ilde girmeye hak kazandığı bir üniversiteye parası yetmediği için gönderemeyen,

✓ evin tüm işi ve çocukların bakımından arta kalan saatlerinde piko yaparak günde 2YTL kazanan,

✓ uluslararası anlaşmalar sonucu değişen tarımsal üretim koşulları nedeniyle ektiğiyle geçinemeyip, ülkenin diğer ucuna fındık toplamaya giderken yolda ölen ya da gittiği yerlerde linç edilmeye çalışılan,

✓ iş bulamadığı için çocuğunu büyük şehirlere inşaata ya da çöp toplamaya gönderen,

✓ aşık olduğu adamın peşinden gittikten sonra yarı yolda bırakıldığı ve kendisini geçindirecek iş bulamadığı için fahişelik yapmaya başlayan,

✓ başka bir ülkeden Türkiye'ye çalışmak ve memleketindeki ailesine para göndermek için gelip de fuhuşa sürüklenen,

✓ iş bulsa bile iki çocuğunu bırakacak bir yeri olmadığı için her gün kocasından dayak yemeye katlanan,

Liste uzun, bunlar benim bu ülkede gözlemediğim yaşantılardan bazıları. Bu yaşantılar bize, yoksulluğun, sadece gelir düzeyinin belli bir miktarın altında olması ile

kurallara uymak için gerekli muhasebe teknikleri gibi konular öğretilir. Ne var ki, piyasa denen mekanizmanın içinde türlü

çeşitli eşitsizlikler, ayrımcı pratikler kadınların aleyhine işleyip durmaktadır.

Kadın girişimci eğitim programlarını uygulayan birçok kadın örgütü ve bu eğitimleri alan kadınların deneyimleri, bu programlar vasıtasıyla kadınların başarılı birer girişimci olma olasılığının son derece düşük olduğunu göstermektedir. Eğitimi bitiren kadınlar en başta sermaye bulmakta sıkıntı çekmektedir. Aileler ellerinde olan parayı erkek çocukları bir iş kursun diye verirler. Kadınların küçük birikimleri veya bulabildikleri borç parayla (mikrokredi de olabilir) yapabilecekleri işler son derece kısıtlıdır. Çünkü onlar, erkek kardeşleri gibi küçük yaşta kaportacı ya da marangoz yanına çırak olarak verilmemiş, kendilerine para kazandıracak bir meslek öğrenememişlerdir. Çocukken onlara düşen ev işlerinde annelerine yardım etmek, tarlada çalışmak ve kardeşlerine bakmaktır. Evlendikten sonra da aynı şeyleri yapmak zorunda kalırlar. Hep çalışmışlar, hiç para kazanamamışlardır. Ne var ki, para kazanmak da bir tecrübe işidir. O zaman akla gelen ilk iş en iyi bildikleri, yani ev işleri benzeri işler olur. Dantel işlemek, kazak örmek, mum yapmak, mutfak işletmek, kilim atölyesi açmak, çocuk bakıcısı ve temizlik işleri için aracılık yapan işyeri açmak gibi. Bu işler de, her nedense, en az para kazanan işlerdir. Ayrıca, bu işleri gittikçe artan sayıda kadının yapması talep edilenden çok mal üretimine neden olur ve kadınlar sonuçta mallarını satamaz duruma gelir ya da rakiplerinden hep daha ucuza satmak zorunda kalırlar. Üstelik *Washington Mutabakatı* sayesinde de artık Çinli hemcinsleri ile rakip konumuna gelmiş bulunuyorlar.

Öte yandan, kadın örgütleri, ne girişimci yetiştirme ne de işçi bulma kuruluşlarıdır. Bu işleri yapmakla yükümlü, insan kaynağı ve mali kaynaklarla donatılmış kurum ve kuruluşlar görevlerini yerine getirmedikleri için, söz konusu işleri üstlenmiş bulunmaktadırlar. Yine kadınların girişimci olmasını teşvik eden diğer bir oluşum mikrokredi programlarıdır.

2000'li yılların başında uluslararası finans kurumlarının desteğiyle, açık konuşmalarından birini Kemal Unakitan'ın yaptığı Türkiye'deki bankacılık sektörüne mikrokredi konusunu tanıtmak için bir toplantı yapılmıştı. Uluslararası finans kurumları Türkiye'deki ticari bankalara mikrokredi vermekten korkmamaları gerektiğini, genel kanı öyle olmasa da, aslında yoksulların borçlarına çok sadık olduklarını, bu nedenle mikrokreditin kârlı bir alan olduğunu, eğer Türkiye'deki bankalar bu işe girse kendilerinin de sermaye yatırılabileceğini anlatıyordu. Zamanın Maliye Bakanı Kemal Unakitan da konuşmasında mikrokredi alanına destek vererek "herhalde sizden vergi falan almaz" dedi. Yıllardır mikrokredi programları uygulayan birçok ülkeden katılımcılar vardı. Bu alandaki pratik uygulamaları bizim bankacılara aktarıyorlardı. Hiç unutmam, Mısırlı temsilci kendi bankasının mikrokredi konusundaki başarılarından söz ederken, konuşmasının bir yerinde önemli bir deneyimini aktardı. Bu işe başladıklarında, bankaya girip çıkan mikrokredi müşterilerinin giyim ve davranışlarından "normal" müşterilerinin nasıl rahatsız olduğunu ve bu duruma çare olarak da mikrokredi müşterileri için bankanın arka tarafında özel bir kapı yaptırmak zorunda kaldıklarını anlattı. Bütün sunuşlar bittikten sonra tartışma bölümü başladı ve o saate kadar bütün anlatılanları büyük bir sessizlikle dinleyen Türkiyeli bankacıardan biri söz istedi. "Ben, bir şeyi anlamıyorum. Herşey güzel hoş da, bizim hükümetimiz kayıtdışı savaşa açtı, şimdi siz bizden kayıtdışı sektöre kredi vermemizi mi istiyorsunuz?" dedi. Biz sorunun cevabını beklerken, uluslararası finans kuruluşlarının temsilcileri geçirdikleri hafif bir şaşkınlığın ardından, sanki soruyu hiç duymamış gibi mikrokreditinin nimetlerini anlatmaya devam ettiler. Daha büyük şaşkınlığı ertesi günkü gazeteleri okurken ben yaşadım. Gazetenin bir sayfasında Maliye Bakanı'nın mikrokredi toplantısını açarken yaptığı konuşma ve vergi ile ilgili söylediği sözler yer alırken, diğer bir sayfasında ise aynı gün gittiği başka bir toplantıda yaptığı konuşmadan bir alıntı vardı: "Hükümet olarak kayıtdışını ortadan kaldırmaya kararlıyız. Herkes üstüne düşen vergiyi ödeyecek."

Bu toplantı, bence iki dinamiği görmek açısından önemli. Birincisi, kapitalizmin yapısal işleyişi ve küresel ekonomiye eklenme süreci gittikçe politika alanını daraltıyor. O nedenle

de, politikacılar, isteyerek ya da istemeyerek, bilerek ya da bilmeyerek, gittikçe artan oranda sözlerini tutamayacakları konularla çelişkili mesajlar veriyorlar. İkincisi ise, neoliberal kapitalizmin yoksullukla mücadelesinin aslında yoksulluğu ortadan kaldırmaktan çok yoksulları topluma entegre ediyormuş gibi yapıp *arka kapılara* göndermekle sınırlı olduğu. Neoliberal kapitalizm yoksulları kendi yoksullukları ile başa çıkabilen uysal vatandaşlar haline dönüştürmeye çalışıyor. Ayrıca, var olan piyasa kurallarına göre oynamak zorunda kaldıkları için de, işleri bozduğu ve yoksulluğa düştükleri zaman da yine onlar suçlu oluyor.

Neoliberalere şu soruları yöneltebiliriz: Bu piyasalar ne menem mekanizmalardır ki kendi başlarına bıraktıklarında belirli bir iş alanında üretime geçemeyip, istihdam yaratamamaktadırlar. Halbuki, örneğin aynı alanda mikrokredi alan bir kadının üretim yapması ve para kazanması ve hatta normal banka faizinden daha yüksek bir faizle borcunu ödemesi beklenmektedir. İkinci bir soru, nasıl oluyor da, bir yandan şirketlerin arasında haksız rekabet oluşmasını diye herkesin yasal vergilerini ödemesini şart koşar, kayıtdışının ortadan kaldırılması için çeşitli mesajlar verirken, kayıtdışı iş yapacağı apaçık olan bir kadına kredi verilerek desteklenmesi önerilir?² Bir soru daha, 1970'lerden beri 175'ten fazla ülkede 100 milyondan fazla aileye dağıtıldığı söylenen mikrokredi³ bu ülkelerde niye hâlâ yoksulluğu azaltmakta başarılı olamamıştır?

Bu iki programda da yoksulluğa yaklaşımın kadınlar üzerinden olmasının başlıca iki nedeni var. Biri, mikrokredi programında paranın krediyi veren program ya da kuruluşa geri dönüşü programın sürdürülebilirliği açısından elzem. Sonuçta mikrokredi bir bağış ya da sosyal fon değil. Kadınların ise erkeklere göre borçlarına daha sadık olduğu biliniyor. Ayrıca, genel olarak erkekler gibi hareket kabiliyetleri yok. Çocuklarıyla birlikte hareket ettikleri için borçlarını ödemedene yerlerini terk etme olasılıkları çok düşük. Yine, erkekler işlerinden kazandıkları paranın bir bölümünü kendi isteklerini karşılamak için harcarken, kadınların hemen hemen gelirlerinin tamamını çocuklarına ve ailelerinin temel gereksinmelerine harcadıkları görülüyor.

Patriyarkal-neoliberal kapitalist sistem, eğitim sorununu hayırseverlerin yardımı ve *Haydi Kızlar Okula* kampanyalarıyla, yoksulların ihtiyaçlarını "sosyal sorumluluk" sahibi şirketlerin topladığı kullanılmış giysilerle ya da mikrokredi programları ile çözmeye çalışıyor. Ayrıca bu program ve projelerin devamı projenin süresi ile sınırlı. Bu nedenle, yardım alan kişi ve grupların kendilerine verilen yardımı bir hak olarak görmeleri de mümkün değil. Aynı şekilde, hizmet sağlanan kişi ve grupların bu faaliyetleri sorgulama, düzeltilmesini ve değiştirilmesini önerme gibi bir hakları da yok. Yoksullukla mücadele stratejisi olarak seçilen bu uygulamaların aslında neoliberal sistem eleştirisi açısından baktığımızda ne denli zayıf mekanizmalar olduğunu görmek zor değil. Ancak, bu kredileri ve eğitimleri alan kadınlar açısından baktığımızda durum çelişkili. Bu programlar, bazı kadınların yaşamını daha zorlaştırır, iş yüklerini artırır, kurdıkları iş başarısız olduğunda borç altına girmelerine yol açarken; az sayıda kadın içinse gelirini bir nebze de olsa artırma, çocuğunun okul giderlerini karşılama ve özgüven kazanma gibi sonuçlara yol açabiliyor. Bu programları değerlendirirken bu çelişkili durumu gözden kaçırmamak gerek. Ben de bu yazıyı bu programları karalamak ve ortadan kaldırılması gereken projeler olarak baktığım için yazmadım. Sadece günümüz dünyasında işlevlerinin ve sınırlarının ne olduğunu gösterebilmeye çalıştım. ♀

DİPNOTLAR

- 1 *Washington Mutabakatı kavramı, literatürde, merkezleri Washington'da bulunan IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi gibi kuruluşların üzerinde görüş birliğine vardığı, ekonomik kriz içinde olan ülkelere dayatılan bir dizi standart ekonomik politikayı ifade etmek için kullanılmaktadır.*
- 2 *Burada benim bütün kayıtdışı*

işlerin ortadan kaldırılması gerektiğini savunduğum sanılması. Bu noktada göstermek istediğim neoliberal kapitalist sistemin çelişkisi.

3 *"Fakirlerin babası Yunus" Türkiye'de yoksullukla mücadele dersi verecek", Radikal, 06.07.2007.*

SOSYAL POLİTİKAYI FEMİNİST VE MUHALİF BİR SİYASETE AÇMAK

NAZAN ÜSTÜNDAĞ

AKP'nin seçimlerde gösterdiği başarının çok farklı şekillerde incelenmesi gerektiği açık. Ancak bu başarıyı sadece demokratik olmayan müdahalelere karşı tepkisel oylarla açıklamaya yönelmek, AKP'nin son beş yıldır sosyal politika alanını kullanarak vatandaşlarla kurduğu ilişkiyi görmezden gelmemize sebep olabilir. Oysa sosyal politika alanı tam da muhalif siyaset adına sürekli olarak gündeme getirmemiz, sorunlaştırmamız ve alternatif söylemler, tahayyüller ve vatandaşlık pratikleriyle birlikte yeniden düşünmemiz gereken bir alandır. Bu yazıda amacım AKP'nin uyguladığı sosyal politikaları böyle bir bakış açısından değerlendirmek ve sosyal politika alanında, feminist ve muhalif bir konumun nasıl olacağını düşünmeye çalışmak olacak. Sosyal politika alanı, devletin vatandaşlarına olan sorumluluğunu ve görevlerini yerine getirdiği en önemli alanlardan biridir ve üzerinde toplumsal mutabakat sağlanmış bazı yaşam standartlarına toplumdaki tüm kesimlerin erişmesini garanti altına almayı amaçlar. Tarihsel olarak devletin bu alandaki görevleri öncelikle sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim ile yol, su, elektrik, konut gibi bazı diğer sosyal, kültürel ve ekonomik altyapıların sağlanmasını kapsamıştır. Ancak sosyal politika alanı her ne kadar tarihsel olarak belli biçimlerde tanımlanmış olsa da, devletlerin bu alanda uyguladıkları stratejiler de, üstlendikleri rolün eşitleme kapasitesi de farklılık gösterir. Türkiye'de sosyal politika alanında gördüğümüz stratejiler, 2000'lere gelinceye kadar gelişmecî bir ideolojiden beslenmiş ve toplumda erkek işsizliğinin ekonomik büyümeyle düşeceği varsayılarak hakların birçoğu formal sektörde iş sahibi olmaya bağlanmıştır. Kadınlar ise sosyal haklarına çoğunlukla babaları ya da eşleri dolayısıyla, yani bir erkeğin hamiliğinde erişme imkânı bulmuşlardır.

Sosyal politika alanını oluşturan hakların tanımları ve içerikleri de değişmez değildir. Hangi hakların olmazsa olmaz olacağı siyasi süreçler içinde belirlenir. Örneğin, aşağıda daha kapsamlı anlatmaya çalışacağım gibi, son yıllarda yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadelede yönelik sosyal yardımlar, çok çeşitli ülkelerde sosyal politika alanında önemli rol üstlenmeye başlamıştır. Ülkemizde de Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Fonu ile son iki yıldır sürdürülen Şartlı Nakit Transferleri bu bağlamda anlaşılması gereken politikalar.

Öte yandan, sosyal politika alanı sadece vatandaşların belli gereksinimlerini karşılamakla kalmaz. Sosyal politika aynı zamanda vatandaşlarla devletin ilişkilerini düzenleyen ve dolayısıyla vatandaş, devlet, cemaat, hak gibi kavramların da içini dolduran bir pratikler bütünüdür. Vatandaşlığın ne demek olduğunu, devletten neler bekleneceğini ya da devletin örneğin yardımsever mi, babacan mı, aşiretçi mi, aramızdan biri mi ya da nesnel bir değerlendirmeci merkez mi olduğunu sosyal haklarımızın neler olduğundan ve nasıl dağıtıldığından öğreniriz. Gene sosyal politikaların hedefi olmak bize öğrenci, yoksul, dul, işveren, kadın, erkek, emekçi, özürü ya da azınlık kategorisine ait olup olmadığımızı anlatır. Sosyal politika alanı aynı zamanda öznellikler yaratan bir alandır ve bir yandan vatandaşların hangi konumlardan ve nasıl taleplerde bulunacağını belirlerken bir yandan da vatandaşların siyaseti biçimlendirmesi için imkân sağlayabilir.

Sosyal politika sadece vatandaşların belli gereksinimlerini karşılamakla kalmaz; aynı zamanda vatandaşlarla devletin ilişkilerini düzenleyen ve dolayısıyla vatandaş, devlet, cemaat, hak gibi kavramların da içini dolduran bir pratikler bütünüdür.

AKP son beş yıl içinde Türkiye'de sosyal politikadan ne anladığımızı ve bu yolla da vatandaşlıktan, devletten, haktan ve cemaatten de ne anladığımızı etkin bir şekilde dönüştürdü. Özelleştirmeye verdiği önem, devletin artık vatandaşlarını öncelikle memur ya da işçi gibi yeri yurdu belli, beklentisi sabit, harcaması mazbut, çocuklarını gene devletin hizmetine hazırlayan aile babaları haline getirme hayalinden vazgeçtiğinin bir göstergesi. Tam da tersine gerek İŞ-KUR aracılığı ile gerekse Sosyal Riski Azaltma Projeleri (SRAP) kapsamında uygulanan "projecilik" anlayışı ile AKP, bilgi ve becerisini sürekli artıran, aktif olarak piyasa ekonomisine dahil olmaya çalışan vatandaşlar yaratmayı hedeflediğini ortaya koydu. Eski dönemin model vatandaşı emekli sandığının ayrıcalıklarıyla ve iş garantisine ödüllendirilmiş devletine sadık memurlar iken, bugün artık sosyal politikalar, kendi planını yapan, kaderini tayin eden, sermaye ve iş gücü piyasalarının yarattığı fırsatları "okuyabilen," farklı kurumlardan kendi hedefleri çerçevesinde ve farklı kapasitelerde yararlanan donanımlı, rekabetçi, esnek ve muhtardan zahmetle alınmış ikametgâh ve nüfus suretiyle değil, vatandaşlık numarasıyla hareket eden vatandaşlara yatırım yapıyor.

Sosyal politikalar her ne kadar devletin toplumsal eşitsizliklere müdahalesi olarak da anlaşılabilir, yukarıda anlattığım gibi ekonominin, siyasetin ve sosyal alanın başat aktörleri olacak belli vatandaşlık modellerini oluşturmaya yönelik tasarlanır ve bu sebeple de bazılarını daha eşit gören, bazı toplumsal katılım biçimlerini kayıran ve ancak bazı tür kişilerin kullanabilecekleri olanakları artıran bir anlayışla uygulanırlar. Örneğin eski sağlık sistemi, Emekli Sandıklılar, SSK'lılar, Bağ-Kur'lular, Yeşil Kartlılar ve hiçbir sosyal güvencesi olmayanlar arasında ciddi bir hiyerarşi kurmuştur. Yeni sistemde ise bile geldiğimiz hiyerarşiler alt üst olmuş, yerine yukarıda belirttiğim model vatandaşlığı üstlenebilme kapasitesine göre yeni farklılıklar kurulmuştur. Örneğin uygulanması düşünülen Genel Sağlık Sigortası yeni eşitsizliği, prim ödeyenler ve ödeyemeyenler arasında kurmakta. Prim ödeyebilenlerin en seçkinlerinin ise kapsanan ve kapsanamayan hastalıkları iyi bilen, özel ile devlet hastanesinde yararlanan tedavilerin ücret farklılıkları gibi ince hesapları yapabilen ve sistemi sanki kendisi sigortacıymışçasına özel sağlık sigortasıyla da birleşirebilecek ve optimum bir şekilde değerlendireceklerden oluşması öngörülmektedir. Bu durumda halıyle kadınlar, yoksullar, sıklıkla

işe girip çıkarlar ve kırsalda yaşayanlar biraz daha az eşit olmaktadırlar.

Ancak AKP bu kesimleri tamamen başıboş bırakmamıştır. Hükümetin yeşil kart dağıtımını yaygınlaştırıp, kartın kapsamına ilaç alımını da sokarak bir anlamda (pozitif anlamda söylüyorum) ihya ettiği yoksul kesimler günümüzde sosyal politika alanının yeniden tanımladığı bir başka grup olarak karşımıza çıkmaktadır. AKP bilhassa Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin Şartlı Nakit Transferi ayağı ile bu grupla yeni vatandaş-devlet ilişkileri kurmayı başarmıştır. Bu ilişkilerin "toplumsal içerme etkisi" ise yoksul vatandaşlar tarafından (bilhassa Kürt bölgelerinde) artan oylar şeklinde ödüllendirilmiştir.

Modern toplumlarda devlet "tanınma"nın bir numaralı mercii olarak çıkar karşımıza. Muhafifler, kadınlar, ezilenler, Türkiye'de son yıllarda bilhassa anayasa ve diğer hukuk düzenlerinde devletin kendi farklılıklarını tanıması için çok çeşitli mücadeleler verdiler. Ancak bu "tanınma" gerçekleşemedi. AKP hukuk alanında yapamadığını sosyal politika alanında yapmayı başardı.

Öte yandan AKP, sosyal politika alanında yoksullara yönelik uygulamaya geçirdiği politikalarda belki bundan da önemli olarak belli bir söylem ve pratik alanını tanımladı, "tanınma"nın terimlerini koydu. Gündelik hayatlarda yaşanan ezilmişlikler, haksızlıklar, yaralar ve şikâyetlerin nasıl dillendirileceği, bunların giderilmesi için nasıl taleplerde bulunulabileceği, hangi kurumlara yönelineceği, nerede ve kim tarafından konuşulacağı da bu sosyal politikanın söylemleri tarafından belirlenir oldu.¹ Örneğin, yoksul bölgelerde yapılan araştırmalarda, insanların -bilhassa-kadınların- tüm hayat deneyimleri arasından anlatmak için seçtiklerinin sağlık ve yoksullukla ilgili olması, sadece bu deneyimlerin belirleyici olmasından değil, aynı zamanda bunların devlet nezdinde muhatap bulması ve yaygın bir dolaşımda olmasından kaynaklanmaktadır. Gene insanlar şikâyetler düzleminde Şartlı Nakit Transferi'nin düzensizliğini, yeşil kartta ilgili sorunlarını ve yardımlarda yaşanan haksızlık ve yolsuzlukları konu etmektedir çoklukla. Yoksullukla mücadeleye ilişkin siyasetlerin genelde kadınları hedef aldığı düşünüldüğünde, AKP'nin tahayyülündeki kadın vatandaşın da çilekeş, vefakâr, evi çekip çeviren ana ve eş olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani sosyal politikanın cinsiyetlendirilmiş anlayışı yeni ekonominin başarılı aktörlerini erkek, uyum sağlayamayan ama gene de içerilebilen evcil kaybedenlerini ise kadın olarak düşlemekte, kodlamaktadır.

Türkiye'de sosyal politika alanında muhafafetin belkemiğini legal sol oluşturuyor. Legal sol bu alandaki muhalefeti bir önceki dönemin anlayışı olan gelişmeci zihniyetten alıyor ve çoğunlukla yeni sistemle eski ayrıcalıklarını yitirmiş olanların sözcülüğünü yapıyor. Haliyle de tabanına eskiden zaten dışlanmış olan, şimdi ise sosyal politikalar tarafından öyle veya böyle tanınan yoksul kesimleri dahil edemiyor. Sosyal politika alanında yapılmış olan tüm dönüşümlerin özelleştirmenin bir kisvesi olduğuna gelip dayandırılan legal sol söyleminin muhatabı gittikçe azalıyor.

Türkiye'de sosyal politika alanında asıl dönüştürücü potansiyele sahip siyaset, yerelle merkez arasında yapıyor. Örneğin, yeşil kart buralarının kendilerine gelen başvuruların birçoğunun BağKur borçları olanlar tarafından yapıldığını ısrarla rapor etmeleri sonucunda artık BağKur borcu alanlar da Yeşil Kart alabiliyor.

Demek istediğim, şu anda AKP'nin uyguladığı sosyal politikalarıyla ilgili elimizde iki muhalefet, iki siyaset, iki aktör olduğu. Bunların birincisi bu seçimlerde iflas etmiş olan ve belli bir grubun çıkarlarının ötesine geçemeyen, muhafazakar legal sol siyaset. İkincisi ise halkla devletin ilişkilerinin ara buluculuğu rolünü kendi ideolojik seçimleriyle de harmanlayan yerel hizmet vericilerin, devletin içindeki formal ve enformel ilişkileri

kullanarak yaptıkları siyaset.

Oysa sosyal politikayı radikal olarak yeniden düşünmeye açacak bir siyasetin burada kurgulanan vatandaş, devlet, hak, cemaat gibi kavramları, hizmet, talep ve şikâyet dilini topyekûn olarak sorgulaması gerek. Devletin sosyal politikaları aracılığıyla yarattığı "tanınma" terimlerini sarsması, aşması gerek. Bunu yaparken ise en önemli ölçüt, bu sorgulamanın gündelikle örtüşmesi, gündelik yaşamdaki eşitsizlikler ve farkları siyasal dile taşıyabilmesi. Sosyal politikaya yöneltilecek böyle bir eleştirinin kimi zaman rasyonel kimi zaman irrasyonel olması, yerel deneyimleri kimi zaman ütöpik kimi zaman reel politik çerçeveler içinde dolayımı sokması gerektiğini de düşünüyoruz. Hangi yaşam standartlarının toplumsal mutabakat içinde hak olarak kabul edileceği konusunda edindiğimiz düşünsel ve düşsel sınırların ancak böyle sarsılabileceği kanısındayım.

Feministler, kadınların kocaları ve babaları aracılığı olmaksızın ve ücret karşılığı çalışma zorunluluğu aranmaksızın, ev içi emekleri sebebiyle devlet tarafından verilen ve çalışanların sahip olduğu her hakka sahip olmaları gerektiğini söylerken böyle yapıyorlardı. Gene feministlerin bağımsız sığınma evi için devletin fon ayırmasına yönelik mücadeleleri buna bir örnektir. Türbanlı kadınlar tacizden şikâyet ederek, kadınlara özel belediye otobüsü tahsis edilmesini isterken de böyle yapıyorlardı. Yani hakkın ne olduğunun içini yeniden dolduruyor, devlet ve vatandaşlık tanımlarını sarsıyor, yeni tanınma biçimleri geliştiriyorlardı.

Bugünün Türkiye'sinde tüm annelerin çocuklarıyla görüşme haklarının olması ve devletten "sınır ötesindeki" gerilla çocuklarını görmek için otobüs parası başvurusunda bulunmaları ve bunun Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu kapsamına alınması feministlerin uğrunda mücadele vermeleri gereken ve sosyal politika alanını radikal siyasete açabilecek bir sosyal politika talebidir kanımca. Genç kız ve kadınlara bedava ped ve tampon dağıtılması da öyle. Kürt kadınlarına Türkçe öğretmek yerine bölgeye Kürtçe bilen memur atanması ya da tercüman bulundurma zorunluluğunun talep edilmesi gene bir sosyal politika meselesidir. Seks işçilerinin iş güvenliğinin sağlanması, emekliliklerinin garanti altına alınması, sağlıklı koşulların oluşturulması da öyledir. Bu tür hayal edilmesi dahi zor talepler sadece toplumsal eşitliklerin sağlanması için değil, aynı zamanda devletin Türk, erkek ve orta sınıf olmaktan vazgeçmesi için de elzemdir.

Bütün kadınlara su, elektrik sağlanması, bütün kadınların sağlıklı doğumhanelerde doğum yapması, kadın hastalıklarına karşı ücretsiz olarak bilgilendirilmeleri, kontrolden geçirilmeleri gibi taleplerin karşılanması ise her ne kadar realist gibi gözükse de, Türkiye'de uzak bir yarına ertelenmiş durumda. Uzaktaki liselere kızlarını yollamayan ailelere medeniyet dersi veriledursun, Türkiye'de hâlâ bu kızların kalabileceği bedava ve güvenli yurtların olmaması konu bile edilmiyor. Bırakalım SRAP'ın Şartlı Nakit Transferi'nin uzmanları, gelen yardımlar sadece kadınlara veriliyor ve bu kadınları bağımsızlaştırıyor diyedursun; biz feministler Ziraat Bankası önünde sabahtan akşama kadar sıra bekleyen ve kocaları şehirde olduğu halde kendilerini de şehre gelmeye mahkûm eden bu projenin yol parasına yas tutuşlarına tanıklık edelim ve verilen yardımlara en azından kadınların yol parasının da dahil edilmesi için mücadele edelim. ♀

DİPNOTLAR

1 Bu alanın sadece AKP tarafından kurulduğunu ve yönetildiğini iddia etmek doğru olmayacaktır. Bu alan IMF, dünyada dolayımı sokulan

söylemler, akademisyenler, devlet görevlileri, medya ve STK'lar tarafından aktif olarak inşa edilmektedir.

KADIN YOKSULLUĞU VE YENİ SÖMÜRÜ BİÇİMLERİNE KARŞI

SERAP GÜRE

Kadın yoksulluğu en yakınımızda, arkadaşlarımız arasında, ailemizin içinde, komşularımızda yüz yüze geldiğimiz bir gerçek. Yoksulluk ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklardan yoksun olma hali. En uç noktada açlık, evsizlik, sağlık hizmetine ulaşamama, eğitimsizlik, şiddet ve cinsel istismara açıklık, işsizlik. Birçok kadın kapalı kapılar ardında bu yoksul yaşama mahkûm fakat toplumumuzda

var olan dayanışma kültürü ile yoksulluklarının adı konmadan hayatta kalma becerisi gösteriyorlar. Yoksulluğun doğurduğu çaresiz bağımlılık beraberinde özgüvensizliği, bedensel ve ruhsal hastalıkları, iletişim bozukluklarını ve şiddeti getiriyor.

Kadınlara çocuk yaşta küçük kardeşlerinin bakım sorumluluğu verilerek eğitimdén uzaklaştırılıyorlar, erken genç kadınlıklarında evin tüm işleri, yaşlıların ve çocukların bakımı en önemli yükümlülükleri oluyor. Gün içinde kalan zamanlarında aileye gelir getirici işler yapmaları gerekiyor. Aş, ev ve sosyal ortam sağlayan aileye karşı bunca iş genç kadınların birincil görevi olarak kabullendikleri yaşam biçimi olunca eğitim, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına ulaşmak hayal edemeyecekleri bir dünyanın nimetleri oluyor. Patriyarkanın dayattığı bu yaşam biçimi, evlilik ile birlikte kocasına ve onun ailesine bakım ve ev yaşamının sürdürülmesi için yapılması gereken işler ve aileye gelir getiren işte çalışma ile devam ediyor.

Bu yaşam biçimi kadının kendine ait hiçbir gelirin olmaması, söz hakkının olmaması ve aile dışında yaşam alanı olmaması ile tarif edilebilir. Aile isterse çocuk-kadını aç bırakıp erken ölmesine neden olabilir, aile isterse genç kadını istemediği bir erkeğe satabilir, aile isterse kadını istenilen çocuğu doğurmuyor diye kapının önüne koyabilir, sağlığı bozulduğunda ölüme terk edebilir. Toplumun bir bireyi olarak kadın devletten haklarını koruma altına almasını isteme hakkı olmasına rağmen neyi talep edeceğini bilmediği için en uç yoksulluk içinde yaşamını sürdürmektedir.

Bir diğer kadın yoksulluğu ise kadınlara tüm iş alanlarının açık olmaması nedeni ile kadın işgücünün istihdam olanaklarına yeterince ulaşamamasıdır. Ciddi boyutlardaki kadın işsizliği, kadının enformel sektörde, sağlıksız koşullarda, sosyal güvencesiz, çok az ücretle çalışmasına neden olmaktadır. İstihdam olanağı yakalayan eğitilmiş ya da eğitimsiz kadın da her an işini kaybetme riski ile ya işverenin tüm koşullarını kabul eder ya da işini bırakıp evine "ev kadınlığına" döner. Erken emeklilik ve/veya işi erken bırakma, onun sosyal haklarından feragat etmesini yani yaşamının geri kalan kısmını etrafındaki kişilere, "erkekler" bağımlı, yoksulluk içinde yaşaması gerçeği ile karşı karşıya kalması demektir.

Tarım ve hayvancılığın büyük işletmelere dönüşmesi ve sermayesiz köylünün toprağını işleme karşılığı gelir etme yerine borçlanması köylü kadını da işsiz bırakır. Kente daha iyi bir yaşam hayali ile göçen kadın tanımadığı bir sosyal ve ekonomik

hayatın içinde var olan bilgi ve becerilerini kullanamadığı için yeni hayatı öğrenme cesareti gösteremezse kapalı bir yaşam kurar. Özgürlüğü sınırlanan kadın kentin üretim biçimlerini de bilmediği için yoksulluktan kurtulmak üzere geldiği kentte daha da dibe iner.

Sosyal ve kültürel yaşamdan dışlanan, düşük statülü işlerde çalışan, kentlerin içindeki mahallelerde sağlık dışı yerlerde barınan, eğitim ve sağlık hizmetlerinin sağlanmadığı toplulukların yaşadığı yoksulluk artık gözle görülür oldu. Adil olma, eşit paylaşım, sevgi ve barış kavramlarının artık hayal edilmesi bile zor.

Türkiye'de uygulanmaya başlanan yapısal uyum programları ile küresel ekonominin içine girmemiz, toplum tarafından "zenginlik, yaşam standartlarının yükselmesi" vaatleri ile kabul gördü.

Fakat kısa sürede zengin ve fakir arasındaki uçurumun genişlemesi, yoksulluk, işsizlik, büyüyen eşitsizlik, demokrasinin kapsamının daralması, ekonomik dalgalanmalar ve ekolojik tahribat küreselleşmenin gerçek yüzünü gösterdi.

Uluslararası şirketlerin yönetimindeki ticaret, yatırım ve para kendi örgütlerini de yaratarak getirdiği uluslararası standartlarla sermayenin rahat dolaşımı, kaynakların kullanımının önündeki engelleri kaldırdı. Ulus devletlere sağladığı bazı avantajlarla ekonomik ve politik yönetime dolaylı müdahale hakkını ele geçirdi. Özelleştirme politikasının kabul görmesi, özellikle eğitim, sağlık ve alt yapı hizmetlerinin özel sektör tarafından sağlanması ile yaşam standartlarının arasındaki uçurumu artırdı.

Kadınların elde ettikleri sosyal hakların büyük bir kısmı sosyal devletin ortadan kalkması ile ellerinden alınmış oldu. Köyde ve kentte aile işletmelerinde ücretsiz ve yasal sosyal hakları olmadan çalışan kadın sağlık ve eğitim olanaklarına sosyal devlet avantajı ile ulaşırken artık en önemli ihtiyacını karşılayamaz hale geldi. Uluslararası sermayenin orta ve küçük işletmelerin pazar alanına girmesi ile yaşanan ekonomik krizler birçok işletmenin kapanmasına neden olurken kadınları "ev kadını" yani işsiz duruma sürükledi.

Ücretlerin reel değerini hızla kaybetmesi ev kadını statüsüne geçen kadını evdeki üretiminin (gıda, giyim, temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı) yanı sıra fason ya da enformel işlerde çok düşük ücretle çalışmaya yönlendirdi. Daha önce aile şirketlerinde ücretsiz çalışan kadın elde edilen artı gelirin aile bütçesine dönmesi ile daha iyi şartlarda yaşayabiliyordu. Aile düzeni korunduğu sürece yoksulluk yaşamıyordu. Fakat yeni tip fason ya da enformel işlerden aldığı düşük ücret onu yoksulluk ile tanıştırdı.

Kadın kurtuluş hareketinde kadın örgütlerinin artması ve

Türkiye genelinde yaygınlaşması ile birlikte daha çok kadın yaşadıkları sorunları, açmazları dile getirdiler ve çözüm aramaya başladılar. Ekonomik şiddetin aile içi şiddet kadar konuşulur olması kadın yoksulluğunun tüm açıklığı ile tartışılmaya başlamasını sağladı. Dağınık çözüm arayışları, farklı alanlarda örgütlenmeler (girişimci kadın dernekleri, ev eksenli çalışan kadınlar grubu, kooperatifler, kadın sendikacılar, kadın meslek grupları, kadın emek ve istihdamını temel sorun

Ciddi boyutlardaki kadın işsizliği, kadının enformel sektörde, sağlıksız koşullarda, sosyal güvencesiz, çok az ücretle çalışmasına neden olmaktadır.

Ekonomik şiddetin aile içi şiddet kadar konuşulur olması kadın yoksulluğunun tüm açıklığı ile tartışılmaya başlamasını sağladı.

alan kadın örgütleri) ortak politika üretilmesi ihtiyacının habercisi oldu.

Kadın emeği ve istihdamı konusunun, kadına karşı ayrımcılığın en yaygın olduğu alanlardan biri olmasına rağmen yakın zamana kadar ne Türkiye'nin ne de kadın örgütlerinin gündemine yeterince girmediği saptaması ile bu alanda dağınık çalışan kadınlar ve kadın örgütleri, dört kadının (Şemsa Özar, Aysun Sayın, İpek İlkaracan, Serap Güre) hazırladığı Kadın Örgütleri Ortak Basın Açıklaması ile 2006 Mart ayında kamuoyunda ilk ortak çıkışlarını yaptılar. Daha sonra aynı grup bu konuyu kendilerine sorun edinmiş kadınlara yaptıkları toplantı çağrısı ile Nisan ayında bir araya geldiler ve Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi'ni (KEİG) kurdular.

Örgütlenme ve politika önceliklerinin tartışıldığı ilk toplantı geniş katılımlı bir toplantının habercisi oldu. Şubat 2007'de gerçekleşen toplantıda kadın emeği ve istihdamı üç açıdan değerlendirildi. Yapılan araştırmaların bu konuyu bütünüyle değerlendirecek yeterlilikte olmadığı bir daha saptandı. Patriyarka, erkek iktidarı, kadını olmasını istediği yerde tutmaya yönelik araştırmaları destekliyordu, kadın bakış açısı ile yapılmış araştırmalar sessizliğe gömülüyordu.

Yasalar kadınların aleyhine birçok madde içeriyordu. Uluslararası sözleşmeler ve kadın erkek eşitliği standartlarına uygun yeni yasa tasarıları hazırlayıp meclisin gündemine sokmak ve kabul edilmesi için kampanyalar düzenlemek üzere anlaşmaya varıldı.

Kadın istihdamını artırmaya yönelik uygulamaların kadınlar için gerçek programlara dönüşmesi ve kadın örgütlerinin kendi

öznel durumlarına göre yapılandırılması için veri toplama, deneyim aktarımı ve nesnel tahlillerin kadın örgütleri tarafından yapılması kararlaştırıldı.

Bütün bunların gerçekleşmesi için örgütlü bir yapı kurulması önerisini destekleyen kadın örgüt ve grupları ile KEİG Platformu Mayıs 2007'de kuruldu. 24 Şubat toplantısı sırasında ve sonrasında katılımcıların katkılarından yararlanılarak KEİG Platformu'na üyelik aşağıdaki biçimde yapıldı.

KEİG Platformu altında değişik kadın grupları olarak bir araya gelmeye çalışıyoruz. Örneğin, işçi veya işveren olmak gibi diğer aidiyetlerimiz nedeniyle tabii ki farklı çıkarlarımız mevcut, ama ortak bir mücadele alanımız da mevcut. Farklılıklarımıza rağmen, sadece kadın olmamız nedeniyle içinde yaşadığımız erkek egemen toplumda ikincil konumlara itilmiş durumdayız. Mücadele alanımızı, her sosyal ve gelir grubundan gelen kadınlar olarak emeğimize sahip çıkmak, kadın olmamızdan kaynaklanan ezilme biçimlerine karşı mücadele etmek, olarak aldığımız takdirde ortak bir paydada buluşabiliriz.

Amacımız, sayısal olarak kadın erkek eşitliği sağlamak değil, ezilme biçimlerimizi ortadan kaldırmak. Bu nedene, KEİG, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri kadar çalışma yaşamında var olan diğer ezme biçimlerine karşı da mücadele eder. Ev ve ev dışındaki çalışma yaşamında insan onuruna yaraşır, adil ilişkiler kurulması için mücadele eder.

KEİG Platformu'na, kadın emeği ve istihdamı konusunda kadın bakış açısı ile çalışan kadın sivil toplum kuruluşları, inisiyatifleri ve grupları ile belediyeler, sendikalar ve yan kamusal kuruluşların içindeki kadın bakış açısı ile çalışan kadın grupları ve inisiyatifleri üye olabilir.

KEİG Platformu hakkında daha fazla bilgiyi www.keig.org sitesinde bulabilirsiniz. ♀

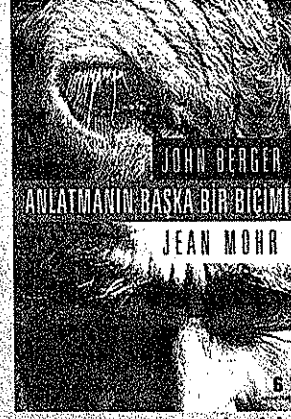
TEDİRGİNLİĞİN KADINLIĞI
Binie Kirshenbaum

Türkçe'ye daha önce "Hester Yıkıntılar Arasında" başlıklı bir romanı çevrilmiş bulunan yazarın; köksüz bir insan gibi bir yataktan öbürüne atlayan, erkeklerinin yuva sandığı hiçbir evde huzur bulamayan ve aslında sadece kalbini nerede kaybetmiş olduğunu arayan bir kadını anlatığı nefis romanı...

DÜNYANIN KÖKENİ: VAJİNA
Jelto Drenth

Jelto Drenth'in "Dünyanın Kökeni: Vajina" çalışması, vajinaya dair dünya kültürlerindeki gelenekler ve alışkanlıkları irdeleyen, yer yer mizahi ve acı bir dille kaleme alınmış ve son dönem geliştirilen tıbbi yenilikleri de özetleyen bir kitap; deyiş yerindeyse, vajina hakkında etkileyici bir bilim-kurgu bütünüdür.

ANLATMANIN BAŞKA BİR BİÇİMİ
John Berger-Jean Mohr

John Berger ile fotoğrafçı Jean Mohr'un bu fotoğraf kitabı, fotoğrafta teorinin nasıl görüntülerin yanı sıra sözcükleri de, anekdotların yanı sıra hatıraları da kapsadığını ortaya koyan bir çalışmadır. "Anlatmanın Başka Bir Biçimi", fotoğrafçı ceken ile çekilen; fotoğraflar ile onlara bakanlar, deklanşüre basılan an ile onun çağrıştırdığı hatıralar arasındaki gerilimi eşsiz bir seyre dönüştüren bir kitaptır...

KÜRESEL İSINMA VE İKLİM KREZİ
Ömer Madra

Dünyayı üzerinde hayat olmayan bir gezegen haline getirmeye ani içmiş insan türünün bir an durup, etindeki ve aklındaki güçlü hayatı sürdürmek için yapması gerekenlere vakfedebileceği kadar bir zamanımız hâlâ var mı? İklim değişikliği, ekolojî ve yeşil düşünce konularında çalışan Ümit Sahin'in Ömer Madra'yla söyleşilerinin ürünü olan bu kitap, her şeyse rağmen bir umudu dile getiriyor...

Meselesi olan kitaplar...

YOKSULLUĞUN TEMSİLİNDE FARKLI BİR SES

SENEM ERDOĞAN

Bir kış gecesinde, gündüzleri kocaman tenekelerin şehrin çöpünü getirip boşattıkları bir tepenin üstüne, çöp yığınlarından az uzağa, fener ışığında, sekiz konu kuruldu. Sabah konduların üstüne yılın ilk karı düştü. Borca alınmış ziftli kağıtlardan, inşaat tahtalarından, at arabalarıyla harmanlardan taşınan briketlerden kurulan bu sekiz konuyu, ilkin çöp ayıklamaya gelen insanlar gördü. Sepetlerini, torbalarını sırtlarından indirmedi, topluca, konduların yanına koştular. Kondularının yanında bekçilik eden kurucularla lafa tutuştular. Sert, zorlu bir rüzgâr sesleri orta yerinden bölüp durdu. Bir ara konduları alıp gidecek oldu. Çöp ayıklayıcılar, konduların eğri duvarlarının, iğreti çatılarının rüzgâra dayanamayacağını söylediler. Kurucular da çatılara ip bağlayıp tutmaya, duvarlara destek çakmaya karar verdiler.

Çöp taşıyan kamyonlar bir kez gelip gittikten sonra çöp yolunun ağzındaki simitçiler tepeye sekiz konu yapıldığını öğrendiler. Haber onların ağzından çevredeki kahvelere, tamirhanelere, atölyelere yayıldı.

Öğlen olmadan tepeye kar gibi insan yağmaya başladı. Odacılar, tablacılar, simitçiler ellerine birer kazma alıp geldiler. Köylerinden gelip akrabalarının yanına yerleşen, konu kurmak için şehrin arka tepelerinde gezinenler onların arkasından seğirttiler. Kadın erkek, çağ çocuk dört bir yana dağıldı. Önce ayaklarıyla, kollarıyla, bir diz çöküp bir dinelerek ölçü aldılar. Sonra kazmayla toprağı çiziktirip tek gözlü, eğri büğrü planlar yaptılar. Akşama çöp yolu, tuğla briket, ziftli kağıt yolu oldu. O gece fener ışığında, kar altında karın üstüne yüz konu daha kuruldu.

Sabah naylon leğenden çatıları, eski kilimlerden kapıları, muşambadan camları, ıslak briketlerden duvarlarıyla çöp yığınlarının çevresinde, ampul ve ilaç fabrikalarının alt yanında, tabak fabrikasının karşısında, ilaç artıklarının ve çamurun kucağına bir mahalle doğdu...

Diye başlar Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları*. Yepyeni bir tarihin başlangıcını tasvir eder gibidir Tekin. Yepyeni bir mekânın; bu mekânın dilinin, insanların, yaşamlarının doğuşuna tanıklık ettirir okuyucuyu. Kentin çeperinde, fırlatıp attığı çöplerin kucağında, dumanıyla atığıyla uzaklara sürülmüş fabrikaların gölgesinde süregiden yaşamları anlatır. Gecekondu anlatının merkezidir. Daha doğrusu anlatı gecekonduyudur. Bu yaniyla oldukça yeni bir şeydir yazarın yaptığı, kişileri değil bir mekânı merkez yapar. Bir anlamda romanın kahramanı gecekondu semtidir.

Latife Tekin Türkiye edebiyatında yoksulluğun, gecekonduyun temsiline dair bir kopuş sergiler.¹ Yoksulluk ve gecekondu Tekin'de daha büyük bir anlatının parçası olarak ele alınmamıştır. Genel olarak ve çoğunlukla Türkiye Edebiyatı'nda yoksulluk ve gecekondu büyük anlatılar, projeler ve tezler çerçevesinde ele alınmıştır. Bir taraftan yoksulluk ve gecekondu olgusu çözülmesi gereken bir problem, dönüştürülmesi, iyileştirilmesi gereken bir durum; bu konumda olan insanlar da önderlik edilmesi, bilinçlendirilmesi gereken "kitle" veya

"halk" olarak görülmüşlerdir. Bu anlatılarda yoksulluk ve gecekondu, anlatının derdine, politik programına göre değişen bir şekilde, toplumsal eşitsizliğin, geri kal(dırı)lılığın, modernleşememenin, kalkınamamanın göstereci olarak görülmüşlerdir. Diğer taraftan da (veya ilkiyle aynı zamanda) değişimin, toplumsal hareketin, mücadelenin, umudun kaynağı olarak görülüp anlamlandırılmış hatta romantize edilmiş; değişim ve gelecek hayallerinin, umutlarının yatırıldığı alanlar olmuşlardır. Her iki konumda da yoksulluk ve gecekondu konuşanın politik perspektifi ve gündemi bağlamında içerilmiş, temsil edilmiştir. Latife Tekin, romanlarında böylesi bir temsiliyetten kaçmaya çalışmıştır. "Yoksulluk üzerine söylenmiş birçok şeyi tersine çevirmek istiyorum,"² diye ifade eder bu çabasını. Murat Belge'nin de ifade ettiği gibi söz konusu çabasıyla "(...)Latife Tekin altmışlar boyunca süren köyden kente göçün içinde yetişmiş ve bütün bu sürecin özgün seslerinden birini -önemli birini- çıkarabilmiş bir yazar"³dir.

YOKSULLUĞUN TEMSİLİ VE MODERNİST- GERÇEKÇİ GELENEKTEN KOPUŞ

"Klasik romanın halkımın kendisine bakışına, dünyayı algılayışına denk düşmediğini düşünüyorum. Romani büsbütün inkâr etmiyorum. Ama kendi halk edebiyatımızı, kültürümüzü temel alarak yeni bir biçim geliştirme çabasıydım."⁴

Yukarıdaki sözler Tekin'in yazınına, özel olarak da *Berci Kristin Çöp Masalları*'ni anlama çabamızda kilit önem taşır. Farklı gerçekliklerin farklı anlatım biçimlerine ihtiyaç duyduğu saptamasını doğrular. Klasik modernist, gerçekçi roman kalıbı Tekin'in "malzeme" sine uymamaktadır; ya da bu "malzeme" o kalıba sığmamaktadır.

Şimdi *Berci Kristin Çöp Masalları* özelinde yukarıda bahsettiğimiz yoksulluk-gecekondu deneyimini konuşurma çabası bağlamında; Tekin'in yazınında ne gibi bir dil, anlatım teknikleri ve yenilikler sergilediğini görelim. Eleştirmenlerin Tekin'in romanları ve özelden *Berci Kristin Çöp Masalları* üzerinde anlaştıkları bir noktadır; modernist, gerçekçi gelenekten kopuş göstermesi. Tekin'in romanlarının avangard denebilecek bu yönü dışında ve bu yönüyle beraber, üzerinde sıkça durulan bir diğer nokta da halk anlatı geleneğiyle ilişkisidir. Bu gelenekten; bu geleneğin dilinden, üslubundan; biçim, teknik özelliklerinden bestendiği görülür. Tekin için bu halk anlatı geleneği, merkezi roman biçimine karşı durmanın bir zeminidir kanımızca. Gerçekten de *Berci Kristin Çöp Masalları* alışıldığı anlamda "gerçekçi" bir roman değildir. Bu yönü sıklıkla olumsuz olarak ifade edilmiştir. Ancak bölümün başındaki alıntının da gösterdiği gibi Tekin'in "gerçekçi" olmak gibi bir derdi yoktur; tam tersine bu yöntemden ve alışıldık roman tekniklerinden kopmayı amaçlar. Öyleyse *Berci Kristin Çöp Masalları*'na daha

Latife Tekin, Türkiye edebiyatında yoksulluğun, gecekonduyun temsiline dair bir kopuş sergiler. Yoksulluk ve gecekondu Tekin'de daha büyük bir anlatının parçası olarak ele alınmamıştır.

yakından bakalım. Zaman ve mekân, betimleme, olay örgüsü ve karakter gibi temel roman öğeleri bağlamında, yeni bir biçim oluşturma yolunda nelerle karşılaşmışız.

Berci Kristin Çöp Masalları zaman ve mekân açısından belirsiz kalmayı seçmiştir. Şöyle ki romanın zamanı ve mekânı kitapta, klasik gerçekçi romanda alıştığımız üzere ve kurgunun gerçekliğini dış gerçekliğe uydurma çabasıyla, net bir şekilde tanımlanmamıştır. Adı geçen gecekondu semtinin, Çiçektepe'nin nerede olduğu tanımlanmaz. Oysa ki mekân romanın merkezindedir, roman bu mekânın kuruluşuyla, doğuşuyla açılır. Romanın sonunda ise mekânın değişimi, dönüşmesi, sınırlarını aşması söz konusudur. Derme çatma kondulardan, çöp tepelerinden, fabrikalardan, dereden oluşan bir uzamdır anlattığı. Roman bu uzamın dışına çıkmaz. Mekânın bu merkeziliğine rağmen, anlatıda tarihselleştirilmez; kent bütünlüğü içinde, dışarı dünyayla ilişkili konumlandırılmaz. Zaman da aynı şekilde "gerçekçi" bir tarzda işlenmez. Keza romanda mekân ve zaman el ele gider. Mekânın, gecekondu kurulmasıyla zaman başlar. Bu haliyle bilimkurgu romanlarına benzer bir şekilde apayrı bir dünya kurulmuştur anlatıda. Zaman ve mekân konusundaki bu belirsizlik, okuyucunun hayal gücüne bir çağrıdır. Bir imkânı işaret etme gücüne sahiptir bu yüzden. Bu noktada hikâyenin nerede, ne zaman geçtiği önemsizdir. Oysa Tekin o süreci yaşamış bir kişi olarak çok daha "gerçekçi" bir anlatım biçimi benimseyebilirdi. Yaptığı bir geçmişi (veya şimdii) betimleyerek, onu tarihinde ve mekânında dondurmaktan kaçınmak; bir imkânı işaret etmek gibidir daha çok. Gördüğümüzün, göregeldiğimiz dışında bir bakış, bir hayal verir bize. Masalsıdır bu yanılla. Zamanın ve mekânın bulanıklığı, diğer öğelerle, gerçeküstülük katar metine.

Berci Kristin Çöp Masalları'nda belli bir olayın gelişimine tanıklık etmeyiz, sürükleyici bir olay gelişimi seyretmez. Anlatı episodiktir, kısa kısa bölümlerle kentnin çevresindeki çöp tepelerine yerleşen yoksulların hayatından parçalar anlatılır. Gerçekçi romanda olay örgüsünü sağlayan zamansal kronoloji, nedensellik kurulmamıştır. Bu nedenle parçaların sıralaması değişse de anlatı çok etkilenmez. Gecekonduların kurduğu olası kronolojiler ve nedensellikler; anlatıcının, yazarın belirlediği bir olay gelişimiyle yer değiştirmiştir sanki. Örneğin romanda konduluların içme suyu tükenir, bu olayı kondulular ilaç fabrikasındaki (gecekonduların anlam veremediği, şaşkınlıkla, merakla; zaman zaman kaygıyla, zaman zaman da gülererek izledikleri) grevin sonucu olarak görürler, grev yapan işçilere öfke duyarlar.

Klasik roman geleneğinde rastlanan türden bir karakter yaratımı yoktur *Berci Kristin Çöp Masalları*'nda. Karakterler üzerinde yoğunlaşmaz. Romanda öne çıkan belli bir karakter yoktur. Bir bireyden çok topluluğun romanıdır çünkü. Kişilik çözümlenmeleri; iç dünya analizleri, bilinç, bilinçaltı, niyet, öznel gibi gerçekçi-modernist romanın yapıtaşı sayılan kavramlar söz konusu değildir. Roman kişileri, merkezdeki gecekondu deneyiminin, yaşamının, olayların taşıyıcılarıdır. Davranışları, söyledikleri gecekondu yaşam koşullarını, inançlarını, ideolojisini, bilgisini anlatır. Karakterler derinleştirilmemeleri, psikolojiden arındırılmaları nedeniyle karikatürleşmişlerdir. Bu nedenle başlarına ne denli acı, şiddet dolu olay gelse de anlatı trajikleşmez. Romanda erkekler sakatlanır, belleri eğrilir, iki büküm kalırlar; genç bir kız delirir, üstünü başını parçalar, günlerce ağlar; bebekler rüzgârda savrulup uçar giderler, ölüler fabrika avlusunda bulunur; anneleri ağıtlar yakar, kendinden geçer. Ancak tüm bunlar mizahi ve fantastik bir dille anlatılır. Olaylar, insanlar, inançlar abartı yoluyla komikleşir; absürd durumlar yaratılır. Bu yönüyle (dilinin fantastikliği,

gerçeküstülüğü, mizahiliği nedeniyle) anlatı, bu temaları işleyen gerçekçi-naturalist roman örnekleri gibi, toplumsal bir trajedinin (yoksulluğun, sefaletin, şiddetin) tipik bir temsili olmaz.

Romanda Batıcı-modernist-bilimsel-dünyevi bir gerçeklik düzlemine koşut olarak; cinden, periden, büyüden, faldan, tılsımdan, adaktan, rüzgâr taşlama gibi ritüellerden oluşan bir başka gerçeklik düzlemi öne çıkar. Bu yönüyle tek ve egemen gerçeklik-hakikat düzlemini bozar, parçalar. Canlı-cansız, hayat-ölüm, özne-nesne, dünya-öte dünya ayrımları belirsizleşir; ikisi arasında geçişler olur sürekli. Kente gelince fabrika, işçi, sınıf, sendika, grev, komünist, NATO, bürokrasi, banka, sinema, likör takımı, pirinç tokmaklı kapılar, kırmızı tül perdeler gibi nesne, olgu ve kavramlarla tanışır kondulular. Bu tanışma sonucunda yepyeni fikirler, inançlar, adetler, hikâyeler üretilir, dolaşıma girer, tartışılır. Yeni bir dil, kelime hazinesi girer yaşamlarına. Bu konuda şunu söylemek yanlış olmayacaktır kanımızca: Gecekonducular kentle bir karşılaşma yaşarlar ve bu karşılaşma onlarda bambaşka adlandırmalar, pratikler olarak tezahür eder. Farklı bir gerçeklik-hakikat düzlemine ait olgu ve kavramlar, apayrı bir gerçeklik-hakikat düzlemine tercüme olur. Arada bir yerde konumlanmış bir düzlemdir söz konusu olan, ne tam ilkidir ne de ikincisi. Geçmişle şimdi, köyle kent, sözlü olanla yazılı olan arasındaki eşiktir. Bu anlamda yaşanan sadece fiziksel değil, aynı zamanda (özellikle anlatının sonlarına doğru belirginleşen) zihinsel bir göçtür de.

Romanın sonunda: Çiçektepe'de eşya yarışı, sinemaya gitme yarışı, banka cüzdanı sahibi olma yarışı başlar; "anarşist" diye bir laf ortaya çıkar, semte güvenlik kuvvetleri gelir, operasyonlar yapılır, gençlerin ölüler kaldırılır; "Karabela Çetesi" ortalgı "inim inim inleir", herkesin maşinin yarısına el koyarlar; Çiçektepe ikiye bölünür, uzaktaki deniz manzaralı yüksek tepenin üstüne "Birlik Çiçektepe" kurulur, eskisi "Vakıf Çiçektepe" olur; eski Çiçektepe'ye "Çiçektepe Esrar Zulası", "Çiçektepe Fuhuş Yuvası" denir; kadınlar fabrikada işe girerler, aile kavgaları çıkar, erkekler kuma alır; bıçaklamalar, şişlemeler, kurşunlamalar olağanlaşır; mahallede tutunamayan Alevi dedesi "blucin" işine girer; mahallede "dükkân evler" açılır; esrardan insanlar kanatlanıp uçar; ışıklı 'gazino otel'lerde kumarın her çeşidi oynanır; Berci kızlar (köyde suya giden kızlara verilen isim) Kristin (dükkân evlerde çalışan kadınlara verilen isim) olur.

Berci Kristin Çöp Masalları bu göçü (fiziksel ve zihinsel), yoksulluğu ve gecekondu olgusunu yepyeni bir dille, bakışla anlatan okunmaya değer bir roman kanımca.

Yoksulluğu birçok yüzüyle ağır bir biçimde yaşamakta olduğumuz bu dönemde de edebiyatın ve diğer üretimlerin bu yaşananlara gözünü kulağını kapamaması, farklı sesleri, deneyimleri duyabilmemiz umuduyla... ♪

DİPNOTLAR

- 1 Latife Tekin'in bu yazıda üzerinde durduğumuz *Berci Kristin Çöp Masalları* romanı dışındaki *Sevgili Arsız Ölüm*, *Buzdan Kılıçlar* gibi eserleri de bu kopuşun etkileyici örnekleridir. Göçül ve yoksulluğu alışlagelinen içerik ve biçimlerin çok dışında bir yerden

- 2 *Latife Tekin- İskender Savaşır (Söyleşi) "Yazı ve Yoksulluk"*, *Değer*, Sayı 1, Ekim/Kasım 1987, s.140
- 3 Murat Belge, *Edebiyat Üzerine Yazılar*, İletişim Yayınları, s.41
- 4 Berna Boran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yayınları, s.76

AİLE İÇİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE KARŞI

ÜLFET TAYLI - ZELAL YALÇIN

Bianet'te geçtiğimiz yıl bir izlenim yazısı yayımlandı. Hollanda'da "Yeni Feminizm" konulu bir toplantıya katılan yazar, feminizmin 20 yıl öncesi ile 20 yıl sonrasını Türkiye'deki paralellik gösterecek biçimde karşılaştırıyordu. "Cesaretli Kadın" sloganı ile başlayan toplantının çalışma gruplarının en kalabalık olanında "kadınların da güzel olabileceği" konuşuluyor, bir başkasında erkekler, feminizme olan minnettarlıklarını dile getiriyorlardı.

Etkinlik başkanı "tek bir kadın yoktur, bu yüzden artık kendimizi birey olarak tanımlıyoruz, kadınlar adına konuşmak eskidi, erkeklerle ilişkisi iyi olan kadınlara önceden feministler değer vermezdi, şimdi toplantımızda erkekler de bulunuyor" diyordu. Yazar bu toplantının "bir pazarlama şirketi tarafından" organize edilip edilmediğini merak etmişti.¹

Son 20 yıl içinde feminist politikada kuşkusuz uzun bir yol alındı. Feminist çözümlenmeler farklılıkları da kapsayacak biçimde derinleşti, kadınların bireysel ve kolektif güçlenmesi konusundaki tartışmalar zenginleşti. Feminist teorinin radikal yanı törpülenen popüler sunumlarında ise "güç ve farklılığı" öne çıkaran yaklaşımlar "yeni feminizm" olarak adlandırılıyor. Tam da bu adı taşıyan kitabında Natasha Walter, güç peşinde koşmanın pozitif bir değer olduğunu; "kişisel olan politiktir" sloganı ile feministlerin yetmişli yıllarda kürtaj, cinsel taciz, tecavüz, ev içi işbölümü gibi konulara yöneldiklerini, bunun da genç kadınların feminizm sözcüğü ile "kurban" kavramını yan yana düşünmesine yol açtığını, hatta bu nedenle kendilerine feminist demekten bile kaçındıklarını söylüyor. Walter'ın bundan çıkardığı sonuç daha az kişisel, daha çok politik olmak, ekonomik ve sosyal reformlara yönelmek. Oysa Hülya Osmanağaoğlu'nun² belirttiği gibi özel alandan uzaklaşmak feminist politikanın radikalliğini de yitirmesi anlamına gelebiliyor.

"Yeni feminizm" adıyla sunulan bu eğilim açısından aile içinde kadına yönelik şiddet, gözden düşmüş bir mücadele alanı. Çünkü hem kadınları "kurban" gibi "gösteriyor" hem de kadınların tümünün şiddete uğradığı ya da uğrayabileceği iması taşıyor, farklılık yerine ortaklıkları öne çıkarıyor.

ŞİDDETE UĞRAYAN KADINLAR "KURBAN" MI?

Kadınların "kurban" olup olmadıkları, dolayısıyla feminizmin kadına yönelik şiddete karşı mücadelesinin "mağduriyet" politikası sayılıp sayılmayacağı üzerinde durmakta yarar var. Feministler bu alanda mücadele ederken, bunu mağduriyet ya da "kurban" yaklaşımı üzerinden yapmıyorlar. En azından bizim dokunabildiğimiz feminist kadınlar açısından durum böyle. Örneğin Mor Çatı'ya başvuran kadınların gücünü de, ayakta kalmak için verdikleri savaşımı da görmemek pek mümkün değil. Zaten yaptığımız kendilerinin bu gücün farkına varmalarını sağlamak. Yine bunun gibi hayatta kalmak için birçok yol deneyen Güldünya'yı güçsüz bir kadın olarak görebilir miyiz?

Aile içinde şiddete uğrayan kadınları, güçsüz gibi gören/gösteren geniş bir kesim var. Kendilerini kurtulmuş sayanlar ve popüler medya bu kesimin iki örneği.

Güçsüz olduğu için değil, can güvenliğini sağlamakla yükümlü olanların görevlerini yerine getirmemeleri nedeniyle yaşamını yitirdi. Ama aile içinde şiddete uğrayan kadınları, güçsüz gibi gören/gösteren geniş bir kesim var. Kendilerini kurtulmuş sayanlar ve popüler medya bu kesimin iki örneği. Kadınların güçsüz gösterilmesi, devletin, erkeklerin bu konudaki sorumluluğunun üstünü örtüyor. Bu yüzden feministler medyada kadınların gücünün açığa çıkması için de çaba harcamalı.

Aile içinde kadına yönelik şiddete karşı politika üretirken "mağduriyet" yaklaşımından kaçınmamız gereken birçok aşama var. Dayanışma merkezi ve sığınak faaliyeti ile destek süreçlerinin bütününe dayanışma yaklaşımını sindirmek kolay değil. Bu, feminist bir örgütlenme modelini ve buna bağlı kolektif güçlenme süreçlerini gerektiriyor. Dayanışma merkezine başvuran kadınlarla kurulan ilişkiyi karşılıklı bir güçlenme süreci olarak düşünmek, bu ilişkiye/ilişkilere dışardan yine feminist bir gözle bakabilmek, değerlendirme yapabilmek, yani bizim "süpervizyon" dediğimiz çalışma büyük önem taşıyor ve bizi ezilen kadın/kurtulmuş kadın ikiliğine düşmekten koruyor. Şiddet nedeniyle dayanışma merkezlerine başvuran kadınlar düşünüldüğünde güçlenmenin ne kadar önemli olduğu açık. Ama bu durum bizi "güçlenme" sürecine sorgulayıcı yaklaşımdan da alıkoymamalı. Güçlenmeyi bireysel ve kolektif süreçler olarak birlikte ele almazsak, iktidar ilişkilerini yeniden üretirken bulabiliriz kendimizi.

FARKLILIKLARIMIZ VE HİYERARŞİ

Türkiye'de 80'li yılların sonunda feministler "koca dayacağına" karşı çıkarken, sözlerini her kesimden kadına duyurabilmek için tam da doğru bir noktayı yakalamışlardı. Yaptıkları bu seçim sonucu aile içinde kadına yönelik şiddete karşı geniş bir farkındalık oluştu, önemli kazanımlar elde edildi. İzleyen yıllarda ise kadınların kendi aralarındaki farklılıklar Kürt kadınların çabaları ile görünmez olmaktan çıktı. Konuşuldu, hiyerarşinin önüne geçilmeye çalışıldı, feminizmin milliyetçiliğe duyarlılığı arttı.

"Yeni feminizm" in farklılığı yüceltmesi ise Kürt kadınların harekete kazandırmış olduğu farkındalığa hiç benzemiyor ancak şu ya da bu ölçüde hareket içinde kendini gösterebiliyor. Bir kere "hangi farklılık?" sorusu sorulmaksızın yapılan genel bir "farklılıklarımız" söylemi, "tüm kadınlar hepimiz biriz, aynıyız" söylemi kadar "toptancı". Bütün farklılıkları aynılaştırıyor, farklılıkların içini boşaltıyor. Söz gelimi farklılık yaklaşımını güçlendirmek için örtülü kadınlar ve Kürt kadınların hareket içindeki konumları arasında kurulacak kaba paralelliklerin yanıltıcı olması kaçınılmaz ya da diyelim etnik farklılıklar ile bazı kültürel farklılıklar aynı derecede önemli değil ve genel bir "farklılık" söylemi bu ayrımı yok ediyor.

Feminist politikada hepimizin canını acıtan, Gülnur Savran'ın da³ dikkat çektiği gibi farklılıklarımızdan çok, bu farklılıklara dayalı olarak ortaya çıkan hiyerarşi. Genel bir "farklılıklarımız ne olacak?" sorusundan çok, ortaya çıktığı noktada bu hiyerarşiyi konuşabilmeliyiz. Feminizmi farklılıkları bastırmayan, sınıfsal, etnik, cinsel, ulusal süreçlerle iç içe geçmiş esnek bir kadın

kimliği üzerine kurulu bir politik hareket olarak düşünmek de mümkün, kimi kuramcılarının yapmaya çalıştığı gibi. Nitekim bugün çok parçalı örgütlenmiş durumdayız. Bunu ortaklığın ve farklılıklarımızın da bilincinde bir feminizmin göstergesi sayabiliriz. Ortaklaşabildiğimiz noktalarda birlikte mücadele ediyoruz, ortaklaşamadığımızda ise daha az kitlesel de olsa yine mücadele ediyoruz.

ALANA ÖZGÜ SORULAR, SORUNLAR...

Farklı deneyimlerin erkek şiddetine karşı verilen mücadelede görünürlük kazanması, olsa olsa eşitlik talebi ile yetinmeyeceğimizin, daha köklü çözümlere ihtiyacımız olduğunun altını çiziyor. Şiddeti, farklı kesimlerden kadınların nasıl yaşadığını ortaya çıkarmak aynı zamanda bizim patriyarka ile ilgili saptamalarımızı da zenginleştirerek. Nükhet Sirman'ın⁴ aile içinde kadına yönelik şiddete karşı mücadele ile patriyarka arasındaki bağın, feministler tarafından çok daha açık biçimde kurulmadığı yönündeki eleştirisine katılmamak mümkün değil. Nitekim son yıllarda aile içi şiddete karşı mücadelenin sadece feministlerin değil, kadın hareketinin bütününe sahiplendiği bir alan haline gelmesi patriyarka vurgusunun önemini daha da artırdı. Sığınaklar ve Danışma/Dayanışma Merkezleri Kurultayı'nda bu açıdan yaşadığımız tartışma anlamlıydı. "Aile içinde kadına şiddet" teriminin yerine "erkek şiddeti" ya da "patriyarkal şiddet" terimlerinin değil de, genel bir "kadına yönelik şiddet" teriminin geçirilmeye çalışılması bizim açımızdan bu mücadelede patriyarka vurgusunun zayıflamasına işaret ediyordu.

Uluslararası projelerin yaygınlık kazanması, özellikle Avrupa'daki kadın örgütlenmeleri ile deneyim paylaşımını geliştirdi. Avrupa'da danışma merkezi ve sığınak çalışması yapan sosyal hizmet uzmanlarının pek çoğu feminist analizleri benimsemiş durumda. Kadınlara verilen desteğin niteliği artarken, bu alan Türkiye'ye göre çok daha profesyonel. Benzer bir süreç bizim açımızdan da işliyor. Türkiye'de aile içinde kadına yönelik şiddete karşı mücadele bir yanıyla meşru bir faaliyet haline geldi, kadın örgütleri bir biçimde devlet-AB ile ilişkilendiler. Bu durum, buldukları noktadan radikal söylemler inşa etmelerini güçleştiriyor. Ayrıca alana çok içerden bakmak bir tür deformasyon, yabancılaşma da getirebiliyor kuşkusuz.

Ne yapmalıyız? Aile içinde kadına yönelik şiddete karşı feminist politika üretmekten ya da zaten yıllardır ürettiğimiz

Güçlenmeyi bireysel ve kolektif süreçler olarak birlikte ele almazsak, iktidar ilişkilerini yeniden üretirken bulabiliriz kendimizi.

politikaları yaygınlaştırmaya çalışmaktan vazgeçemeyiz. Bu yolla birçok kazanım elde ettik, elde etmeye de devam ediyoruz. Bu alanda mücadele veren kadınları ve ihtiyaçlarını göz ardı etmek yerine, dış değerlendirmeler de yapabilmek, aile içinde şiddete karşı mücadele ile feminist hareketin diğer alanları arasında sürekli bir ilişki, karşılıklı etkileşim kurabilmek, ortak platformları çoğaltmak önemli görünmekte.

Bu yıl 10.'sünü yapacağımız Sığınaklar ve Danışma/Dayanışma Merkezleri Kurultayı'nı, etkileşimin alanlarından biri olarak görebiliriz. Kurultay alanda mücadele veren feminist kadınlarla profesyonelleri bir araya getirdiği gibi, ilk gün ve bazı atölyeler itibarıyla kadın hareketinin bütününe katılımına da açıktır. Milliyetçi dalganın yükselmekte olduğu bir dönemde İzmir'de yapılan son kurultayda yaşanan olumsuzluğun sonuçlarının sadece kurultay bileşenleri ile ilişkili olduğunu düşünmek haksızlık olur.

Feministlerin yaptıkları eylemlerde başından beri, Türkçe ve Kürtçe döviz taşınıp konuşma yapılır. Kurultaylarda bunun yine başından beri gündeme gelmemiş olması bir eksiklik ve İzmir'de ilk kez Kürtçe yapılan bir konuşma, bazı kadınların tepkisine yol açmıştır. "Farklılıklarımızı görmüyoruz" filan deyip sorunun üzerinden dolanmak yerine yapmamız gereken, feminizm içinde milliyetçiliğin etkilerini konuşabilmektir. Nitekim Kürt kadınlara yönelik çok yönlü şiddet atölyesinde bunun konuşulmaya başlanmış olması da işin bir başka boyutudur.

Şimdi geldiğimiz noktada sorun, kurultayın genel politik dalgalanmalardan etkilenmesine ne ölçüde izin vereceğimiz. 10 yılda az mesafe almadık, 4 Temmuz genelgesinde taleplerimizin çoğunun yer almasını sağladık, aile içinde kadına yönelik şiddete odaklanırken, bunu etkileyen diğer şiddet biçimlerini de görmemiz gerektiği sonucuna vardır. Daha önce yapılan küreselleşme, ekonomik şiddet, son olarak da Kürt kadınlara yönelik şiddet sunumları ve atölyeleri aynı zamanda bu alanda verilen mücadelenin patriyarkaya karşı mücadele ile bağlarını kurabilme çabasıydı. Feministlerle başkalarının bu alanda sürdürdüğü çalışmalar arasına net bir çizgi çekebilmek için buradan devam etmeye ihtiyacımız var.♀

DİPNOTLAR

1 Jale, *Bianet*, 25.02.2006

2 Hülya Osmanoğlu, "Bugünün

Feminist Politikası", *Amargi*, sayı 3

3 Gülnur Savran, *Feminizmin İnkilemleri*,

Beden, Emek, Tarih, Kanat Yayınları, 2004

4 Nükhet Sirman, "Türkiye'de Feministlerin Şiddetle İlişkisi",

Biz Bir Aileyiz!

ARENDT FEMİNİST OLMADI, YİNE DE ONDAN ÖĞRENECEĞİMİZ ÇOK ŞEY VAR¹

AKSU BORA

Hürriyet gazetesinin seçim öncesinde başlattığı ve halen yürüttüğü kampanya, Türk milletinin imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kitleden de fazlası, bir aile olduğuna işaret ediyor: Biz Bir Aileyiz! Bunu yaparken, ortaklaştırıcı olduğu varsayılan imgeler kullanılıyor: Atatürk, simit, çay, milli maç, vb. "Aile arasında olur öyle şeyler" demeye getiriyor, maksat, ailemiz dağılmasın. Bu kampanya, yine aynı gazetenin yürüttüğü "Aile İçi Şiddete Son" kampanyası ile birlikte, üzerinde düşünmeye değer görünüyor. Bu düşünmeye, *Amargi*'nin ilk sayısında yayımlanan "Arendt Niye Feminist Olmadı?" yazısı (Nilgün Toker) ve kendi Arendt okumalarım eşliğinde başlamak istiyorum.

Arendt, 1958 yılında yayımlanan *İnsanlık Durumu*² isimli eserinde, şöyle söylüyor:

"Bütün insani etkinliklerin özel alana sokulması ve bütün insan ilişkilerinde hanenin örnek alınması, bizzat kentlerdeki ortaçağa özgü meslek örgütlerine, loncalara, (...) ve 'yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen' gibi nitelermelerin orijinal müşterek haneyi ifade ediyor olması son derece mümkün olan ilk işveren ortaklıklarına dek girdi. Siyasi bir alanın varlığını kastediyor olmaktan çok uzak olan ortaçağcıl "ortak iyi" kavramı, sadece özel bireylerin maddi ve ruhani ortak çıkarlara sahip olduklarını ve ancak onların arasından biri bu ortak iyiyi sakınma işini üzerine aldığı mahremiyetlerini koruyup kendi işleriyle uğraşabileceklerini anlatır."

Ortaçağa ilişkin bu sözlerin günümüz için de geçerli olmadığını söyleyebilir miyiz? İki kişiden birinin iktidar partisine oy verdiği bir seçimden sonra, ortak iyiyi sakınma işinin iktidara devredildiğini, insanların vatandaşlıktan ve siyasetten geri çekildiklerini düşünmek fazla mı olur?

Arendt, insani etkinliği çalışma, iş ve eylem olarak farklılaştırırken, aynı zamanda bu farklı etkinlik kategorileri arasında bir hiyerarşi de kuruyordu: İnsanın türsel ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olan çalışma, zorunluluk ile ilişkiliydi ve insani özgürlüğün bir ifadesi olarak görülemezdi. İş ise insanın "doğal" alanın dışına çıktığı, dünyayı insanileştirdiği etkinliklerin adıydı. Bundan dolayı, insanların türsel ortaklıklarının değil, toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerinin öne çıktığı bir etkinlik kategorisiydi³. Eylem, "insanın dünyaya girmesi, bu nedenle her bir insanın bu dünyada kendi biricikliğini ilan etmesinin etkinliği" idi. Yani eylem ve söz aracılığıyla kendini diğerlerinin karşısına çıkaran insan teki, böylelikle "kim" olduğunu da gösteriyordu. Dolayısıyla, zorunluluğun alanı olan çalışmadan sözün ve

Kamusallığa ve politikaya özgürleşme alanı niteliğini kazandıran şey, insanların basitçe farklı olmak yerine, bu farklılığı açık seçik dile getirmeleridir, dolayısıyla farklılık, ancak diğerlerinin huzurunda ifade edildiğinde, bu ilişki içinde bir anlam taşır.

eylemin, yani özgürlüğün alanına giren insan, ancak burada özgürlüğünü gerçek kılama imkânına sahip olabiliyordu. Bu nedenle de kimlik ve özgürlük, eylemi (politikayı) önceleyen değil, tersine, ancak eylem içinde mümkün olan niteliklerdi.

Nilgün Toker, işte bu düşünme çerçevesi içinde, Arendt'in feminizmi kategorik olarak reddettiğini anlattığı yazısında, "kişisel olan politiktir" sözünün politika dışı bir alana ait olduğunu, çünkü insanın tekil varoluşuna ilişkin bir niteliği (kadınlık) politikleştirilmenin mümkün olmadığını anlatıyordu. Tam da Arendt'in toplumsalın siyasalı işgal ettiği, böylelikle tahakkümü evrensellediği eleştirisi ile bağlantılı bir çözümleme.

"Kişisel olan politiktir" sözünün kadınlığın politika öncesi alanda kurulan bir kimlik değil, tersine, cinsiyet ilişkilerinin politik ilişkiler olduğuna işaret ettiğini, dolayısıyla Arendt'in eleştirisinin haksız olduğunu söyleyebiliriz- umuyorum ki önümüzdeki sayıda Nilgün Toker'le tam da buradan başlayan bir söyleşi yapacağız. Ama Arendt'in kamusalın, dolayısıyla politikanın özgürleşmenin alanı olarak ortadan kalktığına ilişkin kaygısını haklı çıkaran çok şey olmakta.

Tekrar pahasına hatırlatayım, kamusalığa ve politikaya özgürleşme alanı niteliğini kazandıran şey, insanların basitçe farklı olmak yerine, bu farklılığı açık seçik dile getirmeleridir, dolayısıyla farklılık, ancak diğerlerinin huzurunda ifade edildiğinde, bu ilişki içinde bir anlam taşır. Bu anlamda, kimlik, politika öncesi bir yerde kurulmuş ve kapanmış bir şey değil, tersine, diğerleri ile ilişki, konuşma ve eylem içinde sürekli yeniden kurulan, açık uçlu bir süreçtir. Bu yüzden de insanı "kendine mahkûm eden", diğerleriyle ilişkiyi ancak bu mahkûmiyet çerçevesi içinde mümkün kılan (aslında imkânsız hale getiren) modern toplumda, politika bir özgürlük alanı olmaktan çok, çıkarların temsil edildiği ve güç mücadelesinin hüküm sürdüğü bir yer anlamı

taşır (Arendt'in her türlü şiddeti politikanın dışında gördüğünü hatırlatalım).

Richard Sennett, modern toplumun nasıl bir mahremiyet toplumu haline geldiğini anlattığı kitabı *Kamusal İnsanın Çöküşü*'ne başlarken, Tocqueville'den bir söz aktarır: "Kendi içine kapanmış her insan, bütün öteki insanların kaderlerine ilgisiz bir yabancı gibi davranır. O insan için tüm insan türü, çocukları ve yakın arkadaşlarından oluşur. Hemşehrileriyle ilişkilerine gelince, aralarına katılır ama onları görmez; dokunur ama onları hissetmez; yalnız kendi başına ve kendisi için vardır. Ve bu şartlarda kafasında bir aile mefhumu kalmışsa bile artık

Thomas Wild

Hannah Arendt

Arendt feminist değildi, doğru. Ama bir özgürlük alanı olarak politikanın/kamusalın insanın "dünyaya girdiği yer" olduğu üzerine söyledikleri, çağrıldığı yerin nasıl bir hapishane olduğunu fark etmemizi sağlıyor.

bir toplum mefhumu yoktur."

Hürriyet gazetesinin "Biz Bir Aileyiz" kampanyası, Tocqueville'in bu saptamasının canlı bir örneği gibi: Yetmiş milyonluk bu "aile", çok sayıda küçük ailelerden oluşur; ayrı evlerde yaşıyor da olsak, bir öğünü simitle geçirmiş olmak, Atatürk'ü özlemek, milli maçlarda gözyaşı dökmek gibi ortak niteliklerimiz, bizim bir aile olduğumuzu gösterir. Milli maçlarda gözyaşı dökmeyen kansızların zaten aramızda işi yoktur. Toplumu böyle bir aile olarak tasarlamak ve aileye mensup olanlarla dışarıda kalanları bu türden ölçütlerle saptamak, herhalde en totaliter rejimlerin hayaliydi. Tartışılabilir, üzerinde birlikte düşünülebilir şeyler değil bunlar: Bir üst sesin bize anlattığı kendi hissi hikâyemiz. Hikâyenin çekiciliği, bu karanlık ve kaotik dünyada bizi sıcak aile ortamına çağırması- belki yalnızca çağrılmayanların Arendt'in kullandığı anlamda "dünyaya girme" imkânını taşıdıklarını düşünebiliriz; sokakta bırakılanların.

Hürriyet gazetesi, bu kampanyadan daha önce, bir başkasına başlamıştı: "Aile İçi Şiddete Son". Orada da aynı dil vardı: Sorunlarımız olabilir ama bunları aile içinde halledebiliriz, çünkü aslında hepsi ailevi sorunlardır. Böylece, Türkiye'de feministlerin kurtmak için yirmi yıl uğraştıkları dilin, aile içi şiddetin politik bir sorun olduğu fikrinin içini el çabukluğu marifet, boşaltıvermişti. Yetmiş milyonluk aile fikri ile aile içi şiddet bir ailevi sorundur sözü arasında yakın bir ilişki var: Aile içi şiddetin yasal düzenleme konusu olması da böyle bir bağlamda hiç amaçlamadığımız bir anlam taşımaya başlıyor. Yetmiş milyonun babasının duruma müdahil olması, "yerel babalar"ın hâkimiyetine bir sınır getirmesi. Ne harika!

Arendt feminist değildi, doğru. Ama bir özgürlük alanı olarak politikanın/kamusalın insanın "dünyaya girdiği yer" olduğu üzerine söyledikleri, çağrıldığı yerin nasıl bir hapishane

olduğunu fark etmemizi sağlıyor.³

"Biz bir aileyiz" kampanyası, yine *Hürriyet* gazetesinin yürüttüğü "aile içi şiddete son" kampanyasıyla birlikte, feministlerin uzun yıllar boyunca kurulması için uğraştığı bu dili, politik sözü ortadan kaldıran ciddi bir anti-feminist kampanyadır. Çünkü cinsiyet ilişkilerini politika öncesi/dışı alana geri taşıırken, kadın-erkek eşitliğini bir aile içi soruna indirger. Yetmiş milyonluk da olsa, aile ailedir, aile içindeki rollerin daha "eşitlikçi", daha "demokratik" görünmesi onun apolitik niteliğini değiştirmez, tersine, geleneksel olarak politik sayılan farklılıkları da bu bağlama yerleştirerek politikayı imkânsız hale getirir. Bu yetmiş milyonluk "aile"nin aile içi şiddet sorunu yalnızca kadınlara yönelik şiddet değildir örneğin, ama işte kadınlara yönelik olan gibi, tüm "aile içi şiddet" türlerini de yine aile içinde halledebileceğimizi ima eder. Bu imayı "kadının statüsünü yükseltme" diye ifade edilen hedefin de dahil olduğu bir bağlama yerleştiririz: Kadınlık diye bir kimlik var, bu kimlik biyolojik temelli, yani politika dışı bir kimlik; bu kimliğe bazı haklar verelim ki statüsü yükselsin.

Arendt, kamusal alanı bir masaya benzetir: Etrafında oturan insanları ortaklaştırırken aynı zamanda birbirleri üzerine yığılmalarını engelleyen, onları birbirinden ayıran bir alan. *Hürriyet*'in kampanya reklamında ailenin çağrıldığı masa ise, farklılıkları "kişisel" leştiren⁴, ortaklığı ise ailenin üyeleri olmaya dönüştüren bir yerdir. Burada artık görünürlük, diyalog, eylem söz konusu değildir; insanlar, türe ait ihtiyaçlarını (beslenme, aidiyet, korunma) karşılarlar.

Ama ağır bir bedel karşılığında:

Özgürlük imkânından vazgeçmek. ♀

DİPNOTLAR

- 1 Arendt'in feministlere açtığı ufukta ilgili Fatmagül Berktaş'ın zihin açıcı yazısını öneririm: "Heidegger ve Arendt'de Özgürlük: Bir Kesişme Noktası", *Tarihin Cinsiyeti* içinde, Metis Yayınları 2003.
- 2 *İnsanlık Durumu*, Hannah Arendt, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları 1994.
- 3 Arendt'in andığım kitabımın giriş bölümünü hararetle tavsiye ederim: "1957 tarihinde, yeryüzü doğumtu, insan eseri bir nesne, aynı zamanda

semavî cisimlere de -güneşe, aya ve yıldızlara- salınmalarını ve hareketlerini veren yerçekimi yasalarına göre yer kürenin çevresinde haftalar boyu dönmek üzere uzaya gönderildi" cümlesiyle başlayan müthiş bir metin. Bir feminist bu metni insan türünün yeryüzü anneye sırt çevirmesinin ürkütücü anlamının tartışılması olarak okuyabilir- herhalde Arendt buna sınırlı olurdu!

4 Yani "kişisel olan politik" değil ama "politik olan kişisel"!

İpek İLKKARACAN - İSTANBUL
Toplumsal Cinsiyet ve Makroekonomi Uluslararası Çalışma Grubu 2007 yıllık konferansı için 20-26 Temmuz'da İstanbul'da toplandı.

Bir grup feminist iktisatçı tarafından 1994'de kurulan Toplumsal Cinsiyet ve Makroekonomi Uluslararası Çalışma Grubu (The Gender and Macro International Working Group - GEM-IWG), makroekonomi, uluslararası ekonomi ve küreselleşme konularında cinsiyet eşitliğini gözetken bir yaklaşımla araştırma ve eğitim çalışmaları yapılmasını, ve politikalar oluşturulmasını hedeflemekte. Dünya çapındaki katılımcıları arasında 5 bölgesel ve 9 tematik çalışma grubu aracılığı ile çalışmalarını yürüten GEM-IWG, 2003'den beri de ABD'de yaz okulları ve yıllık konferanslar düzenlemeye başladı. Grubun kurucu üyelerinden ve liderlerinden Nilüfer Çağatay aracılığı ile GEM-IWG'nin 2007 yıllık konferansı ilk kez ABD dışında Türkiye'de yapıldı.

TOPLUMSAL CİNSİYET VE MAKROEKONOMİ ULUSLARARASI ÇALIŞMA GRUBU İSTANBUL'DAYDI

20-26 Temmuz tarihlerinde İstanbul'da yapılan konferansa uluslararası alanda çalışmalarıyla tanınan Diane Elson, Rania Antonopoulos, Lourdes Beneria, Jan Kregel, Ajit Singh, Giovanni Andrea Cornia gibi iktisatçılar katıldı. Konferansta çocuk ve yaşlı bakımında kadının ücretsiz emeği

ve bunun üretim, büyüme, istihdam ve eşitlik üzerindeki etkileri; işsizliğin çözümünde kamunun "son kertede" işveren olarak rolü; uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerini destekleyen makroekonomik politikaların cinsiyet ve sınıf ayrımında etkileri gibi konular üzerinde duruldu. İlk yarısı akademik çalışmalara, ikinci yarısı ise aktivist çalışmalara ayrılan konferansta Türkiye, Macaristan, İran, Japonya, Çin, Kore, Fas, Arjantin, Meksika, Senegal, Nijerya gibi ülkelerden araştırma ve uygulama çalışmaları sunuldu. Konferansta GEM-IWG'nin Türkiye'deki ayağını oluşturması planlanan bir girişimin de ilk adımı atıldı.

50 KADIN VEKİL İÇİN SEVİNMEK VE DÜŞÜNMEK

ÇİĞDEM MATER

En sonda söyleyeceğimi en başta söylemek istiyorum. 550 sandalyeli meclise toplam 50 kadının girmiş olması bir başarıdır; demek ki, o yüzden kadın vekillerin fotoğraflarına daha uzun bakıyorum. Cumhuriyet tarihinde ilk defa yüzde 10 oranına yaklaştık, dolayısıyla sevinçliyiz ama dünyada kadın temsiline 100. sırada olduğumuzu düşününce azıcık da acıklı bir sevinç doğrusu.

Bu oranda yüzde 38 kadın temsiliyle, hayatın her alanında "en az yüzde 33 kadın temsili"nde ifadesini bulan "altın eşiği" geçen Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) katkısı yadsınamaz elbette. Öte yandan yola "81 ildan 81 kadın vekil" sloganıyla çıkan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) her ne kadar sözünü tutmamış olsa da 30 kadın vekille yüzde 8,7 oranını yakaladı. Cumhuriyet Halk Partisi 10 vekille yüzde 8,9 olmuştu ki, 12 erkek 1 kadın vekilden oluşan 13 kişilik Demokratik Sol Partili (DSP) grup ayrılınca da oran yüzde 9,1'e yükseldi. Ne şans! Kadın vekil konusunda kesin olarak sınıfta kalan ise Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) oldu. Tabii ki, tek başına sayı her şeyi çözmiyor; ona sonra döneceğim.

"Cumhurbaşkanlığı krizi" dolayısıyla kasımda yapılacak genel seçimleri öne alma zorunluluğu/dayatması herkesin nasıl derler iki ayağını bir pabuca sokması, zaten pek sözü edilmeyen parti içi demokrasinin de kolaylıkla iyiden iyiyeye rafa kaldırılmasına yol açtı ve vekil adayları, kimi istisnalar bir yana, neredeyse tek başına parti liderlerince belirlendi. kadınların sorunu değil. 2002 seçimlerinde toplumun yüzde 45'nin parlamentoda temsil edilmediğini hatırlarsak, "bağımsız aday çözümü"nü ne kadar kıymetli bir "yeni yol" olduğunun keyfini bile çıkarabiliriz. Bugünkü tabloda, AKP, CHP, MHP, DTP, DSP ile birlikte Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) bir şekilde, yazılanlara da bakılırsa toplumun yüzde 85'ini temsil ediyor; yüzde 90'ı erkek, yüzde 10'u kadın olsa da.

Bu seçimlerde beni en çok başta Kürtler olmak üzere sayıları 600'ü aşan "bağımsız aday" yoluyla yüzde 10 barajının aşılması sevindirdi. Üstelik çok da yol göstericiydi.

Oldukça yakından takip etme fırsatı bulduğum Ufuk Uras ve Baskın Oran kampanyalarında, adaylar erkek olsa da, biz kadınlar çoktık, bazı anlarda kadınların çoğunluğa geçtiğini görmek de benim için ayrı bir heyecan yarattı.

Beni düşündüren, öfkeleniren şeyler de vardı. Hemen "Üç Sosyalist Genel Başkan Meclise" projesine, yani Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) Genel Başkanı Ufuk Uras, Emegün Partisi Genel Başkanı (EMEP) Levent Tüzel ve Sosyalist Demokrasi Partisi (SDP) Genel Başkanı Filiz Koçali'nin adaylığı meselesine gelmek istiyorum.

İşin içine kadınlar karışınca solun da ne kadar "temsili" den yana olduğunu hep birlikte gördük, proje derhal iki genel başkan bir onursal genel başkana dönüştü ve Koçali'nin yerini Akın Birdal aldı. Bu, Birdal'ın seçilmesine bir itiraz değil elbette.

Koçali'nin bir şekilde bu projeyi kabul ettiğini anlayabiliriz. Kadınlar, "hayır ben olmak istiyorum"u halen yüksek sesle söyleyemiyorlar, oysa SDP genel başkanı bir erkek olsaydı, Birdal olsa bile o erkek de aday olurdu -kota ikiye çıkardı, bundan öyle eminim ki! Koçali meclise çok yakışacaktı, yazık! Biz kadınlar bundan da bir ders alabiliriz, almalıyız bence.

Demem o ki; ortaya çıkan bu şahane bağımsız adaylık fırsatını erkekler, hem adaylara karar verenler hem de aday olanlar olarak kendileri için kullandılar. Uzun yılların ardından gelen fırsat o kadar önemliydi ki, elbette öncelikle erkekler tarafından değerlendirilmeliydi, değil mi? Zaten "olmazsa olmaz" erkeklerle "kota"lar -dikkat edin, burada olunca kotaya kimse ses çıkarmaz- dolduğundan, kadınlar açığa kalıveriyor. Yine Koçali örneğini tekrarlayalım burada; üstelik kadın hareketinin önde gelen bir ismi olarak en az 20 yıldır hem bir feminist aktivist hem de feminist gazeteci olarak kıymetli.

Ve Ayşe Tükrükçü ve Saliha Ermez... Hayatlarının büyükçe bir bölümünü seks işçisi olarak geçiren Ayşe Tükrükçü ve Saliha Ermez. İstanbul 2. Bölgeden bağımsız aday olan bu iki kadını unutmayalım. Tükrükçü 709 oy aldı, Ermez ise resmi olmayan rakamlara göre 300 civarında. Bu iki kadının çıkışını çok önemli ve yol gösterici buluyorum. Onlar da öyle bulmuş olmalı ki, geçtiğimiz günlerde "Ekmek Partisi" adıyla bir parti kurmayı düşündüklerini açıkladılar. Tükrükçü ve Ermez'e kadınların bağımsız adaylığının mümkün olduğunu ve biz kadınlara "dipten yukarı gelen dalgayı" anımsattıkları için şükran borçluyuz.

Sadece sayı yetmez demiştim en başta. Hayata kadın odaklı bakabilmek, kadın bakış açısına sahip olmak da önemli. Kadın hareketinden bildik isimlerin CHP, AKP gibi partilerde aday adaylıklarının, adaylığa ve sonrasında da vekillikğe ulaşamamasında bunun çok etkili olduğunu düşünüyorum. Duruşu olan kadınların partileri korkuttuklarını söylemek

yanlış mı olur sizce?

Şimdi, 50 kadın mecliste. Her birimizin seçim değerlendirmeleri beş yıl sonrası için yol gösterici olsun ama artık yönümüzü meclise, hükümetteki kadın temsiline çevirmenin zamanı. Hemen burada, kadın bakan deyince "kadın ve aileden sorumlu" bakan koltuğunu kastetmediğimizi, kadının böyle bir koltuğa sıkıştırılmasından öte şeylerden söz ettiğimizi de anlatmaya çalışalım. Bakan, erkek demek değildir.

Artık, gözümüz, seçilmeleri bizi sevindiren bu kadınların üzerinde olsun. Onlarla dayanışma içinde olurken önerelim, eleştirelim, kutlayalım. Dünyanın kimi ülke parlamentolarında yüzde 50'lere yaklaşan kadın vekil oranına biz de göz dikelim. Dünyanın kadınlarının deneyimlerini öğrenelim, paylaşalım, derstler çıkaralım. Belki böylece "kadın sorunları"na birkaç tırmık atar, çözüme doğru yürürüz. Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu'nda da mesela...♀

Fikir Takibi

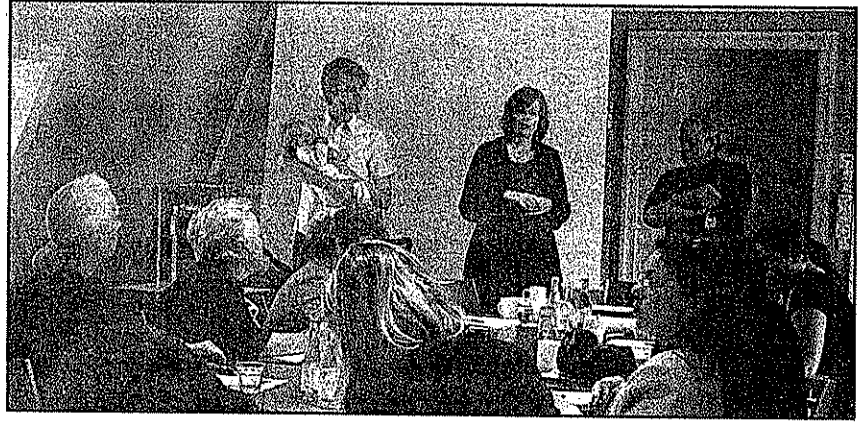
GÜNDELİĞİN ZAFERİ

NÜKHET SIRMAN

Nihayet seçimler bitti ve şu anda başladığımız yere geri döndük: Cumhurbaşkanlığı meselesi. Bu yazı yayımlandığında, bu düğümün çözülüp çözülmediği de belli olacak ama seçimlerden çıkan en büyük sürprizin Ak Parti'nin oy oranı olduğu kesin. Bu sonuç çeşitli biçimlerde yorumlandı en çok da halkın, askerlerin siyasete karışmasını veto ettiği söylendi. Bence en doğru yorum Nilüfer Göle'ninki. Gündelik hayat devletin bekasına karşı konunca halk birinciyi tercih etti. Hem gündelik hayatın kendisi için her şeyden önemli olduğunu hem de gündelik yaşam dilinin bütün üst dillere üstün olduğunu gösterdi. Bence işte bu yüzden kadınlar %9.09 oranında meclise girdiler. Hatta siyasi partiler, KADER başta olmak üzere kadın örgütlerini dinleyip daha fazla kadın adaya seçim listelerinde yer verselerdi oy oranlarını önemli ölçüde artıracaklardı. Çünkü kadınlar bu toplumun gündelik yaşamını sırtlayanlardır ve gündeliğin sorunlarını en iyi onlar bilir, en iyi onlar dillendirir.

Bu seçimlerin en önemli sonucu bence meclisteki kadın sayısının ikiye katlanması, 1935 yılından beri ilk defa. Bu başarıda kuşkusuz KADER'in çok ses getiren (ve övgü kadar eleştiri de alan) büyük kampanyasının etkisi var. Bu kampanya hakkında birçok şey söylendi: Büyük gibi bir simge kullanarak toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyete indirgendi dendi, elit kadınları afişlerde kullanarak sadece toplumun bir kesimine hitap edildi dendi, kadınlar politik aktör değildirlere dendi, kadınların kim olduğu kadın sayısından daha önemli dendi... Ama kampanya sonunda gerçek bir artış elde edildi ve bir gazeteci arkadaşımın da dediği gibi partiler daha fazla kadın aday göstermedikleri için artık utanır hale geldiler.

Gerçekten de iktidar ve ana muhalefet partilerinin ilk üç sıraya koyduğu kadın aday oranı yüzde dört buçuk civarındayken, son üç sıraya kadın adayların yüzde ellisini yığdılar.¹ Sonuç olarak iktidar partisi otuz kadını, ana muhalefet de on kadını meclise taşıdı. Bu iki partinin parlamentodaki kadın milletvekili sayısı kadın temsil oranını ancak % 7,27'ye çıkarmaya yetti. MHP'den iki, Bin Umud adaylarından sekiz kadının da milletvekili seçilmesiyle geçen parlamentoda %4,4 olan kadın milletvekili oranı %9 sınırını aştı.² Parlamenta giren üç partinin milletvekilleri içinde kadın oranı en yüksek

Ayşe Türükçü ve Saliha Ermez'in adaylık süreci feministler açısından iktidarın anlamını ve iktidarsızlık politikasının nasıl da mümkün olabileceğini göstermesi açısından bu seçimlerin en önemli tarafı oldu.

partisi %40 ile DTP. CHP'nin kadın milletvekili sayısı geçen parlamento göre 11'den 10'a düştü, AKP'ninkiler 13'ten 30'a çıktı. Milletvekilleri arasında kadın oranı AKP'de %8,8, CHP'de %8,9 (DSP'liler hesaplara dahildir), MHP'de % 2,85, DTP'de ise %40'tır. Görülen o ki iktidarla ana muhalefet kadınları daha çok vitrin süsü olarak, MHP neredeyse yok sayarak kullandılar. Başta DTP olmak üzere solda yer alan partilerse kadınlara ciddi kotalar vererek Avrupa'nın da sol partilerinde görülen toplumsal cinsiyeti ciddiye alma eğilimini sürdürdüler. CHP her ne kadar Cumhuriyet mitingleriyle kadınlara seslense de kadınlar üzerinden siyaset yapma geleneğinden sapmadığını az sayıda kadını aday listesine alıp aday adaylardan istenen para konusunda hiçbir pozitif ayrımcılık

gözetmemesiyle bir kez daha gösterirken, AKP de 81 ilde 81 aday sözünden geri döndü ve kadın aday adaylarından erkeklerden istediği oranda para talep etti. Şimdi bu iki parti de büyük kampanyadan öğrendikleri tabiri kullanarak "kadınları vitrin süsü olarak görmüyoruz" mesajını vermeye çalışıyorlar.

AKP, CHP ve MHP'den seçilen kadınların bir bölümü kadın kollarında ciddi çalışmalar yapmış olan kadınlardan oluşurken, DTP'nin kadın milletvekillerinin hepsi uzun süredir parti içinde kadın çalışmaları yapmış olan kadınlardan. Diğer kadınlar parti dışından geliyor; kimi oy getireceği düşünüldüğü için, kimiye belli bir konuda uzman olarak görüldüğünden. Yani seçilen kadınların çoğu gerçekten de "vitrin süsü" olacak kadınlar değiller. Nitekim partiler bu kadınlara etkin rol vermek için şimdi adeta yarışıyorlar. Meclis başkanvekillikleri, grup başkanlıkları kadınlara açılıyor ama esas sınav komisyon

seçimlerinde görülecek. Ve özellikle de kadın örgütlerinin talep ettiği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Daimi Komisyonu'nun kurulup kurulmadığında. Öte yandan "makyaj odası", pantolon, frak gibi magazinsel tartışmalar kadının toplumsal cinsiyet kimliğinin hem mecliste hem de medyada nasıl görüldüğünü bir kez daha göz önüne seriyor.

Anlaşılan toplumsal cinsiyet mücadelesi bu seçimlerden sonra yeni bir boyuta taşınıyor. Türkiye'nin en göz önündeki kurumunda bu kadar kadının olması kadınlık ne demektir tartışmalarına yeni bir ilgiye neden oldu. Magazinsel bakış açısıyla da olsa hem mecliste kadın sayısı hem de toplumda artık gelişmişliğin simgesi olarak kabul edilen "töre(!)" cinayetleri dolayısıyla feministlerin yirmi yıl kadar önce açtığı toplumsal cinsiyet tartışması Türkiye'nin siyasi gündemine girdi. Yani kadınlar gerçekten de siyasi aktör durumuna geldiler. Bu tartışmanın nasıl, hangi kavramlarla götürüleceği önümüzdeki yeni siyasi mücadele alanı. Kimlikten ziyade sayının önemi de burada yatıyor.

Bu seçimin, kadınların Türkiye'nin gündemine oturması sonucunu doğurduğu noktadan hareketle, sonucun feministlere yeni bir mücadele alanı açtığını ve bunu değerlendirmenin gereğini de önemsemek lazım. Zaten farklı bakış açısına sahip kadın platformları bu sene ilk defa toplumsal şiddet ve kadının ekonomik güçlenmesi dışında kadının siyasetteki konumunu da gündemlerine almaya başladılar, bazı taleplerde birleştiler. Bu meclisi kadınların toplumsal konularındaki sorunları dile getirmek için önemli bir fırsat olarak görmeye başladılar. KADER, seçimlerden önce farklı kadın kuruluşlarının katılımıyla oluşturduğu Kadın Siyaset Programı'nı tüm partilere ve şimdi mecliste olan milletvekillerine dağıttı. Kadına yönelik şiddet, eğitim, iş yaşamı, sosyal güvenlik, yoksulluk ve sağlık gibi başlıklardan oluşan bu program kadınların gündelik yaşamda kadın oldukları için karşılaştıkları sorunların üstesinden gelmek için yapılması gereken somut öneriler ve taleplerden oluşuyor. Parlamentodaki kadınların bir kısmı bu talepleri zaten biliyor ve bu konularda çalışmalar yapmış olan kadınlar. Şimdi onların da desteğiyle bu taleplerin parlamento gündemine getirilebilmesi için lobicilikten toplumsal baskıya çeşitli yöntemlerle kadın bakış açısının siyasetin yapılış biçimini değiştirmesini sağlamaya çalışmanın zamanı geldi.

Siyaset erkeklerin ve parti başkanlarının iki dudağı arasında kaldığı müddetçe toplumsal cinsiyet sorunlarının gerektiği gibi tartışılmayacağı, kadınların da vitrin süsü olmaktan öteye geçemeyeceği bu seçim sürecinde belli oldu. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet kotasında ısrar etmek ve parti yasalarıyla seçim yasalarının değişmesini talep etmek, siyasetin yapılış biçiminin değişmesini sağlamak açısından ilk ve en önemli adım. Yine bu seçimlerde ortaya çıkan ve bence altının kalın çizgilerle çizilmesi gereken bir olgu da seçim ve siyaset biçiminin değişmesini en fazla arzu eden ve bu konuda uzun süredir çalışma yapan neredeyse tek siyasi kesimin kadınlar olmasıdır.

Çünkü bu sistem değişmedikçe ne kadınlar siyasette rol alabiliyor ne de kadın talepleri siyasi talep olarak kabul ediliyor. Yani gündelik hayat ve gündelik hayatın etrafında oluşan vatandaş talepleri, devletin "büyük" meselelerinin altında ezilmeye devam ediyor.

Kadınların siyasette aktif olmalarının önündeki en önemli sorun tam da burada yatıyor. Bir yandan kadın örgütleri (Türkiye seçmeninin çoğunluğu gibi) gündelik yaşamın sorunlarının siyasete taşınmasını talep ederken diğer yandan "büyük" meseleler hakkında kadın bakış açısından bir görüş oluşturup

Bu seçimin, kadınların Türkiye'nin gündemine oturması sonucunu doğurduğu noktadan hareketle, sonucun feministlere yeni bir mücadele alanı açtığını ve bunu değerlendirmenin gereğini de önemsemek lazım.

oluşturamayacakları konusunda bugüne kadar ya sessiz kaldılar ya da bunları daha kapsamlı gördükleri politikalara havale ettiler. Kadın bakış açısından dış politika ne demek ya da neoliberal politikaların uygulanması konusunda kadınların bir talebi olabilir mi

gibi soruların cevabı henüz verilmiş değil. Bu cevap işte parlamentodaki kadınların ve onları destekleyen kadın kuruluşlarının neler yapabileceği ile belli olacak. Bütün "büyük" meselelerin gündelik yaşamı etkilediğini biz feministler biliyoruz. Neoliberal politikaların sonucu olan yoksulluğun da, sosyal politikaların işletilme biçimlerinin de kadınları farklı bir şekilde etkilediği konusu 1995 yılından bu yana Birleşmiş Milletler gündeminde.³ Toplumu etkileyen her politikanın toplumsal cinsiyet boyutu olduğunu çünkü ancak bu bakış açısından bakıldığında iktidar sorununun tüm çıplaklığıyla görülebildiğini ve feminizmin kadınları iktidara getirmek değil, iktidarların kimlerin sırtından mümkün olduğunun farkına varmak anlamına geldiğini de feministler biliyor.

İşte tam da bu yüzden⁴ feministlerin çoğu ilk defa iki kadın milletvekili adayını destekleme kararı aldılar. Ayşe Türkrükcü ve Saliha Ermez adaylık süreçlerinde iktidar talebinde bulunmadılar, tam da iktidarsızların bu toplumda başlarına neler gelebileceğini apaçık bir dille anlattılar, iktidarın dışında kalanların "hayatsız" kaldıklarını haykırdılar. Bu sözler onların kendi sözleriydi; kendi yaşam deneyimlerinden oluşturdukları duruşun bir sonucuydu ve erkek egemenliğinin dayandığı cinsiyet sisteminin hem ekonomik iktidarı hem de devlet iktidarını nasıl ayakta tuttuğunu, bu iktidarların nasıl birbirlerine dayandığını bu sözlerle gösterdiler. Ayşe Türkrükcü ve Saliha Ermez'in adaylık süreci feministler açısından iktidarın anlamını ve iktidarsızlık politikasının nasıl da mümkün olabileceğini göstermesi açısından bu seçimlerin en önemli tarafı oldu.

Yaşam deneyimine ve gündelik taleplere dayanan iktidarı talep etmek yerine, iktidarın nelere mal olduğunu gösteren bir siyasetin meclise giren kadınlarla şu noktada mümkün olamayacağını ben de biliyorum.

Meclisteki kadınlar bir yandan iktidarlar tarafından kullanılacak araçlar olarak görüldükleri için aday gösterildiler, diğer yandan bu beklentiye karşı koyacak güce de sahip olabileceklerinin işaretlerini vermeye başladılar. Bir yandan sayılarının artması gerekiyor, diğer yandan kadınların (veya Ayşe Türkrücü'nün tabiriyle "en diptekilerin") gündelik yaşama dair beklentilerine cevap verecek politikalar üretmeleri gerekiyor.

Gündelik henüz zafere ulaşmadı, ama ilk adımı atıldı. ♀

DİPNOTLAR

- 1 Aday adayı olarak başvuran kadınların ise AKP'de ancak 2,64'ü CHP'de ise 5,28'i ilk üç sıradan aday gösterildiler. Bu oranları bana sağlayan KADER'den Selen Yılmaz'ö teşekkür ederim.
- 2 DTP Bin Umud adaylarından % 10 oranında kadın adayı seçilebilir sıraya koydu.
- 3 Geçenlerde Kadın Kurultayı'nda çıkan

bir yazı su sorununun bile toplumsal cinsiyet boyutu olduğunu dile getiriyordu.

- 4 Belki de ortak aday kampanyasının da ortaklaşarak bir aday üzerinde anlaşmamasının ve iktidar arzusunun cinsiyetinin de bu bağlamda belli olmasının etkili olmuş olmasının da göz önünde bulundurmak gerekir.

2007 SEÇİMLERİ VE KADINLAR

İLKUR ÜSTÜN

22 Temmuz seçimlerini başarı-başarısızlık ikilemi üzerinden değerlendirmeyi doğru bulmuyorum. 2007 seçimleri herhangi bir dönüm veya kırılma olmaksızın Türkiye siyasetinin bir süredir izlemekte olduğu gergin yoldan devam edeceğini gösterdi.

22 Temmuz genel seçimleri sonunda meclisteki 24 kadın vekil sayısı 50'ye çıktı. Yüzde yüzün üstünde bir artış. Bu artışta KADER'in, kadın hareketinin etkisi olduğu kesin. Bu etki, kadın aday sayısıdaki büyük artışta da gösterdi kendini. Diğer yandan şu anda kadın temsil oranı %9.1. Eşitlikten çok çok uzak. Kadınların varlık gösterebileceği %33 kritik eşik oranından da çok uzak. Kadın hareketi için temel parametrelerin değişmediğini söyleyebiliriz. Ancak 2007 seçimleri, Türkiye'de kadın hareketinin tüm eksikliklerine karşın en güçlü sivil örgütlenme olduğunu hissettirdi diyebiliriz. Ne yazık ki, kadın hareketinin gücü ona karşılık gelen, içinde netlikle yansıyabileceği olgunlukta toplumsal ve politik kurumlar ile karşı karşıya değil. Bu belki de kadın hareketinin gücünün eksikli, yeterince işlenmemiş, zaman zaman savrulabilen yapısının da başka bir yönden ifadesidir.

KADINLAR SEÇİMLERDE HIZLI KOŞTULAR

Genel seçimlerin 2007 sonbaharında olacağı düşüncesiyle 2006 ilkbaharında kadınlar olarak erkenden(!) seçim çalışmalarına başlamıştık. KADER olarak Ankara'da siyasi parti genel başkanları

Kısa ve hızlı seçim sürecinin uzun ve en hızlı koşucuları kadınlar oldu. Kadınlar, seçim kararı alınmadan çok önce onca yılın deneyimi, birikimi ile daha örgütlü başladılar

ve kadın kolları başkanları ile görüşmeler yapmış, 2007 genel seçimlerinde kadınlara yönelik neler yapacaklarını öğrenmeye çalışmıştık. Hazırladığımız kadın dostu siyasi parti kriterleri doğrultusunda seçimlerde kendilerini izleyeceğimizi, karne oluşturup not vereceğimizi söylemiştik. Yazın Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın işbirliğiyle Türkiye'de kadının siyasete katılımına bakış açısını ortaya koyan bir kamuoyu araştırması da yapıldı. Araştırma sonuçlarında Türkiye'nin %82'sinin kadın siyasetçi sayısının artmasını istediği çıkmıştı. Tahmin edileceği gibi siyasi parti görüşmelerinde kimse "kadın temsili de neymiş, erkekler onları da temsil ediyor ya" demedi. Ama genel, hamasi lafların ötesinde bir şey de çıkmadı. Kişilere ve söze dayalı bir hukuktan kimse için güvenilir, geleceğe dair pozitif bir şey çıkmayacağı bu seçimlerde bir kez daha görmüş olduk. Çünkü gerek karşılıklı görüşmelerde gerekse kamuoyuna yansıyan açıklamalarda siyasi parti genel başkanlarının sözleri öylesine söylenmiş şeyler olmanın ötesine geçmedi.

Ankara'da yapılan bu çalışmaları 2002'de kurulan Kadın Koalisyonu'nun yeniden harekete geçirilmesi izledi. Ülkenin çeşitli yerlerinde yerel kadın koalisyonları kuruldu. Bunlar birbiriyle ilişki içinde Kadın Koalisyonu'nu oluşturdular. Kadın temsilinin artırılması kadar mevcut siyaset yapma biçimine de karşı bir söz oluşturmayı hedeflediler. Nitekim erken seçim kararı ile birlikte siyasi partileri izlemeye, kadın aday koymaları için baskı oluşturmaya çalıştılar. En çarpıcı icraatları "siyasi partilerin seçim karneleri" oldu. Adaylardan alınan başvuru paralarından aday listelerinde kadınlara ne kadar yer verildiğine kadar çeşitli kriterlerle partilere not verildi. Sınıfı geçen olmadı.

Yerde kadınlar tüm yaratıcılıklarını kullandılar. Muğla'da kadınlar, Muğla'dan kadın aday koymayan CHP'nin aday tanıtım toplantısını pankartlarıyla basıp yarım saatlik sessiz eylem yaptılar. Kadınların yokluğunu eleştiren pankartlı kadınlar,

s alondaki CHP'li kadınlar tarafından alkışlanırken, adamların neye uğradıklarını anlamayan şaşkın bakışları ile karşılandılar. Basının ilgisi ise artık tamamen bu kadınlaraydı tabii ki... Urfa'da, Adana'da, Çanakkale'de, İzmir'de... kadınlar çeşitli araçlarla seslerini her yere taşımaya çalıştılar, daha çok da kadınlara kör ve sağır siyasi partilere.

Mart 2007'de reklam panolarında kocaman, bıyıklı, kravatlı kadın resimleri ve üzerinde "Meclise girmek için erkek olmak şart mı?" yazılı posterler, ilgili ilgisiz herkesin gündemine bir anda kadının siyasal katılımı meselesini sokuverdi. Evet, KADER'in bıyık kampanyası çok etkili oldu. Kadınların siyasal katılımındaki eksikliği ve bunun ne büyük bir problem olduğunu çok geniş kesimlere gösterdi. İlk kez çok farklı kesimlerle tartışılmasını sağladı. Sürekli gündemde tuttu. O kadar etkili oldu ki, karşı kampanya bile başlatıldı. KADER'in bıyık kampanyası siyasi partiler üzerinde de baskı yarattı. Üzerine destekleyici birçok açıklama yapıldı. Tabii dolaylı olarak karşı açıklamalar da: "Kadın mal mı ki kota koyalım." (Başbakan R.Tayyip Erdoğan)

Kısa ve hızlı seçim sürecinin uzun ve en hızlı koşucuları kadınlar oldu. Kadınlar, seçim kararı alınmadan çok önce onca yılın deneyimi, birikimi ile daha örgütlü başladılar çalışmaya, ses çıkarmaya. Bu seçim döneminde kadınların meclisteki yokluğuna her zaman olduğundan çok daha fazla dikkat çekildi. Bunda da KADER'in bıyık kampanyasının büyük payı oldu.

Siyasi partiler, söylemleri ile icraatları arasındaki büyük farkı koruyarak bizleri şaşırtmadı. Kadınların siyasal katılım meselesini vitrin meselesi olarak görmekten öteye gitmemekte gene oldukça istikrarlı davrandılar. Aday listelerine parti teşkilatı dışından ünlü sima taşıma, alakasız kişileri alakasız yerlerden ve o yerlerin insanların bütün tepkisine rağmen aday gösterme gayretlerine bu seçimde de fazlasıyla tanık olduk. Kadın hareketinin politik gündemi belirleme gücü, partileri mecburen, mecburiyetten kadın katılımına, cinsiyet eşitliğine dair söylemlere itse de, hiçbirini bunu bir "oy potansiyeli" olarak işleme basiretini gösteremedi.

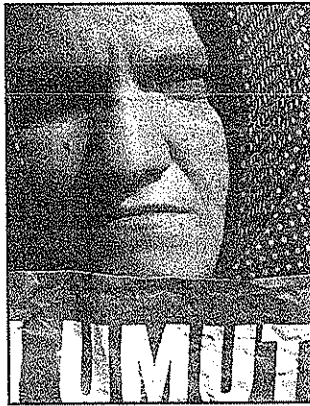
Seçim ittifaklarının ilk kurbanları hep kadınlar olmuştur. Erken seçim kararı alınmadan önce görüştüğümüz DYP genel başkanı Mehmet Ağar, kadın adaylarla kadınların oyuna talipti. Bu konuda kararlılıklarını her basın açıklamasında gündeme getirdikleri gibi görüşme sırasında Doğu ve Güneydoğu'daki kadın örgütlenmeleri ile ilgili bilgisiyle de bizi şaşırtmıştı. Ağar, aday listelerini oluşturmaya başladığında kamuoyunda yaptığı açıklamaları; parti örgütlenmesinin, politikalarının mimarları, emektarları kadınları bir kenara atıp hızla vitrin oluşturmaya geçti. ANAP ile ittifak aşamasında kamuoyu araştırmalarının barajın üstünde gösterdiği DP'de kadınların esamesi okunmazken, ittifakın bozulup barajın altına inilmesiyle listelerde yeniden düzenleme yapıldı ve kadın sayısı artırıldı.

AKP'den yükselen ses, "81 ile 81 Kadın"dı. Kadın kolları ve bazı kadın milletvekilleri bunu büyük bir inançla dile getiriyorlar, kadın temsiline ilişkin sorunu kotasız nasıl çözdüklerini göstereceklerini söylüyorlardı. Genel başkanlarının "kadın mal mı ki kota koyalım", ekonomiden sorumlu devlet bakanının ekonominin iyiye gidişini kendince anlattığı "kadınlar evlerine dönüyor çünkü kocaları iş buluyor" gibi aykırı sözlerine karşın... Erken seçim kararı alınıp seçim takvimi başladığında ilk fireler kadına dair sözlerde oldu. 454 kadın aday aday başvuru, 62 kadın aday gösterildi. Birinci sırada hiç kadın yoktu. 2. ve 3. sırada toplam 12 kadın yer aldı¹. Mecliste AKP sıralarında şimdi 30 kadın vekil var. CHP'den sonra en yüksek başvuru parasını² (2000 YTL) AKP aldı. Kötünün iyisine sevinir hale gelmek, bizi kötünden öte bir yere taşımaz. Geçen dönemde kadın vekil sayısının 13'ten 30'a çıkmış olması çok büyük bir artış gibi görünse de, AKP içinde kadın vekil oranı %9'dur. Bu oranla iyimser bir söz söylemek çok mümkün görünmüyor. Kadınların siyasal katılım meselesinin kotasız çözülemeyeceği kendi pratiklerinden de anlaşıldı. Tüzüklerinde kotayı da içerecek eşitlikçi bir düzenleme yapılmadıkça (kadın kollarının konumu, karar organlarına doğrudan etkisi vs.) gerçek bir dönüşümden söz edilemez.

CHP, Cumhuriyet Mitingleri ve kadınlar arasında kurulan ilişkiden hareketle CHP'nin meydana meclise çok fazla kadın taşıyabileceği yolunda yorumlar yapıldı. Özellikle Baykal'a bu doğrultuda sorular yöneltildi. Ne o mitinglerdeki kadınları CHP'nin kadın kitesi ne de Baykal'ı durumdan bu vazifeyi çıkarıp kadınların meclise girmesine destek verecek bir genel başkan olarak görmek mümkün. Fakat CHP'nin adaylık için çok yüksek başvuru parasıyla (3000 YTL) başlayan her türlü engelleyici tavrına karşın parti teşkilatından ve dışından çok sayıda kadın

adaylık için başvurdu. Sadece 52 kadının başvurusu değerlendirildi. Bunların da çoğu seçilemeyecek yerlerdeydi. Sonuç ortada, mecliste CHP'den sadece 10 kadın milletvekili var. Bazı kamuoyu yoklamalarından çıkan "halk, mecliste kadın siyasetçiler görmek istiyor" sonuçlarına hiç iltifat etmeyen CHP, ne kadın seçmeni ne parti emektarı kadın adayları dikkate aldı. Hakkını teslim edelim ki, zaten ağzlarından da kadınları aday olmaya çağıran ya da kadınların katılımı için yapacaklarına dair tek laf duymadık. Çok şey konuştular, hiçbir şey söylemediler.

CHP ile AKP biri ailenin, diğeri vatanın bekliliğine memur etti kadınları. Yine de CHP, AKP ile kıyaslanırsa sınıfta kalıyor. Aday listelerinde CHP'nin kadın aday oranı %9.45, AKP'nin kadın aday oranı %11.27'du. Muhafazakâr bir parti olarak kadını ailenin içinde ve annelik rolü ile sınırlı tanımlayan AKP'nin, söylediklerine, yaptıklarına yönelttiğimiz dikkati, kuşkulu yaklaşımı ve eleştirel tutumu, CHP'ye de göstermeliyiz. Kendini kadın haklarının garantisi, cumhuriyetin partisi olarak lanse eden CHP'deki kadın düşmanlığına varan, AKP'nin dahi ardında

Fotoğraflar: Müjgan Arpat

Bağımsız adayların sol ittifakı, bütün ezilenler arasında kadınları da saydı ama icraatları farklıydı. Sol ittifak, baraj engelini aşarak meclise girme şansının yakalandığı bağımsız adaylıklarda kadınlara gönül indirmede.

kalan ayrımcı tavrın hesabını sormak gerekiyor. Uygulanmayan kotanın varlığıyla gurur duyarak gerçeklikle bağını iyice koparmış olan CHP, muhafazakârlığın, muhafazakârlıkla tescillenmiş partilere özgü olmadığının örneği.

Bağımsız adayların sol ittifakı, bütün ezilenler arasında kadınları da saydı ama icraatları farklıydı. Sol ittifak, baraj engelini aşarak meclise girme şansının yakalandığı bağımsız adaylıklarda kadınlara gönül indirmede.

DTP'nin aday gösterdiği bağımsız adayların %14.92'i kadındı. DTP'nin geldiği gelenek düşünülecek olursa kadın aday oranında çok ciddi bir gerileme olduğu açık. HADEP ve DEHAP sürecinde gözlediğimiz şey, içerdeki kadın hareketinin kadın adayları belirlediği ve en az %30 oranında listelerin ilk sıralarında yer almasını sağladığıydı. Şimdi böyle bir gerileme gösteriyor ki, bağımsız adaylıkla meclise girme olasılığı çok yükselince oraları kadınlara bırakmadılar.

MECLİS'TEKİ İMKÂNLAR YA DA SINIRLAR...

Geçmişleri, politik deneyimleri, geldikleri yer birbirinden farklı 50 kadın. Geçmiş dönemlerdeki milletvekili kadınların geneline göre daha politik bir grup. Daha önce de mecliste olanlar, çalıştıklarını ve çalışmadıklarını var. Ama en azından bu dönem geçen dönemlerdeki gibi, kadın sorununa duyarlı olduğunu söyleyip ancak kesinlikle feminist olmadığını altını çizen vekillere "bakın, aslında feminizm sandığınız gibi kötü bir şey değildir" şeklinde sil baştanlar yaşamayacağımızı düşünüyorum.

Seçilen kadınların kim oldukları, mecliste ne yapacakları/yapabilecekleri, partinin ya da genel başkanlarının dışında ne kadar hareket edebilecekleri çok önemli elbette. Ancak bu kadınlarla ilişkide, işbirliğinde, beklentilerde adaylaşma sürecini, koşullarını aklımızda tutmamız gerekiyor. Yazının sonunda kısaca değinmek istediğim ancak ayrı bir yazı konusu olduğunu düşündüğüm bir şey, kadın hareketinin adayları konusudur. Meclisteki kadınlar kadın hareketinin adayları değildir. Adaylaşma süreci, adayı oldukları parti dinamiklerine göre gerçekleşmiş, nereden, nasıl geldilerse onun temsilcisi olmuşlardır.

Önceki döneme göre kadın temsil oranında yüzde yüzün üstünde bir artış olması, kadın sayısının 50'ye çıkması elbette çok önemlidir. Kadın hareketi açısından da kazanımdır. Ancak mevcut siyasal yapının meclisteki işleyiş biçimini göz önüne alarak imkânları kadar sınırlılıklarını da görmemiz gerekiyor. Bu, özellikle önümüze koyacağımız stratejinin doğruluğu açısından çok önemli.

Meclisteki kadınların desteklenmesi, güçlendirilmesi çok önemli. Elbette onların mecliste olmalarının da kadınlar açısından farkını yaratarak. Seçim öncesi KADER'in girişimiyle kadın örgütlerinin hazırladığı "kadın siyaset programı", hangi kadın olursa olsun sorunların nasıl çözüleceğine dair bir programı önlerine koyuyor. Kadın örgütlerinin deneyimleri, birikimleri kadınlarla ilgili sorunlar, ihtiyaçlar ve çözümleri konusunda yeterince malzeme sunuyor. Kadın örgütlerinin bu vekillerle ilişkisi, işbirliği çabası kadar kadın vekillerin de kadın hareketiyle ilişkilenebilmesi, işbirliği, çabası çok önemli. Şimdiden kadın vekiller için ortak toplantı salonu için meclis içinden ve dışından verilen mücadele de, kadın vekillerin "grup oluşturma", ortak çalışabilme temennisini içeriyor.

Parti politikalarının dayattığı önceliklerle kadın politikasının öncelikleri arasındaki çatışmalar kadın vekiller için ciddi bir sıkışma yaratacaktır. Ancak iktidar, güç sahibi kıldığı kadar sorumluluk da yükler.

DTP'li kadın vekiller, seçime çok az bir zaman kala kadın sorununa bakışlarını ve ilişkilerini "bin umut kadın adayları" olarak yaptıkları açıklamayla anlattılar. Bu açıklamaya bakarak

mecliste kadın sorunlarına duyarlı, bu sorunları meclis gündemine taşıyacak kadınların olduğunu düşünmek sevindiricidir. Ancak diğer partiler için geçerli olan sıkışma, bu kadınlar için de (belki daha da fazla) geçerlidir; yani partinin öncelikleri ile kadın hareketininkiler arasındaki sıkışma.

Kadın milletvekillerini bu sıkışıklıkta rahatlatacak bir şey, kadın hareketiyle ilişkilenecek olacaktır. Belki işlerini zorlaştıracak gibi görünebilir, ancak meclisteki varlıklarına güç kazandıracak olan, böyle bir dayanışmadır.

..... Meclisteki 500 kişinin her birinin kim olduğu merak konusu değil ama 50 kadın mercak altında. Beklentiler de yüksek! Seçilir seçilmez kadın sorununa vazifeli kılındılar! R. Tayip Erdoğan AKP'nin vekillerine yaptığı konuşmada kadın vekillere "35 milyon kadın sizden çok şey bekliyor" dedi. Bir klasik hemen hayata geçirilmeye başlandı; kadın sorunu kadınların sorunudur, çözmekle de onlar sorumludur. Bunun arkasından kadınlık rollerinin devamı olarak algılanan sosyal hizmet alanlarına bu kadınların memur edilmesi, ardından da kadın konulu toplantılara bu vekillerin icabet etmesinin istenmesi gelir. Buradan matematik olarak 35 milyondan 500 vekil, diğer 35 milyondan 50 vekil sorumludur, sonucunu mu çıkarmalıyız? Elbette söylemek istediğim, kadınların sorunlarının kadın vekillerin vazifesi olmadığı değil, meclisteki erkeklerin de aynı ölçüde bu işten sorumlu olduklarıdır. Ülke nüfusunun yarısının sorunlarından meclisin %9'u olan kadınlar mı tek sorumlu? Bu memlekette yoksulluktan şiddete her sorunun kadınların sorunu olduğunu, kadın sorunu denen sorunların herkesin sorunu olduğunu sürekli ve yüksek sesle söylemek gerekiyor. Tabii farklılıklarını da ortaya koyarak...

KADINLARIN YOL ARKADAŞLARI...

Biz yolumuzu çizmek, her zamanki gibi kendi hattımızı belirlemek zorundayız. Kimlerin yol arkadaşımız olacağını ise zaman gösterecek. Yukarıda anlattığımız hikâyenin bir kısmını belki de biraz ironi ile özetleyebiliriz. Meclisteki kadın oranının ikiye katlanması önemli ölçüde kadın hareketinin yarattığı rüzgâr ile gerçekleşti. Ancak meclise giren kadınlar bu borcun ne kadar farkındalar bilemiyoruz.

Bundan sonra kadın hareketinin kendi adaylarını çıkarması üzerine tartışmamız, konuşmamız gerekecek. Bu seçimlerde kadın hareketinin içinden bazı kadınlar da yakın oldukları ya da içinde yer aldıkları partilere adaylık başvurularını yapıp, aday olduklarını açıkladılar. Ne yazık ki listelerde yer almadılar. Kadın örgütlerinin içinden talip olan ya da önerilen kadınların bir konuşma tartışma sürecinin ardından, nereden, nasıl, hangi koşullarla aday olacağına ilişkin stratejiyi geliştirecek bir sistem düşünmeliyiz.

Kadın mücadelesinin hedefi elbette yalnızca mecliste temsil değildir. Kadınların siyasetteki varlığının niteliği ve niceliğini de yükseltecek asıl hedef, kadın hareketinin bütünleşmesi ve gelişimini sürdürmesidir. Kadınlar olarak siyasette yalnızca kadınların değil, toplumun tüm dışlanmışlarının, haksızlığa uğrayanlarının, güçsüzlerinin sesini, sorunlarını siyasete taşıyan bir varlık göstermeliyiz. Daha doğru bir ifade kullanmak gerekirse, kadın mücadelesi böyle bir kadın siyasetinin hattını kuracaktır. Kadınlar gerçek yol arkadaşlarını da kendi mücadelesi içinde bulacaktır. ♀

DİPNOTLAR

- 1 Sayılar, Kadın Koalisyonu'nun hazırladığı 19 Haziran 2007 tarihli "Partilerin Seçim Karnesi"nden alınmıştır.
- 2 KADER tarafından seçime giren tüm siyasi partilerden talep edilen ve siyasi partilerce 24 Mayıs 2007'ye kadar bildirilen aday adaylarına ilişkin bilgilere dayanılarak

hazırlanan ve www.ka-der.org.tr adresinde yayınlanan veriler esas alınmıştır.

- 3 Başvuru paralarını ek olarak dosya parası alınmıştır. Bunun yanı sıra başvuruların genel merkeze yapılma koşulu yol ve kalış için ekstra masrafları gerektirmiştir.

Söyleşi

SÖYLEŞİ: NILGÜN YURDALAN

Saliha Ermez ile Çalınmış Hayatlar

22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde vesikalı iki kadın İstanbul'dan aday oldu. Ayşe Tükrükçü ve Saliha Ermez. Elbette seçilemediler. Toplam 300 civarında oy aldılar!

Ayşe ve Saliha şunları söylüyordu: "Diptekilerle, hayatı çalınmış kadınlarla, hayatımızı çalan üsttekileri yüzleştirmek için, ezilenlere, hor görülenlere, genelevde ve dışarıda cinsel saldırılara maruz kalanlara yeni hayat hakkı için, sığınaklar kurulması için, özgürlük için, adalet için aday olduk. Vesikalı olarak gömülmek için, sigorta hakkı için, sicillerimizin silinmesi ve tazminat verilmesi için aday olduk. Başkalarından özgürlük verilmesini beklemek köleliğe razı olmak demektir."

Saliha ile *Amargi* için bir sohbet yapmak istediğimde neler sorabilirim diye düşünüp durdum. Doğru soruları bir türlü bulamadım. Karşı karşıya oturduğumuzda nereden başlasak diye Saliha'ya sordum. O da en önem verdiği şeyden, kızlarından anlatmaya başladı. Söyleşi, Saliha anlatırken hatırladıklarından, benim dinlediklerimden dolayı çoğu zaman acı ama bazen de komik nedenlerle sık sık kesintiye uğradı.

• Çalınmış Hayatlar

Bizlerin çalınmış hayatlarımızda bütün yaşam haklarımız elimizden alındı. Sadece bizim değil, çocuklarımızın da yaşam hakları yok edildi. Büyük kızım polis olmak istiyordu, benim vesikam yüzünden polis olamayacağını öğrendik. Subay bir çocukla evlenme hazırlığı içindeyken de yine benim vesikam yüzünden evlenemeyeceğini öğrenince bütün hayalleri, hayatı yıkıldı. Şimdi kızımdan iki yıldır haber alamıyorum. Bunların sebebi benim vesikam.

Milletvekilliği adaylığım bu yasaların değişmesi içindi. Bir memurun, bir işçinin, bir doktorun çocuklarına tanınan haklar bizim çocuklarımıza da tanınsın diye. Devlet bu ayrımcılığı yapmamış olsaydı, kızım istediği mesleğe sahip olabilseydi, sevdiği gençle evlenebilseydi ne ben şimdi böyle ağlayacaktım ne de o kayıp alacaktı. Küçük kızım da adaylığım yüzünden teşhir olduğum için, onu rezil ettiğimi düşündüğü için benimle görüşmüyor artık.

• Her Şeyin Başlangıcı Aile

Benim hayatımda her şeyin başlangıcı aile. Çocukluğumdan aklımda kalan kadarıyla babam Adana'da bir fabrikada işçiydi. Politik meseleler yüzünden işten çıkarılınca babamın aldığı tazminatla ilçeden köye taşındık. Dedemden kalan küçük bir arsaya çinkodan çatılı iki göz ev yaptık. Babamın bir işi yoktu, tazminattan artan parayı kumarda yedi. Çocuklarının rızkını niye kumara veriyorsun diye sorardı annem. Babam da annemi döverdi. Zeytin tanelerini üç dört lokmada yedik. Annem şalgam yapıp satarak evi geçindirmeye uğraşırdı. Hayatımız böyle sürerken annem hastalandı... Hastaneye götürdüler. Kansermiş. Doktorlar yapacak bir şeyimiz yok dedikten sekiz ay sonra öldü. 33 yaşındaydı. Ben de 11 yaşındaydım. Babam 3 ay sonra

evlendi. Ben ilkokulu bitirmiştim. En küçük kardeşim 1,5 yaşındaydı. Babam kardeşlerimden birini evlatlık verdi. de halamlar yanına aldı. Eniştem beni seviyormuş bahanesiyle tacize başlayınca ne yapacağımı bilemedim. Bir bayramda köye geldiğimizde ben geri dönmedim, babamla kalmaya başladım. Babam niye gitmiyorsun halana diye soruyordu. Söyleyemiyordum. Halam beni oğluyla evlendirmek istiyordu ama kocasının tacizleri devam edecek diye istemiyordum. Hastane de tanıştığımız bir

Pek çok insanın gönlüne ve aklına girdik. Bu halk artık bizi, olup bitenleri yok sayamaz. Kulağı duymak isteyene duyurduk. Yeni insanlar tanıdık. Mücadele gücümüz attı.

kadın beni oğluna isteyince kurtuldum diye düşünmüştüm.

Evlendiğimde 14 yaşındaydım. Daha evlendiğim günün gecesi her şey kötü gitmeye başladı. Aile yarım saatte bir kapıya vurup kanlı çarşafı görmek istiyordu. Bilgisizdim, korkuyordum. O gece adam bana kız değil misin yoksa diye diye tecavüz etti. Nihayet çarşaf kanlanmıştı. Bütün vücudum yara içindeydi. Bu evlilik 7 yıl sürdü. İki kızım oldu. Hem adamdan hem ailesinden sürekli küfür, şiddet gördüm... Artık dayanamıyordum. Ben de karşı koymaya başladım. Ama sonunda köye babamlara döndüm. 21 yaşında dul olmuştum. Yoldan geçen biri eve doğru baksa ben suçlu sayılıyordum... Kız kardeşimi de, sevdiği biri var diye köyün ortasında sürükleyerek bekâret kontrolüne götürdüler. Hiç huzur yoktu. Hep şiddet işte...

• Kimseye muhtaç olmadan

İçimde kimseye muhtaç olmadan yaşama hırısı vardı. Küçük kardeşimle şehre geldik. Bir markette iş buldum. Her şey iyiye gidiyordu ki, patron dul olduğumu öğrendi. Hali, tavrı değişti. Bunun üzerine maaşımı bile almadan işten ayrıldım. Çeşitli

Fotoğraf: Yasemin Yıldız

işlerde çalıştım. İş bulmak o kadar zordu ki. Çok ağır bir yoksulluk içindeydik. Birinin evinde kalıyorduk. Evde içki, esrar âlemleri yapılıyordu. Çarem yoktu. Kardeşimi kuaföre bırakıp evdeki âlemlere katılmaya başladım. Beni geneleve satan adamın şefkatinden, güzel sözlerinden çok etkilenmiştim. Bana güller almıştı. Kadın olduğumu hissetmişim. Kayseri'ye bir randevu evine götürdü beni. Emegiimi satacak iş bulamamıştım. Şimdi etim satılıyordu. Üç ay sonra benimle birlikte beş kadını daha ahlak masası yakaladı. Bizi bir otobüse bindirerek Adana'ya sürdüler. Sonra Alanya, Antakya... Ellerimizde su ve battaniyelerle, ormanlarda bedenlerimiz pazarlanıyordu. İşte 2 yıl böyle bir yaşantıdan sonra 1995 Ağustos'unda Kütahya genelevine giriş yaptım. Vesika aldım. Mersin, Diyarbakır, Antep, Ankara, Çorum, İzmir, Van... Genelev patronları bizlere her türlü eziyeti yapıyordu. Öldürmeler de oluyordu. İntihar, derlerdi. Son Adana'ya geldim. Ailem olup bitenleri biliyordu ama beni almak için hiçbir şey yapmadılar. Genelevler arasında kadınlar mal gibi satılırdı. Yüzüne, yaşına, iş yapmana göre fiyat biçilirdi. Sürekli kanamam vardı. Ameliyatlardan birinde pezevenk bana haber vermeden kordonlarımı bağlatmış. Ben bunu yıllar sonra ikinci ameliyat sırasında öğrendim. Bu her şeyin sonu olmuştü benim için. Bana değer veren kimse yoktu. Beni düşünen yoktu. Bu erkeklerde yürek yok esasında. Rahim ve yumurtalıklarım kanamalar yüzünden alındı. Kaçmak istiyordum ama nereye kaçacaktım. Bir erkeğe güvenemezdim. Başıma ne geldiyse erkekler yüzünden gelmişti. Hap, esrar içmeden çalışmıyordum. Sonra bir gün bir televizyon programını aradım. İçeri gizlice kamera soktuk. Polis baskını yapıldı. Ben genelevden böylece çıktım. Ama ne param ne de gideceğim bir yer vardı... Televizyoncular beni Konya Şefkat Derneği'ne gönderdiler, 2006 yılında...

• Genelevlerin durumu

Devletin işçisiyiz bizler. Patron, kadınları sigorta yapmak zorunda. Çok ağır koşullarda çalışıyoruz ve sağlığımız çok hızlı bozuluyor. Genelevlere kadınların girişleri yapılır, devamı ödenmez. Aynı sigortada 3-4 kadın gösterilir. İşte benim genelevlerde hayatım 11 sene sürdü ama sigortaya yatırılan toplam 4 yılmiş. Şimdi bunun da mücadelesini veriyorum. Dava açacağım. Devlet orada çok kötü koşullarda yaşamak zorunda

Feministler, sizler yani, anladım ki bizim bildiğimiz gibi değiller. Erkek düşmanı sanırdım feministleri. Halbuki onlar erkek düşmanı değil, erkeklerin yaptıklarına ve köleleşmeye

"Biz feministler vesikalı adayları destekledik"

Çeşitli feministler "Saliha ve Ayşe zincirleri hep birlikte kırmaya çağırıyorlar bizi. Bu çağrıya kulaklarımızı tıkamayalım!" diyerek bir bildiriyle Ayşe ve Saliha ile dayanıştılar.

"Çünkü genelevlerde yaşanan kölelik düzenine itiraz ediyoruz. Çünkü kadınların namussuz sayılarak, toplum dışına itilmelerine, en temel insan haklarından mahrum olmalarına itiraz ediyoruz. Erkeklerin bir yanda kadın bedenlerini satın alırken öte yanda namus, töre, aşk diye kadınları öldürmelerini lanetliyoruz. Yoksulluk ve aile içi şiddet yüzünden genelevlere mecbur kalmayalım istiyoruz. Patriyarkanın namuslu-namussuz ayırımına, kılıgımız, cinsel hayatımız, davranışlarımız, bedenlerimiz üzerindeki her türlü denetimine karşıyız."

Bir kadın üzerindeki baskı, başka kadınların yaşadıklarıyla ilişkili... Orosuluk damgası, orospu sayılma korkusu bütün kadınların kontrolünün ve kadınlara yönelik şiddetin temel araçlarından biri. Saliha ve Ayşe, hem kutsallığına dil uzatmanın günah sayıldığı ailedeki şiddeti, ensesti, tacizi, tecavüzü hem de devletin, medyanın, "vergi rekortmeni pezevenkleri". nasıl kuttadığını ama genelevlerdeki kadınlarla ilgili nasıl da sustuklarını gösterdi.

olan pek çok kadın olduğunu bilmiyor mu? Kadın bedenlerinin günde en az 15-20 erkeğe satıldığını bilmiyor mu? Evler hiçbir zaman denetlenmiyor. Küçük kız çocukları yaşları büyütülerek çalışmaya zorlanıyor. Bütün bunları herkes biliyor ama görmezlikten geliyorlar. Görmeyince, duymayınca yok olacakmış gibi. Diğer kadınlara namuslu bizlere namussuz deniyor. Bizlerin orada etimizi, tenimizi zorla satıyorlar. Çokeşli evliliklerde ya da kocadan, babadan dayak yiyen kadınlar nasıl boyun eğiyorlarsa biz de öyle boyun eğiyoruz işte. Çare mi var? Devletin açılmasına izin verdiği, vergisini aldığı 68 tane genelev var. Randevuevlerini, sokakları, arabaları, ormanları saymıyorum. Toplam 33 kadın sığınağı var. Bu sayılar bile durumun ne kadar kötü olduğunu gösteriyor. Yaşadıklarımızın sorumluları yalnızca oralara gelen erkekler değil ki. Aileler ve devlet en büyük suçlular.

• Seçim süreci

Hayat biçimimde çok değişiklik olmadı ama çok teşhir olduk. Küçük kızım beni görmek istemiyor. Bu beni kahrediyor. İş bulmak daha da zor olacak bundan böyle. Ama pek çok insanın gönlüne ve aklına girdik. Bu halk artık bizi, olup bitenleri yok sayamaz. Kulağı duymak isteyene duyurduk. Yeni insanlar tanıdık. Mücadele gücümüz attı. Feministler, sizler yani (niyeyse gülüyoruz) anladım ki bizim bildiğimiz gibi değiller. Erkek düşmanı sanırdım feministleri. Halbuki onlar erkek düşmanı değil, erkeklerin yaptıklarına ve köleleşmeye karşılar. Feministler Ayşe ve benim seçim kampanyamızda çalışmak istediklerinde bundan gurur duydum. Yine de yaşadıklarımız hakkında fazla bir şey bilmiyorlar. Bilmelerini isterdim. Herkesin bilmesini isterdim. Nasıl anlatılabilir ki o yaşananlar?

• Seçim sonuçları

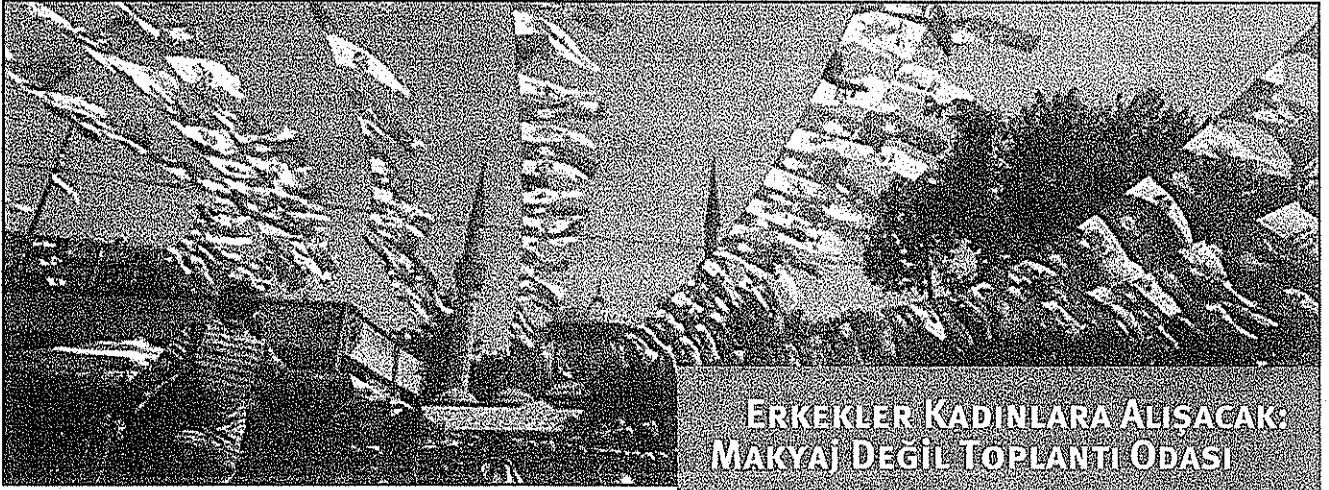
Bence insanlar hiçbir zaman bu konuyla böyle açık açık yüz yüze gelmedi. Hani bir tokat yersin de nedenini bilmezsin. Bence böyle yaşadılar. Yüzleşmek de istemediler herhalde. Bir yandan da bizler onlar için kötü kadınlarız. Hangi yüzle milletvekili olmak istiyorlar diye düşündüler. Kadınlar için de yuva yıkanlarız. Ama pek çok insan da bizi cesaretimizden dolayı tebrik etti, memnuniyetlerini söyledi. Kadın milletvekillerinin belki birçoğu annedir. Onlara benim yerimde olsaydınız ne yapardınız diye sormuyorum. Sadece neler kettiğimizi araştırırsınlar ve neler yapabileceklerini görsünler. ♀

Bunları Yaşadık

GÜNDEME FEMİNİST BAKIŞ

HAZIRLAYAN: NIL MUTLUER

İLKLERİN SEÇİMİ VE BARDAĞIN BOŞ TARAFI

ERKEKLER KADINLARA ALIŞACAK: MAKYAJ DEĞİL TOPLANTI ODASI

Kadınlara temsilinin, kadınların gerçekte neler beklediklerini tartışması açısından değerli bir süreç olduğuna ilk örnek TBMM Destek Hizmetleri Daire Başkanı Fatih Uğurlu'dan geldi. Kadın güzelliği ve tüketimle özdeşleşen Başkan Uğurlu, 28 Temmuz 2007'de kadın milletvekillerinden talep gelirse kulluğa makyaj odası kurabileceğini açıkladı. Bu açıklamaya KADER Başkanı Hatice Gülbahar'dan ulaşıldığı kadın milletvekillerinin ve kadın hareketinin görüşünü verdiğimiz soruya hemen geldi. Uzun yıllardır hakları için mücadele eden kadın hareketini göz ardı eden bu açıklamayı "hah" olarak değerlendiren Gülbahar, mediyette büyük güç kadınların gerçek ve acil ihtiyaçlarını bir toplantı odası olduğunu ve konuyla ilgili talebini şöyle belirtti: "TBMM Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı'ndan acilen medyadaki 50 kadın milletvekiline kendi aralarında toplantı yapabilmeleri ve seçimi olan bir kadınlarla buluşmalarının aydın parti gruplarına tahsis ettikleri gibi bir SALON tahsis etmesini talep ediyor, bu talebimiz konusundaki yazılı (ve olumlu) cevaplarını acilen bekliyoruz."

Geçtiğimiz üç ay içerisinde Türkiye önemli tartışmalara, ayrıca kadınlar ve demokratikleşme açısından bazı ilklere sahne oldu. Bağımsız milletvekillerinin seçime yoğun katılımı, Türkiye'de ilk defa siyasi parti adayları hakkında daha çok bilgiye ulaşmamızı sağladı. İster partili, ister bağımsız olsun ilk defa parti liderleri ve önde gelenleri dışında bizim adımıza meclise girecek adayların isimlerini duyduk, yüzlerini gördük ve seçim vaatlerini dinledik. Bu karşılaşma, yeterli olmasa da demokratikleşme adına önemli bir ilkti. Bağımsız adaylar içerisinde ilk defa eski seks işçileri vardı. Eski işleri "ahlaksız" olduğu gerekçesiyle engellenmeye çalışılan bu kadınlar, Ayşe Tükürükçü ve Saliha Ermez, Yüksek Seçim Kurulu kararıyla resmen milletvekili adayı oldular. Böylece, hem kadınlar lehine olumlu bir ilk karar çıktı hem de seks işçiliğine yüklenen erkek egemen anlamların içini yeni anlamlarla doldurmanın ilk adımı atıldı. Kadın hareketi her ne kadar, seçim listelerinde kadın kotası uygulanması ve listelerin ilk üç sırasında kadın milletvekili adayı gösterilmesini talep etse de iktidar ve ana muhalefet partileri bu talebe uymadı. Ancak, KADER'in koordinasyonunda kadın hareketinin gerçekleştirdiği çalışma bir ilkin daha gerçekleşmesinde etkin oldu ve 50 milletvekiliyle, yüzde 9.1'lik oranla kadınlar ilk kez mecliste en yüksek sayı ve temsiliyete ulaştılar.

Çalışmalarımızın boşa gitmediğini görmek için geçen üç ayın olumlu gelişmeleriyle bardağın dolu tarafına bakmayı seçsek de, biliyoruz ki bardağın boş tarafında emek yoğun işler hayata geçmek için bizi bekliyor. Çünkü, bardağın az da olsa dolu tarafında olan bu gelişmeler, seçim öncesi var olan siyaset yapma ve özgürlük alanlarını daraltan müdahaleleri yok etmedi. Bu bölümde ele aldığımız konular da bu yönde yapılacak çok iş olduğunu işaret ediyor. Bir yandan, kadınların eşit haklarla gündelik hayatın ve karar mekanizmalarının içinde yer alması ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele edilmesi; diğer yandan düşünce ve ifade özgürlüğünün sağlanması, hukuk sisteminin adil bir şekilde işlemesi, antimilitarizmin ve şiddet karşılığının yayılması ancak toplum içi diyalogun temel alınacağı çalışmalarla şekillenecek.

Toplum içi diyalog sivilleşmeyle sağlanabilir. Gerçek bir sivilleşme de ideolojilerden bağımsız sivil bir anayasa. Seçim sonrası gündemimize hızla giren sivil anayasa önümüzdeki dönemde bizi epey meşgul edecek gibi görünüyor. Demokratikleşmenin temeli olan sivil anayasanın hazırlanma ve uygulanma süreci mutlaka farklı tarafların aktif katılımıyla gerçekleşmeli. Hazırlanacak sivil anayasa, ancak seçim ve atamayla gelen tüm karar organlarında kadınların eşit oranda temsil edilmesine olanak verdiği sürece demokratik olabilir. "Erkek demokrasi"nin bardağın az ama dolu tarafıyla bizi oyalamasını engellemek için önümüzdeki dönemde bu konuya her anlamda sarılmamız önemli. ♀

Bunları Yaşadık

'Eş' Olarak Kadın, Hukuk ve Adalet

Kadın örgütleri ve hukukçularının çalışmaları sonucunda TCK, Medeni Kanun ve Ailenin Korunmasına Dair Kanun'da yapılan birçok değişiklik, kadınlar açısından olumlu yönde şekillendi. Ancak, bu kanunlardaki eksiklikler ve uygulamalarındaki sıkıntılar hâta devam ediyor. Mal rejimi 17 milyon evli ve çalışmayan kadının hepsini kapsamıyor. Resmi nikâhı esas evlilik akdi olarak atan kanunlar, imam nikâhıyla evlenmiş kadınların haklarını koruyamıyor. Ceza kanununun uygulamalarındaysa, kadın leyhine alınacak kararların hepsi emsal teşkil ettiğinden dava sonuçlarının kadın örgütleri ve hukukçular tarafından takip edilmesi çok önemli. Geçtiğimiz üç ay içerisinde kadınların, kadın ve "eş" olarak korunmasında olumsuzluklar yaşanmış olsa da, umut verici şekilde sonuçlanan davalar da oldu.

• Mal paylaşımı

Kadın örgütleri ve hukukçular tarafından müdahale edilmesi beklenen en önemli eksiklik mal paylaşımıyla ilgili. Yapılan değişiklikle Medeni Kanun, 1 Ocak 2002 tarihinden sonra evlenenlere boşanma halinde eşitle sahip oldukları malların yarısını alma hakkı tanıdı. Söz konusu tarihten önce evlenmiş kadınları kapsamayan yasanın genişletilerek bu kadınların da mal paylaşımından yararlanmasını talep eden yetkililer, konuyla ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'ne şimdikiye kadar üç defa başvurular. Ancak henüz bir sonuç alamadılar. Bu haliyle yasa 1 Ocak 2002 tarihinden önce evlenmiş ve çalışmayan kadınların ev içindeki emeklerini yok sayıyor.

• "Yabancı eş"ten gelen ölüm

Türkiye'nin sosyal ve kültürel özellikleri göz ardı edilerek, kanunların sadece resmi nikâhı esas alması, imam nikâhıyla evlenen ve evlendirilen birçok kadının mağdur olmasına ve suçluların az ceza almasına neden oluyor. Bunun acı bir örneği, geçtiğimiz aylarda Diyarbakır'da yaşandı. Abdürrezak Dikici, beş çocuğunun annesi, imam nikâhlı eşi Ayşegül Alpaslan'ı altı ay önce çocuklarının gözünde öldürdü. Alpaslan ve Dikici imam nikâhıyla evli olduklarından Dikici "adam öldürmekten" yargılandı ve müebbet hapse çarptırıldı. Cezası 25 yıla indirildi. Resmi

nikâhları olsaydı, Dikici "ağırlaştırılmış" müebbet hapse mahkûm edilecek ve cezası indirilemeyecekti.

• "Tecavüze Uğrarken Bağırın!"

Gece evine zorla girerek kendisine tecavüz ettiği gerekçesiyle N.D.A.B.'den davacı oldu. Sanık, şikayetçi ve tanıkları dinledikten sonra N.D.'yi haklı bulan Bafra Ağır Ceza Mahkemesi A.B.'yi 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırdı. Mahkemenin verdiği kararın temyiz incelemesini yapan Yargıtay Beşinci Ceza Dairesi ise yerel mahkemenin mahkûmiyet kararını bozarak kadınlar aleyhinde emsal bir karar almış oldu. Yargıtay, kararı N.D.'nin "tecavüz sırasında bağırıp yardım istememesi", "tecavüzün birden çok defa gerçekleşmesine rağmen kimseye anlatmaması" ve "eşine olaydan iki ay sonra söylemesi" gerekçeleriyle kararı bozduğunu açıkladı. Konuyu Ak-Der'den avukat Fatma Benli ise şöyle yorumladı: "Yargıtay'ın kararı, sanık, şikayetçi ve tanıkları dinlemiş bir mahkemenin kararına karşılık, bu şahısları dinlemeden, N.D.'nin 'bağırmadığı' ve şikayette bulunmadığı' gerekçesiyle zanlıyı suçsuz bulan bir karar. Bu, aleyhte benzer kararların çıkmasında emsal teşkil edecektir. Kanunların yasalaşması kadar, bunların nasıl uygulandığı da önemli, çünkü suç işlemenin önüne geçen asıl etken yasaların uygulanma şekli."

• Eşe tecavüze 10 yıl hapis

Tüm bu olumsuzluklara rağmen, yasaların uygulandığı bir karar haberi Antalya'dan geldi. A.A. kendisiyle zorla ters ilişki kuran kamyon şöförü kocası H.A.'dan şikayetçi oldu. Şikayet üzerine gerçekleştirilen muayenede fiili lavata yapıldığı ve Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi'nce ise A.A.'nın "evlilik içi tecavüz sonrası psikolojik dengesinin bozulduğu" raporlandı. Antalya Üçüncü Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanan H.A. önce 7 yıl hapse mahkûm edildi. Ancak, A.A.'nın ruhsal dengesinin bozulduğu ve bundan sonraki yaşamını da etkileyeceği göz önüne alınarak, cezası 12 yıl altı aya yükseltildi. Duruşmalardaki iyi hali göz önünde bulunduran mahkeme heyeti, sanığın cezasına indirim yaparak A.A.'yı 10 yıl beş aya mahkûm etti. Böylece, emsal bir karar kadınların leyhine sonuçlandı. ♀

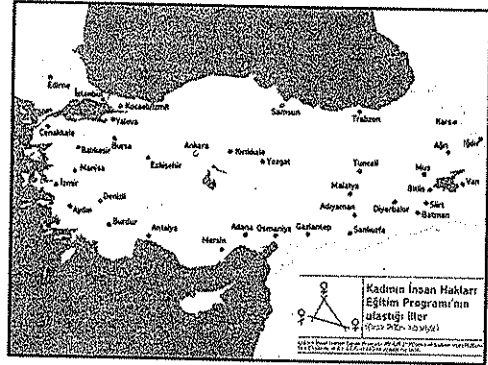
Türkiyeli Kadınların Görüşleri ve Beklentileri Buluştu

Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği 20-23 Haziran 2007 tarihleri arasında "Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP) 3. Koordinasyon ve Planlama Toplantısı"nı İstanbul'da gerçekleştirdi.

Türkiye'nin 20 farklı ilinde, kadının insan hakları alanında çalışan 70 eğiticisi, yüzlerce KİHEP'li kadının görüşlerini ve gelecekte beklediklerini toplantıda aktardı. Dernek yetkilileri toplantıyı şöyle özetledi: "Nereden ve kimden gelirse gelsin her türlü şiddete karşı toplu duyarlılık ve mücadele istiyoruz" diyen Vanlı kadınların sözüne, "Kadınlar sorunların farkında ama sorunlara neden olanlar nerede?" diye soran İzmirli kadınların sesi eklendi.

yaşamı ve örgütlenmeye olan katkısı ve kadın polisler ve öğretmenlerle yapılan KİHEP uygulamalarındaki deneyimlerini üzerine de odaklandılar.

Dernek tarafından 1995 yılında geliştirilen, 1998'den beri Kadının İnsan Hakları Derneği ve SHÇEK işbirliğiyle yürütülen KİHEP, Türkiye'de halen uygulanmakta olan en kapsamlı ve yaygın insan hakları eğitim programı. Program şimdikiye kadar SHÇEK bünyesinde çalışan meslek elemanları ve yerel kadın örgütlerinden eğitimciler ile Türkiye'nin her bölgesinden 36 ilde yaklaşık 5000 kadına ulaştı. Atölye çalışmalarını katılımcı bir yaklaşımla, kadınların kendi deneyimlerinden ve ihtiyaçlarından doğan paylaşımlarından oluşturan KİHEP, aile içi ilişkilerin olumlu ve yapıcı dönüşümünden yerelde kadın örgütlenmelerinin ortaya çıkmasına, kadınların iş hayatına katılmasından siyasete girmesine hayatın farklı alanlarında kadınları destekliyor. ♀

Bunları Yaşadık

Amargi'den arkadaşımız transseksüel Esmeray evinin yolunda polis tarafından dövüldü, travesti Deniz Antalya'da ölü bulundu ve Ece Bursa'da bıçaklanarak öldürüldü. Böylece, travesti ve transseksüellere karşı "doğallaştırılan" şiddet, geçtiğimiz üç ay içinde de haberdar olabildiğimiz kadarıyla gündemimize girdi. Esmeray 5 Haziran günü midye tezgâhını toplayarak evinin yolunu tuttu. Her zaman önünden geçtiği Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü'nün aldığı son ayrımcı karardan haberdar değildi. Bu ayrımcı kararlar travesti ve transseksüellerin karakolun önünden geçmesi yasaklanmıştı! Mahallesinde yılların verdiği alışkanlıkla rahatça yürüyen Esmeray, kendisine neden seslendiğini anlamaya çalıştığı polisin şiddetine maruz kaldı. Ertesi gün adli tıp raporuyla savcılığa suç duyurusunda bulundu. Davadan önce tezgâhında kendisini ziyaret ederek özür dileyen polise, "eğer mahkemede de özür

Ne Zaman Bitecek?

olmadığını biliyor.

10 Temmuz günü Deniz'in cesedi, Antalya'da ıssız bir yerde, bir dere kenarında buldu. Başının çeşitli yerlerinden kesici ve küt cisimlerle vurularak öldürülmüştü. Katilleriyse hâlâ serbest...

Aradan on gün geçmedi. 19 Temmuz'da Ece, Bursa'da kendisiyle zorla beraber olmak isteyen 59 yaşındaki Mustafa İcran tarafından bıçaklanarak öldürüldü. Bu cinayet üzerine, Bursa Gökkuşluğu Derneği tarafından düzenlenen basın açıklaması eyleminde, eşcinseller, travestiler, feministler ve insan hakları savunucuları, Ece'nin davasına sahip çıkacaklarını belirterek travestilere karşı gerçekleştirilen bu şiddetin son bulmasını talep ettiler. ♀

Eşcinseller Susmayacak

Seyda Selek - İSTANBUL

İstanbul Valiliği'nin "genel ahlaka ve Türk aile değerlerine aykırı dernek kurulamaz" gerekçesiyle Lambdaİstanbul Lezbiyen Gey Biseksüel Travesti Transseksüel Dayanışma Derneği hakkında kapatma istemiyle açtığı davanın ilk duruşması, 17.07.2007 tarihinde Beyoğlu 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde görüldü.

Daha önce Beyoğlu Başsavcılığı, Anayasa ve uluslararası sözleşmelerdeki hükümlere dayanarak, derneğin feshi konusunda dava açılmasına yer olmadığına karar vermiş ve valiliğin derneği kapatma istemini reddetmişti. Ancak valiliğin itirazını kabul eden İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi'nin savcılık kararını kaldırması üzerine, eşcinsel örgütlenmelerin kapatılmasına yönelik girişimler, ilk defa dava sürecine taşınmış oldu.

Davanın ilk duruşmasında, Lambda İstanbul'a destek için, eşcinsel aktivistler, feministler ve insan hakları savunucuları, adliyede bir araya geldiler. Duruşma bitiminde dernek adına basın açıklaması yapıldı. Davanın anayasadaki eşitlik ilkesine aykırı olduğu belirtilen açıklamada "Her alanda örgütlenme özgürlüğü esastır. Örgütlenme özgürlüğü gerek anayasa gerekse uluslararası anlaşmalarla da koruma altına alınmıştır" dendi. Basın açıklamasının ardından "Eşcinseller susmayacaklar", "Lambda kapatılmaz" sloganları atıldı.

Duruşma, "dosyada yer alan belgelerdeki eksikliklerin tamamlanması için" 18 Ekim'e ertelendi. ♀

HORMONLU DOMATES ÖDÜLLERİ SAHİPLERİNİ BULDU

Yeşim Başaran - İSTANBUL

15. LGBT Onur Haftası Etkinlikleri kapsamında bu sene 3. Hormonlu Domates Ödülleri verildi. Hormonlu Domates ödülleri her sene lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüel karşıtı söylem ve eylemleri olan kişi ve kurumlara veriliyor. Bu sene hem adaylar hem de ödül sahipleri internet üzerinden demokratik oylama sistemi kullanılarak belirlendi.

1 Temmuz günü İstiklal Caddesi'nde gerçekleştirilen Onur Yürüyüşü'nün ardından Galatasaray Postanesi önünde açıklanan Hormonlu Domates ödülünü basın dalında Alev Alatlı almaya hak kazandı. Alev Alatlı'nın aday gösterilmesinin nedeni Bilgi Üniversitesi'nde kurulan Gökkuşluğu LGBT kulübüne izin verilmiş olmasının dini referansları eşliğinde eleştirilmesi. Türkiye'deki LGBT derneklerinin kapatılması için girişimlerde bulunan valilikleri protesto etmek amacıyla geçen sene ağustos ayında Bursa'da gerçekleştirilmek istenen yürüyüş, Bursasporlu Esnaf ve Sanatkarlar Derneği Başkanı Fevzinur Dünder'in, toplumu eşcinsel yürüyüşünü gerekirse şiddet kullanarak engelleme çağrısı sonrası gerçekleştirilememiştir. Şiddete eğilimli tavrı ve eşcinselleri hedef göstermesi nedeniyle kurumlar dalında Hormonlu Domates ödülü bu derneğe gitti. Müzik dalında ödülü Ebru Gündeş aldı. Ebru

Gündeş Popstar Alaturka yarışmasında jüri üyeliği yaparken bir aday hakkında "hafif kırık, gençlere kötü örnek olur, onu bu halıyla ekrana çıkartamayız" demiş ve bu kişinin elenmesini neden olmuştur. Siyaset dalında "eşcinsel politikası mı olur yahu, kim çıkartıyor bunları?" sözleri nedeniyle CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ödül almaya hak kazandı. TV/Magazin dalında da jüri üyeliği yaparken bir yarışmacıya "sen kırık mısın?" dediği için Erol Köse oyların büyük çoğunluğunu aldı. ♀

Bunları Yaşadık

Hrant Dink Cinayeti'nin İlk Duruşması

19 Ocak 2007 günü genel yayın yönetmeni olduğu Agos gazetesi önünde silahlı saldırıya uğrayarak hayatını kaybeden Hrant Dink'in cinayet davası 2 Temmuz 2007'de İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde görüldü. Davanın sonrasını gerçekleştiren basın toplantısında, ilk duruşmayı değerlendiren Dink ailesi avukatı Fethiye Çetin, sanık sıfatıyla yargı önüne getirilenlerin davanın asil azmettiricileri olmadığını belirtti. Hrant Dink'in cinayet davasının, öldürenlerin yargılanacağı ve sücu sabit görülürlerince cezalandırılacağı bir davadan daha fazla işlevi, etkisi ve misyonu olduğunu vurgulayan Çetin, davanın hukuk devleti ve demokrasinin geleceği açısından çok önemli olduğunu da söyledi. Çetin sözlerine şöyle devam etti: "Rakel Dink eşinin, Hosrof Dink kardeşinin katillerinin en ağır cezalarla cezalandırılması yerine Türkiye'nin demokratikleşme sürecine daha önem veriyorlar. Asla intikam peşinde değiller." Basın toplantısında Yasin Hayal'in avukatı Fuat Turgut'un özel hareketi kuranları öven beyanlarda da bulunduğunu söyleyen Çetin, "Böyle birinin Yasin Hayal'e avukat olarak seçilmesi, bana biraz ilginç geldi. İlişki anlamında düşündürücü. Bunun üzerine gitmeyi düşünüyoruz" dedi. Cinayet davasının ikinci duruşması 1 Ekim 2007'de gerçekleştirilecek. ☐

Fotoğraf: Müjgan Arpat

Fotoğraf: H.Denz

AGOS'un 301 Davası Ertelendi

Agos Gazetesi Yazışları Müdürü Arat Dink ve İmtiyaz Sahibi Sarkis Seropyan hakkında TCK'nın 301. maddesine dayanılarak açılan dava 18 Temmuz 2007 günü görüldü. Şişli Cumhuriyet Savcılığı tarafından 21 Temmuz 2006 tarihli Agos gazetesinde "301'e karşı 1 imza" başlığıyla yayımlanan yazıda, Reuters Ajansı'na verdiği demeçten yapılan alıntılar nedeniyle Hrant Dink'e ve gazete yönetimine "Türklüğü aşağılama" iddiasıyla dava açılmıştı. Yazının yayımlanmasından 11 ay sonra görülen ilk duruşmada, Hrant Dink cinayete kurban gitmiş olduğundan hakkındaki dava düşmüş, ancak Arat Dink ve Sarkis Seropyan hakkında ceza istemi ile dava bir sonraki duruşmaya ertelenmişti. Avukat Fethiye Çetin, Hrant Dink'in bir demecindeki sözlerinden dolayı hakkında başlatılan soruşturmanın haber konusu edilmesinin, mevcut yasalar kapsamında bir suç olarak tanımlanmamış olduğunu, haber, haberin içeriği ve mevcut delil durumu göz önüne alındığında ise Arat Dink ve Sarkis Seropyan'ın sanık olma hallerinin bir an önce sonlandırılması gerektiğini ifade etti. Şişli 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde, oldukça kalabalık bir destekçi grubunun sabahın erken saatlerinde Şişli Adliyesi önünde biriktiği dava, 11 Ekim 2007 gününe ertelendi. ☐

Çocuklar İçin Gazete: Eksi 18

Türkiye'nin değişik bölgelerinden çocuklarla ilgili şiddet ve tecavüz haberlerinin gündemden düşmemesine rağmen, bunların engellenmesi için yeterli çabanın gösterilmediği bir gerçek.

Geçtiğimiz ay, Bursa'nın Büyükorhan ilçesinden Z.B. psikolojik tedavi görmek üzere Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne yatırıldığında tanıtık bir gerçek ortaya çıktı. 12 yaşındaki kız çocuğu Z.B. yaklaşık iki yıldır yaşları 65 ve 15 arasında değişen altı kişi tarafından tecavüze uğramış ve psikolojisi bozulmuştu. Psikologların kontrolünde ifade veren Z.B. bu altı kişinin göz altına alınarak yargılanmasını sağladı ancak onun sesi ve kaybolan yılları yeterince duyurulabilirdi mi, orası şüpheli.

Diyarbakır'da yaşayan S.G. de benzer bir kaderi paylaştı. S.G., ağabeyine kaçan kızın "özgürlüğünün" bedelini berdel usulü imam nikâhıyla zorla evlendirilerek, tecavüze uğrayarak ödedi. Yaşadığı acılar karşısında intihara girişti ancak sonunda çareyi polise sığınmakta buldu. Sosyal gözetmen nezaretinde polise verdiği ifadesinde S.G., zorla evlendirildiği kişiyle beraber hem evlendiği kişinin anne ve babasının hem de kendi babasının tutuklanmasını sağladı. Peki S.G. bundan sonra düzenli bir aile ortamı bulabilecek mi?

Şiddet, çocuk sorunlarının en önemlisi, ancak tek değil. Çocuklar 27 milyonluk nüfusuyla Türkiye'nin önemli bir kesimini oluşturmalarına rağmen, günlük hayatta birçok konudaki ihtiyaçları henüz giderilebilmiş değil. Şiddete maruz kalan ve ifade özgürlüklerini tam anlamıyla yaşayamayan çocuklar, "birey" olarak kabul edilmiyorlar. Bu karamsar tablo içinde geçtiğimiz ay bir çocuk gazetesi, eksi 18, yayın hayatına başladı. eksi 18'in ana hedefi eğitim sistemi denildiğinde, siyasetçilerin aklına bir başlık olarak gelen çocukların gerçek sorunlarını ortaya çıkarmak, çocuk haklarını tanıtmak, yaygınlaştırmak, uygulamak ve uygulamaları izlemek. Dileriz eksi 18 çocukların sesi olmayı başarır ve çocuk hakları ihlallerinin istatistiksel bir bilgi olarak kalmasının tanıtık ve bildik kaderini değiştirir. ☐

OSMAN MURAT ÜLKE TEKRAR TUTUKLANABİLİR!

Vicdani retçi olduğu için Osman Murat Ülke'ye 1996'dan bu yana çeşitli davalar açıldı, cezalar verildi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuran Ülke haklı bulundu. Hükümet, 24 Ocak 2006 tarihinde Avrupa İnsan Hakları sözleşmesinin 3. maddesiyle düzenlenen "İşkence, kötü ve aşağılayıcı muamele" yasasını ihlal ettiği gerekçesiyle mahkûm edildi. Buna rağmen, 9 Temmuz 2007 tarihinde Ayvalık Cumhuriyet Savcılığı Ülke'yi 17 ay 15 gün hapis cezasına çarptırdı. Üstelik bu ceza, Ülke'ye önceden verilen cezalar için yaptığı 701 günü kapsamıyor. Ülke'ye verilen ceza, sadece hükümetin taahhütlerini yerine getirmediğini göstermekle kalmıyor, aynı zamanda hukuk kurallarına uymadığını da açıkça gösteriyor. ☐

NE? BEN Mİ? MİLLİYETÇİLİK Mİ?

AYŞE GÜNAYSU

Tıpkı ırkçılık gibi milliyetçilik karşıtlığı da bir palto gibi üzerimize giyebileceğimiz, giydiğimiz anda bizi değiştirecek bir şey değil ya da şöyle diyelim: Bu ikisi de beyana bağlı değil, çünkü gerek ırkçılık, gerekse milliyetçilik bir noktadan sonra niyetten bağımsız, objektif bir durum. Teorik olarak reddetsek, ırkçı ya da milliyetçi olmamaya karar versek bile, devraldığımız önyargılar, algılama biçimimizi, sonuçta düşünme ve duyma biçimimizi etkileyebiliyor; seçici algı, refleksler, savunma mekanizmaları gibi bir takım süreçlerin devreye girmesiyle, kendini son derece milliyetsiz hissedenden milliyetçi paradigmaların etkisi altında davranışlar geliştirebiliyor.

Bu, bir takım tarihsel nedenlerle Türkiye'de daha da fazla geçerli. Bu yüzden, "Ne? Ben mi? Milliyetçi mi?" türünden kulaklarına inanamaz bir isyan da, dünyanın öbür ucundaki gerillalara duyulan hayranlıkta tezahür eden kendini en milliyetsiz ve en enternasyonalist hissetmeler de, kişiyi milliyetçilikten azade kılmaya yetmiyor. Ne yaptığına, ne eylediğine, ne söylediğine bakılması gerekiyor.

MİLLİYETÇİLER VE "SOL"

Son zamanlarda en öncelikli gündem maddelerimizden biri de yükselen milliyetçilik. ırkçı uzantıları da olan kitleselleşmiş milliyetçilik bir deniz gibi kabarıyor, daha çok insanı içine çekiyor ve en önemlisi, ırkçılığı, milliyetçiliği normalleştiriyor, sıradanlaştırıyor.

Genel olarak solcular, özelde sosyalistler için bu kabaran dalgayı analiz etmek ve lanetlemek hem kolay hem de bayağı keyifli ve rahatlatıcı. Zor olan, acı verecek, kavga çıkaracak olan, insanların bunda kendi rollerini, yani ister istemez ardılı oldukları sol geleneğin rolünü irdelemesi.

Şimdi 1930'a doğru geri gidelim ve Cumhuriyet'in bu ilk yıllarında egemen olan genel atmosfere bakalım. Mesela şöyle bir şey: "Bunların alelade hayvanlar gibi basit sevk-i tabiiyle (doğal içgüdüleriyle) işleyen his ve dimağlarının tezahürleri, ne kadar kaba hatta abdalca düşündüklerini gösteriyor... Çiğ eti biraz bulgurla karıştırıp öylece yiyen bu adamların Afrika vahşilerinden ve Yamyamlardan hiç farkı yoktur."¹

Kürtleri tarif eden bu sözler Koçgiri-Ağrı ayaklanmasının bastırılışı sırasında, öyle marjinal, ırkçı bir yayın organında değil, dönemin yarı-resmi gazetesi, sonrasında da kuşaklar boyu solun simgesi olan *Cumhuriyet*'te yayımlandı. Aile büyüklerimiz, öğretmenlerimiz, komünistinden sıradan demokratına kadar Türkiye'de sol siyasi düşünce üreticileri böyle bir toprakta yetişti. Çoğu bu sözlerle katılmıyorlardı kuşkusuz, ama standartların bu kadar sifirin altında olduğu, çıkışın böylesine yerlerde süründüğü bir iklimin havasını soluyarak yetişti kuşaklar. Eğer *Kuvayı Milliye Destanı*'nı yazan Nazım Hikmet, Koçgiri, Dersim gibi mecliste milletvekillerinin bile facia dediği kanlı bastırılardan şiirlerinde bahsetmemişse, TKP'nin yaygın organı Orak Çekiç 20.12.1935 tarihli 9. sayısında "Halk Partisi hükümeti bu sürmek işiyle ve irticai isyan hareketlerini ezmele inkılap namına eyi bir iş yapmış oluyordu. Fakat sonuna kadar götüremedi" diye yazabilmişse, neden budur.² Cumhuriyet'in harcı ırkçılıkla yakın temasta olan Türk milliyetçiliği ile karışmış ve sonuçta kuruluş mitolojisi yalnızca TKP'nin değil, Türkiye'deki

Aydınlarımız arasında özellikle son yıllarda çok sık dile getirilen, sorulmadan da söylenen, Kürtlerden ve özellikle soykırımdan sağ kalanların diasporadaki torunlarından, gerçek aydın olmanın bir çeşit parolası gibi beyan etmeleri beklenen "her türlü milliyetçiliğe karşı" olmak da meseleyi çözecek ve anında ortaklaşılacak sihirli söz değil.

radikal solun da milliyetçi içerikli anti-empyalizm algısında ve genel olarak ideolojik oluşumunda belirleyici rol oynamıştır. Bugün şikayetçi olduğumuz modernist, otoriter laiklik yanlısı, militarizme meyleden milliyetçi kabarışlarda, milliyetçilikle bağlarını koparamayan komünist-sosyalist hareketin sorumluluğu büyüktür.

Bugün Türk solunun önemli bir kesiminin Kürt siyasi hareketine bakışı da bu tarihsel koşullarda biçimlenmiştir. Örnekleri saymakla bitmez. En yakınımızda 22 Temmuz seçimleri var. DTP var. DTP'ye verilen tepkiler var.

KÜRTLERİN EZBERİNİ BOZMAK

Nilüfer Göle, "Baskın Oran, yandaşlarının ezberini bozamadığı için seçilemedi" demiş, İstanbul 2. bölgede Baskın Oran'ın karşısında DTP'li Doğan Erbaş'ın aday çıkarılmasına atfen. Bu söz çok sevildi. Çok alıntı yapıldı. DTP'ye, sitemden suçlamaya kadar geniş bir yelpazede bu minval üzere çok çatıldı. Sadece yazılıp çizilmedi tabii, sokaklarda, çay bahçelerinde, seçim kampanyalarında böyle bir duygu durumu içerisinde en sık konuşulan konulardan biri buydu.

Sanki Kürtlerin Türk soluna bir gönül borcu varmış da, son anda yarı yolda bırakmış gibi bir ruh haline kapılındı. Sanki tarihi boyunca enternasyonalistliğini Latin Amerika, Angola, Vietnam üzerinden yaşayan, Şilili devrimcilerin İspanyolca sloganlarını ve marşlarını ezbere bilen, kimi SBKP tarihini hatmetmiş olan, Mitka Gribçeva romanlarıyla yatıp Portekiz komünistlerinin anılarıyla kalkın, kimi de İspanya İç Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin nasıl İspanyol cumhuriyetçilerini yarı yolda bırakışının tarihinin profesörü olan ama burnunun dibindeki Kürt'ten bihaber olan Türk solu değilmiş gibi. Hem de Kürt köyleri jandarma dayağı altında inim inlerken, Kürtçe konuştuğu için cezalandırılırken, silah arama bahanesiyle erkekler köy meydanlarında sıra dayağına çekilir, Kürt kadınlar döşelerini taşlara vura vura ağıtlar yakar, sınır başlarında üç kuruş para için yoksul sırt hamalları albayların emri ile kurşuna dizilirken...

KİM KİME BORÇLU?

Bir kısım Türk solcusu, sanki bunlar yaşanmamış gibi, sanki tarihimizde övünülesi bir dayanışma ve birlikte hareket etme geleneği varmış da, Baskın Oran'ı desteklemek DTP'nin bu nedenle boynunun borcuymuş gibi incindi. Bu yüzden de DTP'nin Baskın Oran karşısında aday çıkarması Kürtlerin ezberlerini tekrar etmesi olarak görüldü. Burada "ezber" denilen, anlaşılan Kürtlerin "Kürtlük" yapmasıydı. Oysa biz Türkler birazcık Kürtlük yapmasını

bilseydik, böyle bir gelenek olsaydı, (hadi öyle olsun, diyelim ki Kürtlere Kürtlüklerinden değil de, PKK zanlıları olmaları nedeniyle dışkı yedirildi) en azından Kürt fındık işçilerinin şehirlere alınmayıp belediye sınırlarında toplama kampı gibi çadırlarda bekletildiğini gazetede okuduğumuzda "hepimiz Kürt'üz" diyebilseydik, Kürtleri Kürtlükleriyle baş başa bırakmazdık, eğer bu ezberse, bu ezberi bozma sorumluluğunu biz üstlenmiş olur, bu görevi de Kürtlerin omuzlarına yüklemeyiz.

Burada bir parantez açmak istiyorum: DTP'nin önce prensipte anlaşmaya vardığı Baskın Oran'ın seçilememesindeki rolü eibette eleştirilebilir. Burada benim kastettiğim, bir tarafı "öteki" leştiren, önce DTP'yi, sonra Kürtleri, ırkçılığın en önemli düşünsel ve duygusal araçlarından biri olan genelleme mantığıyla yekpare bir kimlik olarak algılayıp, olumsuzluğu bu kimliğe yükleyip, düşmanlaştıran söylemdir. Yoksa DTP genel merkezinin İstanbul teşkilatının yarattığı kilitlenmeyi neden çözüme kavuşturamadığı, neyin eksik yapıldığı, İstanbul teşkilatının neden ikna olmadığı gibi sorular, yani sadece Kürtlere ait olmayan, etnik kimlikler üstü parametreler üzerinden ve Doğan Erbaş'ın adaylığını Kürt milliyetçiliğinin bir tezahürüymüş gibi göstermeden konu tartışılabilir, tartışılmalıdır da... Ama diğer tarafın, yani Baskın Oran kampanyasının kurmaylarının olumsuz sonuca katkılarını da sorgulamak şartıyla. Ve de Akin Birdal örneğinde olduğu gibi DTP'nin adaylık ölçütünün sadece Doğan Erbaş'ın Kürt kimliği olmayabileceğini de akılda tutarak.

ERMENİLER AĞLAMADAN MAMA VERİLEN ÇOCUK MU?

Seçimler vesilesiyle kendini en milliyetsiz hissedenlerin milli aidiyetlerinin ne kadar etkisi altında kaldıkları başka şekillerde de kendini gösterdi.

Seçimlerden sonraki ilk *Agos*'ta Aydın Engin'in bir yazısı yayımlandı. Yazının tümü, neden 2. bölgede Ermeni nüfusun tümünün Baskın Oran'ı desteklemediğini sorgulamaya, bu konuda kendi kendileriyle bir hesaplaşmaya davet şeklinde yazılmış. Engin bir takım sorular soruyor. Mesela şöyle sorular: "AKP'ye oy veren Ermeniler, bu partiyi, partinin politikalarını beğendikleri, benimsedikleri için mi onu tercih ettiler, yoksa iktidar partisi olduğu ve seçimlerden sonra yine iktidar partisi olacağı hemen belli olduğu için mi? Acaba bazı Ermeniler, iktidarda olan ve olacak partiye oy vermemekten korkuyorlar mı? Böyle bir korku varsa, bunun psikolojik temeli ne?"

Sonra şöyle diyor: "Bu sorular yanıtlanmalı. Yanıtlanmalı ki Ermenilerin gelecekte nasıl bir cemaat ve bireyler topluluğu oluşturacağı anlaşılabilir. Suskun, sinmiş, egemenlerle, iktidar sahipleri ile uysal ilişkiler kurmayı yeğleyen; iktidarın bahşettiği olanaklarla (mesela bazı vakıf mallarının gönülsüz de olsa ve aslında AİHM dayatmasıyla geri verilmesi gibi) yetinip, ağlamadığı için verilen mamayla yetinmek zorunda kalan çocuk mu olacaklar?"

Meseleyi yalınlaştıralım. Burada, sorgulananlar Ermeniler. Yani, meslek, aile yapısı, gelir durumu, cinsiyet, yaş gibi kriterler temelinde belirlenen etnisite üstü bir sosyolojik kategori değil, düpedüz bir etnik/dinsel kimlik. Öte yandan sorular tüm etnik/dinsel kimliklerden seçmenler için geçerli. Yani bu soruları tüm etnik/dinsel kimliklere yöneltebilirsiniz. Öyleyse durum şu: Etnisite üstü genel sorular, diğer etnik/dinsel kimliklere değil, özellikle Ermenilere soruluyor. (Hem de Baskın Oran'a verilen oyların yarısı Ermenilerden gelmişken!)

Şimdi, Aydın Engin açık ve net bir şekilde etnisite temelinde meseleye bakmış ve bir takım sorular sormuş ya, ben de aynı temel üzerinden bazı sorular sormak istiyorum:

HESAP SORMA HAKKI

Ermenilerden sola verilen oylar oransal olarak Türklerinkinden

kat kat fazla olduğuna göre, Aydın Engin, Ermenilerin neden Türklerden daha fazla solcu olması gerektiğine inanıyor? Çok acılar yaşadılar diye mi? Acı yaşatmaya devam eden bir devletin yönetiminde, çocuklarına evde televizyonlarda, okulda ders kitaplarında ve her yerde, gazetelerde Ermenilerin Türkleri nasıl arkadan vurduğu anlatılan, "sözde soykırım iddiaları" üzerine kompozisyon yarışmalarına katılmaya davet edilen bir ülkede ve bunları çok normal karşılayan, hatta bir kısmı bunları az bile bulan bir toplum içinde, onlarla aynı mahallede, aynı işyerlerinde, aynı okul sınıflarında her an birlikte yaşamak ve çok şeyi dışını sıkarak tahammül etmek zorunda olan, buna rağmen Türkiye'yi terk etmeyip bu koşullarda, burada yaşama yürekliliğini gösteren Ermenilerden, üstüne üstlük bir de bu acıları azaltmak için kuşaklar boyu hiçbir şey yapmamış olan bizler, solcuları destekleme konusunda daha büyük cesareti ya da daha yüksek bir siyasi bilinci hangi yüzle talep edebiliyoruz?

1920'lerden başlayan Türk komünist/sosyalist/sol hareketinin en radikalinden en reformistine kadar hangi örgütlenmesi, bugüne kadar her Allahın günü Türk, Ermeni, Kürt, Rum çocuğuna icrilen "Varlığım Türk varlığına armağan olsun" andına son vermeyi mücadele gündemine aldı? Bugün Türk solundan böyle bir talep geliyor mu?

Hepimiz bunu bildiğimiz halde, bırakın geçmişi, neden şimdi bu uygulamaya son vermeye yönelik bir kampanya açamıyoruz? Açmayışımızın, açamayışımızın nedeni sadece bu andı kanıksamış olmamız mı, yoksa bilincimizin gerilerinde bir yerde bütün bir toplumu karşımızda bulacağımızı bilmemizin, bu nedenle de, Ermenilerden beklediğimiz cesarete önce bizim sahip olamamızın da rolü var mı?

Böyle bir kampanya açmayı bir yana bırakın, Ermeni yurttaşların yaşadığı sorunların Türk çözümünü gündemine girmesi için Hrant'ın öldürülmesi mi gerekiyordu? Hepimiz Ermeni'yiz dememiz, ırkçılığa, ayrımcılığa karşı sivil inisiyatifler kurmamız, sol olarak konuyu gündemimize almamız, manifestolarda yer vermemiz için Hrant'ın öldürülmesi mi gerekiyordu?

Hrant elbette bir sosyalistti ama birçok Ermeni komünist/sosyalistten farklı olarak ilk kez Türk kamuoyu karşısına sosyalist kimliğinden önce Ermeni kimliğiyle çıkan "siyasi" bir kişilikti. Bunu yapan ilk Ermeni'ydi. Ve öldürüldü. Mücadele ettiği konuların başında azınlık vakıf mallarına el konulması geliyordu. Ama bakın Aydın Engin bu alandaki kazanımı, yukarıda alıntılıdığım bölümde kullandığı, "iktidarın bahşettiği olanak", "aslında AİHM dayatmasıyla", "mama" gibi sözlerle tanımlıyor. Solcu olmayı milliyetler üstü olmaya yeterli görerek ve bu vasfının kendisine bir üstünlük sağladığına, bir etnik/milli kimlik olarak Ermenileri sorgulama hakkı kazandırdığına inanarak.

Söyleyecek şey çok, dergi sayfaları sınırlı. Kısaca demem o ki, milliyetçilik hakkında konuşuyorsak kabul etmemiz gereken bir gerçek var: "Milliyetsiz" olmak, ne kadar cazip gelirse gelsin, söyleniverdiği anda gerçekleşirecek bir şey değil.

Ve aydınlarımız arasında özellikle son yıllarda çok sık dile getirilen, sorulmadan da söylenen, Kürtlerden ve özellikle soykırımdan sağ kalanların diasporadaki torunlarından, gerçek aydın olmanın bir çeşit parolası gibi beyan etmeleri beklenen "her türlü milliyetçiliğe karşı" olmak da meseleyi çözecek ve anında ortaklaşılacak sihirli söz değil. Söyleniverdiği anda gerçekleşirecek bir şey değil dedim ama aslına bakarsanız milliyetsiz olmak mümkün değil. Doğru ve gerçekçi olan milliyetini kabul etmek, hatta sindirmek ve eyleyen de, söylerken de, milliyetimizle malul olduğumuzu unutmamak, unuttuğumuz zaman da bize hatırlatılmasını gerçekten istemek, hatırlatıldığında zaman öfkelenmek değil, oturup düşünmek. ♀

DİPNOTLAR

- 1 "Temizlik başladı: Zeylan deresindekiler tamamen imha edildi" Cumhuriyet, 13 Temmuz 1930, aktaran Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türküm Diyebilene*, s.248.
- 2 Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar II*, s.370, aktaran Naci Kutlay, 21. Yüzyıla Girenken Kürtler, Peri Yayınları, 2002, s.240.

AZ BİLE DEMİŞİZ!

SEVİLAY UĞUR - GÜLGÜN BALCI - AYNUR HACIOĞLU

Eğitim-Sen Kadın Sekreterliği, bu yıl 8 Mart'a özel bir dergi çıkartma kararı aldıktan sonra sendikalı kadınlardan, dergide yayımlanmak üzere yazı talep etmiştir. Bu yazılardan biri İzmir Eğitim-Sen 1 No.lu Şube Kadın Sekreteri Aynur Hacıoğlu, diğeri de İstanbul 6 No.lu Şube üyesi İlkey Yılmaz tarafından yazılmıştır.

Bu yazının konusu iki yazı ve başlarına gelenler hakkındadır. Her iki yazı da MYK tarafından, benzer gerekçeler ileri sürülerek dergide yayımlanmadı. Bu gerekçelerden ayrıntıyla söz etmek istiyoruz. Çünkü sunulan gerekçeler aslında, Eğitim-Sen'in kadın sorunları ve mücadelesine yaklaşımını özetlemektedir.

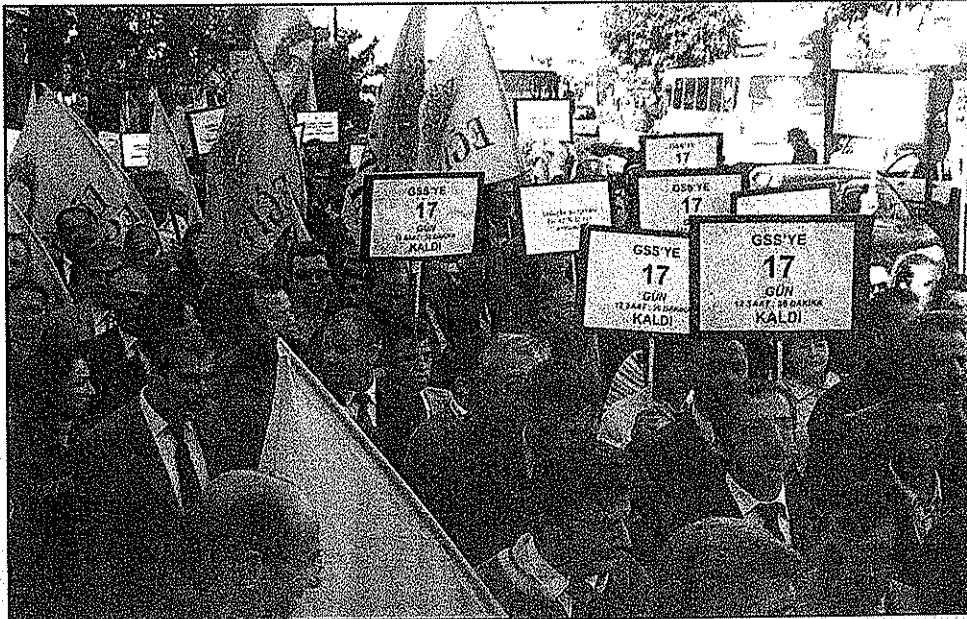
Aynur Hacıoğlu dergiye gönderdiği yazısında kişisel ya da kadın komisyonunun görüşlerini aktarmaktan çok "kadın yolculuğundaki yaklaşık 200 yoldaşımın söyledikleridir" diyerek Eğitim-Sen'in Kadın Eğitimcilerin Eğitimi Projesi kapsamında yürütmüş olduğu atölye çalışmalarının sonuçlarından bir kısmını aktarmıştır. Konu edilen çalışmaların kapsamı çok daha geniş olmakla beraber, dergi üzerinden oluşacak kamuoyunun yönlendirmesi ile yaşanabilecek olumlu değişim beklentisi ile Eğitim-Sen'li kadınların da kadın olmaktan kaynaklı engelleme, ayrımcılık, aile içi şiddet gibi sorunlardan azade olmadığı gerçeğini bir kez daha belirtmiş ve en önemlisi sorunu yaşayanların sendikadan çözüm noktasındaki beklentilerini ifade eden bir üslup kullanmıştır.

Aynur Hacıoğlu'nun yazısında yer alan "sendikanın kadına yönelik şiddet ve taciz uygulayan üyelerine yönelik disiplin cezası uygulanması yönündeki talepler" in sendikamızda kadınlara cinsel tacizde bulunduğu şeklinde de anlaşılacağı nedeniyle dergide yayımlanamayacağı, ancak bu ifadeler çıkartılırsa yazının yayımlanabileceği Genel Merkez Kadın Sekreteri tarafından kendisine telefonla bildirilmiştir. İkinci bir görüşmede, sadece bu bölümün çıkmasının yeterli olmayacağı, yazıda Eğitim-Sen'e dönük "sendika yöneticilerimizin

toplantılarda 'kadın üyelerimizin çocuk sorunları var' biçiminde ifadeler kullanabiliyor olmaları" gibi eleştirel ifadelerin yer aldığı, bu dönemde yayımlanacak dergide daha çok sendikanın olumlu çalışmalarını ön plana çıkarmak gerektiğine ilişkin MYK'nın yaklaşımı ifade edilmiştir. Bunun üzerine Aynur Hacıoğlu yazıda herhangi bir değişiklik yapmayacağını, yazısını geri çektiğini ancak bu durumu sendika geleneklerimizle ve kadın kurultayında alınan kararlarla bağdaştıramadığını ifade ederek bu yazıyı başka bir yerde Eğitim-Sen'in dergide yayımlanmama gerekçeleri ile birlikte yayımlayacağını bildirmiştir.

İlkey Yılmaz ise yazısında 12 Eylül sonrası Türkiye'de gelişen kadın hareketinin bir özetini yapmış ve bu hareketin demokratikleşmeye etkisini incelemiştir. Yazının yayımlanmamasına gerekçe gösterilen "feminizm" ve "feminist" sözcükleri yazıda toplam beş kez kullanılmıştır.

Eğitim-Sen Merkez Yönetim Kurulu, Kadın Kurultayı mail grubuna gönderdiği yazısında, İlkey Yılmaz'ın yazısını yayımlanmama gerekçesini "örgüt tabanının bir bölümünün 'feminizm' kavramına karşı olan reaksiyonunun göz önüne alınması" olarak ifade ediyor. Bu tutumlarının da örgütümüzün bir bölümünün düşüncelerini ifade etmesinin engellenmesi şeklinde değerlendirilebileceğini belirtiyor. Bu durumun demokratik tartışma kültürümüzü zedeleyeceği düşüncesinden hareketle İlkey Yılmaz'ın yazısının tekrar yayımlanmasına karar verildiği ve genel başkan aracılığı ile bu konunun kendisine iletildiği ancak bu kez İlkey Yılmaz'ın ikircikli davrandığı ve sonuçta yazısını geri çektiği ifade ediliyor. Mevcut sorunun telafi edilememesinin gerekçesi olarak da İlkey Yılmaz'ın tavrı gösteriliyor ve feminist kadınlardan sürece katkı bekledikleri

Eğitim-Sen bir yandan kadın meselesine duyarlı olduğunun göstergesi olarak 8 Mart'ta kadınlara özel bir dergi basıyor, kadın aktivistleri toplayıp süreci değerlendiriyorken, öte yandan dergiye gelen yazıları feminizm kavramına tabanın tepkilerini gerekçe göstererek ya da Eğitim-Sen içinde kadınlara ayrımcılık olduğunu ele güne düşündürebilecek olması gibi nedenlerle yazıları sansürlüyor/ yayımlanmıyor.

SORUYORUZ:

- Eğitim-Sen'in bir bölümünün tepkisinden çekindiği taban, 8 Martlarda örgütsel olarak kadınlarla ve kadınların örgütlediği eylemliliklere katılma yönünde merkezi eğitim belirleyen genel merkezi tanımayan; genel merkezin bu tutumunu "feminist" eğilimler şeklinde değerlendiren ve karşısında "devrimci" bir duruşla kadın erkek 8 Mart kutlayan ve hatta kadınlara rağmen 8 Mart alanlarını dolduran taban mıdır?
- Asıl sorun yazıda "feminizm" ve "feminist" sözcüklerinin kullanılması mı, yoksa yazının Türkiye'deki muhalif hareket kültürünün de cemaatçi bir yapıya sahip olduğu yönündeki eleştirisi ve kadın hareketinin bunu dönüştürme yönündeki potansiyelinin ifade edilmesinden duyulan kaygı mıdır?
- Kadın üyelerimizin, cinsel taciz, cinsel ayrımcılık ile ilgili sendikamız tüzüğüne madde konulması ve uygulanması, sendikamızın kadına yönelik şiddet ve taciz uygulayan üyelerine yönelik disiplin cezası uygulanması, şiddet mağduru kadınlara maddi ve manevi destekte bulunulması, kadına yönelik şiddetle ilgili sendika avukatları tarafından danışma hizmeti verilmesi yönündeki taleplerinin ifade edilmesinin engellenmesinin nedeni, bunun sendikamızda kadınlara cinsel tacizde bulunulduğu şeklinde de anlaşılabilirliğine ilişkin kaygı mıdır? Yoksa maalesef bu konuda yaşanmışlıkların üstünü örtmek midir? Değilse taleplerle ilgili nasıl bir adım atılmıştır? Örneğin Eğitim-Sen 1.Kadın Kurultayı'nda alınan kararlar hayata geçirilmiş midir?
- Asıl sorun 8 Mart nedeniyle yayımlanacak olan dergiye kabul edilmeyen yazıda kadınların daha çok üye olmaya teşvik edilmemiş olması mı, yoksa sendika yöneticilerimizin toplantılarda "kadın üyelerimizin çocuk sorunları var" biçiminde ifadeler kullanabiliyor olmaları, bazı üyelerimizin "kadınların doğuştan ev işlerine yatkın" oldukları iddiasını çekinmeden savunabiliyor olmaları ya da bizlere sürekli olarak "başka önemli gündemler varken kadın sorunları ile örgütü meşgul ettiğimiz" duygusunun yaşatılıyor olması gibi örgütsel inceliklerimizin hesapsızca eleştirilmesi midir?

umudu ile yazı bitiriliyor.

Konu ile ilgili İstanbul'daki Eğitim-Sen Şube kadın sekreterlerinin tutumu ise daha da ilginç. Söz konusu Şube kadın sekreterleri bu konu gündemli toplantı yapıyor, daha önce toplantının davetlisi olan yazı sahibi ve arkadaşlarının katılımı olmadan kendi aralarında görüşmek istiyor. Ancak yazı sahibi ve arkadaşlarının toplantıya filen katılmalarını bir taciz olarak algılayıp bu davranışlarının yanlışlığı üzerinde duruyorlar. Resmî olarak oluşturdukları toplantı tutanağında ise söz konusu yazının yayımlanmamasının demokrasi kültürümüze aykırı olduğu ve bu kapsamda MYK'nın sorumlu olduğu ancak MYK tarafından Kadın Kurultayı mail grubuna gönderilen mailin ve yazının tekrar yayımlanması yönündeki görüşün özelleştirilerek kabul edilebileceği ifade ediliyor. Ayrıca konu ile ilgili karar mercii olma durumunda olmadıklarını da ifade ederek "ne şiş yansın ne kebab ama kadından kebab biraz yansa da olur" yaklaşımı ile def-i bela ediyor ve konuyu örgüt içi demokratik teamüller çerçevesinde tüketilmeye havale ediyorlar. Eğitim-Sen bir yandan kadın meselesine duyarlı olduğunun

göstergesi olarak 8 Mart'ta kadınlara özel bir dergi basıyor, kadın aktivistleri toplayıp süreci değerlendirirken, öte yandan dergiye gelen yazıları feminizm kavramına tabanın tepkilerini gerekçe göstererek ya da Eğitim-Sen içinde kadınlara ayrımcılık olduğunu ele güne düşündürebilecek olması gibi nedenlerle yazıları sansürlüyor/yayımlamıyor.

Eğitim-Sen MYK'sının bu noktada takındığı tavır bizce üzerinde durulması gereken en önemli konudur. Çünkü sorun aslında ne tabandan feminizm kavramına yönelebilecek eleştirilerin önüne geçilmesi ne de örgüt içindeki erkek egemen yaklaşımların teşhirinin önlenmesidir. Asıl sorun Eğitim-Sen MYK'sının antidemokratik, hiyerarşik ve cinsiyetçi yaklaşımıdır.

Bu yazıda sözü edilen yazıların yayımlanmadığı 8 Mart dergisinin kapağında ve yine 8 Mart için hazırlanan afişte beşiği sallayanın neden kadın olduğunu (toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ne denli içselleştirilmiş olduğunu bir kere daha kanıtlar) ise başka bir yazının konusunu oluşturacağı için şimdilik sormuyoruz! ♀

NOVAMED GREVİ BİR YILINI DOLDURUYOR

Nilgün Yurdalan- ANTALYA

Novamed firmasının diyaliz ürünleri üreten Antalya'daki fabrikasında bir yıl önce başlayan grev sürüyor. Çalışma koşullarını iyileştirmek için grevdeki fabrika teknik servisinde çalışan 345 işçinin 330 ise kadın...

İşçiler, fabrikada ücretler düşük, çalışma koşulları zorluğundan şikayetçi. Çeşitli baskılara, hakaretlere maruz kaldıklarını söyleyen kadın işçiler ise, ağır koşullarda zorla çalıştırıldıklarını, gerekçesiz işten çıkarıldıklarını dile getiriyorlar. İşçilerin belirttiğine göre, evlenmek dahi patronun iznine tabi. Evli kadınlar yönetimin belirlediği zamanlarda hamile kalıp çocuk doğurmak zorundalar. İşyerinde yemek servisi yok, çalışma saatlerinde işçilerin birbiriyle konuşması, molada sigara içmesi yasak. Bu yasaklar zinciri işçilerin ev ziyaretinde

bulunmalarına kadar uzanıyor.

İki yıl önce Petrol-İş'te örgütlenen işçiler, çeşitli baskılara, tehditlere maruz kaldılar. Buna rağmen, 26 Eylül 2006'dan bu yana gece gündüz, sıcak soğuk demeden grevi sürdürüyorlar. Grevdeki kadın işçiler, geçen 8 Martı "Bursa" da yandık, Ceylanpınar" da boğulduk, Novamed'de direnişmeyiz" sözleriyle karşılamıştı.

Grev sürerken, Almanya Sol Sendikacılar Konferansı, Alman Birleşik Hizmet Sendikası Kadın ve Eşitlik Komisyonu, Novamed işçileriyle dayanışma içinde olduklarını bildirdiler. Alman Göçmen Kadınlar Birliği, "Sendikal çalışma cezalandırılmamalı. Novamed'deki baskıcı ve Ortaçağ andıran uygulamalara, özellikle kadın işçilere karşı kadın düşmanı "özel muamelelere" hemen son verilmesini talep ediyoruz" çağrısında bulundu.

ÜCRETİN TAMAMI, İKTİDARIN YARISI

GAMZE GÖKER

Bir grup kadın Haziran ayı başında Stockholm'e, İsveçli kadınların politik yaşamda ve parlamentodaki konumlarını yerinde incelemek üzere gittik. Grubumuz Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği'nin (KADER) farklı şehirlerden 13 kadın üyesinden oluşuyordu. Bir kısmı aynı zamanda siyasi parti üyesi de olan kadınların bulunduğu delegasyona, ev sahipliğini İsveç Enstitüsü ve İsveç İstanbul Başkonsolosluğu yaptı. 2-6 Haziran 2007 tarihleri arasında gerçekleşen gezi boyunca, toplumsal cinsiyet eşitliği atölye çalışmalarına katıldık; İsveç parlamentosu, Stockholm belediyesi ve il genel meclisini ziyaret ettik, siyasi partilerden kadın politikacılarla bir araya geldik.

"TOPLANTIYA ÇOCUĞUMU GETİRMEK HAKKIM"

Gezinin ikinci gününde il genel meclisini ziyaret ediyoruz. Özel Taşımacılık Hizmetleri Yönetim Kurulu Başkanı, Liberal Parti'den Anna Starbrink, il genel meclisinin toplumsal cinsiyet çalışmalarından söz ediyor bizlere. Ancak tuhaf bir şey var, Starbrink bir kadın olarak politikaya nasıl atıldığını anlatırken bir yandan da bir bebek arabası sallıyor. Bebek mızırızlanmaya başlayınca, aynı zamanda il genel meclisinin eşitlik politikaları sorumlusu olan genç erkek asistanı, çocuğu kucağına alıp ilgilenmeye başlıyor. Şaşırılmış yüzlerimizi görünce açıklama yapma ihtiyacı duyan Starbrink, "Şu an annelik iznimi kullanıyorum ve böyle bir toplantıya katılacaksam, çocuğumu yanımda getirmek benim hakkım. Her iş yerinde çocuk bakımı için ayrılmış özel odalar var" diyor. Özel alanla kamusal alan sınırlarının bu tür geçişlere tümüyle kapalı olduğu Türkiye'den gelen bizler için durum hayli şaşırtıcı. Tabii, insan bir an için de olsa kendi kendine, tüm bunların İsveç'te kadınların iş yaşamında elde ettiği hakların geldiği noktayı bizlere anlatmak üzere kurgulanmış bir mizansen olup olmadığını da sormuyor değil.

OMBUDSMANA YANSIYAN OLAYLARDA CİNSEL TACİZ AĞIRLIKTA

İl genel meclisindeki 149 çalışanın 80'i kadın ve örneğin mali işler gibi önemli bir konudan sorumlu olan kişi, Türkiye'de gördüğümüz uygulamaların tersine, bir kadın. İsveç'te iş yasasında yapılan bir değişiklik, 10 kişiden fazla çalışanın olduğu her işyerinde ombudsman adı verilen bir kişinin cinsiyet eşitliğinden sorumlu olması uygulaması getirilmiş.¹ Sendikayla bağlantılı çalışan ve ek ücreti sendika tarafından ödenen ombuds person'dan il genel meclisi sorumlu ve her yıl bir eşitlik raporu yayımlıyor. Örneğin, işyerinde cinsel taciz gibi konuları "ombuds person" sendikaya bildiriyor.

Bir de 4 yıllık süre için meclis tarafından seçilen ve kurumsal düzeyde çalışma yürüten ombudsmanlar var. 1980'de oluşturulan ve temel dayanağını "İşyerinde erkekler ve kadınlar arasında eşitlik yasağı"ndan alan bu eşitlik ombudsmanının görevi, kamuoyuna bireysel haklar konusunda bilgi vermek, cinsiyetinden ötürü yanlış davranışa uğrayanları hangi makamlara başvurabilecekleri konusunda bilgilendirmek. Eşitlik Ombudsmanı'na yılda 150-200 olay iletiliyor ve bunların dörtte

üçü cinsel taciz konusunda. Diğer başvuru konularından en yoğunluklu olanlar ise ücret eşitsizliği ve iş başvurularının cinsiyetten dolayı olumsuz sonuçlandığı savları.²

Anna Starbrink'in vurgu yaptığı önemli mücadele alanlarından biri de eşit işe eşit ücret. Brink, "Birçok alanda eşitlik sağlandığı, iktidarın yarısı elde edildiği halde, eşit işe eşit ücret uygulamasını hâlâ tam anlamıyla sağlayamadık. Bunun nedenleri üzerine sürekli araştırma yapılıyor, mücadelemiz devam ediyor" diyor.

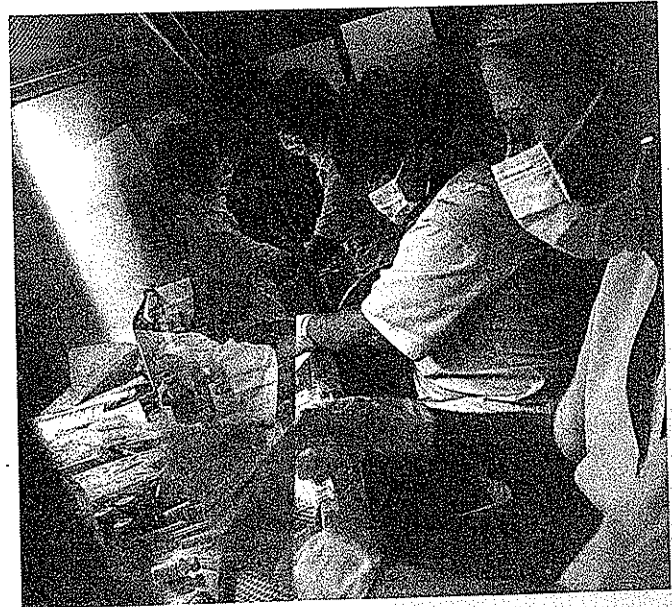
EŞİTLİK DEĞİL, DENKLİK ÖNEMLİ

İl genel meclisinin vizyonu, var olan kaynakların eşit

1985'ten
1997'ye kadar
partiye o kadar çok
sayıda kadın üye
olmuş ki, erkekler
"iyi ki fermuar
sistemi var, yoksa
hiç erkek üye
olamayacaktı"
demeye başlamış.

dağıtılması, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması. Bu vizyonun hayata geçirildiğini ispatlayan en güzel örneklerden biri araştırma geliştirme faaliyetleri. İl genel meclisinin Ar-Ge için 120 milyon avruluk bir yatırımı var. 2005 yılında çıkan bir kararla yapılacak araştırmalarda kadın-erkek sayısının eşit tutulması öngörülmüş. Brink bu yeni uygulamayı şöyle özetliyor: "Daha önce erkeklerle ilgili araştırmalar için daha fazla para veriliyordu, sağlık araştırmalarında erkekler ölçüt olarak odak noktasındaydı. Oysa kadınlarla ilgili hastalıklar ile

erkeklerle ilgili hastalıklar arasında eşit bir paylaşım olması gerekiyor. Alana dair bilgi olmayınca kadınlara yardım da yapılamıyor. Sağlık sektöründe eşitlik kadar denklik de göz önünde bulundurulmalı. Kadın ve erkeklere ayrılan hizmet ve

kaynakta eşitlik önemli, ancak ikisinin biyolojik özellikleri farklı."

KADINLAR DAHA AZ (Mİ) KIRLETİYOR, DAHA ÇOK (MU) ŞİKÂYET EDİYOR?

Brink'in ayrıntılarını anlattığı, Ar-Ge kapsamında yapılan araştırmalardan biri denklik meselesini çok açık örnekliyor aslında. Araştırmaya göre, hastanelerde erkek hastaların kirli çamaşır sepeti kadın hastalarınınkine oranla daha çabuk doluyor. Bunun nedenleri araştırıldığında ortaya çıkıyor ki, erkeklere, kadınlara olduğundan daha fazla bakım yapılıyor. Üstüne üstlük, erkekler hastanede bakım alırken, kadınlar evde kendilerine bakıyor ("doğal" bakım yetenekleri gereği). Başka bir araştırma da, "insanlar aldığı sağlık bakımından memnun değilse, kadınlar ve erkekler nasıl şikâyetten bulunuyor?" sorusunun yanıtını bulmak üzere yapılıyor. Kadınların şikâyet oranı erkeklerle oranla yüzde 18 daha fazla çıkıyor. Bunun nedeninin kadınların daha gezeve olmasından kaynaklanmadığı açık. Hastabakıcıların kadın hastalara, erkek hastalara gösterdiklerinden daha az özen ve ilgi gösterdiği ortaya çıkınca, bu konuda birtakım iyileştirmelere gidiliyor. Bu araştırma aynı zamanda gösteriyor ki, kadınlar daha gerçekçi ve dayanıklı şikâyette bulunuyor.

ERKEK RESSAMLARIN RESİMLERİ DAHA PAHALI

Bugün, Stockholm'deki hastanelerde aktif çalışan kadın sayısı çok olduğu halde, yönetici pozisyonundakiler erkek ve hâlâ kadın doktorlar aynı pozisyondaki erkek doktorlardan daha düşük maaş alıyor. Eşitsizliğin en yoğun görüldüğü alanlardan biri olan sağlık sektöründe toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için araştırmaların hangi ayrıntılara kadar indiğini anlatan güzel bir örnek ise hastane duvarlarına asılan resimler. Hastanelere alınan resimlerin çoğunun erkek olduğu ve bu eserlerin kadınların yaptıklarından daha pahalıya satın alındığı tespit ediliyor. Eşitlik çalışması yapanlar, kadın sanatçıların resimlerinin satın alınması için faaliyetlere başlıyor. Tam burada, zurnanın zırt dediği noktaya geliyoruz. "Tüm bu çalışmaların temelinde sayısal bilgi yatıyor. Elde sayısal veriler olmalı ki, ona göre çalışma yapılsın. Ayrıca, kadın-erkek eşitlik çalışmalarının yükü tamamen kadının sırtında olmamalı," diyor Brink.

ÇOCUK OLDUKTAN SONRA İŞLER DEĞİŞİYOR

Stockholm Belediyesi ziyaretimizde ise iktidarda olan muhafazakâr partiden (Moderate Parti) ve sosyal demokratlardan birer meclis üyesi ile bir araya geldik. Verdikleri bilgilere göre, belediyeye seçilenlerin yüzde 49'u, çalışanların yüzde 75'i, yönetici pozisyonunda sorumluluk taşıyanların ise yüzde 71'i kadın. Bu yüksek oranlara rağmen, sosyal demokrat üye, eşitlik konusunda aşama kaydedildiğini ancak asıl hedefe ulaşamadığını söylüyor. Çünkü, "20 yaşındaki genç çiftler arasında iş hayatı, eğitim, siyasi yaşam açısından eşitlik var denebilir, ancak işler çocuk dünyaya geldikten sonra değişiyor. Çocuk olduktan sonra, çocuk bakımı, temizlik kadına kalıyor."

BABALAR, BABALIĞI YAŞAMAK İSTİYOR

Muhafazakâr Parti temsilcisi ise, yakın zamanda kadınların kadınlara siyasette koçluk yapması anlamına gelen mentorluk (kılavuzluk) işine başladıklarını, deneyim aktardıklarını ve böylece kadınların erkeklerin yoğun olduğu ağlara girmiş olduklarını söylüyor.

Aynı gün İsveç Enstitüsü'nde farklı siyasi partilerden kadın temsilcilerle buluşup, sohbet ediyoruz. Sosyal Demokrat Parti Kadın Kolları Başkanı Türkiyeli Kürt göçmenlerden Nalin Pekgöl,

hemşirelik eğitimi aldıktan sonra politikaya girdiğini, 8 yıl parlamentoda bulunduğunu anlatıyor. Partilerinde 1993'ten bu yana fermuar sistemi (bir kadın bir erkek aday milletvekili sistemi) uygulandığını belirten Pekgöl'ün aktardığı anekdot kadın-erkek eşitliğinin İsveç'te geldiği noktayı güzel açıklıyor:

"1985'ten 1997'ye kadar o kadar çok sayıda kadın üye olmuş ki, erkekler 'iyi ki fermuar sistemi var, yoksa hiç erkek üye olamayacaktı' demeye başlamış". Pekgöl, milletvekili olduğu zaman kadın kolları başkanı olarak daha güçlü olduğunu da vurguluyor.

Muhafazakâr Parti'den Hillevi Engström, fermuar sistemi uygulamadıklarını ancak yine de il genel meclisinde, partide kadın oranının yüzde 35 olduğunu söylüyor ve bu konuda hiç yabancı olmadığı bakış açılarını özetliyor: "Sayısal olarak kadın-erkek eşitliği değil, güç kullanabilecek kadın sayısı daha önemli. Bizim için nicelik değil nitelik ön planda." Öte yandan, parti kongresinde yüzde 40 kadın temsiline ulaşmayı kararlaştırdıklarını da ekliyor.

Liberal Parti'den Mia Franzen ise, partilerinde iki erkek iki kadın fermuar sistemi uyguladıklarını söylüyor. Daha önce sadece anne tarafından kullanılan 11 aylık çocuk doğum izninin 6,5 ay anne, 6,5 ay baba tarafından kullanılması için yasa çıkartmaya çalıştıklarını hatırlatan Franzen, kadın kollarının bastırmasıyla bu hakkı elde ettiklerini ekliyor. Muhafazakâr Parti'den Engström, buna her ailenin kendisinin karar vermesini istediklerini vurgularken, Sosyal Demokrat Parti'den Pekgöl, tek bir kişi evde kaldığı zaman kariyer imkânının azaldığını hatırlatıyor ve diyor ki: "Madem devletin parası veriliyor, o halde eşit dağıtılsın. Üstelik, bazı babalar babalığı yaşamak istediği için evde kalmak istiyor."

ERKEKLİĞİN YUMUŞAMASI LAZIM

Ertesi gün, İsveç Parlamentosu'nu ziyarete gidiyoruz. Ceylan derisi koltuklarla değil, oldukça mütevazı, hatta kullanılmaktan yıpranmış koltuklarla dolu bir meclisle karşılaşılıyor. 349 üyeli meclisin yüzde 45'i kadın milletvekillerinden oluşuyor. İsveç, meclisteki oturma düzeninin partilere göre değil, seçim bölgelerine göre olduğu iki ülkeden biri. Milletvekillerinin seçildiği bölgelere göre oturduğu bu düzenin kadın dayanışmasının daha üst düzeyde gerçekleşmesini sağladığı söyleniyor. Anayasal monarşiyle yönetilen İsveç'te krallık geleneksel bir sembol olarak korunuyor, ancak parlamenter demokrasi tüm kurumlarıyla hayata geçirilmiş durumda. Meclise girme barajı ise yüzde 4. Sosyal demokratların on iki yıldan bu yana iktidarda olduğu ülkede, 2006 seçimleriyle birlikte muhafazakârlar iktidara gelmiş, ancak her iki taraf da yeni rol dağılımına henüz tam olarak alışmış değil, muhafazakârlar hâlâ muhalefette, sosyal demokratlar da hâlâ iktidardaymış gibi davranıyor.

Mecliste görüştüğümüz, Hıristiyan Demokrat Parti milletvekillerinden Pethrus Engström'ün de İsveç'teki birçok kadın politikacı gibi odaklandığı konu iş yasa ve özellikle eşit işe eşit ücret, ekonomik bağımsızlık ve eşit eğitim hakkı başlıkları. Engström, ücret ödenmeyen ev işleri, çocuk bakımı gibi işlerin paylaşılması gerektiğini, çünkü evden hem erkek hem de kadının sorumlu olduğunu, doğum izninin erkekler

"Kadın özgürleştikçe erkek kendini engellenmiş hissediyor. Geleneksel olan işler de bölüşülmeye başladığı zaman, erkek 'ben de kadın gibi olmaya başladım' diyor, erkekliğini tehdit altında hissediyor. Erkeğin yumuşaması lazım..."

tarafından da kullanılması gerektiğini söylüyor. Şiddete uğrayan kadın oranının yüzde 50 olduğu İsveç'te 233 belediye ve 150 sığınma evi bulunuyor. Engström, toplumsal cinsiyet eşitliğinin oldukça yüksek oranda sağlandığı İsveç'te, kadına yönelik şiddetin yaygınlık nedenini şöyle açıklıyor: "Kadın özgürleştikçe erkek kendini engellenmiş hissediyor. Geleneksel olan işler de bölüşülmeye başlandığı zaman, erkek 'ben de kadın gibi olmaya başladım' diyor, erkekliğini tehdit altında hissediyor. Erkekliğin yumuşaması lazım. Alkol tüketimindeki yükseliş de şiddeti artırıyor. İsveç'te yılda 20 kadın şiddet yüzünden öldürülüyor."

ZİHNİYET DÖNÜŞÜMÜ NE ZAMAN GERÇEKLEŞİR?

Toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının 1970'den bu yana devlet politikası olarak yürütüldüğü İsveç'te karar mekanizmalarında kadın oranı oldukça yüksek. Parlamentodaki kadın oranı yüzde 47.3 ile Ruanda'dan sonra ikinci sırada. Öte yandan İsveç, karar mekanizmalarındaki sayısal çoğunluğun, kadınların toplumsal rollerinden azade olduğu anlamına gelmediğinin de en iyi örneklerinden biri. Stockholm'de, kadın-erkek ayrımı olmayan umumi tuvaletlerde, çocuk bakım bölümlerinde, bebeklerin altını değiştiren babalarla karşılaştığımız gibi, lokantalarda küçük çocuklarını doyurmak için çirpınan annenin karşısında bacak bacak üstüne atıp gazetesini okuyan babalara ya da evde kalıp çocuğuyla ilgilenen babaları kadın işi yaptığı için ayıplayan komşulara da rastlamak mümkün. Kadınları özel alana hapseden toplumsal rollerin değişmesi, dönüşmesi ve nihai olarak kadınların özgürleşmesi için toplumsal düzeyde bir zihniyet dönüşümüne ihtiyaç olduğu açık. Tabii ki, İsveç'in bir tür "devlet feminizmi" olarak

tanımlanabilecek toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki iyi uygulamalarını öğrendiğimiz gezi boyunca, ataerkillik eleştirisi ya da feminizme dair cümle kurulmasını beklemek saftülük olurdu. *Amargi*'nin "Siyaset Kimin Meydanı?" başlıklı son sayısında Devrim Mavi'nin İsveç'te neden bir feminist partiye ihtiyaç duyulduğunu anlattığı yazısına ek olarak, İsveçli uzmanların kadın-erkek eşitliği için yaptığı vurgunun hep toplumun "daha rahat" hissetmesi çerçevesinde olduğunu da hatırlatmak lazım. Ancak, feministlerin kadınların kurtuluşu ve özgürleşmesi olarak tanımlanabilecek nihai hedeflerine ulaşabilmeleri için, sayısal eşitliğin sağlanması ya da karar mekanizmalarındaki kadın sayısının artmasının geçilmesi gereken önemli bir aşama olduğunu akıldan çıkarmamak gerekiyor. Yoksa son yıllarda feminizm ve feminist politika yerine kullanılan toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet politikaları kavramlarının feministleri tavladiğı sanılmasın. Zaten, kadınların erkeklerle eşit olması ve böylece parlamenter demokrasinin sorunsuz yürümesi, birer tüketici olarak kadınlara da erkekler kadar ihtiyaç duyan kapitalizmin tıkır tıkır işlemesi için gerekliliği değil mi? ♀

DİPNOTLAR

1 Ombudsman sözcüğünü uluslararası terminolojiye kazandıran İsveç'te, belirli alanlarda görev yapan ve "ombudsman" denilen kişiler ve onların yönetimindeki kurumlar, bireylere, yasal haklarını korumak ve yargı yollarına başvurmak konusunda yardımcı oluyor. Farklı yıllarda uygulamalara başlayan ombudsmanlar adalet, tüketici hakları, etnik ayrımcılık, çocuk, basın ve eşitlik konularında çalışmalar

yürütüyor. (Oral Çalışlar ve Gürhan Uçkan, *Kadınlardan İsveç'i, İmge Kitabevi*) Ombudsman sözcüğünün sonundaki -man ekinin yol açtığı erkek egemen çağrışımları engellemek üzere, son dönemde uluslararası literatürde "ombuds person" terimi tercih edilmeye başlandı.

2 Oral Çalışlar ve Gürhan Uçkan (1997), *Kadınlardan İsveç'i, İmge Kitabevi*, s.38-39.

İSVEÇ'TE ADIM ADIM EŞİTLİK

•Doğum İznini Anne Baba Birlikte Kullanıyor

Gezinin ilk günü, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları Hükümet Komitesi Başkanlığı'ndan toplumsal cinsiyet uzmanı Gertrud Aström'ün verdiği bilgilere göre, İsveç'te toplumsal cinsiyet eşitlik politikalarının ilk uygulanmaya başladığı yıl 1970. Bu yıllarda İsveç'te toplumsal cinsiyet araştırmaları başlıyor ve ardından da kadın hareketi ortaya çıkıyor. Birleşmiş Milletler (BM) ile İsveç hükümetleri arasında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda her zaman bir etkileşim ve işbirliği olmuş. 1969'da başbakan olan Olof Palme döneminde kadın-erkek eşitliği konusu, siyasi konu hiyerarşisinde en üst düzeyde ele alınıyor ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak politikalar üretmek üzere bir daire kuruluyor. İsveç'te 1972'den bu yana kadın ve erkeğin kazancından ayrı vergi alınıyor ve bu uygulama kadın hakları savunucuları tarafından kadının bir birey olarak görüldüğünün emaresi olarak kabul ediliyor. 1974'te bir eve 6 ay doğum izni veriliyor ve anne ile baba bu izni paylaşıyor. İş güvencesi olduğu için, doğum izninden sonra kimse işini kaybetmiyor. O dönemde en önemli kadın gruplarından biri olan Grup 8'in talepleri şunlar: İş sahibi olmak, ücret eşitliği, çocuk bakımı ile ilgili önlemlerin alınması, sigorta ve bütün çocuklara yuva sağlanması.

•Eşitlik Yasayla Değil Kararla Sağlanıyor

1985'te kadınların iktidarda temsili ve demokrasi meselesi çok önemseniyor ve tüm siyasi gruplarda başlayan hareketlenme sonucunda 1988'de parlamento adaylık ve seçim süreçlerinde fermuar sistemi uygulanmasına karar veriliyor, ancak uygulamaya 1998'de geçiliyor. 1992'de

parlamentodaki kadın milletvekili oranının yüzde 30 olması planlanıyor, 1998'de bu oran yüzde 50'ye ulaşıyor. Yine 1998'de, tüm kurumların yönetimine yüzde 50 kadın kotası uygulaması getiriliyor. Eşitlik uygulamalarına var olan kurumlarla başlanıyor. Örneğin 20 kişilik bir yönetim kurulunda 15 erkek varsa 5 kadın üye eklenmiyor, 5 erkek üye çıkarılıyor, yerine kadın üyeler ekleniyor. Türkiye ile karşılaştığımızda bize asıl ilginç gelen ise, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın kotasının uygulanması yolunda devlet ve hükümetler tarafından atılan bu adımların hemen hiçbirinin bir yasa zoruyla sağlanmamış olması. Siyasi partiler bu konuda aldıkları kararlarla tüm bu uygulamaları gerçekleştiriyor ve yasa, verilen sözler yerine getirilmediğinde, eşitlik vadedildiği biçimde gerçekleşmediğinde bir tehdit etme mekanizması olarak kullanılıyor.

•"Destek Çorabı Hareketi"nin Tepkisi

1988'de fermuar sistemi kararı alınırken meclisin yüzde 38'i kadın milletvekillerinden oluşuyordu. 1991'de Çevre Partisi'nin (Yeşiller) meclise girememesi ve Yeni Demokrasi Partisi ve Hıristiyan Demokrat Partisi'nin erkek ağırlıklı olmaları nedeniyle kadın milletvekili sayısı yüzde 33'e düşüncü, "Destek Çorabı Hareketi" (Varis Çorabı Hareketi) adı altında örgütlenen kadın örgütleri "ücretin tamamı, iktidarın yarısı" diyerek tepki gösteriyor. Medya da bu süreçte kadın örgütlerine yoğun destek veriyor. Kadın aday ve milletvekili sayısını artırmak için tüm siyasi partiler harekete geçiyor ve 1994'teki seçimlerde hükümette yüzde 50 oranında kadın milletvekili yer alıyor, 2006 sonbaharındaki son seçimlerde ise bu oran yüzde 47.3'e düşüyor.

Dünya alem

HAZIRLAYAN: PINAR İLKKARACAN

On iki yaşındaki bir kız çocuğun sünnet edilirken yaşamını kaybetmesi sonucunda doğan yoğun kamuoyu tepkisi üzerine, Mısır hükümesi nihayet kız çocukların cinsel organlarına tıbbi müdahaleyi (kadın sünnetini) yasaklayan bir yasayı kabul etti. Yasaya uymayıp kız çocukları sünnet edenlere ceza verilecek.

Yeni araştırmalar, halen Mısır'da sünnet edilen kız çocukların oranının % 90 olduğunu ortaya koydu. Bu oran 1990'larda yapılan araştırmalara göre % 97'di. Mısır'da 1994 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı'ndan beri kadın grupları kız çocukların sünnetinin yasaklanması için yoğun bir kampanya yürütmekte. Kampanya bu yeni yasaya kadar ancak kısmi bir başarı sağlamıştı. Bir taraftan kız çocukların sünnetinin geleneksel

MISIR'DA KADIN SÜNNETİ
NİHAyet YASAKLANDI

bir şekilde yapılması yasaklanırken, diğer yandan tıbbi pratikler kapsamında alınmış ve doktorların uygulamasına bırakılmıştı.

Mısır'daki kadın hareketinin yıllardır eleştirdiği bu uygulama, Güney Mısır'da 12 yaşında bir kız çocuğun sünnet sırasında yaşamını kaybetmesi üzerine insan ve kadın hakları örgütlerinin olduğu kadar, sağlık örgütlerinin de yoğun protestolarına neden oldu. Operasyonu gerçekleştiren doktor tutuklandı. Mısır'da kadın sünneti, hem Müslümanlar hem Hıristiyanlar arasında uygulanmakta. 1994'den beri Mısır'daki Müslüman din liderleri kız çocukların sünnetinin İslami olup olmadığı konusunda çelişkili fetvalar vermişti. Fakat bu yeni yasa hem Mısır müftüsünün hem de Kıpti kilisenin tam desteğini aldı. ♀

ADALETİN BU MU DÜNYA?
PAKİSTANLI BİR ÇİFTİN "ÇİFTE" MAĞDURİYETİ

Sinem Sinan Gökür

2006 yılının Eylül ayında Şahzima Tarık ve Şamial Raj isimli Pakistanlı bir kadın ve kadından erkeğe bir transseksüel yaşadıkları şehirde evlenmeye karar verirler. Birbirine âşık olan çiftin bu kararına, Şahzima'yı kumar borcunu kapamak üzere başka bir adama vermeye söz vermiş babası Tarık Hüseyin karşı çıkar. Evlendikten sonra iyice artan aile baskılarına ve tehditlerine dayanamayan Şahzima ve Şamial çareyi mahkemeye başvurmakta bulurlar. Evlilik belgelerini inceleyen mahkeme, çiftin reşit olduğu gerekçesiyle evli kalmalarında bir sakınca olmadığı kararını verir.

Bu karara rağmen Tarık Hüseyin ve ailesi, Şahzima ve Şamial'a tehditler yağdırmaya devam eder. Tehditler ölüm boyutuna varınca, Şahzima ve Şamial bu duruma bir son verebilmek ümidiyle Lahor şehrine kaçıp, sığındıkları kadın örgütü aracılığıyla 2007 yılının Nisan ayında yine mahkemeye başvururlar. Şahzima'nın babası Tarık Hüseyin mahkemede Şamial'in -transseksüel olmasına rağmen- "aslında bir kadın" olduğunu iddia ettiği anda, hikâye 180 derece bu çiftin aleyhine çark eder ve genç çift mağdur olarak başvurdukları mahkemeye fail konumuna düşürülür.

Şamial Raj, 31 yaşında Kadından-Erkeğe (KE) bir transseksüeldir. 15 yaşında ameliyatla rahmini ve göğüslerini aldırarak kalmayıp, testosteron kullanmaya da başlamıştır. Böylelikle, psikolojik konum ve fiziksel görünüş açısından hayatının yarısından çoğunu erkek olarak geçirmiştir. Pakistan yasalarında transseksüellikle ilgili herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle, kadınlık-erkeklik üzerine kurulu ikili toplumsal cinsiyet sistemine uymayan bireylerin varlığı hukuki alanda inkâr edilmektedir. Şamial'in kendi cinsiyeti üzerinde söz söyleme hakkını bir insan hakkı olarak görmeyen mahkeme, Şamial'in "gerçek" cinsiyetinin denetlenip saptanabilmesi için bir sağlık kurulunu görevlendirir. Transseksüellik konusunda son derece yetersiz bilgi sahibi oldukları için mahkemeye son derece yetersiz ve karmaşık bir

"tıbbi uzman raporu" sunan doktor heyeti, Şamial'in transseksüel olmasını yok sayarak, Şamial'in "kadın" olduğuna karar verir. Bu karar, Şamial ve Şahzima'nın Şamial'in "gerçek" cinsiyetine dair yalan söyledikleri gerekçesiyle 3 yıl hapis cezasına çarptırılmalarına yol açar. Şamial kendisini hiçbir zaman kadın olarak görmediğini söylüyor. Kadından erkeğe geçiş sürecini Pakistan'da mümkün olmadığı için tamamlayamadığını, ancak fırsat bulur bulmaz yurt dışına çıkıp tamamlamak istediğini belirtiyor. Elbette, herhangi bir yasa değişikliği olmadıkça Şamial ameliyatlarını uzaya da çıkıp tamamlasa, ülkesine döndüğünde cinsiyetini resmi olarak değiştiremeyecek. Bu sebeple de "evlenebilme hakkı" dahil pek çok haktan mahrum kalacak.

İdeal bir dünyada, Şamial ve Şahzima'nın başına gelenler "aşk"ın sadece belli kesimlere ait bir lüks olmadığına veya cinsiyet normları ve ikili cinsiyet sisteminin çok dar ve yetersiz olduğunun en güzel kanıtlarından kabul edilebilirdi. Yine böyle bir dünyada, bir babanın kumar borcunu kapatmak için kızını kullanmayı kendinde hak görmesi, erkek egemen aile anlayışını eleştirmek için kullanılabilirdi. Ama ne yazık ki yerel ve uluslararası basın olayın insan hakları, kadın hakları veya cinsel haklar boyutlarına pek de dokunmayıp, hikâyeyi mümkün merteye sansasyonelleştirerek çifti daha büyük bir yabancılaşma ve izolasyon sürecine itti. Şamial ve Şahzima, geçtiğimiz günlerde bir üst mahkemenin Lahor mahkemesinde verilen kararı bozmasıyla şu an için haptisten çıkmış bulunuyor. Tarık Hüseyin ve çeşitli makamların haklarında açtıkları davalar ise devam etmekte. Diğer bir heyecan verici gelişme ise Pakistan'daki bazı kadın ve insan hakları savunucularının çifte destek vermenin yanı sıra, bu davayı kullanarak transseksüellikle ilgili yeni yasal düzenlemeler getirmek istemesi. Dileriz Pakistan'ın transseksüellikler konusundaki yeni yasaları Türkiye'dekilere oranla daha esnek, daha az transfobik ve cinsiyet kimliklerinin çeşitliliğini daha destekleyici yönde olur. ♀

Dünya alem

MEKSİKALİ KADINLARIN KÜRTAJ HAKKI MÜCADELESİ DEVAM EDİYOR

Meksikalı kadınların yıllar süren mücadelesinin bir sonucu olarak, 24 Nisan 2007'de Mexico City eyaleti, hamileliğin ilk üç ay içinde yasal olarak sonlandırılabilceği kararını almıştı. Sol kökenli belediye başkanı tarafından desteklenen bu karar, tarihi bir başarı ve tüm diğer Katolik Latin Amerika ülkelerine örnek olacak bir karar olarak kutlanmıştı. Kürtajı Meksika'da ilk defa yasallaştıran bu kararın üstünden daha bir ay bile geçmeden kürtaj karşıtları yasanın iptal edilmesi için harekete geçti. Eyalet başsavcısı bir ekip oluşturan Meksika Ulusal İnsan Hakları Komisyonu, yasanın anayasaya aykırı olduğunu ve eyalet yetkilerinin sağlık konusunda karar alma yetkisi olmadığını iddia ederek iptali için Meksika Yüksek Mahkemesi'ne başvurular. Mahkeme henüz duruşma için bir gün saptamadı. Kadın örgütleri bir yandan yeni yasaya dayanarak kürtajın sağlık sistemine alınması ve kadınları bilgilendirmek için kampanyalar düzenlerken, bir yandan da bu yeni karşı atakla mücadele ediyorlar. Meksika'da, kürtajın yasak olduğu birçok ülkede olduğu gibi, maddi gücü olan kadınlar 5000 peso (500 dolar) ödeyerek özel muayanehanelerde gizli olarak kürtaj yaptırma olanağına sahipler. Dolayısıyla, kürtaj yasağı özellikle yoksul kadınları etkilemekte. Yasa yoksul kadınların da sağlık sistemi içerisinde kürtaj olma hakkına sahip olmalarını sağlıyor. ♀

Kaynak: Uluslararası Cinsel ve Doğurganlık Hakları Koalisyonu e-yazışma grubu

KONGO'DA KADINLARA KARŞI CİNSEL ŞİDDET KORKUNÇ BOYUTLARA ULAŞTI

Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Şiddet Özel Raportörü Yakın Ertürk, Birleşmiş Milletler adına Kongo'ya yaptığı ziyaretten sonra yaptığı basın açıklamasında, Kongo'nun Güney Kivu eyaletinde kadınların "tecavüzü çok aşan" boyutta cinsel şiddete uğradıklarını, kadınların uğradıkları cinsel şiddetin cinsel kölelik ve aile içi cinsel ilişkiye zorlanma gibi şiddet türlerini içerdiğini açıkladı. Yakın Ertürk, Güney Kivu'daki durumun, Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Şiddet Özel Raportörü görevini yürüttüğü dört yıl içinde gördüklerinin en kötüsü olduğunu ve şiddetin sorumlularının silahlı çatışma yürüten gruplar, silahlı kuvvetler ve polis olduğunu söyledi. 1994'ten beri silahlı çatışmaların sürdüğü Kongo'da 11 gün boyunca incelemelerde bulunan Ertürk durumun korkunçluğu şu sözleriyle açıkladı: "Kadınlar, ailelerinin ve yakınlarının önünde çetelerin tecavüzüne uğruyor. Birçok durumda erkekler, silah zoruyla kızlarını, annelerini ya da kız kardeşlerini tecavüze zorlanıyor. Tecavülden sonra birçok kadın cinsel organı hedef alınarak silahla vuruluyor ya da cinsel organından bıçaklanıyor. Aylar süren cinsel kölelikten sonra yaşamda kalan kadınlar, işkencecilerin kendilerini insan dışı yemeye ya da öldürülen akrabalarının bedenlerini yemeye zorladığını anlatıyor."

Kongo'da sadece bu yılın ilk yarısında 4,500 cinsel şiddet vakası görüldüğünü söyleyen Ertürk, gerçek vaka sayısının muhtemelen çok daha yüksek olduğunu açıkladı. Buna rağmen bugüne kadar hiçbir polis tutuklanmadı. Yakın Ertürk bu konudaki raporunu Eylül ayında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'ne sunacak. ♀

Kaynak: Reuters

FİLİSTİN'DE ÇATIŞMALARIN ANA KURBANİ YİNE KADINLAR

Filistinli kadınlar, Hamas ve Fetih arasında süren silahlı çatışmaların kurbanları arasında. Gaza'da artan şiddet, yasa tanımazlık ve insan hakları ihlalleri, kadınların çoğunu eve hapsetti. Aylardır süren çatışmalarda yüzlerce kadın eşini ya da oğlunu kaybetti.

Hamas'ın yönetiminde olduğu Gaza'da sokakta başörtüsü takmayan kadınlara saldırılar artarken namus cinayetlerinde de artış oldu. Ocak 2006 ve Mart 2007 arasında Gaza'da 17 kadın namus gerekçesiyle öldürüldü. Resmi istatistiklere göre 2000-2005 arasında namus cinayetine uğrayan kadınların sayısı yılda 10'du. Geçen yılın kasım ayından beri 9 kadın namus cinayetiyle yaşamını kaybetti. Yeni olan şey, bu kadınların 5'inin, aileleri tarafından değil, silahlı bir dini grup tarafından öldürülmüş olması.

Haziran ayında kendine "Gerçeğin Kılıçları" adını veren köktendinci bir grup, "ahlaka uygun bir şekilde" giyinmeyen kadın spikerleri ölümle tehdit etti. Bunun üzerine, kadın spikerler Gaza'da iki protesto eylemi gerçekleştirdiler. Son aylarda pek çok kadın örgütü, kafe, müzik dükkânı, internet kafe ve kadın kuaförü köktendinci gruplar tarafından saldırıya uğradı veya yakıldı. Silahlı bir köktendinci grup 6 Mayıs'ta Birleşmiş Milletler tarafından yönetilen bir okuldaki spor gününde, kız ve erkek öğrencilerin birlikte spor yapmaları nedeniyle silahla okula saldırdı ve 1 kişinin ölümüne, 6 kişinin de yaralanmasına neden oldu.

ABD, Avrupa Birliği ve İsrail tarafından 15 aydır sürdürülen ekonomik boykot, zaten son derece kritik durumda olan ülke ekonomisini felakete sürüklemiş durumda. Gaza'da şu anda nüfusun %70'i yoksulluk sınırının altında yaşıyor. ♀

Kaynak: Women's E-news ve Filistinli aktivistlerle kişisel yazışmalar

TAYLAND'DA EVLİLİK İÇİ TECAVÜZE CEZA

Tayland millet meclisi haziran ayında evlilik içi tecavüzün cezalandırılmasını öneren yasayı kabul etti. Yeni yasaya göre, eşini cinsel ilişkiye zorlayan kocalara hem 40 000 Baht (11.156 dolar) para hem de 20 yıla kadar hapis cezası verilecek. Türkiye'de ise evlilik içi tecavüz, TCK Kadın Platformu'nun üç yıl süren kampanyası sonucunda 2004 yılında ceza yasası kapsamına alınmıştı.

Tayland yasası, ayrıca erkeklerin de tecavüz kurbanı olabileceklerini kabul ederek yeni bir tanım getirmekte. Bu yeni tanım, Tayland'da yıllardır gey, lezbiyen ve travestilerin hakları için mücadele eden grupların çabasının sonucunda kabul edildi. Kadın ve eşcinsel örgütleri, bu yeni yasanın çok önemli bir adım teşkil ettiğini, fakat tecavüz kurbanlarının yasayı kullanabilmelerinin ve tecavüze uğradıklarını özgürce söyleyebilmelerinin diğer toplumsal ve siyasi değişimlere bağlı olduğunu söylüyorlar. ♀

Kaynak: Feminist Daily News

DUBROVNIK'TE BİR KADIN VE SİYASET TOPLANTISI

HALİDE VELİOĞLU

17-21 Mayıs 2007 tarihlerinde, Dubrovnik'te (Hırvatistan), Zenska Infoteka tarafından 11.si düzenlenen "Kadın ve Siyaset" toplantısına katıldım.

Toplantıyı düzenleyen "Zenska Infoteka" (Kadın Bilgi Belge Merkezi) adından da anlaşılacağı üzere, kadın konularıyla ilgili bilgi ve belgeleri toplayıp, tasnif edip, ilgilenenlere (araştırmacı, öğrenci, gazeteci, STK ve kurumlara) ulaştırmak amacıyla kurulmuş bir kadın kuruluşu. Kuruluş, 1996'dan bu yana senede bir kez, Doğu Avrupa'dan, eski Sovyetler Birliği'nden ve Orta Doğu'dan kadınları bir araya getirdikleri "Kadın ve Siyaset" başlıklı seminerler düzenliyor.

TOPLANTI

Toplam yedi kişi, Sırbistan'dan Lidija Vasiljevic, Türkiye'den Ömer Çaha (evet, bir erkek), Ukrayna'dan Svítlana Shmel'ova, Slovenya'dan Tea Hvala, Kanada'dan Şili asıllı Veronica Schild, Bosna Hersek'in Sırp Cumhuriyeti'nden Danijela Majstorovic ve malum bendeniz (annesini Bosnalı, babası Sancaklı olan Türkiyeli) birer sunuş yaptık. Hırvatistan'dan Djurdja Knezevic, Kaja Ocvirek-Krusic, Natasa Prsir,

Sandra Kostelac, Lela Vujanovic, Andrea Feldman ve Almanya'dan Uta Ruppert ise toplantıya koordinatör, moderatör ve/veya gözlemci sıfatıyla iştirak eden kadınlardı.

İlk gün Ljubljana'dan (Slovenya) gelen Tea Hvala'nın konuşması ile başlıyor. Hvala kendisini feminist ve queer eylem organizatörü, kısa öykü yazarı, Sloven ütopyik yazını meraklısı olarak tanıtmış elimizdeki listelerde. Karşılaştırmalı edebiyat ve sosyoloji eğitimi almış. Slovenya'da en iyi tez çalışmalarına verilen bir de ödülü var. Konuşmasına Slovenya'da kadın düşmanlığı, sosyal cinsiyet ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılık vakalarına karşı eylem yapmak üzere bir araya gelen feminist grupların işbirliği ve bunların geçiciliğinden söz etmekle başlıyor. Büyüklük, kurumsal yapı, fikir ve strateji konularında farklılaşan bu gruplar, Hvala'nın deyişleriyle, lezbiyen ve queer dahil, feminizmin neredeyse tüm tarihini temsil edecek kadar geniş bir yelpazeyi kapsıyor. Ancak, başarıyla sonuçlanan onca işbirliği deneyimine ve bir arada hareket etmek için gösterdikleri tüm kararlılığına rağmen, ortak verilen mücadelenin hep geçici ve dayanıksız olduğuna dikkat çekiyor.

Siyasi ve kişisel farklılıkların yanı sıra, kişisel yakınlıkların ortak eylemlerdeki belirleyiciliği bu geçicilik sorununa getirilen genel açıklama, diyor. Ancak gruplar ve kadınlar arasındaki sosyal farklılıkların sürdürmelerdeki rolü üzerine neredeyse hiç düşünmüyor, konuşmuyoruz diye ekliyor. Sınıflar arası uçurum arttıkça sınıftan konuşamaz olduk, diyor. Konuşmasından sonra, sınıf ve mücadelesinin nasıl tanımlanabileceği, bağımsız bir feminist harekete sahip olmanın anlam ve önemi, ne kadar önemli olsa da direniş yerine açık ve yoğun bir mücadelenin imkânları üzerine Schild'in öncülüğünü yaptığı bir tartışma başlıyor. Hvala, kitlesel ve aşırı organize siyasi mücadelenin bizzat kendisini çok depresif yaptığını ifade etmekle yetiniyor. ("Kişisel olan politiktir" şiarının bir vechesi/yorumu olarak değerlendirilebilecek bu tavır, hissiyatı meşru-hatta öncelikli siyasi bir kategori olarak önermesi bakımından oldukça ilginç.) Daha sonraki genel değerlendirme tartışmalarını da göz önünde bulundurduğumda, Hvala'nın konuşması feminist aktivizmin geleceği adına en önemsen siyasi duruş (sitüasyonist, spontane ve gevşek örgütlü eylemlere

yatkın, sınıf farkına duyarlı, sermayeye mesafeli, queer ve teknolojiyle içli dışlı ve de illa ki Marksist olmayan ütopyaya meyilli olmak şeklinde özetlenebilecek) olarak belirdi, diyebilirim.

Türkiye'den Ömer Çaha vardı. Kendisi, benim de zamanında oldukça yararlanmış olduğum kapsamlı ve titiz bir doktora çalışmasının ürünü olan *Sivil Kadın: Türkiye'de Sivil Toplum ve Feminizm (Vadi Yayınları, 1996)* kitabının yazarı, sosyoloji kökenli siyaset bilimci. Osmanlı son döneminde feminist oluşumlara rastlanmakla birlikte yasalar bazında kadın erkek eşitliğinin Türkiye'de asıl Cumhuriyet sonrası Kemalist reformlarla gerçekleştiğini söylemekle başlıyor konuşmasına. Feminist hareketin miladı sayılan 1980'den günümüze Türkiye'de feminist hareketin evrelerini ülkenin siyasi ve sosyal bağlamı içerisinde değerlendiren bir sunuş yapıyor. Çaha, Türkiye'de feminizmin başlıca üç ana koldan (seküler/eşitlikçi, Kürt ve İslami) aktığını öne sürdüğü tezini bu feminist yaklaşımların söylemsel ve ideolojik analizinde sistematik olarak irdeliyor. Seküler feminizmin mücadele gündemini, kamusal hayatta var olma, kadın erkek eşitliği, cinsel özgürlük ve laiklik olarak açıklıyor. Hem etnik hem de kadın kimliğinin siyasetini yapma, kadın bedeninin hem kendine hem de milletin bekası mücadelesine ait olması gibi ikili kimlikleri bir arada taşımanın yanı sıra anneliğe yapılan olumlu vurgu ve modern eğitimin Türk asimilasyon siyasetinin bir unsuru olarak reddedilmesini de Kürt feminizminin başlıca özellikleri olarak özetliyor. Üçüncü olarak da, kendisine feminist demeyen ama kadınların (özellikle başörtülü) kamusal hayata katılımı, Müslüman kadın hakları, Kuran ve hadisterin kadın bakış açısından yorumlanması konularında önemli çalışmaları, sözleri olan kadınlardan söz ediyor. Başörtüsü konusunun siyasileştiği bir ortamda bu kadınların da kendilerini siyasetin içinde bulduklarını ve bireyselleştiklerini sözlerine ekliyor. Özal sonrası liberalizm ve demokratikleşmeyi de tüm bu feminist siyasi mücadele gündeminin fonunda ama analizinin önemli bir unsuru olarak değerlendiriyor. Çaha'nın konuşması, dinleyen kadınlar tarafından çok ilgi topluyor. İlginin odağı, tahmin edileceği üzere İslam ve feminizmin yan yana gelebilirliği. Tam da Türkiye'de Cumhuriyet mitingleri yapıldığı esnada oluyor bu tartışma.

İlk günün üçüncü sunuşunu Veronica Schild yapıyor. Şili'de feminizm ve kadın hareketi, feminizm ve yeni piyasa vatandaşlığı üzerine kapsamlı çalışmaları ve birçok yayını var. Toplantının tartışmasız, en derli toplu sunuş ve analizlerinden birini dinliyoruz Schild'den. Zillah Eisenstein'in "sosyal cinsiyetin anaakımlaştırılması" (gender mainstreaming) konusundaki eleştirel görüşlerinden alıntı yaparak başladığı konuşmasına, 1980'den bu yana yakından izlediği Şili'de kapitalist bağlamda liberal demokrasiyi oturtmak için verilen çabanın, feministler ve kadın hareketi mensuplarını da etkisi altına alan bir tür akıl tutulmasına yol açtığını ifade ederek devam ediyor. Toplumun genelinde ve de kadınlar arasında oluşan yeni sınıfsal hiyerarşilere karşı körleşildiğinin altını çiziyor. Global yeniden yapılanmanın imtiyazlı kitleleri, kendi kendine yetme ve tüketimin belirlediği bir özgürleşmenin (seçme özgürlüğü) tadını çıkarırken, diğer tarafta kalan çoğunluk ve milyonlarca kadın, gün geçtikçe perçinlenen sefaletleriyle baş başa, globalleşmenin "kaybedenleri" arasındaki yerlerini alıyorlar. Bu, global kapitalizmle ilgili genel bir sorun ve bu minvalde Latin Amerika bir istisna değil, diyerek, uzmanı olduğu Latin Amerika'dan verdiği örnek ve analizleriyle sürdürüyor konuşmasının kalanını. Schild,

1990'dan sonra ya da meşhur deyişle demokratikleşme sürecinde, kadınların eşitliği gündemini gerçekleştirmek amacıyla gerekli kurumsal reformları

hayata geçirmeyi, "siyaseten mümkün" olanı istemek adına, siyasi önceliği haline getirmiş pragmatik bir feminizmin yükselişinden söz ediyor. Bu çerçevede, ulusal sınırları aşan feminist ilişkilerin ve de özellikle Birleşmiş Milletler'in kadın hakları bazı inisiyatiflerin başarısının sosyal cinsiyet bakımından dağılımını, istatistiksel olarak karşılaştırmalı analizini yapıyor. Sayılardan bize aktardığı, yüksek öğrenimin son kademelerine kadar diğer iki ülkeyle başa baş giden Ukrayna'nın, iş üniversitelerde yönetici konumunda yer alan kadın/erkek oranına gelince, kadınların aleyhine bir hayli geride kaldığı. Bu konuda yapılacak çok iş var ama çalışıyoruz mesajı veriyor. Tartışma kısmında ise Ruppert'in yorumları doğrultusunda, akademi özelinde kadınların yönetici kademelerdeki eksik temsilinin belki de görüldüğü kadar kötü bir şey olmadığı, sıkıcı bürokratik işlerle uğraşmak yerine ders verip araştırma yaparak akademinin daha heyecan verici alanlarında aktif olmayı bizzat kadınların tercih etmiş olabileceği konuşuluyor.

İkinci günün ilk konuşmacısı Ukrayna'dan Svitlana Shmel'ova. Sunuşunda, Ukrayna, Polonya ve İngiltere'de yüksek eğitim kurumları yönetici kademelerinin sosyal cinsiyet bakımından dağılımını, istatistiksel olarak karşılaştırmalı analizini yapıyor. Sayılardan bize aktardığı, yüksek öğrenimin son kademelerine kadar diğer iki ülkeyle başa baş giden Ukrayna'nın, iş üniversitelerde yönetici konumunda yer alan kadın/erkek oranına gelince, kadınların aleyhine bir hayli geride kaldığı. Bu konuda yapılacak çok iş var ama çalışıyoruz mesajı veriyor. Tartışma kısmında ise Ruppert'in yorumları doğrultusunda, akademi özelinde kadınların yönetici kademelerdeki eksik temsilinin belki de görüldüğü kadar kötü bir şey olmadığı, sıkıcı bürokratik işlerle uğraşmak yerine ders verip araştırma yaparak akademinin daha heyecan verici alanlarında aktif olmayı bizzat kadınların tercih etmiş olabileceği konuşuluyor.

İkinci gün sıra bana geliyor. Sunuşumda Bosna'da feminist kamu yokluğunun sosyal ve kültürel açılımları üzerine konuşuyorum. Bosna, feminizm ve kadın hakları ile savaşın ardından yurtdışı destekli projeler üzerinden tanışmış denebilir. Üniversitelerde feminist çalışmalar yapan akademisyenler bulunmakla birlikte sosyal cinsiyetle ilgili bir ders yok, kuramsal ya da başka bir tartışmanın yürütüldüğü kamu oluşturabilecek bir süreli bir yayın da yok. Kadınlarla ilgili STK'lar var ama kendine feminist diyen kadın sayısı elin parmaklarıyla sayılacak kadar az. CURE (KIZLAR) kendine feminist diyen tek kadın organizasyonu, queer de tanımları arasında.

Sunuşumda, çalışan ya da üniversitede öğrenci olan kadınlarla yaptığım derinlemesine mülakatlar üzerinden, feminizm ve kadın hakları konusundaki genel yaklaşım ve tavır aktarmaya çalıştım. Diğer kaynağım da geçtiğimiz ekim ayından bu yana "kamusal halet-i ruhiye" ("public sentiments") olarak adlandırılacak etnografik çalışmam çerçevesinde gördüklerim, düşündüklerimdir. Onlara, filmlerden, medyadan ve gündelik hayattan alıntılıdığım örnekler üzerinden, Boşnakların genel olarak "tamir etmekle" meşgul olduklarını, savaş sonrasında karşılaştıkları her şeye kuşku ve endişeyle yaklaştıklarını (feminizm de dahil), "dalga geçmenin" bugüne, buruk özlemin de geçmişle ilişkinin hâkim hissiyat biçimleri olduğunu anlattım. Mülakatlarımdan edindiğim veriler doğrultusunda ise başlıca iki noktaya dikkat çektim: Genç kadınlar arasında evlat edinmenin popülerliği ve de devletin desteklediği, evlilik kurumundan bağımsız tahayyül edilen anneliğe olan hevesleri; okullarda verilecek sosyal cinsiyet derslerine (gerçekleşmesi bana hayli olası görülen) ilginin ifadesi.

Siyasete genel ilgisizliğin hüküm sürdüğü bu toplumda, kadınlara ulaşmak açısından son derece etkin çalışmaları olan Müslüman kadın organizasyonlarından ve kadınları, kendi deyimleriyle, toplumda daha aktif rol almaya yönlendiren girişimlerinden, kadının güçlenmesi açısından barındırdığı

Hvala'nın konuşması feminist aktivizmin geleceği adına en önemsenen siyasi duruş (sitüasyonist, spontane ve gevşek örgütlü eylemlere yatkın, sınıf farkına duyarlı, sermayeye mesafeli, queer ve teknolojiyle içli dışlı ve de illa ki Marksist olmayan ütopyaya meyilli olmak şeklinde özetlenebilecek) olarak belirdi, diyebilirim.

paradokslarla birlikte değindim. Son olarak da, halihazırda olan kısıtlı sayıda çalışmanın Bosna-Hersek'in geleneksel ve patriyarkal yapısını, güçlü aile ilişkilerini

merkeze almasının, feminizmin yayılması, benimsenmesi ya da meşruiyet kazanması karşısında en büyük engel olduğuna değindim. Bu durumun, Bosna'ya özel yapısal bir sorun olarak değerlendirilirken, savaş ve sonrasında her türlü kurumsal ve sosyal ağına dağıldığı, yok olduğu bir ortamda, aile dayanışmasının elde kalan başat sosyal sermaye olarak belirmesine hassasiyet gösterilmesi gerektiğine işaret ettim.

Tartışma bölümünde, özellikle Müslüman kadın organizasyonlarına değinmiş olmamın yersizliğinden fazla bir şey konuşmadık desem abartmamış olurum. İslam'ın Bosna'ya dışarıdan geliştiği, 1980'lerde olan feminist kadınların savaşta gitmiş olmaları, sözünü ettiğim Yugoslavya nostaljisinin yersizliği, Yugoslavya'yı oluşturan milletlerin tamamen ayrı tarih, kültür, din ve dilleri olduğu, eleştiri ve yorumların başlıcalarıydı.

Belgrat'tan gelen Lidija Vasiljević, bir psikolog. Cinsiyet ve siyaset lisansüstü eğitimini sürdürmekte. Sekiz yıllık aktivizm deneyimi esnasında aktivistler, travma geçirmiş olanlar ve LGBT'lere yönelik psikolojik destek ve eğitici atölye çalışmaları başlatmış. Sırbistan'da seks ticareti ile mücadele etmek üzere kurulmuş ilk kadın kooperatifi olan Edukativa'nın da kurucularından. Vasiljević sunuşunda, Sırbistan'da bağış yapan kurumların arzı ve enformel işgücü piyasasının da talebi ile oluşan yeni bir uzmanlık alanı olarak "sosyal cinsiyet uzmanlığı" üzerine konuşuyor. Feminist olmak nasıl öğrenilir yeni bir sorun olarak beliriyor, diye devam ediyor. Akademik çalışmalardan mı öğrenilecek? Sosyal cinsiyet değerlendirmesi yapmaya kim daha yeterli? Akademik çalışmalar yapanlar mı, yoksa gerçek "iman" sahipleri mi? Alttan alta varlığını sürdüren sınıf çatışmasının bir tezahürü olarak değerlendiriyor bu gerilimi. Aktivizmin de akademik çalışmaların da "sosyal cinsiyetin anaakımlaştırması"na katkılarından ve de bilgi üretiminin siyasi bağlam ve amaçları üzerinde yeterince durulmadığından yakınıyor. Feministler arası sınıf farklılıklarının sözünün edilmemesini de Yugoslavya'nın sosyalist geçmişinden kalma bir alışkanlık, zaaf olarak değerlendirerek bitiriyor konuşmasını. "Hepimiz işçi sınıfıydık ya!"

Danijela Majstorović Bosna-Hersek'in bileşenlerinden olan Sırp Cumhuriyeti'ndeki Banja Luka şehriden geliyor. Cinsel ticaret kurbanları hakkında "Onun İçin Kontrpuan" (Counterpoint for Her) ve Bosnalı kadınların medyada ele alınış biçimleri üzerine "Düşlerdeki İş" (The Dream Job) adlarında iki adet de feminist belgeseli var. Bosna'yı geçiş dönemi ve kolonyalizm sonrası bir bağlamda ele almayı hedefleyen çalışmasında patriyarkanın kendini üretmesi, eğitim ve şehir/kırsal ayrımları üzerine eğilmeye çalışıyor. Bilgisayara bağlı büyük ekranda Majstorović'in Bosna-Hersek'te gerçekleştirmeyi tasarladığı araştırma taslağını dinliyoruz. Elde olan kısıtlı literatür, mülakatlar, gündelik hayat etnografileri, konuyla ilgili yapılmış çalışmalar ve medya analizleri Bosna'da akademik ve aktivist gündemle birlikte bu kategorilerin dışında kalan, kendi deyimiyle, "gerçek" kadınları anlamak için Majstorović'in kullanacağı yöntemsel gereçler. Araştırmanın sonuçlarını merak ve heyecanla bekliyoruz.

Toplantının dördüncü ve son gününde yapılan genel değerlendirmede ise genel başlık olmasına rağmen feminizm ve kadın hareketinde sınıf farklarına ne kadar az değinildiği üzerine genel bir özeleştiride birleşildi. Bunun sadece feminizme ve feministlere özgü bir zaaf olmadığı genel olarak (Doğu Avrupa'dan söz ediliyor) sınıf farklılıklarıyla ilgili çalışmaların eksikliği ve bölgede farklı ülkelerden gelen feminist kadınların sorunlarının kapitalizmin farklı evrelerini yaşamakla yakından ilgili olduğu konuşuldu. ♀

BÜTÜN MESELE İNSANLARA DOKUNMAKTA...

MÜJGAN ARPAT

Kimi en zifiri, göz görü görmez karanlık günlerimiz olur. Ama çoğu kez bu zifiri karanlık tünelin sonunda çoğunlukla bir mum ışığı kadar da olsa, ufak bir parıltı görürüz ve ona doğru gitmeye çalışırız. Yorgun, bezgin olsak da rotasını izleyebileceğimiz küçücük bir ışık bize göz kırptığında, umutla ardından sürüklenir, yönümüzü yeniden buluruz.

Hrant Dink'in öldürülmesi karanlık tünelin sonundaki, içimdeki minicik ışığı da söndürmüştü. Ardından gelen Malatya vahşeti... Ve ırkçı mitingler, milliyetçi söylemlerle yarışan partiler... Genelkurmay Başkanlığı'nın "Ne mutlu Türküm diyene" anlayışına karşı çıkan herkesi düşman ilan ettiği günler... Kendimi abluka altında ve bir hiç gibi hissettiğin zamanlar...

Tam da böyle bir süreçte denk geldi, Atilla Durak'ın *Ebru* Fotoğraf Sergisi'nin açılışı. Ve bana ilaç gibi geldi. Hiçlik duygusu, sergiyi gezdikçe yerini çokluk duygusuna bıraktı. Serginin açılışına gelen bir taraftan çok farklı kesimlerden olan, ama bir o kadar da çok aynı hisseden insanların da benimle bu duyguyu paylaştığına eminim. Gözlerinde gördüm.

Ebru Sergisi'ne adım attığımda ilk hissettığım, fotoğraflarla mekânın inanılmaz defecede bütünleştiği idi. Tarihin yok edemediği farklı kültürlerden, farklı halklardan insanların, tüm hırpalanmalara karşın, tarihe direnmiş bir mekânda buluşmaları gerçekleşmiş. İnsanlar ve mekân, kurşun gibi ağır tarihe rağmen fotoğraflarla yaşam bulmuş. *Ebru* Sergisi'ni İstanbul'da, Binbirdirek Sarnıcı'nda görebilenterin böyle bir şansı vardı. İnsanın tarihle buluşmasını soluma, yasama şansı...

İstanbul'un bilinen en eski sarnıcı olan 1672 yaşındaki Binbirdirek Sarnıcı Bizans döneminde yapılmış ve asıl adı "Filoksenus Sarnıcı". Keşke sergi duyurularında da Filoksenus Sarnıcı olarak geçseymiş diye hayıflanmamak mümkün değil. Üstelik bu toprakların kültürlerine sahip çıkan bir fotoğraf sergisi söz konusuysa... Fotoğrafları değerlendirebilecek kadar iyi bir fotoğrafçı olmadığımı itiraf etmeliyim. Bunu zaten kimi eleştirmenler yaptı. Ben daha çok bu serginin bende düşündürdüklerini, hissettirdiklerini yazmak istiyorum.

Öyle fotoğraflar vardır ki, tek bir karenin bile yayımlanması, kimi zaman yüz binlerin katıldığı bir mitingden daha etkili olur. İnsanları harekete geçirir, toplumların vicdanı olur. Kimi fotoğraflar vardır; baktığımızda, görürüz. İçimize işler. Aradan yıllar geçse

de, gördüğümüz kare zaman zaman gözümüzün önüne gelir. Örneğin, Alman kadın fotoğrafçı Dorothea Lange'nin meşhur "Tütün İşçisi Kadın" veya Philip Jone Griffiths'in Vietnam'da çekmiş olduğu "Erler Eğleniyor" fotoğrafları birçok kişi gibi beni de çok etkilemiştir.

Atilla Durak'ın *Ebru* Sergisi'ndeki fotoğraflarının kimisini çok beğendim. Ancak, tek tek fotoğraflardan çok, sergi bir bütün olarak beni çok etkiledi. Atilla Durak'ın 40'tan fazla farklı etnik kökene mensup insanı yansıttığı fotoğraflar bana 3-4 tanesi dışında öncelikle çok sahici geldi. Sanki portrelerdeki insanlar doğrudan benimle bir iletişime geçmişti ve sanki ben onlarla hemen bir sohbe dalebilirmişim gibi... Tahuhi Tovmasyan'ın dediği gibi "bize yüz hizamızdan bakan fotoğraflar..." O yüzlere bakınca fotoğrafçının onlarla daha önce tanışmış olduğunu hemen hissediyorsunuz.

Ama fotoğrafçı fotoğrafını çektiği insanlarla tanışmasına rağmen onlarla fazla samimi olmamış. Arasındaki sınırı korumuş. Sanırım, bu fotoğrafçının bilinçli bir tercihi. Çünkü samimi olduğunuz, fazla yakınlaştığınız vakit bu tarzda fotoğraf çekebilmeniz için, ya o kişiye çok yakın ya da bir miktar gaddar olmanız gerek. Ama Atilla Durak, örneğin tamamen farklı bir tarzda insan fotoğrafları çeken Ara Güler'in yaptığı gibi "o an"ı yakalayıp, kaçmamış. Fotoğrafını çekmek istediği insanlarla önceden tanışmış, kimi zaman onlarla günlerce yaşamı paylaşmış ve daha sonra fotoğraflarını çekmiş. Bence daha zor olanını yapmış ve hep belli bir mesafeyi koruyarak çalışmış. İnsanların karelerden bize doğrudan bakması ve bir şekilde bizimle iletişime geçmesi de sanırım bu nedenle.

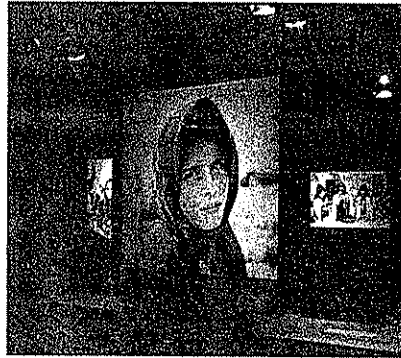
Atilla Durak'ın uzun yıllar yurtdışında yaşamış ve fotoğraf eğitimini orada almış olması, yaşadığımız toprakların kültürel zenginliğini uzun yıllar alan zahmetli bir proje ile hayata geçirmeye karar vermesinde ve gerçekleştirmesinde, kuskusuz büyük bir etken olmuştur.

"Ne mozaiki ulan, mermer mermer" diyen ırkçılara, mozaikten daha geçirgen, ama yok olmayan, birbiri içinde erimeyen net ve sahici renkleri ile *Ebru* çok güzel bir yanıt oldu.

Ebru Sergisi'ndeki fotoğraflardan sadece bir kaçını beğenmedim. Hatta itici buldum. Hepsini de "Türk ve Sünni" olarak tanımlanmış insanların fotoğraflarıydı. Her ne kadar önceleri bir tesadüf olarak gördüysem de, baktıkça bir tesadüf olmadığını düşündüm. "Türk ve Sünni" olarak belirtilen insanların olduğu fotoğraflardaki aidiyetleri yansıtırken, sanki genelleştirilmiş gibi düşünüyorum. Metroda çekilmiş veya bir sokakta yakalanmış bir grup insanı yansıtan kareler gibi... Bir de aynı insanların fotoğraflarını bir kadın fotoğrafçı çekseydi nasıl olurdu acaba, diye düşünmedim değil... ♀

Fotoğraflar: Müjgan Arpat

KADINLAR DEKAMERONU (JULIA VOZNESENSKAYA)

H. TEZER ASAN

Kitapta görülüyor ki, devrim ve dönüşüm kişilerarası ilişkilere yansımadığı sürece "kadınlık" durumu ve ataerkilliğin getirdiği baskı ve kadın olarak yaşamının zorluğu sürmeye devam ediyor.

Julia Voznesenskaya'nın *Kadınlar Dekameronu*, bulaşıcı bir deri enfeksiyonu nedeniyle karantinaya alınan, Leningrad'daki bir doğumevinde aynı yatakhane kalan on kadının on günlük karantina süresi içinde birlikte geçirdikleri zamanı ve bu zamanda birbirlerine anlattıkları yüz öyküyü kapsıyor.

Kitabın kahramanları; tersane işçisi Olga, biyolog Larissa, müzik öğretmeni Nelya, mühendis Nataşa, hostes ve fahişe Albina, yersiz yurtsuz kadın Sina, muhalif Galina, kent yürütme kurulu görevlisi Valentina, bir mandırada sekreterlik yapan İvina. Bu kadınlar Decameron'a öyküden ve buna onları teşvik eden tiyatro rejisörü Emma'nın önerileriyle birbirlerine sırlarını açmaya ve kendi yaşam öykülerini anlatmaya karar veriyorlar.

Bu on kadının anlattıkları öyküler, ya kişisel yaşamışlıklarından ya da yakınlarında olup bitmiş şeylere dayalı gözlemlerinden oluşuyor. Bu öyküler farklı toplumsal kesim ve statülerden gelen, farklı kişisel tarihleri ve farklı hayat standartları olan kadınlık durumlarını yansıtıyor.

Kadınların aşk, ihanet, intikam gibi konularda düşüncelerini, başlarına gelen olayları, erkeklerle olan ilişkilerini, deneyimlerini, algılarını aktardıkları bu öyküler aslında o dönemde Sovyetler Birliği'nde yaşayan insanların gerçekliğini ortaya döküyor. Evlerde, fabrikalarda, sokaklarda, komün evlerinde, hapishanelerde, çalışma kamplarında günlük hayat tasvirlerini, yaşamın nasıl aktığını, hayatın farklı alanlarında erkek-kadın ilişkilerinin analizlerini, iletişim ve ilişki durumlarının algılanma ve yaşanma çeşitlerini bu öykülerde görmek mümkün.

Yazar Voznesenskaya sürgüne gönderildiği Sibirya'dan 1980 yılında Batı Almanya'ya kaçmış ve yaşamını orada sürdürmeye devam etmiştir. Yazarın kendi yaşamından kesitleri zaman zaman bu kadın öyküleri arasına girip aktardıklarıyla hissediyoruz. Yazar kendi yaşamından anlatıları Dekameron'da anlatılan öyküler arasında ortaya koyarken bu anlatılan olaylar ve kişilerle bağlantısı olduğu izlenimi de veriyor. Buna karşılık öykülerde anlatılan kadınlar ve öyküleri o kadar gerçek olgu ve

durumlara işaret ediyor ki, kahramanlarımızın gerçek olup olmadıkları tartışması geçerliliğini yitiriyor.

Büyük toplumsal bir dönüşüme kapıyı aralayacak ve sosyal realiteye keskin bir biçimde etki edecek bir devrim geçirmiş olan bir ülkede insanlararası ilişkileri irdelemesi açısından da kitap değer taşıyor. Kitapta görülüyor ki, devrim ve dönüşüm kişiler arası ilişkilere yansımadığı sürece halihazırdaki "kadınlık" durumu, ataerkilliğin baskısı ve kadın olarak yaşamının zorluğu sürmeye de devam ediyor.

İnsanlar arası ilişkilerde kökten bir değişim ve dönüşüme neden olmadığı sürece gerçek bir devrimden bahsetmek pek mümkün olamayacaktır. Bu nedenle kitapta karşımıza çıkan "kadınlık" durumları ve bunun getirdiği sancılar, zorluklar o dönemde Sovyetler'de yaşanan ortalama toplumsal gerçekliği gözler önüne seriyor. Bu açıdan öyküler ve "kadınlık" halleri kurgulanmış bireysel ve uç örnekler olmanın çok ötesinde sosyal yapıyı ve ortalama insan hallerini yansıtıyor kanaatine varmak mümkün görünüyor.

Voznesenskaya'nın kadınları kitabı okuyan herkeste güzel bir tat bırakmaya aday. Bu kadınlar ne erdemliler ne de kahraman. Başka kadınları kısıkanıyorlar, kocalarını ve sevgililerini ellerinde tutmak için sinsice planlar kuruyorlar, küçük hainlikler yapıyorlar. İntikam ve küçük-büyük kazanımlar için cinselliklerini kullanıyorlar. Zaman zaman kişisel kahramanlıklar da yapıyorlar: Albina, babasından intikam almak için tuzağa düşürdüğü genç bir kadını tecavüze uğramaktan kurtarıyor; İvina, saatlerce sırada bekleyerek aldığı muzları bir arkadaşının çocuklarına veriyor (hem de bir tanesini bile yemeden). Bizim kitaplarda karşılaşmaktan çok hoşlandığımız ve gerçekliklerini her nedense hiç sorgulamadığımız kahramanlara pek benzemiyorlar. Sahici kadınlar onlar ve bize çok benziyorlar.

Tarihsel olarak büyük bir sosyal devrim geçirmiş bir ülkede aradan geçen 70 yıllık inşa ve yeniden yapılanma sürecine rağmen, kapitalizm ve özel mülkiyet adına var olan her şeyin hukuki olarak ortadan kaldırılmasına rağmen insan ilişkilerinde olacağı beklenen dönüşümün ve kadın algısının değişmemiş olduğunu görmek mümkün bu öykülerde. Çünkü kadın-erkek ilişkileri ve insanlar arasındaki diğer ilişkilerde "kadın" kavramı kapitalist dünyayla aynı ideolojik motifleri barındırıyor. Cinsiyetçilik hâlâ tüm gücünü insan ilişkilerinde muhafaza ediyor ve sürdürüyor.

Bu açıdan Voznesenskaya öyküler aracılığıyla var olanı analiz ediyor, ancak bu var olana yönelik kapsamlı ve radikal bir dönüşüm önerisi getirdiğini söylemek mümkün değil.

Buna rağmen yazar Julia Voznesenskaya, Dekameron'daki kadınlar ve öyküleri aracılığıyla toplumsal gerçekliği analiz ederek, ortalama kadın yaşantılarının "kadın" olmaktan kaynaklı ortak yönlerini ortaya koyarak, cinsiyetçiliği kadın tanıklıkları üzerinden gözler önüne sererek önemli bir çalışmaya imza atıyor. Çünkü değişimin sağlanması ancak hayatın zenginliği ve fakirliğini taşıyan bu ortalama gerçekliklerin zemininde oluşmasıyla mümkün. ♀

Kitaplık

CİNSİYETLİ OLMAK

Hazırlayan: Zeynep Direk
160 sayfa,
Yapı Kredi Yayınlar

Cinsiyetli Olmak, 2005 baharında Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık'ta yapılan feminist etkinliklerden doğan makalelerden oluşan bir derleme. Felsefe, sosyoloji, psikanaliz ve edebiyat oturumlarına katılan akademisyen ve araştırmacıların feminist sorularla yönlendirilerek kendi alanlarını yeniden keşfettiği, feminist düşüncenin kavramlarını ve sorunlarını aydınlatarak ülkemizde kuramsal açıdan pek de zengin olmayan feminist literatüre bir katkıda buldukları bu makaleler hem edebiyatın hem de sosyal bilimlerin feminizmin yaptığı açıklamalardan ne kadar etkilendiğini gözler önüne seriyor.

"SİĞINAN" KADIN

FOTOĞRAFLARI
Ayşe Küçük Kurt
118 sayfa, Siyah Beyaz Kitap

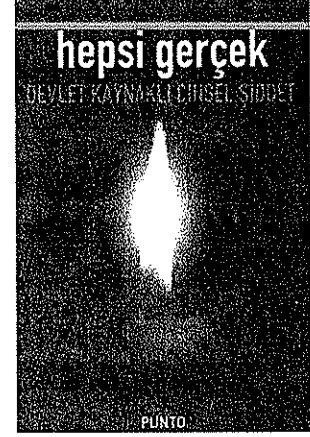
Ayşe Küçük Kurt'un "3. sayfa" haberi olmaktan kurtulamayan kadınları kitap sayfalarına taşıdığı "Sığınan Kadın Fotoğrafları", kadının yaşadığı şiddeti gözler önüne seriyor. Ülkenin değişik bölgelerinde birbirlerinden habersiz ama ortak bir hayatı yaşayan kadınların, kaderlerine baş kaldırarak yeni bir geleceğe yol almalarının hikâyeleri anlatılıyor. Bilmedikleri bir geleceğe doğru adım atan kadınların yolları sığınma evlerinde keşif oluyor. Bundan sonra acılar dinliyor, yeni bir hayat için yeni mücadeleler başlıyor. Kitap bu kadınların hayallerini, gelecekte beklediklerini de okuyucuya aktarıyor.

GÜCÜNÜZÜ BİLİN! DUYGU

ASENA'YA SAYGI
Hazırlayan: Reyhan Yıldız
208 sayfa, Erko Yayıncılık

30 Temmuz 2006'da kaybettiğimiz Duygu Asena için arkadaşları ve yazarlar tarafından anısına hazırlanan *Gücünüzü Bilin! Duygu Asena'ya Saygı*, 1972'de Hürriyet gazetesinin Kelebek ekinde 'Şirin' imzasıyla gazetecilik hayatına başlayan ve *Kadınca*, *Onyediyedi*, *Ev Kadını*, *Bella Bayan*, *Kim*, *First*, *Negatif* gibi pek çok dergi yöneten Duygu Asena için kaleme alınmış yazılardan oluşuyor. Kitabın geliri, Kadın Eserleri Kütüphanesi'ne hibe edilmiş.

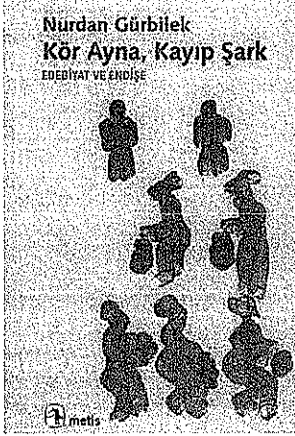
HEPSİ GERÇEK / DEVLET

KAYNAKLI CİNSEL ŞİDDET
Hazırlayan: Eren Keskin-
Leman Yurtsever
422 sayfa, Punto Yayıncılık

"Elinizdeki kitap, Gözaltında Cinsel Taciz ve Tecavüze Karşı Hukuki Yardım Bürosu'nun 10 yıllık çalışmasının ürünüdür. Kadınlar dünyanın her yerinde şiddete maruz kalıyorlar. En çok da savaşlarda! Ancak dünyada yerleşik, erkek egemen ve militarist yönetimler, yıllarca kadına yönelik şiddetin en ağır olanı tecavüzü dahi görmezden geldiler. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında, milyonlarca kadın tecavüze maruz kaldığı halde, savaşlardan sonra kurulan Tokyo ve Nürnberg mahkemelerinde, tecavüz bir "savaş suçu" olarak değerlendirilmedi. Ancak Bosna ve Ruanda çatışmalarından sonra ve kadınların mücadeleleri sonucu, tecavüz uluslararası hukuk literatürüne bir "savaş suçu" olarak dahil edildi. Gerek yaşadığımız topraklarda gerekse dünyada birçok tecavüz suçu hâlâ aramızda!"

Kitaplık

KÖR AYNA, KAYIP ŞARK
Nurdan Gürbilek
242 sayfa, Metis Yayınları

"Kör Ayna, Kayıp Şark" edebiyata yön veren endişelerden söz ediyor. "Endişe" derken yalnızca yazarın değil, okurun da yabancı olmadığı, başkalarına bir şeyler anlatmaya çalışan hemen herkesin yakın-dan tanıdığı huzursuzluğu kastediyorum. (...)Anlatmayı başlı başına bir 'soruna' dönüştüren bir yığın endişe. Üstelik bütün bu endişelerin çoğu zaman ulusal-kültürel endişelerle iç içe geçtiğini de biliyoruz. Ama ben edebiyatın huzursuzlukları, anlatmanın sancıları üzerinde yoğunlaşan bu kitapta, bugüne kadar daha çok 'Batılılaşma', 'ulusal kültür', 'kültürel kimlik' gibi kavramlar etrafında tartışılmalı sorunların yazar için nasıl olup da içsel bir endişeye dönüştüğünü anlamaya çalıştım."

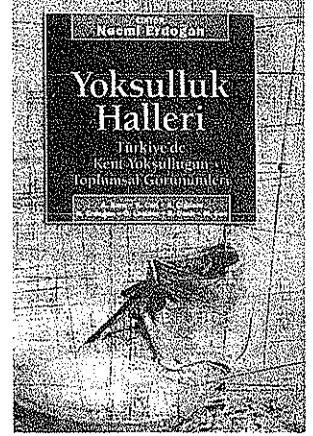
TUSSY MARX / BABASININ KIZI
Eva Weissweiler
Çeviren: Aysin Önen
420 sayfa, Çitlenbik Yayınları

Biyografide, Karl Marx'ın "Tussy" olarak anılan en küçük kızı Jenny Julia Eleanor Marx'ın, hayatını sosyalizm ve kadın hareketi için çalışmakla babasının ağırlığı altında ezilmek arasında geçiren yetenekli ama mutsuz bir kadının dramı anlatılıyor. Tussy Marx'ın Kautsky, Bernstein, Bebel, Shaw ve daha pek çok önemli isimle mektuplaşmalarını da içeren yüzlerce belgenin ilk kez kullanıldığı bu kitapta, antisemitizm dalgası üzerine olduğu kadar, Karl Marx'ın ve 19. yüzyıl işçi hareketinin diğer öncülerinin hayatı hakkında bilinmeyen pek çok bilgi gün ışığına çıkıyor.

İKTİDARIN PSİŞİK YAŞAMI / TABİYET ÜZERİNE TEORİLER
Judith Butler
Çeviren: Fatma Tütüncü
190 sayfa, Ayrıntı Yayınları

Judith Butler; Foucault, Deleuze ve Lacan gibi düşünürlerin açtığı ufukta yürüyor, ele aldığı konuları bu düşünürlerin ışığında tartışıyor. Çalışmalarıyla feminist düşünceye yeni boyutlar kazandırmayı amaçlayan düşünür, özellikle toplumsal cinsiyetlerin tartışılmasında kadın-erkek kutupsallığının mutlak olarak alınmamasını savunur. Zira Butler'a göre "kadın" ve "erkek", birtakım özsel niteliklerin belirlediği sabit kategoriler olarak görülmemelidir. Öznenin cinselliği, bu tür dışlayıcı ve sabitleyici kategorilerle değil, pratiklere ve bunların yol açtığı akıcı kimlik oluşumlarına yapılan göndermelerle ele alınmalıdır.

YOKSULLUK HALLERİ
TÜRKİYE'DE KENT
YOKSULLUĞUN TOPLUMSAL
GÖRÜNÜMLERİ
Necmi Erdoğan, Ahmet
Çiğdem, Aksu Bora, Ersan
Ocak, Kemal Can, Mustafa
Şen, Ömer Laçiner
960 sayfa, İletişim Yayınları

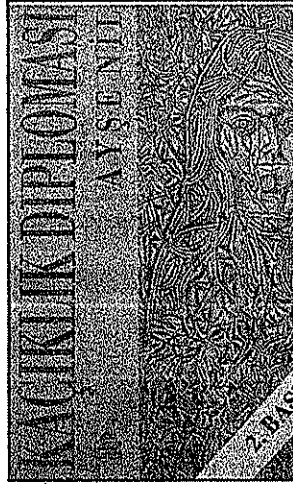
Ekonomik krizlerden önce de sonra da yoksul olan, hep yoksul kalacak olan, yoksulluğu kader gibi yaşayanlar, "en alttakiler" ... Mülakat resmîyetine girmeden, grameri düzeltilmeden, "langır lungur" ... Kendi hallerini, gördükleri muameleyi, dünyayı, memleketi, zenginleri, kadınları-erkekleri, dini-maneviyatı, milleti-milliyeti nasıl algıladıklarını anlatıyorlar. "Kafam almıyo..." dedikleri, anlayamadıkları, içinden çıkamadıkları şeyleri de... Yoksulların kendi anlatımları ve hikâyeleri üzerinden, yoksulluk hallerinin değişik cephelerine dair analizler de yer alıyor kitapta.

KAYIP BİR KİTAP: KAÇIKLIK DİPLOMASI

ÇAĞLA CÖMERT

"-Bu kaçıklık diploması ne?
-Aynen doktora gibi bir şey.
Yalnız bunda hazırlanacak bir
tez yok. Normal insanların da
tümü neredeyse kaçık. Ama sen
onların arasından sıvrılıyor,
uzman kaçık oluyorsun.
bu diploma nasıl alınıyor?
-Gördün mü bak, senin de
ilgini çekti..."¹

Birkaç gün önce sahaflarda dolaşırken rastladım Ayşe Nil'in kitabına. Sarmal Yayınları'ndan, 1993 yılında çıkmış, aynı yıl ikinci baskıyı yapmış. Yıllar önce Tunç Başaran'ın aynı isimli filmini izlemiştim. Doğrusu pek beğenmemiş, fazla abartılı ve yüzeysel bulmuştum. Yine de, Atatürk'le kafayı bozmuş olan kadın kahraman aklıma kazınmıştı. Kitabı bulunca çok sevindim, bir çırpıda okuyuverdim. O zaman, Tunç Başaran'ın filminin düşündüğünden de kötü olduğunu anladım. Okurken beni hem güldüren hem hüznendiren, fazlasıyla duyarlı bir kadının anlattığı, içten bir öyküydü *Kaçıklık Diploması*.

Ayşe Nil'in öyküsünü çoğunuz biliyorsunuzdur. Yine de bilmeyenler için ben kısaca anlatayım. Konyalı, varlıklı bir ailenin kızı olarak doğmuş. Aile ortamına iletişimsizlik ve yabancılaşma hâkimmiş. Sekiz bin kişi arasında birinci olarak siyasal bilgiler fakültesine girmiş. Orada müstakbel kocası Stalin bıyıklı Melih'le tanışmış. Ayşe son sınıftayken evlenmişler. Hem çalışıp hem okuduğu hem de çocuk baktığı zor günler geçirmiş. Melih ilgisiz ve bencil bir kocaymış, lafta devrimci olanlardanmış. Derken, 1981 yılında, *Milliyet* gazetesi, "Atatürk'ün Doğumunun 100.Yılında Atatürk İlkeleri" konulu bir yarışma açınca Ayşe'nin boğucu, rutin hayatı değişivermiş. Bu yarışmaya mutlaka katılmalıymış, katılmış da. Ancak sonuç beklediği gibi gelmemiş, kazanacağını umarken dereceye bile girememiş. Bunun üzerine Ayşe Nil, seçici kurulda bulunan Çetin Altan'a kocası Melih'ten yola çıkarak zamanın aydın profilini eleştiren mektuplar yazmış. Aydınlar, Ayşe'nin yazısını reddediler; duysuz, benmerkezci, sorumsuz, tüketici, halktan kopuk, tembel bir okumuşlar

ordusu...

Bunu izleyen olaylar sonucunda, Ayşe Nil kendini altı yıl boyunca çeşitli aralıklarla ziyaret edeceği akıl hastanesinde bulmuş. Mani krizlerinde, kendini 'en gerçek Atatürkçü örgüt'ün üyesi zannediyor, Polis radyosundan bu hayali örgütten mesajlar alıyormuş. Kar kış demeden Taksim'deki Atatürk anıtına çiçekler bırakıyormuş. Bu süreç boyunca, kocası ve ağabeyi ise Ayşe Nil'in kaçıklığından olabildiğince faydalanmış, ondan para koparmışlar.

Başından geçenleri güçlü bir mizah duygusuyla anlatmış Ayşe Nil. Trajedilerin gülünçlüğünü sezmiş. Kendisine gülmüş kitabında ve bunu bilgece yapmış. Bize normal gelen, koşullandırıldığımız ve kabullendiklerimizin aslında ne denli anormal olduğunu, bu anormallikler içinde delirmenin övgüye değer bir yol olduğunu, insanın kendini arayışını yansıttığını anlatmış. "Böylesine bir yaşamda delirmiş olmak bir ayrıcalık gibi geliyor bana. Ya da, 'delilik dehanın ikiz kardeşidir' özdeyişine yaslanıp başka türlü kanıtlayamadığım dehama kanıtlamaya çalışıyorum."²

Kitabı okurken içimde bir burukluk duydum. İçine sıkıştığı kabuktan çıkmaya çalışan, nefes alabileceği birkaç çatlak oluşturmasına rağmen, tam anlamıyla özgür olamayan bir kadını Ayşe Nil. Sevgi ve ilgi beklediği çevresindeki kişiler onu kabuğuna geri sokmaya zorluyorlardı. Bazense o yorulup kabuğuna kapanıyordu. Sadece onun değil, hepimizin öyküsüydü bu...

Ayşe Nil doktoruna sormuş: "Efendim, ben mazoşist miyim?" Doktor yanıt vermiş: "Hayır, değilsiniz. Aşırı vericisiniz. Aileden birini örnek almışsınız. Sürekli veriyorsunuz."³ Kitabın arka kapağında ise şöyle bir sözü var: "Kocaya yapılan yatırım tımarhaneye kadar götürür."⁴

DİPNOTLAR.

- 1 Ayşe Nil, *Kaçıklık Diploması*, 1993, Sarmal Yay, s.13
- 2 Age, s.13
- 3 Age, s.29

Balina

**Göğü gördüm imkâna tutuldum düşü sevdim
dalıp çıkmalarım "orda bir şey"e dönüktü
kaç kez bir şey, başka bir şey
sıçradım hem yittim
hem belirlendim
derin durdum, teknenin altına girdim
sarstım
sarsıldım vuruşun gitgide usta vuruşuydu
sustum düşe düştüm
senin mi kan, yaralarımın mı
hey kaptan
ne balınayım ben şimdi inadı içinde
ne senin mavi balınan**

Gülten Akın

